

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Središnja Bosna / Srednjobosanski kanton

**Strategija razvoja
Kantona Središnja Bosna
2021. – 2027. godine**

Travnja, 2021. godine

Sadržaj:

<i>Uvod</i>	6
1. <i>METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE</i>	7
2. <i>GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE KANTONA</i>	9
Položaj i osnovne prostorne karakteristike Kantona Središnja Bosna	9
Vode	10
Rude i minerali	11
Flora	11
Fauna	13
Zemljište	13
Klimatska obilježja	14
3. <i>STANOVNIŠTVO U KANTONU SREDIŠNJA BOSNA</i>	16
4. <i>EKONOMSKA STRUKTURA GOSPODARSTVA KANTONA SREDIŠNJA BOSNA</i>	18
Indeks razvijenosti	18
Investicije	19
Analiza uvoza i izvoza	20
Poslovni subjekti prema djelatnosti	22
Poslovne zone	23
Industrijska proizvodnja	26
Poljoprivreda	27
Šumarstvo	29
Turizam	30
Promet i veze	33
Građevinarstvo	34
Zaposlenost i nezaposlenost	35
Umirovljenici	37
5. <i>DRUŠTVENE DJELATNOSTI</i>	40
Obrazovanje	40
Zakonska osnova predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u Kantonu Središnja Bosna .	40
Predškolski odgoj i obrazovanje na području Kantona Središnja Bosna	40
Osnovne odlike predškolskog odgoja i obrazovanja u Kantonu Središnja Bosna	41
Razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja	43
Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje	44
Osnovne škole u na području Kantona Središnja Bosna	44
Srednjoškolski odgoj i obrazovanje	49
Srednje škole na području Kantona Središnja Bosna	50
Visoko školstvo na području Kantona Središnja Bosna	53
Visokoškolske ustanove na području Kantona Središnja Bosna	53

Kultura i sport	55
Socijalna skrb	55
Zdravstvo	58
Sigurnost građana	59
Sustav upravljanja razvojem	60
Institucionalni okvir	60
Učinkovitost modela upravljanja razvojem	61
Procedure za planiranje i prikupljanje podataka	62
Prometna infrastruktura	62
Cestovni promet	63
Razvojna koncepcija cestovne mreže u Kantonu Središnja Bosna	64
6. OKOLIŠ	65
Zaštita okoliša i komunalna infrastruktura	65
Praćenje stanja okoliša, informacijski sustav i planiranje zaštite okoliša.....	65
Onečišćivači	67
Upravljanje vodama i otpadnim vodama	69
Mjerodavnosti	69
Površinske vode	70
Poplave.....	72
Učestalost pojavljivanja poplava	72
Vodoopskrba	73
Upravljanje otpadnim vodama	75
Zaštita zraka	76
Zakonodavstvo, nadležnosti i strateški dokumenti.....	76
Kvaliteta zraka	76
Upravljanje otpadom	77
Planski dokumenti.....	77
Količine otpada	78
Postojeća organizacija upravljanja otpadom	79
Prikupljanje otpada	79
Reciklaža	79
Odlagališta	79
Divlja odlagališta	82
Jačanje javne svijesti	82
Buka	82
Zaštićeni dijelovi prirode	83
Kulturno-povijesno naslijeđe	85
Šume	88
Zakonodavstvo i mjerodavnosti	88
Problematika zaštite šuma.....	89

Zaštita zemljišta	91
Minirane površine.....	92
Energija i energetska učinkovitost	93
Hidroenergija	93
Termoenergija	95
Plin	95
Biomasa.....	98
Energija Sunca i vjetra	99
Geotermalni izvori	99
Perspektive za primjenu energetske učinkovitih mjera.....	100
Prostorno-planska dokumentacija	100
7. <i>PREGLED VANJSKIH I UNUTARNJIH ČINITELJA .....</i>	<i>104</i>
8. <i>STRATEŠKO FOKUSIRANJE .....</i>	<i>113</i>
Vizija razvoja	114
Strateški ciljevi.....	115
9. <i>PRIORITETI .....</i>	<i>118</i>
10. <i>OPIS MJERA.....</i>	<i>126</i>
11. <i>INDIKATIVNI FINACIJSKI OKVIR.....</i>	<i>139</i>
12. <i>STRATEŠKI PROJEKTI.....</i>	<i>142</i>
13. <i>USKLADENOST STRATEGIJE RAZVOJA S DRUGIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA .....</i>	<i>143</i>
14. <i>OKVIR ZA PROVOĐENJE, MONITORING, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE RAZVOJA .....</i>	<i>144</i>
Provođenje.....	145
Monitoring i izvještavanje.....	146
Evaluacija	147
ANEKSI.....	148
Aneks 1. Detaljan pregled mjera po strateškim ciljevima.....	148
Aneks 2. Sažeti pregled strateškog dokumenta	205

Lista tablica:

<i>Tablica 1. KSB u brojkama.....</i>	<i>9</i>
<i>Tablica 2. Zemljište u KSB-u .....</i>	<i>14</i>
<i>Tablica 3. Vrijednost važnih meteopojava.....</i>	<i>15</i>
<i>Tablica 4. Dobna struktura stanovništva u KSB-u .....</i>	<i>16</i>
<i>Tablica 5. Prirodni priraštaj u KSB-u .....</i>	<i>16</i>
<i>Tablica 6. Indeks razvijenosti u KSB-u.....</i>	<i>18</i>
<i>Tablica 7. Indeks razvijenosti, po općinama .....</i>	<i>19</i>
<i>Tablica 8. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva, po namjeni ulaganja i tehničkoj strukturi.....</i>	<i>19</i>
<i>Tablica 9. Pokrivenost uvoza izvozom u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine .....</i>	<i>20</i>
<i>Tablica 10. Izvoz i uvoz u KSB-u, prema područjima, u razdoblju 2015. – 2019. godine. ....</i>	<i>21</i>
<i>Tablica 11. Izvoz i uvoz, po zemljama, u razdoblju 2015. – 2019. godine. ....</i>	<i>21</i>
<i>Tablica 12. Broj poslovnih subjekata u KSB-u u razdoblju 2013. – 2019. godine.....</i>	<i>22</i>

<i>Tablica 13. Broj poslovnih subjekata, na tisuću stanovnika, po općinama u KSB-u u 2019. godini</i>	23
<i>Tablica 14. Poslovne zone po općinama u KSB-u</i>	25
<i>Tablica 15. Industrijska proizvodnja, po godinama, u KSB-u i Federaciji BiH</i>	27
<i>Tablica 16. Pregled proizvodnje usjeva u KSB-u u razdoblju 2017. – 2019. godine</i>	28
<i>Tablica 17. Pregled voća u KSB-u u razdoblju 2017. – 2019. godine</i>	29
<i>Tablica 18. Brojno stanje stoke u KSB-u u razdoblju 2017. – 2019. godine</i>	29
<i>Tablica 19. Proizvodanja i prodaja šumskih sortimenata u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine</i>	30
<i>Tablica 20. Dolasci i noćenja turista u KSB-u u razdoblju 2016. – 2019. godine</i>	31
<i>Tablica 21. Dolasci i noćenja turista prema prebivalištu u KSB-u u razdoblju 2016. – 2019. godine</i>	32
<i>Tablica 22. Prijevoz robe u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine</i>	33
<i>Tablica 23. Prijevoz putnika u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine</i>	34
<i>Tablica 24. Vrijednost izvedenih građevinskih radova, po vrstama objekta, u KSB-u</i>	34
<i>Tablica 25. Pregled zaposlenih, nezaposlenih i plaća, na razini godišnjeg prosjeka, u KSB-u</i>	35
<i>Tablica 26. Prosječna netoplaća, po općinama, u KSB-u</i>	36
<i>Tablica 27. Broj nezaposlenih, po općinama, u KSB-u</i>	37
<i>Tablica 28. Broj umirovljenika u KSB-u</i>	38
<i>Tablica 29. Vrsta i iznos mirovine, po kantonima, u Federaciji BiH</i>	38
<i>Tablica 30. Podatci o predškolskim ustanovama u KSB-u</i>	42
<i>Tablica 31. Popis predškolskih ustanova u KSB-u</i>	43
<i>Tablica 32. Podatci o broju učenika u osnovnim i srednjim školama na području KSB-a</i>	45
<i>Tablica 33. Broj osnovnih škola i broj odjela u KSB-u, po gradovima/općinama</i>	46
<i>Tablica 34. Broj učenika i broj nastavnika u osnovnim školama u KSB-u, po gradovima/općinama</i>	47
<i>Tablica 35. Broj škola, broj odjela, broj učenika i broj nastavnika srednjih škola u KSB-u</i> ..	52
<i>Tablica 36. Podatci o visokom obrazovanju u KSB-u</i>	54
<i>Tablica 37. Podatci o diplomiranim studentima u KSB-u</i>	54
<i>Tablica 38. Iznos izdavanja za kulturu i šport, po godinama, u KSB-u (u KM)</i>	55
<i>Tablica 39. Podatci o socijalnoj skrbi u KSB-u</i>	56
<i>Tablica 40. Broj zdravstvenih radnika u KSB-u i Federaciji BiH u razdoblju 2014. – 2019. godine</i>	58
<i>Tablica 41. Pokazatelji u oblasti zdravstva u KSB-u, po godinama</i>	59
<i>Tablica 42. Pokazatelji u oblasti sigurnosti građana u KSB-u, po godinama</i>	60
<i>Tablica 43. Pokazatelji iz oblasti prometne infrastrukture u KSB-u, po godinama</i>	64
<i>Tablica 44. Osnovni podatci o vodnom režimu u KSB-u</i>	71
<i>Tablica 45. Kvaliteta i dostupnost komunalnih usluga te pokrivenost komunalnim uslugama općina i gradova u KSB-u</i>	74
<i>Tablica 46. Nacionalni spomenici na području KSB-a</i>	86
<i>Tablica 47. Podatci o miniranim područjima – sumnjivim površinama u 2019. godini, stanje po općinama</i>	93
<i>Tablica 48. Karakteristike hidroelektrana Jajce I i Jajce II</i>	94
<i>Tablica 49. Male hidroelektrane u pogonu na području KSB-a</i>	94
<i>Tablica 50. Podatci o investicijama iz oblasti vodovodne i kanalizacijske infrastrukture</i> ..	102

<i>Tablica 51. Ključni pokazatelji zaštite okoliša .....</i>	<i>102</i>
<i>Tablica 52. SWOT elementi KSB-a.....</i>	<i>105</i>
<i>Tablica 53. Pokazatelji utjecaja na prvi strateški cilj .....</i>	<i>116</i>
<i>Tablica 54. Pokazatelji utjecaja na drugi strateški cilj .....</i>	<i>117</i>
<i>Tablica 55. Pokazatelji utjecaja na treći strateški cilj .....</i>	<i>118</i>
<i>Tablica 56. Prioritetni ciljevi za prvi strateški cilj, s pripadajućim pokazateljima krajnjeg rezultata .....</i>	<i>121</i>
<i>Tablica 57. Prioriteti za drugi strateški cilj, s pripadajućim pokazateljima krajnjeg rezultata .....</i>	<i>123</i>
<i>Tablica 58. Prioriteti za treći strateški cilj, s pripadajućim pokazateljima krajnjeg rezultata .....</i>	<i>125</i>
<i>Tablica 59. Indikativni finansijski okvir .....</i>	<i>139</i>
<i>Tablica 60. Pregled poveznica Strategije razvoja KSB-a sa Strategijom razvoja Federacije BiH i Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini.....</i>	<i>143</i>

Lista slika:

<i>Slika 1. Mapa KSB-a.....</i>	<i>9</i>
<i>Slika 2. Prikaz uvoza i izvoza u KSB-u .....</i>	<i>20</i>
<i>Slika 3. Industrijska proizvodnja u KSB-u.....</i>	<i>27</i>
<i>Slika 4. Dolasci i noćenja .....</i>	<i>32</i>
<i>Slika 5. Prijevoz robe.....</i>	<i>34</i>
<i>Slika 6. Prikaz zaposlenih i nezaposlenih u KSB-u.....</i>	<i>36</i>
<i>Slika 7. Iznos prosječne mirovine i broja umirovljenika .....</i>	<i>38</i>
<i>Slika 8. Broj nastavnika osnovnih škola u KSB-u.....</i>	<i>48</i>
<i>Slika 9. Broj učenika osnovnih škola u KSB-u.....</i>	<i>48</i>
<i>Slika 10. Broj nastavnika srednjih škola u KSB-u .....</i>	<i>51</i>
<i>Slika 11. Broj učenika srednjih škola u KSB-u.....</i>	<i>51</i>
<i>Slika 12. Vodotoci na području KSB-a .....</i>	<i>70</i>

Uvod

Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine¹ (u daljnjem tekstu: Zakon) i podzakonskim aktima uspostavljen je institucionalni i normativnopravni okvir razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Federacija BiH), kantonima i jedinicama lokalne samouprave.

Na osnovi utvrđenog normativnopravnog okvira Vlada Kantona Središnja Bosna (u daljnjem tekstu: Vlada KSB-a) donijela je Odluku o izradi Strategije razvoja Kantona Središnja Bosna za razdoblje 2021. – 2027. godine,² kojom je pokrenut proces izrade Strategije razvoja Kantona Središnja Bosna za razdoblje 2021. – 2027. godine (u daljnjem tekstu: Strategija razvoja KSB-a).

Strategija razvoja KSB-a integrirani je, multisektorski strateški dokument Kantona Središnja Bosna (u daljnjem tekstu: Kanton) koja definira javne politike, usmjerava razvoj područja KSB-a i jedinica lokalne samouprave te zacrtanim strateškim ciljevima i prioritetima predstavlja putokaz za sveukupni društveni razvoj. Strategijom razvoja KSB-a utvrđuju se ciljevi i prioriteti razvoja Kantona, način njihova ostvarivanja, financijski i institucionalni okvir za provedbu, praćenje, evaluaciju i izvještavanje. Istodobno, polazni je dokument i podloga za izradu sektorskih strategija, DOP-a, Proračuna i PJI Kantona, programa rada Vlade Kantona za mandatno razdoblje, trogodišnjeg plana rada ministarstava te drugih tijela i godišnjeg programa rada Vlade Kantona.

U sklopu procesa izrade Strategije razvoja KSB-a nositelj je izrade Ured za europske integracije, fondove, odnose s javnošću i kvalitete prema međunarodnom standardu Kantona Središnja Bosna (u daljnjem tekstu: Ured za europske integracije).

Sudionici su u procesu izrade Strategije razvoja KSB-a kantonalna ministarstva i druga tijela kantonalne uprave, jedinice lokalne samouprave na području Kantona, Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Kantonu, te socioekonomski partneri.

Proces izrade Strategije razvoja KSB-a u svim fazama karakteriziralo je ostvarivanje zakonskih načela razvojnog planiranja koja obuhvaćaju:

- otvorenu metodu koordinacije,
- ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti za sve građane,
- okomitu i vodoravnu koordinaciju,
- partnerstvo, javnost i transparentnost u procesu razvojnog planiranja.

U okviru ostvarivanja zakonskih okvira razvojnog planiranja kroz fazu izrade strateške platforme određena je vizija razvoja. Vizija je temeljena na geostrateškom središnjem položaju Kantona koji se nalazi na raskrižju najvažnijih transportnih pravaca i uvezanosti sa svim dijelovima Bosne i Hercegovine, kao i težnji da Kanton postane regija ugodnog i sigurnog života u kojoj svaki čovjek ima priliku za uspjeh.

Vizija razvoja KSB-a

¹ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 32/17

² „Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 3/20

Iz srca Bosne ključa ljepota i dobrota čovjeka, bogatstvo prirode, gdje se ugodno i sigurno živi, njeguju različitosti i svaki čovjek ima priliku za uspjeh.

Ostvarivanje vizije razvoja KSB-a podrazumijeva uspostavu mehanizama u okviru čega su definirana tri relevantna strateška cilja koji osiguravaju sinergijske učinke između ekonomije, okoliša i društva, uz puno uvažavanje interesa lokalne uprave. Strateški ciljevi ujedno su osnova za utvrđivanje prioriteta i mjera te dalje korake razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u Kantonu.

Strateški ciljevi razvoja KSB-a

- 1. Poticati održiv ekonomski razvoj**
- 2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane**
- 3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu**

Proces izrade Strategije razvoja KSB-a u svim je fazama usmjeravan i osigurao je punu usklađenost s drugim strateškim dokumentima na razini Kantona, prije svega s nacrtom Strategije razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021. – 2027. godine (u daljnjem tekstu: Strategija razvoja Federacije BiH). Osim koordinacije i usklađivanja razvojnih prioriteta i politika u odnosu na spomenuti strateški okvir, Strategija razvoja KSB-a istovremeno odražava i globalno prihvaćene ciljeve održiva razvoja utvrđene kroz Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini. Faze izrade Strategije razvoja KSB-a karakterizirala je i pojava pandemije bolesti COVID-19, što je u značajnoj mjeri ciljeve, prioritete i mjere Strategije usmjerilo prema suočavanju sa izazovom saniranja posljedica pandemije.

Strategija razvoja KSB-a predstavlja podlogu za usklađivanje i izradu strategije razvoja jedinica lokalne samouprave u Kantonu.

Podršku izradi Strategije razvoja KSB-a pružio je Projekt integriranog lokalnog razvoja (ILDPA), zajednički projekt Vlade Švicarske i Razvojnog projekta Ujedinjenih naroda (UNDP-ja), s tim što *Sadržaj Strategije razvoja KSB-a, kao i nalazi prikazani u njoj, ne odražavaju nužno stavove ILDP-ja, Vlade Švicarske ili UNDP-ja.*

1. METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE

Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine³ uspostavljena je metodologija koja propisuje korake u procesu izrade i strukturu strateškog dokumenta. Na temelju spomenutog podzakonskog akta Vlada Kantona donijela je Odlukom o izradi strategije razvoja Kantona Središnja Bosna za razdoblje 2021. – 2027. godine, te je utvrdila faze izrade i sudionike u procesu izrade.

Izrada Strategije razvoja KSB-a prošla je kroz sedam definiranih faza, počevši od izrade situacijske analize i strateške platforme, zatim određivanja prioriteta i mjera, identifikacije

³„Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 74/19

strateških projekata, provjere međusobne usklađenosti strateških dokumenata, izrade indikativnog financijskog okvira za provođenje, definiranja načina provedbe, praćenja, izvještavanja i evaluacije, do posljednje faze koja podrazumijeva prihvaćanja strateškog dokumenta.

Prva faza podrazumijevala je izradu situacijske analize i strateške platforme, sa SWOT matricom. Značajnu podlogu procesu pružila je i Srednjoročna evaluacija Strategije razvoja KSB-a za razdoblje 2016. – 2020. godine, koja se odnosi na razdoblje evaluacije 2016. – 2018. godine. Nakon prikupljenih podataka tijekom svibnja i lipnja 2020. godine provedene su javne konzultacije na Nacrt situacijske analize i Strateške platforme. Utvrđena Situacijska analiza obuhvaća pregled stanja u ekonomskom, društvenom i okolišnom sektoru u Kantonu, uz sagledavanje ekonomskih i zdravstvenih aspekata epidemije bolesti COVID-19. Na temelju zaključaka Situacijske analize, u okviru Strateške platforme definirani su strateški fokusi i strateški ciljevi te potvrđena Razvojna vizija Kantona Središnja Bosna.

Provedene sljedeće faze obuhvatile su procese konzultacija i mjerodavno postupno uspostavljenih tijela, što je integralno kroz izrađenu Strategiju razvoja KSB-a rezultiralo određivanjem prioriteta i mjera, identifikaciju strateških projekata, izradu indikativnog financijskog okvira za provedbu i stvaranje okvira provođenja, praćenja, izvještavanja i evaluacije. Proces prihvaćanja Strategije razvoja KSB-a prošao je fazu razmatranja u obliku nacrt, utvrđivanja prijedloga i konačnog prihvaćanja. U dijelu provjere međusobne usklađenosti strateških dokumenata izrađen je dokument Provjera usklađenosti strateških ciljeva, prioriteta i mjera, kojim je potvrđen normativni zahtjev usklađenosti.

Kroz sve faze izrade Strategije razvoja KSB-a tehničku i stručnu podršku, kao i koordinaciju procesa izrade vodio je Ured za europske integracije. Rješenjem o imenovanju Kantonalnog odbora za razvoj za izradu Strategije razvoja Kantona Središnja Bosna za razdoblje 2021. – 2027. godine⁴, formirao savjetodavno i koordinacijsko tijelo za izradu Strategije razvoja Kantona Središnja Bosna, koje je sudjelovalo u procesu izrade, poštujući principe razvojnog planiranja i upravljanja razvojem iz članka 4. Zakona. Imenovani članovi Kantonalnog odbora za razvoj pomoćnici su ministara ili predstavnici ministarstva odnosno rukovoditelji drugih tijela kantonalne uprave.

Zaključkom Vlade Kantona⁵ preimenovana je Partnerska grupa za razvoj u Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Kantonu Središnja Bosna. U procesima izrade Strategije razvoja KSB-a Vijeće⁶ je ostvarilo zakonom utvrđene mjerodavnosti razmatranja i davanja preporuka, što je omogućilo ostvarivanje načela razvojnog planiranja i kvalitete dokumenta.

Tijekom cjelokupne izrade Strategije razvoja KSB-a kontinuirano su vođene javne konzultacije sa svim sudionicima procesa. Specifičnost je što je izbijanjem pandemije bolesti COVID-19 proces konzultacija najvećim dijelom proveden preko elektroničke pošte, elektroničkim konzultacijama s Kantonalnim odborom za razvoj, web-stranice Vlade Kantona.

---

⁴Rješenje o formiranju i imenovanju Radnog tijela za izradu Strategije razvoja Kantona Središnja Bosna za razdoblje 2021. – 2027. godine (broj 01-34-112/2020 od 14. 2. 2020. godine) donio je predsjednik Vlade Kantona Središnja Bosna.

⁵Zaključak Vlade Kantona Središnja Bosna, broj 01-05-800/2018-20 od 20. 9. 2018. godine

⁶Vijeće čini premijer, odnosno predsjednik Vlade Kantona, općinski načelnici odnosno gradonačelnici jedinica lokalne samouprave u sastavu Kantona i drugi socioekonomski partneri.

2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE KANTONA

Položaj i osnovne prostorne karakteristike Kantona Središnja Bosna

Kanton Središnja Bosna jedna je od 10 federalnih administrativnih jedinica u sastavu Federacije Bosne i Hercegovine. Kanton se prostire na površini od 3.189 km². Kanton je izrazito planinsko-brdsko područje (300 – 2.112 m n. v.).

U svom sastavu Kanton ima 12 općinskih područja: Bugojno, Busovača, Dobretići, Donji Vakuf, Fojnica, Gornji Vakuf – Uskoplje, Jajce, Kiseljak, Kreševo, Novi Travnik, Travnik i Vitez.

Slika 1. Mapa KSB-a

Dijagonalno-tranzitna pozicija obilježena je pravcima sjeverozapad-jugoistok (Bihać – Travnik – Sarajevo – Goražde) i sjeveroistok-jugozapad (Tuzla – Zenica – Travnik – Bugojno – Mostar – Ploče odnosno Neum, te od Bugojna za pravac Livno – Split).

Promatrajući veličinu i broj stanovnika općina koje su u sastavu Kantona (Tablica 1.) najveći udio u površini Kantona ima općina Travnik, dok je površinom najmanja općina Dobretići. Kada je riječ o broju stanovnika, općina Travnik se ponovno nalazi na prvom mjestu u Kantonu, a slijede je Bugojno, Jajce, Vitez, Novi Travnik itd.

Tablica 1. KSB u brojkama

Općina	Površina (u km ²)	Broj stanovnika 2015.	Broj stanovnika 2016.	Broj stanovnika 2017.	Broj stanovni ka 2018.	Broj stanovni ka 2019.
BUGOJNO	361	37.115	31.220	31.173	31.091	30.998
BUSOVAČA	158	15.949	17.773	17.773	17.773	17.740
DOBRETIĆI	59	625	1.600	1.584	1.575	1.561
DONJI VAKUF	320	13.728	13.828	13.817	13.814	13.802
FOJNICA	306	11.455	11.979	11.900	11.828	11.723
GORNJI VAKUF – USKOPLJE	402	18.474	20.519	20.409	20.292	20.158
JAJCE	339	23.945	26.867	26.761	26.626	26.479
KISELJAK	165	20.442	20.454	20.431	20.407	20.328
KREŠEVO	149	5.403	5.149	5.094	5.054	4.988
NOVI TRAVNIK	242	24.952	23.767	23.752	23.767	23.704
TRAVNIK	529	54.332	53.054	52.875	52.739	52.487
VITEZ	159	25.294	25.763	25.865	25.859	25.911
KANTON SREDIŠNJA BOSNA	3.189	251.714	251.973	251.434	250.825	249.879

Izvor: Federalni zavod za statistiku, kantoni u brojkama

KSB izrazito je brdsko-planinsko područje sačinjeno od: dolinsko-kotlinskih dijelova Lašve, Vrbasa i Fojnice te planinskih dijelova nadmorske visine i do 2.110 m.

Područje KSB-a, s morfološkog stanovišta, izrazito je brdsko-planinsko područje s dvjema jasno izdiferenciranim cjelinama koje čine: dolinsko-kotlinski dijelovi Lašve, Vrbasa i Fojnice, te planinski dijelovi, čije su najznačajnije formacije Vlašić (Paljenik, 1.943 m), Komar (Kamenjak, 1.510 m), Kruščica (1.650 m), Vranica (2.112 m), Raduša (1.510 m) itd. Prostor koji je pogodan za razvoj naselja, uzgoj poljoprivrednih proizvoda i industrije (300 – 1.000 m n. v.) obuhvaća 60,2 % područja KSB-a.

Vode

Na području KSB-a upravljanje razvojnom politikom vodnih resursa, koordiniranje praćenja stanja u vodnom sektoru i stručno-upravne poslove iz oblasti vodoprivrede obavlja Odsjek za upravljanje vodama, u sklopu kantonalnog Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

U hidrografskom smislu, površinske vode pripadaju riječnom bazenu Crnog mora, tj. slivu rijeke Save. Taj sliv obuhvaća sliv gornjeg toka rijeke Vrbas, bez većeg dijela sliva lijeve pritoke Plive, cijeli sliv rijeke Lašve i sliv rijeke Fojnice uzvodno od Kiseljaka.

Na području KSB-a, kod Jajca se nalaze prirodna jezera – Veliko i Malo plivsko jezero (Plivska jezera). U Plivsko jezero utječe i iz njega istječe rijeka Pliva.

Rude i minerali

Na prostoru KSB-a postoje značajne rezerve ugljena, raspoređene u tri bazena (bugojanski, jajački i sarajevsko-zenički), zatim ležišta crnih metala (željeza, pirit i mangana) i značajna nalazišta nemetala (barita, gipsa, dolomita, kvarca itd.) te oko dvije stotine nalazišta različitih obojenih metala, od kojih najveći značaj ima ruda boksita, zatim cink, olovo, srebro, živa i zlato.

Na području Kantona nalaze se nalazišta lignita na području Vrbaske doline (Rudnik „Gračanica“ kod Gornjeg Vakufa – Uskoplja), mrkog ugljena na području Lašvanske doline (Rudnik „Abid Lolić“ kod Travnika) te zemnog plina na području Kiseljaka.

Osim navedenoga zastupljene su i druge industrijske mineralne sirovine, kao što su rude aluminija – boksit (na području Jajca i Donjeg Vakufa); rude željeza – magnetiti, hematiti i limoniti (na planini Radovan); rude gipsa (na području Gornjeg Vakufa – Uskoplja); rude kvarcita, žive, bakra, olova i cinka (na području Gornjeg Vakufa – Uskoplja); te građevni materijali, kao što su tehnički i arhitektonsko-građevni kamen, u koji spadaju dolomiti (na području Bugojna, Jajca, Fojnice, Viteza, Kiseljaka i Novog Travnika), vapnenci/krečnjaci (na području Donjeg Vakufa i Fojnice), kvarc-dioriti, rioliti, mramori, tufoi i sedre, kao i gline (na području Busovače i Kiseljaka).

Flora

Primjereno vrlo raznolikom terenu, razlikama u nadmorskoj visini, količini i vrsti padalina, izloženosti djelovanju vjetra, tj. raznolikim životnim uvjetima i staništima, na prostoru Kantona biljni svijet vrlo je šarolik i bogat vrstama. Posebno mjesto zauzimaju biljne vrste koje ubrajamo u endeme (oblike ograničene, veće ili manje rasprostranjenosti). Uglavnom su to endemi Dinarida i Balkanskoga poluotoka.

Planinska oblast Vranice odlikuje se vrlo visokim sintaksonomskim diverzitetom. Regija koja pokriva svega 288 km² ima 9 vegetacijskih formacija, 28 klasa, 44 reda, 73 sveza i 165 asocijacija, što predstavlja 85 % svih klasa, 73 % svih redova, 65 % sveza i 53 % svih asocijacija vegetacije u Bosni i Hercegovini, odnosno 35 % svih vegetacijskih klasa u Europi.

Neke od endemskih vrsta koje obitavaju na Vlašiću zavređuju posebnu pozornost i zaštitu, jer su mnoge od njih danas vrlo rijetke i potencijalno ugrožene vrste i opstanak im je ugrožen. Razlozi za to su sve veće onečišćenje okoliša, neplanska i nekontrolirana izgradnja, neumjereno branje i slično.

Na Vlašiću obitavaju sljedeće biljne vrste koje ubrajamo u endeme, glacijalne relikte ili imaju upotrebnu vrijednost kao hortikulture ili ljekovite vrste:

Lilium bosniacum (G. Beck) – bosanski ljiljan, endem Dinarida;

Knautia travnicensis (Beck; Szabo) – travnička prženica, endem srednjih Dinarida;

Symphyandra hofmannii (Pantoschek) – bosanska zvončika, endem Središnje Bosne, rijetka;
Iris reichenbachii, var. *bosniaca* (G. Beck) – bosanska perunika, endem sred. i jugoistoč. Dinarida;

Gentiana dinarica (G. Beck) – dinarski encijan, endem Dinarida i manjim dijelom Apenina;

Gentiana verna (L.) – proljetni encijan, glacijalni relik, iskoristiv u hortikulturi;

Gentiana lutea (L.), subsp. *symphyandra* (Hayek) – srčanik (lincura), ugrožena i ranjiva vrsta zbog prekomjernog branja, ljekovita vrsta, ima primjenu u farmakologiji i u narodnoj medicini;

Orchis morio (L.) – kaćun (salep), od podzemnih dijelova sušenjem i mljevenjem dobije se prah od kojeg se pravi toplo zaslađeno bezalkoholno piće; bio je upotrebljavan kao afrodizijak, no, zbog prekomjernog i nekontroliranog branja na mnogim je područjima iskorijenjen;

Euphorbia montenegrina (Bald., K. Maly) – crnogorska mlječika, endem Dinarida;

Amphoricarpos autariatus (Blečić & E. Mayer) subsp. *autariatus* – krčagovina, endem Dinarida;

Edraianthus croaticus (Kerner) – hrvatsko zvonce, endem sjeverozapadnih Dinarida;

Ranunculus scutatus (Waldst. & Kit.) – kolovrc, endem istočnih Alpa i Dinarida;

Corydalis ochroleuca (Koch) subsp. *leiosperma* – mlađa žučkasta, endemska podvrsta s prostora bivše Jugoslavije, rijetka i potencijalno ugrožena vrsta;

Dianthus giganteus d'Urv. subsp. *croaticus* (Borbas, Tutin) – hrvatski karanfil, endem Dinarida;

Sesleria juncifolia (Wulf.) – uskolisna šašika, ilirsko-apeninski endem;

Festuca bosniaca (Kumm. & Sendtn.) – bosanska oštra vlasulja, endem Dinarida;

Silene sendtneri (Boiss.) – Sendtnerova pušina, endem Dinarida;

Cicerbita pancicii (Vis., Beauv.) – Pančićeva mliječ, endem Balkanskoga poluotoka;

Athamanta haynaldii (Borbas & Uechtr.) – Hainaldova nevesika, endem Dinarida;

Onosma stellulata (Waldst. & Kit.) – zvjezdasta srčanica, endem Dinarida;

Iris reichenbachii (Heuffel) var. *bosniaca* (G. Beck) – bosanska perunika, endem Dinarida;

Potentilla montenegrina (Pant.) – crnogorska petoprsta, endem Dinarida.

Ugrožene vrste, kao što su:

Pancic Purk – Pančićeva omorika;

Taxus baccata L. – Tisa;

Corylus colurna L. – Lijeska mečja;

Acer heldreichii Orph. – Planinski javor;

Pinus mugo Turra – Planinski bor;

Alnus viridis – Zelena joha;

Pinus heldreichii Christ – Munika.

posebno su zaštićene Zakonom o šumama Kantona Središnja Bosna.

U samom gradu Travniku nalazi se nekoliko skupina ili pojedinačnih stabala koja su zbog svoje rijetkosti, starosti, izgleda habitusa ili cjeline koju čine s kulturno-povijesnim spomenicima stavljani pod zaštitu, što bi trebalo svakako održati. Radi se o nekoliko stabala tise (*Taxus baccata L.*) koja je rijetka i ugrožena vrsta, zatim aleja lipa u zapadnom dijelu grada u kojoj je nađena posebna vrsta lipa – travnička lipa (*Tilia travnicensis Maly*), bijela topola (*Populus alba L.*) u Turbetu, poljski brijest (*Ulmus minor Miller*), jedan od rijetkih odraslih primjeraka na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, bukva (*Fagus sylvatica L.*) i drugo.

Fauna

Kada je u pitanju fauna KSB-a, opet je tu najzanimljiviji Vlašić i njegovi obronci, ali druge planine i riječne doline. Prisutno je veliko mnoštvo ptica, šumskih i poljskih grabljivica. U ne tako davnoj prošlosti tu je obitavao bjeloglavi sup, vrsta lešinara koji je manje-više istrijebljen na prostorima Balkanskoga poluotoka. Od gmizavaca na planinama, a i u nižim predjelima, obitavaju: gušterica obična, zelembać obični, šareni daždevnjak, obična i smeđa šumska žaba, bjelouška, poskok i šarka. Među sisavcima prisutni su: krtica, šumska rovka, šumska voluharica, puh, šumski miš, jež, tvor, divlja mačka, lisica, lasica, zec, slijepo kuće, zatim divlja svinja, vuk, srndać i mrki medvjed. Prisutno je i veliko mnoštvo različitih vrsta beskralješnjaka, među kojima prednjače kukci. Pod zaštitom su države: orao kostobar, sup bjeloglavi, mrki strvinar, suri orao, sivi sokol te sve ptice iz reda sokolovki (*Falconiformes*), sovki (*Strigiformes*), sve ptice pjevice i ptice korisne za poljoprivredu i šumarstvo, ptice močvarnih i drugih vodenih staništa te vjeverica (*Sciurus vulgaris*) i čovječja ribica (*Proteus anguinus Laur*).

Vode Vrbasa nastanjuju autohtone vrste riba: mladica, pastrva, lipljen, škobalj, klen, mrena, sapača, plotica, peš, dvoprugasta uklija crvenperka i linjak. Umjetnim uzgojem i poribljavanjem kalifornijska pastrva postala je dio ribljeg fonda Vrbasa i drugih rijeka u Kantonu.

Profesor, biolog i znanstvenik Erich Brandis otkrio je na ovom području 18 vrsta biljaka i životinja. Otkrio je u okolini Travnika posebnu vrstu puževa, algi i kukaca koji su u znanosti označeni pod nazivom *Travnicana*.

Zemljište

Prirodne značajke tla u cijeloj Bosni i Hercegovini, a time i u Federaciji BiH, pa i u KSB-u definiraju ovaj resurs kao izrazito osjetljiv medij kojim se mora vrlo pažljivo raspolagati, te se o njemu mora planski i sustavno voditi briga. Činjenice da 84,2 % teritorija ima nagib veći od

13 %, te da je 40 % zemljišta pliće od 30 cm, dok 17 % zemljišta čine vrlo plitka tla, upućuje na to da se najveći dio teritorija može svrstati u kategoriju osjetljivih tala koji zahtijevaju dodatnu brigu i posebne načine upravljanja te primjenu posebnih proizvodnih praksi. U tom smislu zabrinjava činjenica da ne postoji karta visoko senzitivnih područja, kao ni ovom problemu prilagođene agrokolišne politike (programi).

U sljedećoj tablici dan je pregled ukupnih zemljišnih površina, po općinama, sa osnovnom strukturom i veličinom izraženom u ha.

Tablica 2. Zemljište u KSB-u

Općina	Poljoprivredno zemljište	Šumsko zemljište	Izgrađena zemljišta	Vodne površine	Ostalo zemljište	Ukupno
Bugojno	13.090,70	20.567	2.070,15	72,45	282,4	36.082,70
Busovača	4.007,83	10.283,50	1.374,79	20,71	72,97	15.759,80
Dobretići	2.565,11	3.055,24	433,24	1,62	299,02	6.354,23
Donji Vakuf	9.612,58	20.314,80	1.265,33	56,29	821,3	32.070,30
Fojnica	6.418,80	22.634,10	782,8	4,44	286,46	30.126,60
Gornji Vakuf – Uskoplje	15.040,40	23.392,90	937,26	43,15	182,29	39.596
Jajce	11.281,90	19.567,80	2.047,55	257,08	1.090,27	34.245,60
Kiseljak	6.034,50	7.276,81	2.565,69	-	133,3	16.010,30
Kreševo	3.253,71	10.834,60	501,04	-	76,85	14.666,20
Novi Travnik	6.308,27	16.757,20	1.171,33	2,4	7,6	24.246,80
Travnik	21.271	27.971,60	3.811,14	17,24	866,84	53.937,40
Vitez	3.600,38	9.963,39	2.125,11	24,18	33,84	15.746,90
UKUPNO	102.485,18	192.619	18.957,79	43,82	4.153,14	318.842,83

Izvor: Izmjene i dopune Prostornog plana Kantona Središnja Bosna 2005. – 2025.

Klimatska obilježja

KSB se nalazi pod utjecajem kontinentalne klime. Ljeta su relativno topla. Najtopliji je mjesec srpanj sa srednjom temperaturom u dolinama oko 18,3 °C.

Srednje su siječanjske temperature negativne i iznose od -2 do -3 °C. Godišnje promjene temperatura dosta su velike i iznose oko 20 °C, a znatno su veće promjene u planinskim područjima, što je značajka kontinentalne klime. Srednje godišnje temperature zraka u dolinama iznose oko 8,8 °C, s jako izraženim godišnjim dobima, promjenama temperature u proljeće i jesen te kasnim proljetnim i ranim jesenjim mrazem.

Niske maksimalne vrijednosti temperature u srpnju i kolovozu (između 25 i 30 °C) navode na zaključak da su ljeta u ovom području relativno topla.

Znatnije se razlike javljaju u geografskoj raspodjeli temperature, kao i njezinih parametara, koje su uvjetovane lokalnim utjecajima. Na temelju prikazanog temperaturnog režima može se

zaključiti da su u ovom području ljeta topla, a zime hladne, zbog čega su godišnje promjene velike, što je utjecaj kontinentalne klime.

Prosječne godišnje padaline relativno su niske i kreću se između 800 i 1.000 mm. Međutim, iako su količine padalina male, može se reći da ih ovo područje ima dovoljno, s obzirom na to da su one tijekom godine dosta ravnomjerno raspoređene. Maksimalne su padaline u jesen. Osim glavnog maksimuma u jesen, javlja se i jedan sekundarni maksimum u proljeće.

Godišnja raspodjela oblačnosti pokazuje da je oblačniji dio godine zima, dok je u ljetnoj polovici godine ona mala i iznosi ispod 50 %. Trajanje sijanja sunca relativno je veliko i iznosi prosječno godišnje od 170 do 180 sati.

Uopće uzevši, klima je ovog područja povoljna, s umjerenom vlažnošću, umjerenim temperaturama, znatnim osunčanošću, bez jakih olujnih vjetrova i u osnovi je povoljna za razne ljudske aktivnosti, urbanizaciju, poljoprivredu, turizam, sport i rekreaciju i sl.

Na području Kantona meteorološke stanice imaju Bugojno i Jajce te novootvorena stanica u Novom Travniku. Općina Travnik ima dvije meteorološke stanice, i to na Vlašiću i u urbanom dijelu općine. Planirano je postaviti meteorološke stanice i u ostalim općinama Kantona, za početak s osnovnim instrumentima koje ima i novootvorena stanica u Novom Travniku. A to su tzv., „meteorološki zaklon“, instrument za ekstremne temperature – minimalna i maksimalna, te barometar i suhi termometar. U sljedećoj tablici prikazane su vrijednosti važnijih meteopojava karakterističnih za KSB, izmjerenih u meteorološkoj stanici Bugojno za razdoblje 2015. – 2019. godine.

Tablica 3. Vrijednost važnih meteopojava

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
SREDNJE GODIŠNJE VRIJEDNOSTI					
Tlak zraka (mb)	953,7	952,5	952,9	951,5	951,6
Temperatura zraka (°C)	10,3	10,03	10,4	11	11
Relativna vlažnost zraka (%)	73	77	74	75	74
Oblačnost (osmina)	4,8	5	4,6	5,4	4,8
GODIŠNJE VRIJEDNOSTI					
Apsolutna maksimalna temperatura zraka (°C)	36,4	36	38,5	33,6	35,4
Apsolutna minimalna temperatura zraka (°C)	-17,4	-16,5	-26,4	-14,4	-13,1
Količina padalina (l/m ²)	808,8	842,3	911,6	778,2	995,6
Broj dana s padalinama (>0,1 mm)	122	162	140	163	158
Broj dana sa snježnim pokrivačem (>1mm)	69	31	54	47	47
Maksimalna visina snježnog pokrivača (cm)	32	33	12	40	40
Trajanje sijanja sunca (sati)	1.837,10	1669,2	2076	1679	1899,4

3. STANOVNIŠTVO U KANTONU SREDIŠNJA BOSNA

Prema preliminarnim rezultatima popisa stanovništva provedenog 2013. godine, na području KSB-a živi 253.592 stanovnika odnosno 10,85 % stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine. Na istom području 1991. godine živjelo je 338.979 stanovnika, a 1999. godine 270.000 stanovnika. Od 2014. godine na području KSB-a došlo je do konstantnog pada broja stanovnika, tako da u 2019. godini imamo 249.879 stanovnika.

U 2019. godini dobna skupina od 0 do 14 godina čini 14,6 % stanovništva, dok dobnoj skupini radno sposobnog stanovništva od 15 do 64 godine pripada 69,7 % stanovništva, a 15,6 % stanovništva odnosi se na 65 godina i više.

Tablica 4. Dobna struktura stanovništva u KSB-u

	Dobni intervali			
	Ukupno	0 – 14	15 – 64	65 i više
2015.				
Kanton Središnja Bosna	252.682	46.629	179.935	26.118
Federacija Bosne i Hercegovine				
2016.				
Kanton Središnja Bosna	251.973	48.500	178.978	24.495
Federacija Bosne i Hercegovine	2.206.231	408.724	1.556.536	240.971
2017.				
Kanton Središnja Bosna	251.434	38.272	180.126	33.036
Federacija Bosne i Hercegovine	2.201.193	330.667	1.550.130	320.396
2018.				
Kanton Središnja Bosna	250.825	37.336	179.229	34.260
Federacija Bosne i Hercegovine				
2019.				
Kanton Središnja Bosna	249.879	36.307	178.018	35.554
Federacija Bosne i Hercegovine	2.190.098	320.184	1.526.894	343.020
<i>Izvor: KSB u brojkama, Federalni zavod za statistiku</i>				

KSB bilježi negativan prirodni priraštaj, dok jedino općina Vitez ima pozitivan prirodni priraštaj, što je prikazano u tablici 5.

Tablica 5. Prirodni priraštaj u KSB-u

Grad/općina	Prirodni priraštaj				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Kreševo	-32	-33	-22	-34	-29
Travnik	-34	-51	-54	-97	-163
Vitez	16	34	26	14	5
Kiseljak	-58	-11	-30	-60	-70

Fojnica	-38	-39	-37	-64	-78
Novi Travnik	31	11	49	37	-11
Bugojno	-61	-67	-76	-16	-45
Gornji Vakuf – Uskoplje	-34	-29	-31	-42	-43
Donji Vakuf	-14	20	38	-7	-3
Jajce	-98	-19	-86	-57	-73
Busovača	19	-3	0	-33	-12
Dobretići	0	-8	-7	-9	-11
Kanton Središnja Bosna	-303	-195	-230	-368	-533
Federacija Bosne i Hercegovine	-1.950	-1.448	-1803	-2.543	-4.005

4. EKONOMSKA STRUKTURA GOSPODARSTVA KANTONA SREDIŠNJA BOSNA

Indeks razvijenosti

Prema indeksu razvijenosti u Federaciji BiH, Kanton zauzima sedmo mjesto na rang-listi od deset kantona u Federaciji BiH.

Tablica 6. Indeks razvijenosti u KSB-u

Kanton	2015.		2016.		2017.		2018.
	Indeks razvijenosti	Rang	Indeks razvijenosti	Rang	Indeks razvijenosti	Rang	Indeks razvijenosti
Kanton Sarajevo	138,4	1	136	1	136	1	2,03
Hercegovačko-neretvanski kanton	110,4	3	110,4	3	110	3	1,13
Bosansko-podrinjski kanton	86,3	6	92,9	5	95	5	1,12
Zapadnohercegovački kanton	124,5	2	129,1	2	129	2	1,04
Zeničko-dobojski kanton	93,4	5	92,1	6	93	6	0,81
Tuzlanski kanton	99,8	4	93,7	4	99	4	0,79
Kanton Središnja Bosna	77,2	7	83,7	7	84	7	0,70
Unsko-sanski kanton	75,4	8	76,1	8	76	8	0,42
Posavski kanton	51,2	10	67,6	9	66	9	0,64
Kanton 10	57,5	9	66,3	10	64	10	1,29

Izvor: Federalni zavod za programiranje 2015. – 2018.

Tablica 7. Indeks razvijenosti, po općinama

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Općina	Indeks	Indeks	Indeks	Indeks	Indeks
Bugojno	66,7	65,2	67,5	0,81	0,82
Busovača	81,9	91,1	90,2	0,79	0,77
Dobretići	-51,6	-15,2	-13,4	0,32	0,29
Donji Vakuf	37,1	48,2	48,7	0,84	0,84
Fojnica	70	78,2	77,4	0,78	0,74
Gornji Vakuf – Uskoplje	70,9	79,7	79,9	0,76	0,72
Jajce	41,6	55,5	56,1	0,76	0,73
Kiseljak	98,2	102,3	105,1	0,87	0,88
Kreševo	96,4	99,6	102,3	0,93	0,90
Novi Travnik	78,2	85,1	85,9	0,87	0,88
Travnik	100,7	105,7	105,7	0,9	0,89
Vitez	108,8	109,7	108,7	0,99	0,99

Izvor: Socioekonomski pokazatelji, po općinama, u Federaciji BiH, Federalni zavod za programiranje razvoja

Na osnovi analize podataka iz tablice uočljivo je da općina Vitez ima najveći indeks razvijenosti u KSB-u i rangirana je na 20. mjesto rang-liste općina u Federaciji BiH za 2019. godinu. Razvijenim općinama, u odnosu na prosjek Federacije BiH, smatraju se općine Kreševo, Travnik, Novi Travnik, Kiseljak, Donji Vakuf, Bugojno, Busovača i Fojnica. Nedovoljno razvijenim općinama smatraju Gornji Vakuf – Uskoplje, Fojnica i Jajce, dok se izrazito nerazvijenom općinom može smatrati općina Dobretići.

Investicije

U tablici 8. prikazane su investicije u građevinske objekte i strojeve. Kao što je vidljivo iz tablice, bilo je rasta i pada. Tako je u 2016. godini došlo do rasta investicija u građevinske objekte i prostore, kao i ulaganja u građevne strojeve, opremu i transportna sredstva. U 2017. godini došlo je do pada u objema kategorijama, dok je u 2018. godini došlo do rasta investicija u građevinske objekte i prostore, a građevni su strojevi, oprema i transportna sredstva imala pad.

Tablica 8. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva, po namjeni ulaganja i tehničkoj strukturi

Godina	Ukupno	Građevinski objekti i prostori	Građevni strojevi, oprema i transportna sredstva
2014.	214.540	138.658	71.330
2015.	194.281	97.198	90.670
2016.	230.395	106.122	117.055
2017.	202.002	86.629	106.750
2018.	205.984	93.182	103.396

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Analiza uvoza i izvoza

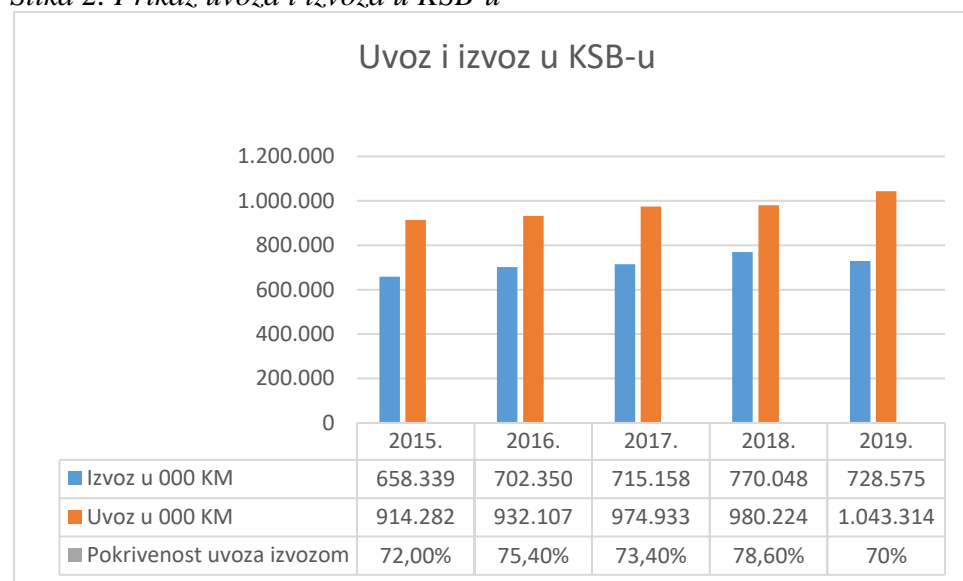
Ako se promatraju pokazatelji uvoza i izvoza u KSB-u u proteklom razdoblju, u apsolutnim iznosima, može se uočiti da je usporedo s rastom izvoza rastao i uvoz, što je rezultiralo rastom pokrivenosti uvoza izvozom u razdoblju 2015. – 2019. godine.

Stupanj pokrivenosti uvoza izvozom u 2019. godini u KSB-u bitno je veći nego na razini Federacije BiH (69,8 % u KSB-u, a 55 % u Federaciji BiH).

Tablica 9. Pokrivenost uvoza izvozom u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine

Kanton Središnja Bosna	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	Indeks 2019./2015.
Izvoz (u 000 KM)	658.339	702.350	715.158	770.048	728.575	111 %
Uvoz (u 000 KM)	914.282	932.107	974.933	980.224	1.043.314	114 %
Pokrivenost uvoza izvozom	72,00 %	75,40 %	73,40 %	78,60 %	70 %	97 %

Slika 2. Prikaz uvoza i izvoza u KSB-u

U 2018. godini izvoz u KSB-u činio je 9,73 % izvoza Federacije BiH i 7,38 uvoza u KSB-u. U KSB-u uvoz iznosi 980 milijuna KM, što je za 5 milijuna više u odnosu na prethodnu godinu. Najveći uvoz evidentiran je u općini Vitez (349 milijuna KM), općini Travnik (224 milijuna KM) i općini Kiseljak (102 milijuna KM).

U KSB-u u 2018. godini izvoz iznosi 770 milijuna KM, što je za 54 milijuna više u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje izvoza zabilježeno je u većini općina s područja KSB-a, a najveći

izvoz evidentiran je u općinama Travnik (246 milijuna KM), Jajce (148 milijuna KM) i Novi Travnik (80 milijuna KM).

U 2019. godini izvoz iz KSB-a činio je 9,56 % izvoza Federacije BiH i 7,53 % ukupnog uvoza u KSB-u. U KSB-u uvoz iznosi 1.043 milijuna KM, što je, u odnosu na onaj u 2018. godini, više za 63 milijuna KM. Najveći uvoz evidentiran je u općini Vitez (391 milijun KM), općini Travnik (210 milijuna KM) i općini Kiseljak (125 milijuna KM).

U KSB u 2019. godini izvoz iznosi 728 milijuna KM, što je za 41 milijun manje u odnosu na prethodnu godinu.

U tablici 10. prikazan je izvoz i uvoz u KSB-u, prema područjima standardne klasifikacije, za razdoblje 2015. – 2019. godine, iz koje je vidljivo da se najviše izvozi u prerađivačkoj industriji, slijede poljoprivreda, šumarstvo i ribolov. U 2019. godini došlo je do pada izvoza u prerađivačkoj industriji, u odnosu na prethodnu godinu, za 47 milijuna KM. Također, najviše se uvozi u prerađivačkoj industriji, slijede poljoprivreda, šumarstvo i ribolov. U 2019. godini došlo je do povećanja uvoza, u odnosu na prethodnu godinu, u prerađivačkoj industriji za 58 milijuna KM, dok je uvoz u poljoprivredi, u odnosu na prethodnu godinu, pao za 4 milijuna KM.

Tablica 10. Izvoz i uvoz u KSB-u, prema područjima, u razdoblju 2015. – 2019. godine

PODRUČJE	IZVOZ (u 000 KM)					UVOZ (u 000 KM)				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	2.985	6.669	7.211	7.601	6.415	68.694	57.690	62.297	46.571	42.231
Vađenje ruda i kamena	1.231	1.763	1.081	755	1.402	15.291	15.590	14.450	8.691	9.556
Prerađivačka industrija	646.853	687.076	696.902	753.059	705.273	828.646	856.857	895.302	922.301	981.001
Ostalo			9.964	8.633	15.485	1.651	1.970	2.768	2.726	10.526
Nerazvrstano po kategorijama	7.269	6.843						117		
Kanton Središnja Bosna	658.338	702.351	715.158	770.048	728.575	914.282	932.107	974.934	980.289	1.043.314

Izvor: KSB u brojkama, Federalni zavod za statistiku

Promatrano prema tržištima s kojim se ostvaruje vanjskotrgovinska razmjena, najveći izvoz ostvaruje se na tržišta Italije, Njemačke i Slovenije, dok se najveći uvoz ostvaruje iz Italije, Hrvatske i Kine. U sljedećoj tablici prikazan je uvoz i izvoz, po zemljama, u razdoblju 2015. – 2019. godine.

Tablica 11. Izvoz i uvoz, po zemljama, u razdoblju 2015. – 2019. godine

ZEMLJA	IZVOZ (u tisućama KM)					ZEMLJA	UVOZ (u tisućama KM)				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.		2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Italija	192.845	170.653	173.252	172.147	162.268	Italija	165.728	181.179	187.664	191.159	236.178

Njemačka	105.779	131.226	146.065	160.288	148.320	Hrvatska	107.173	102.850	108.989	117.701	115.072
Slovenija	53.863	58.752	69.669	71.372	66.058	Kina	101.975	105.463	106.461	95.450	103.629
Luksemburg	52.073	51.598	65.405	67.354	65.115	Njemačka	82.025	96.171	94.301	102.184	99.311
Hrvatska	49.367	52.714	59.152	66.870	62.675	Slovenija	57.203	61.741	71.937	72.877	70.073
Slovačka	35.798	20.711	32.146	36.828	47.134	Turska	59.875	53.200	60.909	56.742	64.244
Austrija	29.362	21.927	23.786	29.735	30.046	Mađarska	58.789	52.399	37.009	50.375	45.878
Francuska	22.641	20.637	22.314	19.120	19.127	Austrija	39.346	43.442	51.109	38.746	38.075
Poljska	18.024	25.227	21.073	17.551	18.689	Srbija	30.560	26.890	30.881	36.363	33.012
Srbija	14.317	15.816	18.304	24.014	17.463	Poljska	25.311	25.405	23.305	21.916	24.847
Ostale zemlje	84.269	133.089	83.992	104.769	91.680	Ostale zemlje	186.297	183.367	202.307	196.776	212.995
Kanton Središnja Bosna	658.338	702.350	715.158	770.048	728.575	Kanton Središnja Bosna	914.282	932.107	974.872	980.289	1.043.314

Izvor: KSB u brojka, Federalni zavod za statistiku

Poslovni subjekti prema djelatnosti

Ukupan broj poslovnih subjekata u KSB-u u 2017. godini iznosi 12.545 i manji je za 256 poslovnih subjekata u odnosu na prethodnu godinu. Broj poslovnih subjekata u KSB-u sudjeluje u ukupnom broju poslovnih subjekata Federacije BiH s 9,27 %. U 2018. godini broj poslovnih subjekata iznosi 12.967 i veći je za 420 poslovnih subjekata u odnosu na prethodnu godinu. Broj poslovnih subjekata u KSB-u sudjeluje u ukupnom broju poslovnih subjekata u Federaciji BiH s 9,27 %. U 2019. godini broj poslovnih subjekata iznosi 13.179 i veći je za 212 poslovnih subjekata u odnosu na prethodnu godinu. Broj poslovnih subjekata u KSB-u sudjeluje u ukupnom broju poslovnih subjekata u Federaciji BiH s 9,16%.

Tablica 12. Broj poslovnih subjekata u KSB-u u razdoblju 2013. – 2019. godine

Godina	Registrirani poslovni subjekti u KSB-u, po djelatnosti			Ukupno u KSB-u poslovnih subjekata	Ukupno u Federaciji BiH poslovnih subjekata	Udio kantona u Federaciji BiH
	Pravne osobe	Jedinice u sastavu	Obrt			
2014.	4.530	2.421	6.210	13.161	129.315	10,18 %
2015.	4.659	2.487	6.249	13.395	131.291	10,20 %
2016.	4.821	2.578	5.404	12.803	134.019	9,55 %
2017.	4.939	2.636	4.972	12.547	135.339	9,27 %

2018.	5.102	2.688	5.177	12.967	140.075	9,26 %
2019.	5.198	2.687	5.294	13.179	143.823	9,16 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Najviše pravnih osoba i jedinica u sastavu u 2019. godini registrirano je u djelatnostima trgovine na veliko i na malo (25,8 %), ostale uslužne djelatnosti (19,6 %) te prerađivačke industrije (11,3 %), a najviše obrta registrirano je, također, u djelatnosti trgovine na veliko i na malo (22,8 %), zatim ugostiteljstva (15,5 %) i prerađivačke industrije (13,5 %).

Tablica 13. Broj poslovnih subjekata na tisuću stanovnika, po općinama, u KSB-u u 2019. godini

stanje 31. 12. 2019.

Općina	Stanovništvo	Broj poduzeća			
		Ukupno	Pravne osobe	Jedinica u sastavu pravnih osoba	Fizičke osobe obrtnici
1	2	3 = 4 + 5 + 6	4	5	6
Bugojno	30.998	2.154	705	406	1043
Busovača	17.740	832	306	131	395
Dobretići	1.561	42	27	13	2
Donji Vakuf	13.802	650	231	149	270
Fojnica	11.723	601	213	101	287
Gornji Vakuf – Uskoplje	20.158	845	284	149	412
Jajce	26.479	1.013	420	225	368
Kiseljak	20.328	1.313	567	255	491
Kreševo	4.988	356	192	58	106
Novi Travnik	23.704	989	426	243	320
Travnik	52.487	2.686	1060	628	998
Vitez	25.911	1.662	731	329	602
Kanton Središnja Bosna	249.879	13.143	5.162	2.687	5.294

Izvor: KSB u brojkama 2020., Federalni zavod za statistiku

Poslovne zone

Ukupna površina zelenih industrijskih poslovnih zona je 422 ha, s mogućnošću proširenja na dodatnih 226 ha, a identificiranih smeđih industrijskih zona je 649,70 ha, s mogućnošću proširenja na dodatnih 16 ha. Ukupna površina poduzetničkih smeđih zona je 9,8 ha, a poduzetničkih zelenih zona je 21,60 ha, s mogućnošću proširenja na 2 ha. Površina jedine turističke zone (Sebešić, u općini Novi Travnik) je 4.000 ha.

Prosječna udaljenost zelenih industrijskih zona od regionalne ceste je 0 km, te se može zaključiti da su sve zelene industrijskih zona locirane uz regionalne ceste. Stanje je cestovne komunikacije kod većine zelenih industrijskih zona dobro. Prosječna udaljenost od željeznice zelenih industrijskih zona je 38,13 km, što se može smatrati relativno malom udaljenošću. Prosječna udaljenost od aerodroma je 83,13 km, gdje je zelena industrijska zona Bugojno 2 najudaljenija (135 km), a industrijska zona Dugo Polje, Kiseljak, najbliža (40 km). Prosječna

je udaljenost zelenih industrijskih zona od središta općine 4,88 km, te se može reći da se većina nalazi vrlo blizu gradskoj jezgri općina.

Prosječna je udaljenost smeđih industrijskih zona od regionalne ceste u KSB-u 0,262 km, te se može zaključiti da su i smeđe zone locirane uz regionalne ceste. Stanje je cestovnih komunikacija kod svih smeđih industrijskih zona u KSB-u dobro, te im je pristup, u tom smislu, zadovoljavajući. Prosječna udaljenost od željeznice smeđih industrijskih zona u KSB-u je 47,15 km, a od aerodroma 98,15 km. Općine Jajce i Bugojno najudaljenije su (90 km, odnosno 135 km). Prosječna udaljenost od centra općine je 2,73 km, te se i za smeđe industrijske zone može zaključiti da gravitiraju gradskim jezgrama općina. Približno iste vrijednosti vrijede i za ostale kategorije poslovnih zona (poduzetničke smeđe i zelene, poljoprivredne i turističke zone).

Sa aspekta popunjenosti industrijskih zona može se zaključiti da su smeđe industrijske zone, u prosjeku, popunjene do 50 %. To navodi na zaključak da unutar svih identificiranih industrijskih zona postoji prostor za proširenje djelatnosti postojećih poduzeća i ulazak novih poduzeća.

Struktura vlasništva identificiranih industrijskih zona u KSB-u različita je, tako da su prisutne zone u javnom, privatnom i mješovitom vlasništvu. Ukupno 64,38 % zelenih industrijskih zona u javnom je vlasništvu (64,38 %), za koje je moguće izbjeći skup i dugotrajan proces otkupa zemljišta od privatnih vlasnika, dok je većina smeđih zona (62 %) u privatnom vlasništvu, te je ostalo još 38 % smeđih zona za moguću privatizaciju. Međutim, većina se privatiziranih smeđih zona ne koriste u punom raspoloživom kapacitetu jer privatizacija nije donijela željene učinke.

Urbanističko-planska dokumentacija postoji za 37,5 % zelenih i 53,8 % smeđih industrijskih zona, te za 60 % zelenih i sve poduzetničke zone u KSB-u, dok se za preostale urbanistički planovi pripremaju ili je njihova priprema planirana. Većina lokacija industrijskih zona u urbanističkim planovima označena je kao industrijska zona, ali postoji mali postotak lokaliteta koji su označeni drugačije, npr. kada se radi o starim vojnim objektima i sl.

Generalno može se zaključiti da je osnovna infrastruktura u smeđim industrijskim zonama dostupna (osim plina). To podrazumijeva postojanje elektro, vodovodne, kanalizacijske, komunalne (odlaganje otpada), telekomunikacijske i unutarnje transportne infrastrukture. Međutim, zbog dugotrajnog nekorištenja i neodržavanja navedene instalacije u prilično su lošem stanju, tako da je potrebno dodatno investiranje u njihovu rekonstrukciju. S druge strane, opskrbljenost zelenih industrijskih zona osnovnom infrastrukturom nešto je lošija, ali se stanje kontinuirano poboljšava. Više od polovice predloženih zelenih zona ima riješeno pitanje električne infrastrukture ili uspostavljen primarni vod, dok 12,5 % nema. Postoji vjerojatnoća da će se električna infrastruktura u određenom broju industrijskih zona morati prilagoditi novonastalim potrebama poduzeća koja svoje poslovanje budu locirala u zonama.

Samo jedna identificirana industrijska zona ima plinsku infrastrukturu (Kreševo). U sljedećem razdoblju i ovaj energent bit će dostupan kompanijama u pojedinim dijelovima KSB-a (najprije u Busovači, Vitezu, Novom Travniku i Travniku gdje je projekt plinifikacije započeo, a predinvesticijska projektna dokumentacija izrađena).

Većina smeđih zona ima vodovodnu infrastrukturu, dok 25 % zelenih industrijskih i 20 % zelenih poduzetničkih zona ne posjeduje vodovodnu infrastrukturu, dok je u jednoj zelenoj industrijskoj zoni ova infrastruktura u izradi. Jedna smeđa i jedna poljoprivredna zona nemaju dovoljne kapacitete vode. S obzirom na to da je područje KSB-a bogato vodom, pitanje opskrbe vodom industrijskih zona svodi se na dovođenje dovoljnih količina vode izgradnjom odgovarajuće vodovodne infrastrukture.

Odlaganje krutog otpada u većini identificiranih zona moguće je, dok u sedam zona odlaganje krutog opada nije moguće.

Telekomunikacijska infrastruktura nije dostupna samo u dvjema zonama, jednoj zelenoj i jednoj poljoprivrednoj zoni, ali i u tim zonama postoje uvjeti za njezinu izgradnju.

Transportna cestovna infrastruktura unutar zone nije dostupna u 62,5 % zelenih zona, dok je u smeđim industrijskim te smeđim i zelenim poduzetničkim zonama u potpunosti dostupna. U nekim su slučajevima potrebni manji popravci na cestovnoj infrastrukturi unutar zone.

Poslovne zone po općinama KSB-a te njihova ukupna površina, iskorištenost i vlasništvo prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 14. Poslovne zone, po općinama, u KSB-u

Općina	Naziv zone	Površina (u ha)
BUGOJNO	Bugojno 1	37
	Bugojno 2	
BUSOVAČA	Kaonik	100,47
	Kaćuni	
	Busovača – Krč	
DONJI VAKUF	Donji Vakuf	39
FOJNICA	Vranica	24,74
	Podcitonja	
GORNJI VAKUF – USKOPLJE	Batuški Lug	64,72
JAJCE	Lendići	195,8
	Ekonomija	
	Lučina	
	Tehnička škola	
	Elektrobosna + Vaganj	
	Rika – Skela	
	Kamenice	
	Bravnice	
	Vinac	
	Krezluk	
	Podmilačje	

	Vlasinje	
KISELJAK	Dugo Polje	27,5
KREŠEVO	Alagići	46,04
	Bjelovići	
	Deževica	
	Gunjani	
	Komari	
	Kreševo	
	Rakova Noga	
	Stojčići	
	Volujak	
	Vranci	
	Resnik	
	Polje	
	Crnići	
	Troska	
NOVI TRAVNIK	BNT Bratstvo	164,4
	Neobarje	
	Stojkovići	
TRAVNIK	Polje	147
	Nova Bila	
	Turbe	
	Borac	
	Han Bila	
	Vitovlje	
	Mudrike	
VITEZ	PC-96	360
	Počulica – Šljivčica	
	Šantića Polje	
	Vitezit	

Industrijska proizvodnja

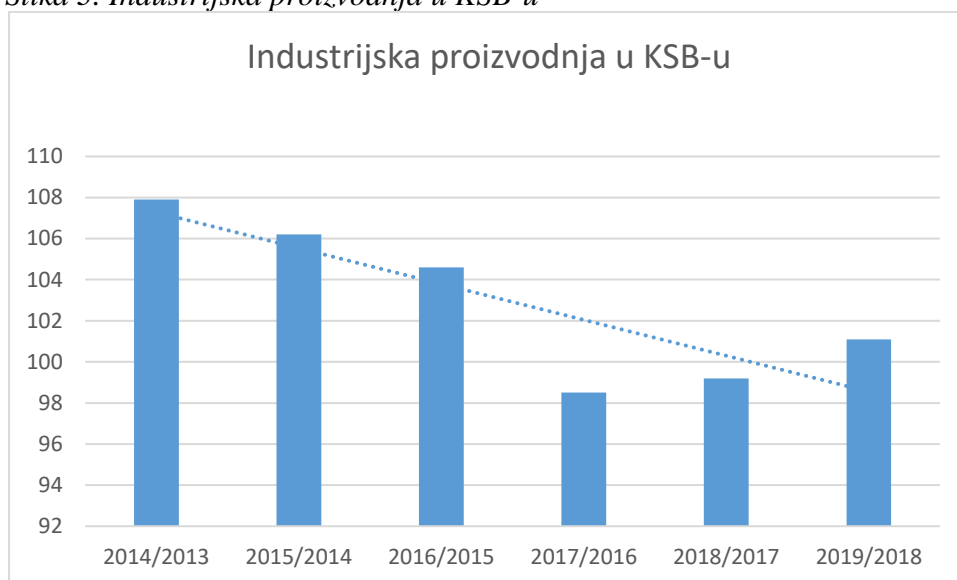
Prema statističkim podacima u 2017. godini, u Federaciji BiH ostvaren je rast opsega industrijske proizvodnje, dok je u KSB-u ostvaren pad fizičkog opsega po prvi put u proteklom petogodišnjem razdoblju (Tablica 15.). Ipak, bitno je imati u vidu da je indeks rasta industrijske proizvodnje u KSB-u u razdoblju 2012. – 2016. godine bio bitno iznad prosjeka u Federaciji BiH. Prema statističkim podacima u 2018. godini, u Federaciji Bosne i Hercegovine ostvaren je pad fizičkog opsega industrijske proizvodnje, u odnosu na 2017. godinu, a u KSB-u ostvaren je rast fizičkog opsega (Tablica 15.) Prema statistički podacima u 2019. godini, u Federaciji BiH ostvaren je pad fizičkog opsega industrijske proizvodnje, u odnosu na 2018. godinu, a u KSB-u ostvaren je rast fizičkog opsega (Tablica 15.).

Tablica 15. Industrijska proizvodnja, po godinama, u KSB-u i Federaciji BiH

Indeks/godina	Kanton Središnja Bosna	Federacija Bosne i Hercegovine
2013./2012.	123,3	107,4
2014./2013.	104,9	100,1
2015./2014.	106,2	102,2
2016./2015.	104,6	102,6
2017./2016.	98,5	103,8
2018./2017.	99,2	100,8
2019./2018.	101,1	97,3

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Slika 3. Industrijska proizvodnja u KSB-u

Zbog globalne pandemije bolesti COVID-19 uvedene su mnogobrojne mjere prevencije širenja bolesti u ožujku 2020. godine, što će sigurno utjecati na pad prometa industrije u KSB-u tijekom 2020. godine, s mogućim posljedicama i u godinama koje slijede.

Poljoprivreda

U strukturi sjetvenih površina na području KSB-a dominiraju žita, prije svega kukuruz, koji je dominantna kultura za spremanje stočne hrane, zatim pšenica, zob i ječam, dok se udio raži dosta povećao u 2018. godini, u odnosu na 2017. godinu. Prinosi ovih kultura jako variraju, ovisno o vremenskim uvjetima s obzirom na to da gotovo ne postoje sustavi za navodnjavanje, te zaštitu od leda i drugih vremenskih nepogoda. Proizvodnja kupusa, paprike, djeteline, lucerke bilježe pad prinosa u 2018. godini, u odnosu na 2017. godinu. Dok su iste kulture u 2019. godini ostvarile jednake prinose kao i u 2018. godini. Pozitivan prinos bilježi i tritikale, koja nastaje križanjem dviju žitarica: pšenice i raži. Tradicionalno se na području KSB-a uzgajaju povrtnarske kulture, kao što je krumpir, a sve veći značaj ima plastenička proizvodnja.

Tablica 16. Pregled proizvodnje usjeva u KSB-u u razdoblju 2017. – 2019. godine

Usjevi	2017.			2018.			2019.		
	Požnjevena površina (u ha)	Prinos (u t)		Požnjevena površina (u ha)	Prinos (u t)		Požnjevena površina (u ha)	Prinos (u t)	
		ukupno	po ha		ukupno	po ha		ukupno	po ha
Pšenica	1.651	5.542	3,4	1.546	5.098	3,3	3,4	4660	3,4
Raž	388	1.344	0,5	372	1.324	3,6	3,4	1.161	3,4
Ječam	881	2.875	3,3	907	2.948	3,3	3,4	2.922	3,4
Zob	436	1.291	3	423	1.191	2,8	2,9	1.297	2,9
Tritikale	531	1.951	3,7	382	1.344	3,5	3,6	1.395	3,6
Heljda	127	242	1,9	119	237	2,0	2	216	2,0
Kukuruz (u znu)	1.209	2.115	1,7	956	1.864	2,0	2	1.774	2
Krumpir	3.087	23.232	7,5	2.982	22.959	7,7	7,4	21.243	7,4
Crni luk	336	2.530	7,5	357	2.743	7,7	7,2	2.313	7,2
Grah (u znu)	578	930	1,6	561	928	1,7	1,7	1.007	1,7
Kupus	519	8.593	16,6	509	8.332	16,4	16,3	8.161	16,3
Rajčica	95	537	5,7	86	497	5,8	6,1	461	6,1
Paprika zelena	75	660	8,9	80	559	7,0	6,4	400	6,4
Djetelina – sijeno	1.846	8.601	4,7	1.765	7.299	4,1	4,2	7.450	4,2
Lucerka/Lucerna	1.616	7.861	4,9	1.551	6.328	4,1	4,5	6.912	4,5
Kukuruz zeleni	892	17.222	19,3	866	20.769	24,0	22,4	19.768	22,4
Stočna repa	197	2.706	13,7	196	2.729	14,0	12,9	2.321	12,9
Travno-djetelina smjesa	1.385	4.419	3,2	1.546	5.043	3,3	3,1	4.687	3,1

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

U strukturi voćarskih kultura zastupljena je proizvodnja jabučastog, jezgrastog, koštuničastog i jagodičastog voća. U ukupnoj voćarskoj proizvodnji dominira proizvodnja šljiva i jabuka, koja, kao i ostale voćarske kulture, uglavnom bilježi blaga povećanja broja rodni stabala, ali i velike oscilacije u prinosima, ovisno o vremenskim uvjetima. Najveći prinos kilograma, po stablu, u 2017. godini bilježi višnja, dok su u 2018. i 2019. godini trešnje. Ako promatramo 2019. godinu, prinosi su se znatno smanjili u odnosu na 2018. godinu.

Tablica 17. Pregled voća u KSB-u u razdoblju 2017. – 2019. godine

VOĆE	2017.			2018.			2019.		
	Broj rodni stabala	Prinos		Broj rodni stabala	Prinos		Broj rodni stabala	Prinos	
		Ukupno (u t)	U kg, po stablu		Ukupno (u t)	U kg, po stablu		Ukupno (u t)	U kg, po stablu
Trešnje	15.515	60	3,9	18.666	383	20,5	18.766	108	5,8
Višnje	10.430	62	6,0	10.900	209	19,2	10.660	46	4,3
Jabuke	254.540	544	2,2	252.006	4.031	16,0	247.406	757	3,1
Kruške	115.050	226	2,0	115.190	1.422	12,3	115.195	286	2,5
Šljive	450.539	408	0,9	460.006	6.916	15,0	459.029	620	1,4
Orasi	33.565	43	1,3	35.770	439	12,3	35.618	88	2,5

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Promatrajući po ukupnom broju stočnog fonda u KSB-u za razdoblje 2017. – 2019. godine, najzastupljenije je govedarstvo, ovčarstvo, peradarstvo i pčelarstvo. U sljedećoj tablici prikazana je struktura stočnog fonda u KSB-u.

Tablica 18. Brojno stanje stoke u KSB-u u razdoblju 2017. – 2019. godine

	2017.	2018.	2019.
Goveda	30.897	29.374	28.677
Ovce	90.930	98.508	98.929
Svinje	14.087	14.016	13.192
Konji	1.313	1.280	1.185
Perad (u tisućama grla)	284	213	224
Koze	4.475	4.865	4.750
Pčele (košnice)	19.645	19.355	19.557

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Kanton Središnja Bosna u brojkama

Šumarstvo

Proizvodnja šumskih sortimenata u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine temelji se na proizvodnji trupaca četinara, koji podrazumijevaju drvene sortimente odgovarajućih fizičkih i mehaničkih svojstava, namijenjenih za daljnju mehaničku preradu i proizvodnju ogrjevnog drva listača, koje podrazumijeva drvo namijenjeno za ogrjev ili proizvodnju drvenog ugljena.

Prodaja je šumskih sortimenata također najvećim dijelom zasnovana na prodaji spomenutih dviju vrsta sortimenata.

U sljedećoj je tablici prikazano kretanje proizvodnje i prodaje šumskih sortimenata, po vrstama, u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine.

Tablica 19. Proizvodnja i prodaja šumskih sortimenata u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine

	PROIZVODNJA					PRODAJA				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
UKUPNO	318	369	390	434	431	326	372	390	436	427
Trupci četinjača	107	124	139	165	177	109	125	138	163	170
Jamsko drvo četinjača	11	13	11	13	11	12	12	11	13	10
Ostalo drugo drvo četinjača	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0
Prostorno drvo četinjača	51	64	55	66	55	52	65	57	67	57
Trupci listača	56	62	65	65	64	57	63	65	65	64
Prostorno drvo listača	-	-	1	0	0	-	-	1	0	0
Ogrjevno drvo četinjača	0	1	0	0	0	2	1	1	1	0
Ogrjevno drvo listača	93	104	119	124	123	94	105	117	127	126
Ostalo grubo obrađeno drvo	-	0		0	-	0	0	0	0	0

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Turizam

KSB raspolaže bogatim kulturno-povijesnim naslijeđem, planinama pogodnim za razvoj planinskog turizma, kvalitetnim termalnim i mineralnim vodama pogodnim za razvoj topličko-lječilišnog turizma, kao i potencijalima za razvoj vjerskog turizma. Međutim, do većine potencijalnih turističkih destinacija nije dovedena potrebna infrastruktura, kao što je cestovna infrastruktura, električna infrastruktura i vodovodna infrastruktura, što dodatno usporava razvoj turizma na području KSB-a. Također, nedostatak odnosno manjak smještajnih kapaciteta, značajne sezonske oscilacije (pretežna baziranost na planinski turizam), kao i siva ekonomija, usporavaju razvoj jedne od najperspektivnijih djelatnosti KSB-a.

U 2017. godini KSB je posjetilo 48.132 turista, što je za 3.196 više u odnosu na 2016. godinu, pri čemu je ostvaren broj noćenja od 88.194 ili za 6.242 više u odnosu na prethodnu godinu. Zabilježena je tendencija značajnog rasta domaćih i stranih gostiju u razdoblju 2016. – 2019. godine. Osim toga, broj noćenja domaćih i stranih turista ima tendenciju značajnog porasta i KSB zauzima treće mjesto u Federaciji BiH po posjećenosti turista, odmah iza Sarajevskog i Hercegovačko-neretvanskog kantona. U 2018. godini KSB je posjetilo 47.142 turista, što je za 990 manje u odnosu na 2017. godinu, pri čemu je ostvaren broj noćenja od 85.427 ili za 2.767 više u odnosu na prethodnu godinu. U 2019. godini KSB je posjetilo 54.028 turista, što je za

6.886 više u odnosu na 2018. godinu, pri čemu je ostvaren broj noćenja od 90.381 ili za 4.954 više u odnosu na prethodnu godinu.

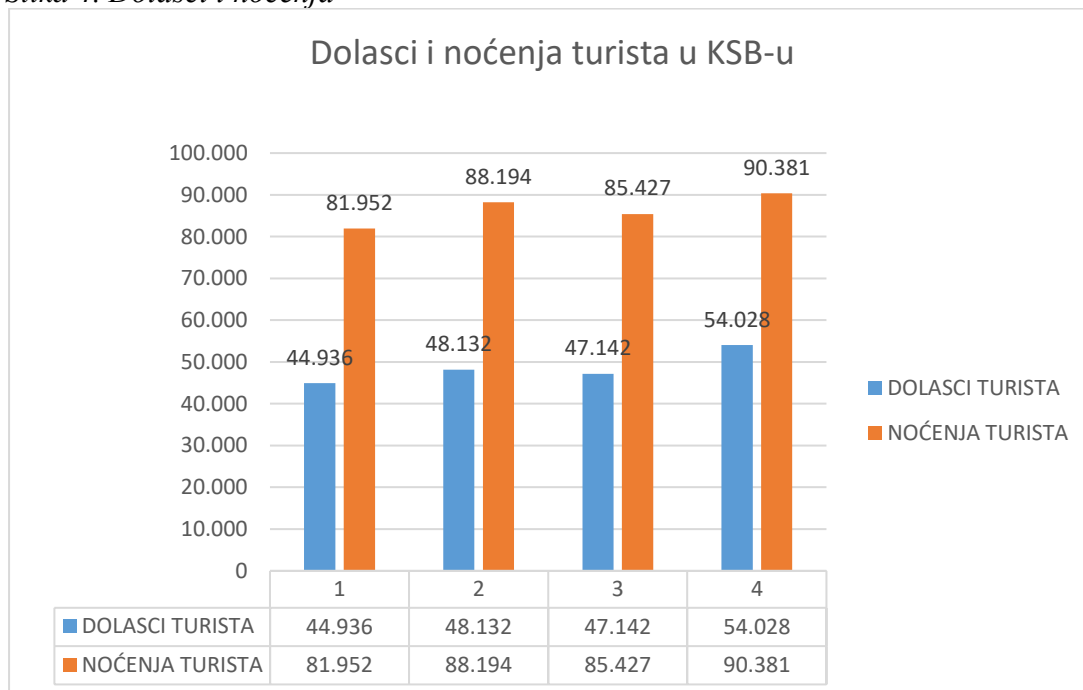
Tablica 20. Dolasci i noćenja turista u KSB-u u razdoblju 2016. – 2019. godine

	DOLASCI TURISTA			NOĆENJA TURISTA		
	Ukupno	Domaćih	Stranih	Ukupno	Domaćih turista	Stranih turista
2016.	44.936	27.483	17.453	81.952	50.357	31.595
Hoteli i sličan smještaj	41.454	25.529	15.925	75.360	46.232	29.128
Odmarališta i slični objekti	1.383	564	819	2.561	1.289	1.272
Kampovi i prostor za kampiranje	585	190	395	998	283	715
Ostali smještaj	1.514	1.200	314	3.033	2.553	480
Broj ležaja	1.864					
2017.	48.132	27.733	20.399	88.194	50.439	37.755
Hoteli i sličan smještaj	43.819	25.139	18.680	78.977	44.989	33.988
Odmarališta i slični objekti	912	536	376	2.743	1.272	1.471
Kampovi i prostor za kampiranje	1.307	247	1.060	2.213	404	1.809
Ostali smještaj	2.094	1.811	283	4.261	3.774	487
Broj ležaja	1.742					
2018.	47.142	25.885	21.257	85.427	46.590	38.837
Hoteli i sličan smještaj	40.940	22.130	18.810	72.977	39.128	33.849
Odmarališta i slični objekti	2.463	1.337	1.126	4.945	2.440	2.505
Kampovi i prostor za kampiranje	1.270	252	1.018	2.359	467	1.892
Ostali smještaj	2.469	2.166	303	5.146	4.555	591
Broj ležaja	1.708					
2019.	54.028	28.346	25.682	90.381	44.075	46.306
Hoteli i sličan smještaj	50.421	27.118	23.303	84.436	42.215	42.221
Odmarališta i slični objekti	1.689	701	988	2.563	1.012	1.551
Kampovi i prostor za kampiranje	1.918	527	1.391	3.382	848	2.534
Ostali smještaj						
Broj ležaja	1.782					

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Slika 4. Dolasci i noćenja

Broj dolazaka i noćenja na području KSB-a daleko je veći nego je predstavljeno statističkim podatci s obzirom na to da privatni smještaj nije predmet statističke obrade a koji čini najveću zastupljenost u sveukupnoj smještajnoj ponudi KSB-a.

U razdoblju 2016. – 2019. godine ukupni broj dolazaka turista, kao i broj noćenja bilježi blagi trend rasta. U tom su razdoblju KSB najviše posjećivali turisti iz Hrvatske, Saudijske Arabije i Slovenije, koji su se u prosjeku zadržavali dva do tri dana. To su najznačajnija tržišta za promociju turizma KSB-a, kao i tržišta Njemačke. Turisti iz Hrvatske ostvarili su 19,47 % od ukupno registriranih noćenja u KSB-u u 2019. godini, dok je Saudijska Arabija, od ukupno registriranih noćenja u KSB-u ostvarila 22 %.

Tablica 21. Dolasci i noćenja turista, prema prebivalištu, u KSB-u u razdoblju 2016. – 2019. godine

Zemlja	Dolasci turista				Noćenja turista			
	2016.	2017.	2018.	2019.	2016.	2017.	2018.	2019.
UKUPNO	17.453	20.399	21.257	25.682	31.595	37.755	38.837	46.306
Hrvatska	2.978	3.080	4.263	4.817	5.662	6.702	8.272	9.018
Saudijska Arabija	2.085	2.800	3.677	6.090	3.363	4.866	6.486	10.227
Slovenija	1.242	1.232	1.564	1.935	1.614	1.705	2.331	2.934
Njemačka	850	1.294	1.311	1.598	1.602	2.674	2.729	3.985

Ujedinjeni Arapski Emirati	2.228	1.835	1.280	1.015	3.775	3.325	2.225	1.748
Srbija	877	873	913	1.008	1.435	1.625	1.583	1.745
Austrija	537	748	716	980	1.069	1.333	1.338	1.735
Bahrein	986	1.004	838	570	2.145	2.102	1.731	1.149
Kuvajt	542	411	308	324	826	821	594	559
Italija	520	719	656	817	812	1.214	1.153	1.486
Turska	622	655	370	207	2.066	2.098	1.090	549
Nizozemska	315	724	770	944	776	1.581	2.060	2.125
Francuska	160	298	248	378	247	444	416	635
Švicarska	282	271	249	384	577	527	587	783
Mađarska	153	262	378	255	199	346	475	348
SAD	113	148	251	238	225	224	353	400
Crna Gora	224	207	210	154	336	326	386	232
Oman		914	493	484		1.271	768	704
Ostale	2.739	2.924	2.762	3.484	4.866	4.571	4.260	5.944

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Promet i veze

U KSB-u u 2019. godini ostvaren je pad prijeđenih kilometara vozila i tonskih kilometara, dok je bio porast prijevoza robe, u tonama.

Tablica 22. Prijevoz robe u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine

CESTOVNI PRIJEVOZ ROBE	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Prijeđeni kilometri vozila (u tisućama)	30.740	30.277	34.742	34.579	30.573
Prevezeno tona robe (u tisućama)	297	282	301	423	429
Tonski kilometri (u tisućama)	246.292	176.556	175.195	202.956	182.637

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

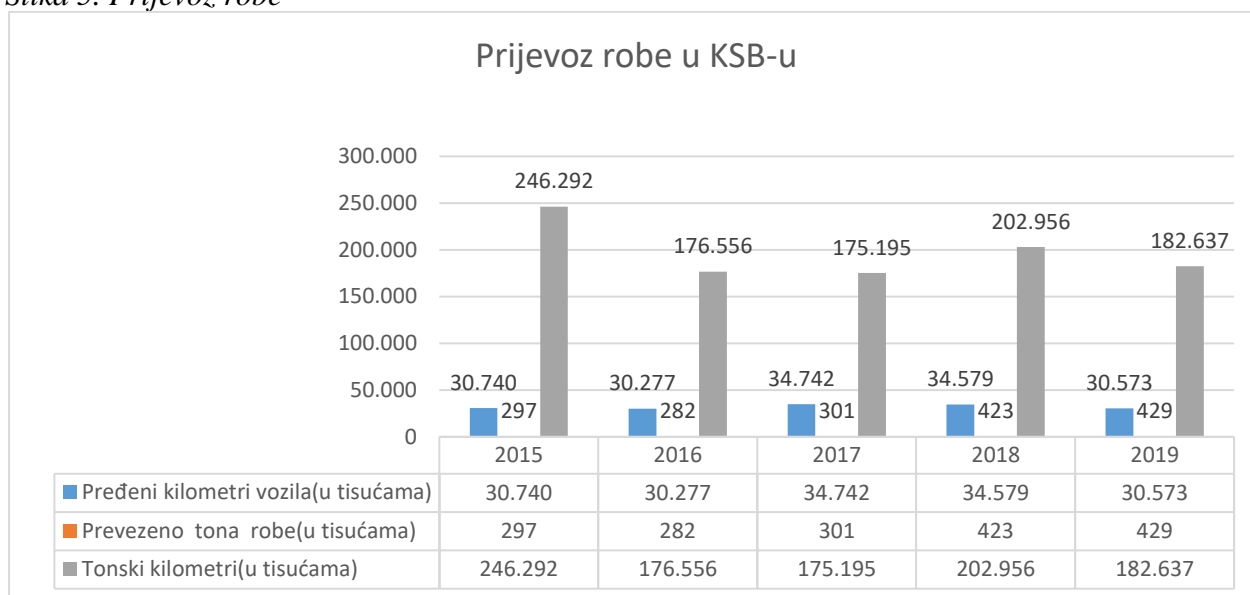
Na području KSB-a u 2017. godini prevezeno je ukupno 301 tisuća tona robe, što je, u odnosu na količinu prevezene robe u 2016. godini, više za 19 tisuća tona. Gradsko-prigradskim prijevozom na području KSB-a u 2017. godini prevezeno je oko 789 tisuća putnika, što je za 161 tisuću više u odnosu na broj prevezenih putnika u 2016. godini. U 2018. godini prevezeno je ukupno 423 tisuće tona robe, što je, u odnosu na količinu prevezene robe u 2017. godini, više za 122 tisuće tona. Gradsko-prigradskim prijevozom na području KSB-a u 2018. godini prevezeno je oko 873 tisuće putnika, što je za 84 tisuće više u odnosu na broj prevezenih putnika u 2017. godini. U 2019. godini prevezeno je 429 tisuća tone robe, što je, u odnosu na količinu prevezene robe u 2018. godini, više za 6 tisuća tone robe. Gradsko-prigradskim prijevozom na području KSB-a u 2019. godini prevezeno je oko milijun i 257 tisuća putnika, što je za 384 tisuće više u odnosu na broj prevezenih putnika u 2018. godini.

Tablica 23. Prijevoz putnika u KSB-u u razdoblju 2015. – 2019. godine

PRIJEVOZ PUTNIKA	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
CESTOVNI PRIJEVOZ PUTNIKA					
Prijeđeni kilometri vozila (u tisućama)	3.742	4.252	4.512	5.044	6.008
Prevezeni putnici (u tisućama)	498	641	707	695	691
Putnički kilometri (u tisućama)	57.937	59.314	58.703	62.353	62.536
GRADSKO-PRIGRADSKI PRIJEVOZ					
Prijeđeni kilometri, ukupno (u tisućama)	1.852	1.958	2.155	2.111	3.069
Autobusi	1.852	1.958	2.155	2.111	3.069
Prevezeni putnici (u tisućama)	612	628	789	873	1.257
Autobusi	612	628	789	873	1.257

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Slika 5. Prijevoz robe

Građevinarstvo

U 2016. godini u KSB-u najzastupljenija je bila visokogradnja, kao i u 2017. godini, dok je u 2018. godini došlo do pada ulaganja u visokogradnju, a povećano je ulaganje u niskogradnju. Od 12 općina na području KSB-a, vrijednost izvedenih građevinskih radova najveća je u općini Travnik te općini Jajce.

Tablica 24. Vrijednost izvedenih građevinskih radova, po vrstama objekta, u KSB-u

	2016.	2017.	2018.
--	-------	-------	-------

	Ukupno	Visokogradnja	Niskogradnja	Ukupno	Visokogradnja	Niskogradnja	Ukupno	Visokogradnja	Niskogradnja
UKUPNO	38.560	20.194	18.366	40.169	23.078	17.091	43.184	17.913	25.361
Bugojno	1.654	1.524	130	3.461	2.269	1.192	5.145	2.597	2.548
Busovača	383	111	272	1.114	706	408	1.415	172	1.243
Donji Vakuf	1.297	619	678	116	116	-	605	495	110
Fojnica	3.357	1.162	2.195	1.068	499	569	2.462	1.036	1.426
Gornji Vakuf – Uskoplje	1.078	471	607	582	221	361	5.036	486	4.550
Kiseljak	6.632	592	6.040	5.726	1.137	4.589	3.940	1.569	2.371
Kreševo	199	23	176	802	179	623	1.184	73	1.111
Novi Travnik	2.011	1.099	912	2.770	2.343	427	2.897	2.203	694
Travnik	11.659	8.508	3.151	10.236	5.853	4.383	9.283	5.097	4.186
Vitez	2.137	1.749	388	3.103	2.345	758	1.892	859	1.033
Dobretići	41	-	41	11.191	7.410	3.781	204	-	204
Jajce	8.112	4.336	3.776	-	-	-	9.121	3.326	5.885

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Zaposlenost i nezaposlenost

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, KSB u razdoblju 2013. – 2019. godine bilježi konstantno povećanje broja zaposlenih, te je pokazatelj u 2017. godini dostigao broj od 49.650 zaposlenih osoba, što je za 6.176 više nego u 2016. godini. U 2018. godini broj zaposlenih iznosio je 50.957, što je za 1.307 više nego u 2017. godini. U 2019. godini broj zaposlenih iznosio je 51.583 zaposlena, što je za 625 više nego u 2018. godini.

Najviše zaposlenih u KSB-u u 2017. i 2018. godini evidentirano je u općini Travnik, a zatim slijede Vitez i Bugojno. Najmanje zaposlenih ima općina Dobretići.

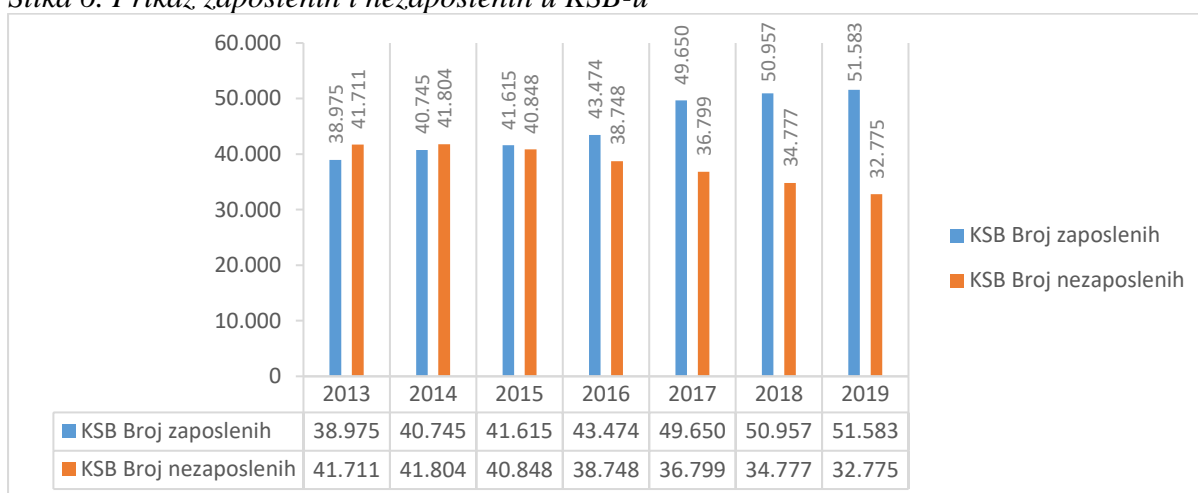
Krajem prosinca u 2017. godini na evidenciji nezaposlenih bilo je ukupno 15.473 korisnika zdravstvene skrbi, što čini 42,04 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. Korisnika novčane naknade na dan 31. 12. 2017. godine bilo je ukupno 1.026 ili 2,78 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. U 2018. godini na evidenciji nezaposlenih bilo je ukupno 14.576 korisnika zdravstvene skrbi, što čini 41,09 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. Korisnika novčane naknade na dan 31. 12. 2018. godine bilo je ukupno 1.104 ili 3,17 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. U 2019. godini na evidenciji nezaposlenih bilo je ukupno 13.842 korisnika zdravstvene skrbi, što čini 42,23 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. Korisnika novčane naknade na da 31. 12. 2019. godine bilo je ukupno 992 ili 3,03 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba.

Tablica 25. Pregled zaposlenih, nezaposlenih i plaća, na razini godišnjeg prosjeka, u KSB-u

Godina	KSB			Federacija BiH		
	Broj zaposlenih	Broj nezaposlenih	Prosječna netoplaća (KM)	Broj zaposlenih	Broj nezaposlenih	Prosječna netoplaća (KM)
2013.	38.975	41.711	698	435.113	391.942	835
2014.	40.745	41.804	678	443.587	392.265	833
2015.	41.615	40.848	673	450.121	389.865	830
2016.	43.474	38.748	678	457.974	372.207	839
2017.	49.650	36.799	698	505.201	349.699	860
2018.	50.957	34.777	723	519.800	329.907	889
2019.	51.583	32.775	759	531.483	307.864	928

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Slika 6. Prikaz zaposlenih i nezaposlenih u KSB-u

Prosječna netoplaća konstantno je rasla od 2015. godine i u 2019. godini iznosi 759 KM, ali i nadalje se radi o znatno manjoj prosječnoj plaći u odnosu na Federaciju BiH u kojoj je ona iznosila 928 KM. Najviša netoplaća tijekom 2019. godine evidentirana je u općini Dobretići – 1.045 KM, a najniža u općini Bugojno – 640 KM. U općini Dobretići na posljednjem popisu upisano je 1.629 stanovnika, dok stvarno živi oko 300 stanovnika, a od 29 uposlenih najviše ih je zaposleno u Općini i Policijskoj postaji. Iz godišnjeg Proračuna Kantona Središnja Bosna (u daljnjem tekstu: Proračun Kantona) za pomoć u financiranju Općine Dobretići godišnje se izdvaja 250.000 KM.

Tablica 26. Prosječna netoplaća, po općinama, u KSB-u

Općina	Prosječna netoplaća					Indeks 2019./2015.
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	
Bugojno	642	642	632	641	640	0,997
Busovača	724	709	720	755	772	1,066
Dobretići	872	913	1.055	1.091	1.045	1,198
Donji Vakuf	688	687	689	727	804	1,169

Fojnica	747	735	763	791	790	1,058
Gornji Vakuf – Uskoplje	681	688	669	684	673	0,988
Jajce	826	827	863	906	928	1,123
Kiseljak	630	625	638	684	710	1,127
Kreševo	659	658	815	867	877	1,331
Novi Travnik	748	773	766	768	786	1,051
Travnik	652	661	684	707	770	0,118
Vitez	600	607	640	668	717	1,195
UKUPNO	673	678	698	723	759	1,128

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

KSB je u 2017. godini imao 36.799 nezaposlenih osoba, što čini 10,52 % Federacije BiH, a najviše je nezaposlenih bilo u općini Travnik – 7.191, općini Bugojno – 5.438 i općini Vitez – 4.228 osobe. U 2018. godini najviše je bilo nezaposlenih u općini Travnik – 7.013, općini Bugojno – 5.232 i općini Vitez – 4.031 osoba. U 2019. godini najviše nezaposlenih bilo je u općini Travnik – 6.973, te u općini Bugojno – 4.717 i općini Vitez – 3.773 osobe.

Tablica 27. Broj nezaposlenih, po općinama, u KSB-u

Općina	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
	Nezaposleni	Nezaposleni	Nezaposleni	Nezaposleni	Nezaposleni
Bugojno	6.055	7.768	5.438	5.232	4.717
Busovača	3.140	2.940	2.834	2.672	2.519
Dobretići	101	94	67	59	57
Donji Vakuf	2.915	2.854	2.754	2.340	2.217
Fojnica	2.118	1.963	1.839	1.816	1.655
G. Vakuf – Uskoplje	3.064	2.971	2.698	2.486	2.401
Jajce	3.799	3.744	3.382	3.076	2.900
Kiseljak	2.633	2.492	2.375	2.236	2.030
Kreševo	708	600	591	602	530
Novi Travnik	3.903	3.629	3.402	3.214	3.003
Travnik	8.079	7.519	7.191	7.013	6.973
Vitez	4.333	4.174	4.228	4.031	3.773
KSB	40.848	38.748	36.799	34.777	32.775
Federacija BiH	389.865	327.207	349.699	329.907	307.864

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Umirovljenici

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj umirovljenika na području KSB-a bilježi konstantan rast u razdoblju 2014. – 2019. godine, koji je razmjern rastu broja

umirovljenika u Federaciji BiH, tako da udio broja umirovljenika u KSB-u u ukupnom broju na razini Federacije BiH u promatranom razdoblju iznosi 11,2 %

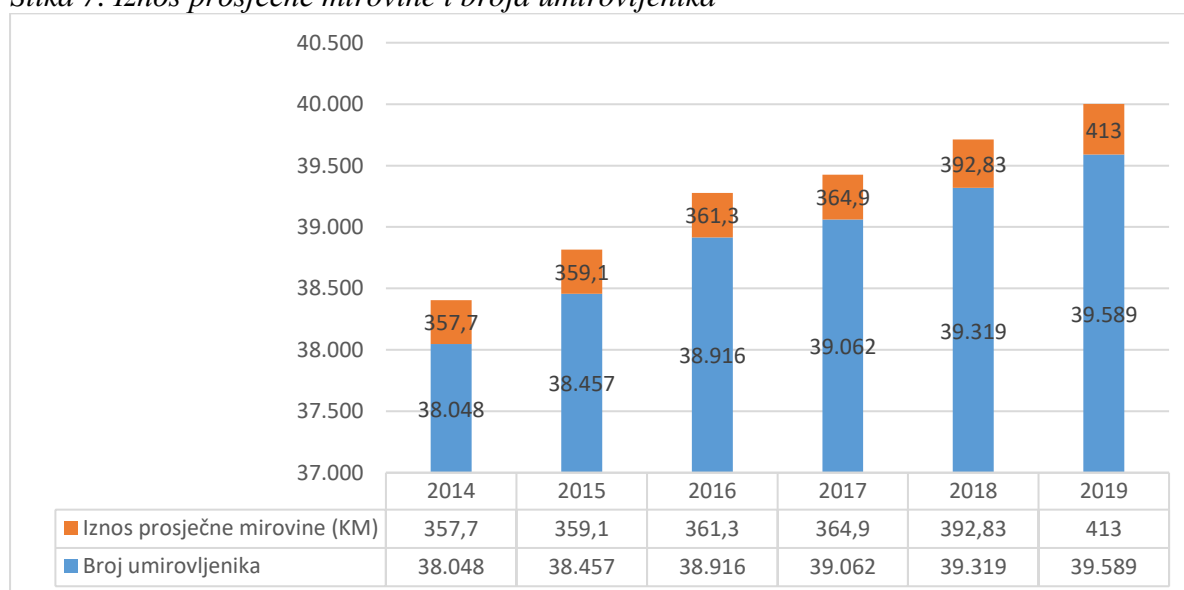
Tablica 28. Broj umirovljenika u KSB-u

Godina	KSB		Federacija BiH		Bosna i Hercegovina	
	Broj umirovljenika	Iznos prosječne mirovine (u KM)	Broj umirovljenika	Iznos mirovine (u KM)	Broj umirovljenika	Iznos mirovine (u KM)
2014.	38.048	357,7	336.898	389,5	394.900	365,1
2015.	38.457	359,1	340.848	393,2	402.044	366,1
2016.	38.916	361,3	345.629	398,4	409.335	368,9
2017.	39.062	364,9	346.538	403,6	412.539	371,6
2018.	39.319	392,83	349.158	434	365.718	428
2019.	39.589	413	352.438	456	424.009	416

Izvor: Federalni zavod za statistiku, KSB u brojkama

Prosječna isplaćena mirovina u KSB-u u 2019. godini porasla je na 413 KM i manja je za 43 KM od prosječne isplaćene mirovine u Federaciji BiH koja iznosi 456 KM, dok je prosječna mirovina u KSB-u i na razini Bosne i Hercegovine skoro ista.

Slika 7. Iznos prosječne mirovine i broja umirovljenika

Tablica 29. Vrsta i iznos mirovine, po kantonima, u Federaciji BiH

	Vrste mirovine								
	Starosna			Invalidska			Obiteljska		
	Broj	Iznos	Prosječna isplata	Broj	Iznos	Prosječna isplata	Broj	Iznos	Prosječna isplata

Kanton Središnja Bosna	21.036	9.563.161	455	5.810	2.129.595	367	12.743	4.676.176	367
------------------------	--------	-----------	-----	-------	-----------	-----	--------	-----------	-----

Izvor podataka: (Federalni zavod za mirovinsko i invalidsko osiguranje, Mostar, 2020)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

5. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

Obrazovanje

Zakonska osnova predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u Kantonu Središnja Bosna

Trenutačno, predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu uređuj se na temelju:

- Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 10/17)

Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje u KSB-u uređuje se na temelju:

- Zakona o osnovnom školstvu („Službene novine Županije Središnja Bosna“, broj 11/01)
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom školstvu („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 11/04 i 17/04)

Srednjoškolski odgoj i obrazovanje u KSB-u uređuje se na temelju:

- Zakona o srednjem školstvu („Službene novine Županije Središnja Bosna“, broj 11/01)
- Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem školstvu („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj:11/04, 17/04 i 15/12).

Važeća legislativa u procesu registracije visokoškolskih ustanova obuhvaća:

- Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 4/13).

Predškolski odgoj i obrazovanje na području Kantona Središnja Bosna

Razvijene zemlje Europe i svijeta, kao i zemlje u razvoju ili tranziciji imaju potrebu za kvalitetno organiziranim predškolskim odgojem i obrazovanjem. Predškolski odgoj i obrazovanje danas čini neophodnu dopunu obiteljskom odgoju, u smislu planskog i sustavnog djelovanja na tjelesni, emocionalni i intelektualni razvoj djeteta predškolske dobi. Prisutnost ove društvene potrebe sve je intenzivnija i u Bosni i Hercegovini, a samim tim i u KSB-u.

Primjereno Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju, sve predškolske institucije upisuju se u Registar predškolskih ustanova, koji vodi Ministarstvo obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i športa Kantona Središnja Bosna (u daljnjem tekstu: Ministarstvo obrazovanja KSB-a) sukladno navedenom Pravilniku o postupku utvrđivanja uvjeta za upis u Registar predškolskih ustanova te o sadržaju i načinu vođenja Registra. Oblast predškolskog odgoja i obrazovanja u Kantonu dodatno se uređuje, kada je u pitanju verifikacija rada odgojitelja i stručnih suradnika u predškolskim ustanovama, na temelju navedenog Pravilnika o polaganju

stručnog ispita odgojitelja i stručnih suradnika u predškolskim ustanovama, učitelja, nastavnika i stručnih suradnika u osnovnom školstvu te nastavnika, profesora i stručnih suradnika u srednjem školstvu.

Kada su u pitanju kompetencije i mjerodavnosti nad predškolskim odgojem, općine u Kantonu imaju osnivačka prava nad predškolskim ustanovama, a stručno-pedagoški nadzor, kao i inspeksijski nadzor u mjerodavnosti su kantonalnog Ministarstva.

Osnovne odlike predškolskog odgoja i obrazovanja u Kantonu Središnja Bosna

Predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu obuhvaća njegu, odgoj i obrazovanje djece u dobi od jedne godine do polaska u školu te na specifičan način pridonosi ostvarenju jedinstvenog cilja odgoja i obrazovanja: optimalan razvoj ličnosti, njezino osposobljavanje za kreativan odnos prema stvarnosti i slobodno izražavanje individualnosti. Predškolski odgoj i obrazovanje integralni je dio jedinstvenog odgojno-obrazovnog sustava u Kantonu, na koji se programski nadovezuje osnovni odgoj i obrazovanje.

S obzirom na to da je predškolski odgoj i obrazovanje prvi i osnovni segment sustava odgoja i obrazovanja, u prvom je planu njegova pedagoška funkcija, koja se sastoji u tome da se potiču svi aspekti razvoja djece primjereno njihovom uzrastu i individualnim mogućnostima. Osnovna i dominantna aktivnost na kojoj se zasniva cjelokupni odgojno-obrazovni rad s djecom je igra, što osigurava autentičnost ovog segmenta odgojno-obrazovnog sustava i onemogućuje prisutnu tendenciju didaktiziranja i školarizacije.

Predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu ima tendenciju zasnivanja na najnovijim teorijskim saznanjima relevantne znanosti u razvijenom svijetu. Cilj mu je osigurati podjednake uvjete za njegu, razvoj i odgoj sve djece predškolskog uzrasta te jedinstvo odgojnih utjecaja na djecu, na relaciji predškolska ustanova – obitelj – društvena sredina.

Zadatci su predškolskog odgoja i obrazovanja u Kantonu:

- osiguravanje uvjeta i podrške za optimalan tjelesni rast i razvoj;
- razvoj intelektualnih i drugih sposobnosti primjereno individualnim potrebama i interesiranjima djece;
- razvijanje kulturnih navika, upoznavanje kulturno-religijske tradicije, njegovanje tolerancije i prihvaćanje različitosti;
- poštivanje prava djece te ljudskih i građanskih sloboda;
- razvijanje i jačanje sposobnosti izražavanja govorom te razvijanje i poticanje prihvaćanja temeljnih moralnih vrijednosti;
- razvijanje i njegovanje prijateljstva i zadovoljavanje potreba djece za samoafirmacijom;
- pripremanje djece za daljnji odgoj i obrazovanje.

Kada je u pitanju financiranje predškolskih ustanova, osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za rad predškolske ustanove primjereno Pedagoškim mjerilima. Osnivač

predškolske ustanove utvrđuje i visinu naknade koju plaćaju korisnici usluga. Naknada koju korisnici plaćaju kreće se, u javnim predškolskim ustanovama (uz subvenciju od osnivača) od 150,00 KM do 220,00 KM, dok se u privatnim predškolskim ustanovama naknada za cjelodnevni boravak djeteta kreće od 150,00 KM do 300,00 KM.

Vodeći se spoznajom da je predškolski odgoj i obrazovanje postao odlučujući čimbenik u pripremi djeteta za školu i njegovu uspješnu prilagodbu školskim obvezama, intencijski se teži ka stvaranju optimalnih uvjeta za razvoj predškolskog odgoja, s tendencijom osiguranja kvalitete kroz razvojno usmjerene programe predškolskog odgoja i obrazovanja.

Iz tablice 34. može se vidjeti broj predškolskih ustanova u Kantonu, za 2003., 2010., 2012. i 2019. godinu, odnosno broj javnih i privatnih predškolskih ustanova u Kantonu u prethodno navedenom razdoblju, te broj djece, kao i kadrovski i prostorni kapaciteti ustanova.

Tablica 30. Podatci o predškolskim ustanovama u KSB-u

Godina	Javne ustanove	Privatne ustanove	Broj odgojitelja	Broj djece
2003.	8	4	41	563
2010.	8	9	52	741
2012.	8	8	55	758
2019.	9	11	74	1.254

Izvor: Ministarstvo obrazovanja KSB-a

Broj predškolskih institucija u razdoblju 2003. – 2019. godine porastao za oko 45 %, broj odgojitelja za isto toliko, dok je broj djece u predškolskim ustanovama porastao za 110 %.

Broj djece u predškolskim ustanovama u razdoblju od 2012. godine u porastu je, ali postavljamo si pitanje: kolika je obuhvaćenost djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u odnosu na cijelu populaciju djece u dobi od tri do šest godina? Uzimajući u obzir statističke i objektivne pokazatelje, da se u posljednjih pet godina u prvi razred osnovne škole upisuje prosječno oko 2.350 učenika, što znači kako je i populacija djece predškolskog uzrasta razmjerna prethodno spomenutom kvantitativnom pokazatelju, možemo reći da populaciju djece predškolske dobi u uzrastu od tri do šest godina čini populacija u iznosu najmanje od oko 7.000 djece.

Trenutačno, u školskoj godini 2019./2020. u predškolskim ustanovama u Kantonu nalazi se oko 1.100 djece u dobi od tri do šest godina, te se procjenjuje da je predškolskim odgojem i obrazovanjem u Kantonu obuhvaćeno 16 % djece predškolske dobi u razdoblju od tri do šest godina.

Razlozi za povećanjem broja djece u predškolskim ustanovama, kao i broja registriranih predškolskih ustanova leži u aktivnoj obrazovnoj politici, koju Ministarstvo obrazovanja KSB-

a, uz podršku Vlade Kantona, čini na zagovaranju i promicanju važnosti ranog-rasta i razvoja djece. U razdoblju 2017. – 2019. godine u opremanje predškolskih i osnovnoškolskih ustanova za izvođenje Programa predškole uloženo je oko od 500.000 KM. Znatno dio sredstava donirala je međunarodna nevladina organizacija Save the Children.

Razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja

Povećanje opsega djece predškolskim odgojem i obrazovanjem jedan je od ciljeva, te je, u tom kontekstu, planirano aktivno poticati razvijanje Programa predškole koji traje minimalno 150 sati. Uvođenje Programa predškole smatra se dijelom reformskog procesa odgojno-obrazovnog sustava u našem Kantonu, koji vodi ka većem stupnju demokratičnosti, modernizacije, inkluzivnosti i same kvalitete u odgojno-obrazovnom sustavu Kantona. Uvođenje u praksu primjene Standarda kvalitete rada odgojitelja, pedagoga i ravnatelja, koji su zasnovani na profesionalnim kompetencijama, uključujući, pri tome, sve dimenzije profesionalnosti, predstavlja tendenciju podizanja kvalitete u radu odgojitelja.

Kada je u pitanju edukacija i stručno osposobljavanje osoba za obavljanje poslova odgojitelja, planirano je intenzivirati primjenu novih teorija u praksi i, s tim u vezi, educirati edukatore koji će moći odgovoriti na izazove suvremenih društvenih kretanja u XXI. stoljeću.

Značajan će izazov u idućem razdoblju biti uvođenje programa ranog učenja stranog jezika, sportskih programa ritmike, plesa, folklora, maloga nogometa, taekwonda, tenisa i sl., programa za bolesnu djecu i djecu s teškoćama u razvoju, programa vjerskog odgoja te sigurnosno-zaštitnih i preventivnih programa u dječjim vrtićima.

Tablica 31: Popis predškolskih ustanova u KSB-u

Redni broj	Općina	Naziv predškolske ustanove	Adresa
1.	Travnik	JU Obdanište „Travnik“	Lukačka b. b.
2.		DV „Dani“, Nova Bila	Nova Bila b. b.
3.		PPU Obdanište GS-Kids	Polje b. b.
4.		PPU „Snježna pahuljica“	Mehmeda Kulenovića b. b.
5.	Novi Travnik	JU „Dječiji vrtić“, Novi Travnik	Ulica Stjepana Tomaševića b. b.
6.		DV „Anđeli“, Novi Travnik	Ivana Meštrovića b. b.
7.		PPU Obdanište „Sultan Fatih“	Kalinska 1A
8.	Vitez	JU „Dječiji vrtić“, Vitez	Hrvatskih branitelja b. b.
9.		PU Dječiji vrtić Sv. Josipa	Stjepana Radića b. b.
10.		DV „Rejjan“, Vitez	Stari Vitez

11.	Busovača	PU „Framica“ HKO Kruh sv. Ante	Ive Andrića b. b.
12.	Kiseljak	DV „Sveti Franjo“	Crkveni put 29
13.		PPU „Ikre“	Josipa bana Jelačića b. b.
14.		DV „Pčelica Maja“	Zenički put b. b.
15.	Kreševo	JU Dječji vrtić „Radost“	Troska b. b.
16.	Fojnica	JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje	ZAVNO BiH-a 12
17.	Donji Vakuf	JU „Dječiji vrtić“, Donji Vakuf	770. sbb
18.	Bugojno	JU Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje	Nugle 51 b
19.		Igraonice „Framice“, Bugojno	Ulica Kulina bana 31
20.	Gornji Vakuf – Uskoplje	DV „Zvončić“, Gornji Vakuf – Uskoplje	Kralja Tomislava b. b.
21.	Jajce	PU Dječji vrtić „Bare“	Vukovarska b. b.

Izvor: Ministarstvo obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i športa KSB-a

U prethodnoj tablici navedene su predškolske ustanove na području KSB-a. Osim navedenih trenutačno su u fazi osnivanja još tri ustanove.

Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje

Osnovna škola kao institucija i ustanova od posebnog društvenog interesa i značaja, svoju djelatnost zasniva na odgovarajućim pedagoškim i psihološkim principima. Osnovna škola obavezan je vid obrazovanja za djecu u dobi od šest do 15 godina života. Postoje osnovne škole za redovno osnovno obrazovanje, zatim umjetničke – paralelne škole, kakve su glazbena, baletska i druge, te osnovne specijalne škole za djecu koja ne mogu dobiti odgovarajuće obrazovanje u redovnim školama. U osnovnoj školi organizira se rad u okviru nastave i izvannastavnih aktivnosti. Rad u nastavi organiziran je po razredno-predmetnom sustavu.

Osnovne škole u na području Kantona Središnja Bosna

Odredbama članka 95. Zakona o osnovnom školstvu uređeno je da Kanton preuzima prava i obveze prema postojećim osnovnim školama. Odredbe članaka 1. i 2. istog Zakona pod pojmom osnovna škola podrazumijeva i škole za druge vidove osnovnog obrazovanja djece, dakle i glazbene škole. Kanton je tako preuzeo prava i obveze osnivača prema četirima zatečenim glazbenim školama na području Kantonu, a to su :

- Osnovna muzička škola, Bugojno
- Osnovna muzička škola, Travnik
- Osnovna muzička škola, Novi Travnik

- Osnovna glazbena škola Jakova Gotovca, Novi Travnik

U sljedećoj tablici dani su podatci o broju učenika u osnovnim i srednjim školama na području Kantona, za proteklih šest godina.

Tablica 32. Podatci o broju učenika u osnovnim i srednjim školama na području KSB-a

Naziv pokazatelja	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj učenika osnovnih i srednjih škola / 1.000 stanovnika	139	133	127	132	120	115
Broj djece koja završavaju osnovno i srednje obrazovanje	3.022 – osnovno školovanje	3.100 – osnovno školovanje	2.758 – osnovno školovanje	2.637 – osnovno školovanje	2.770- osnovno školovanje	2.497- osnovno školovanje
	2.525 – srednje školovanje	3.432 – srednje školovanje	3.081 – srednje školovanje	2.591 – srednje školovanje	2.562 – srednje školovanje	2.690 – srednje školovanje
Broj djece koja ponavljaju školovanje	500	395	378	392	356	284
Omjer broja djece u osnovnom i srednjem obrazovanju prema broju nastavnika	16	13	12	11	11	10

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Ministarstvo obrazovanja KSB-a

Omjer broja djece osnovnih i srednjih škola prema broju nastavnika bilježi trend opadanja, tako da je 2014. godine iznosio 16 učenika prema broju nastavnika, a 2019. godine 10 učenika prema broju nastavnika

Detaljan pregled podataka o broju škola, broju odjela te ukupnom broj učenika i nastavnika u osnovnim školama nalazi se u sljedećim tablicama.

Tablica 33. Broj osnovnih škola i broj odjela u KSB-u, po gradovima/općinama

Grad/općina		Broj škola						Broj odjela					
		2014./ 2015.	2015./ 2016.	2016./ 2017.	2017./ 2018.	2018./ 2019.	2019./ 2020.	2014./ 2015.	2015./ 2016.	2016./ 2017.	2017./ 2018.	2018./ 2019.	2019./ 2020.
1.	Kreševo	1	1	1	1	1	1	18	18	18	17	17	17
2.	Travnik	24	24	24	24	24	25	223	223	215	210	250	253
3.	Vitez	12	12	12	12	12	12	125	121	124	124	131	131
4.	Kiseljak	11	11	11	11	11	11	100	95	95	96	105	114
5.	Fojnica	9	9	9	9	9	9	53	51	51	49	54	47
6.	Novi Travnik	8	8	8	8	7	10	94	92	93	93	99	106
7.	Bugojno	15	15	15	15	14	15	129	128	123	124	137	135
8.	Gornji Vakuf – Uskoplje	14	14	14	14	14	14	84	84	81	83	85	79
9.	Donji Vakuf	7	7	7	7	7	8	62	61	61	63	68	67
10.	Jajce	22	22	22	21	21	21	115	118	116	118	118	129
11.	Busovača	11	11	11	11	11	11	78	77	98	76	76	82
12.	Dobretići	1	0	1	1	1	1	2		2	1	1	1
KSB		135	134	135	134	132	138	1.083	1.068	1.077	1.054	1.141	1.161
Federacija BiH		1.081	1.078	1.078	1.066	1.058	1.042	9.606	9.547	9.527	9.428	9.428	9.310

Izvor: Federalni zavod za statistiku; Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 34. Broj učenika i broj nastavnika u osnovnim školama u KSB-u, po gradovima/općinama

Grad/općina	Broj učenika						Broj nastavnika					
	2014./ 2015.	2015./ 2016.	2016./ 2017.	2017./ 2018.	2018./ 2019.	2019./ 2020.	2014./ 2015.	2015./ 2016.	2016./ 2017.	2017./ 2018.	2018./ 2019.	2019./ 2020.
1. Kreševo	371	360	366	333	318	314	29	28	28	27	27	27
2. Travnik	4.965	4.839	4.813	4.752	4.829	4.836	357	326	400	409	428	434
3. Vitez	2.646	2.578	2.434	2324	2.395	2.296	200	187	184	196	208	204
4. Kiseljak	2.016	1.934	1.902	1.854	1.975	1.912	173	153	172	173	195	186
5. Fojnica	1.087	1.040	993	922	1.003	962	78	79	78	79	83	91
6. Novi Travnik	2.073	2.034	1.992	1.988	2.102	2.475	157	161	164	168	177	202
7. Bugojno	2.770	2.720	2.622	2.644	2.690	2.631	220	243	245	253	238	243
8. Gornji Vakuf – Uskoplje	1.750	1.666	1.581	1.528	1.529	1.416	126	132	134	134	127	133
9. Donji Vakuf	1.457	1.386	1.357	1.300	1.353	1.288	106	116	126	117	123	121
10. Jajce	2.156	2.021	1.954	1.880	1.976	1.849	165	167	167	166	205	178
11. Busovača	1.620	1.403	1.503	1.454	1.536	1.479	118	116	117	119	128	132
12. Dobretići	16	0	9	5	3	5	2		0	0	0	0
KSB	22.927	21.981	21.526	20.984	21.709	21.463	1.731	1.815	1.815	1.841	1.939	1.951
Federacija BiH	194.530	190.179	188.430	185.030	182.986	179.050	15.277	14.943	15.024	15.152	15.296	15.283

Izvor: Federalni zavod za statistiku; Federalni zavod za programiranje razvoja

Na slici 8. predstavljeno je kretanje broja nastavnika osnovnih škola, te je zabilježen trend rasta. Školske godine 2014./2015. iznosio je 1.731, a 2019./2020. školske godine iznosio je 1.951. Kao razlog porasta broja nastavnika je to što veliki broj nastavnika radi u više škola, ali i veliki broj izvanrednih nastavnika.

Slika 8. Broj nastavnika osnovnih škola u KSB-u

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Ministarstvo obrazovanja KSB-a

Broj učenika osnovnih škola bilježi pad i smanjen je, tako da u 2019./2020. školskoj godini iznosi 21.463 učenika.

Slika 9. Broj učenika osnovnih škola u KSB-u

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Ministarstvo obrazovanja KSB-a

Srednjoškolski odgoj i obrazovanje

U KSB-u se realizira srednje obrazovanje i odgoj učenika, koje sada nije zakonski obvezno, nakon uspješno završene osnovne škole. Ono je svima dostupno, primjereno postignutom uspjehu u osnovnoj školi, osobnom interesu i sposobnostima. Srednje obrazovanje integralni je dio jedinstvenog odgojno obrazovnog sustava u KSB-u. Obrazovanje se praktično ostvaruje u 25 ustanova za srednje obrazovanje. Nastava na hrvatskom jeziku i nastavnom planu i programu izvodi se u 12 srednjoškolskih ustanova, a na bosanskom jeziku i nastavnom planu i programu u 13 srednjoškolskih ustanova.

U odnosu na vrste srednjih škola u Kantonu postoje opće škole: gimnazije, umjetničke i vjerska škola; tehničke i srodne škole te strukovne (obrtničke) škole. U gimnazijama se nastavni plan i program izvodi u četverogodišnjem trajanju, čijim završavanjem učenik stječe srednju stručnu spremu i mogućnost nastavka školovanja. U umjetničkim školama (glazbenoj, za dizajnera odjeće) nastavni se plan i program izvodi u četverogodišnjem trajanju, čijim završavanjem učenik stječe srednju stručnu spremu i mogućnost nastavka školovanja. U vjerskoj školi (medresa) nastavni plan i program izvodi se u četverogodišnjem trajanju, čijim završavanjem učenik stječe srednju školsku spremu i mogućnost nastavka školovanja. U tehničkim i srodnim školama nastavni plan i program izvodi se u četverogodišnjem trajanju, čijim završavanjem učenik stječe srednju školsku spremu i mogućnost nastavka školovanja. U strukovnim (obrtničkim) školama nastavni plan i program izvodi se u trogodišnjem trajanju, čijim završavanjem učenik stječe srednju stručnu spremu bez mogućnosti nastavka školovanja na visokoškolskim ustanovama.

U svim se školama obavlja redovno školovanje, a izvanredno školovanje odraslih u nekim školama za ona zanimanja za koja ta škola obavlja redovno školovanje.

Prema statistici Ministarstva obrazovanja KSB-a, dostupni su sljedeći podatci za zanimanja i stručna zvanja upisana u srednjim školama za koja se obrazuju učenici:

- Srednja stručna sprema III. stupanj, zanimanja: automehaničar, plinski i vodoinstalater, operater na CNC stroju, elektroinstalater, elektromehaničar;
- Srednja stručna sprema IV. stupanj, zanimanja: tehničar drumskog saobraćaja, vozač motornog vozila, prodavač, instalater grijanja i klimatizacije, kuhar, frizer, stolar, rukovoditelj samohodnim građevinskim strojevima;
- Srednja stručna sprema IV. stupanj, stručna zvanja: medicinska sestra – tehničar, strojarski tehničar konstruktor na računaru, strojarski tehničar za kompjutersko upravljanja na mašinama programer CNC mašina, građevinski tehničar, ekonomski tehničar, elektrotehničar računarstva i informatike, elektrotehničar energetike obnovljivih izvora energije, bankarski tehničar, poljoprivredni tehničar, opća gimnazija, tehničar cestovnog prometa, hotelijersko-turistički tehničar, komercijalist, administrativni tajnik, dizajner odjeće, farmaceutske tehničar, fizioterapeutske tehničar, dentalni asistent, glazbena umjetnost – teorijski smjer, instrumentalni smjer, glasovirač, flautist, gitarist, saksofonist, violinist, klarinetist, trubač, harmonikaš, solo pjevač, kozmetički tehničar, tehničar za vozila i vozna sredstva.

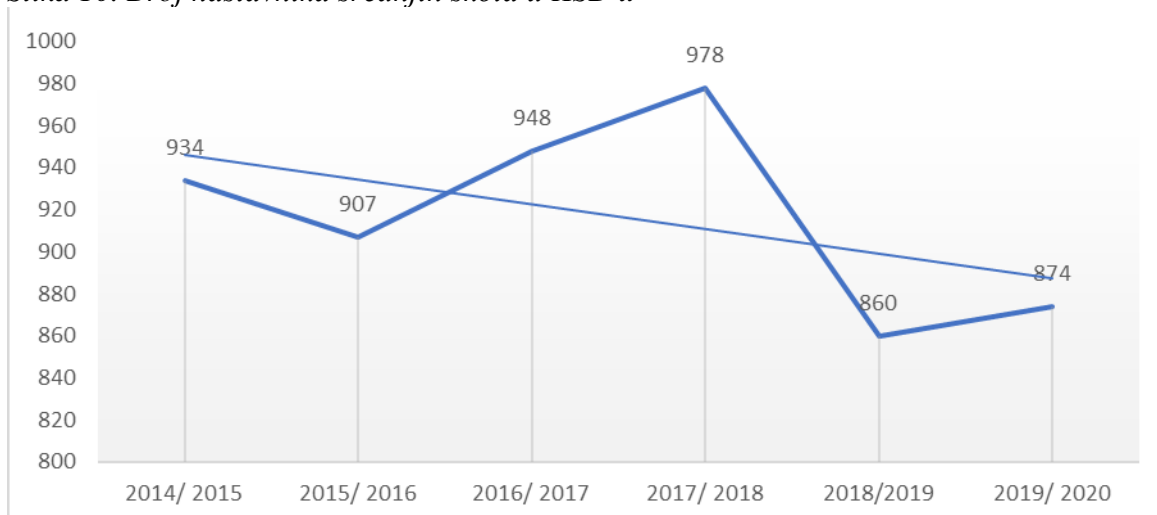
Prema podacima Službe za zapošljavanje Kantona Središnja Bosna, Travnik – Odjela za statistiku, evidencije, posredovanje u zapošljavanju i informiranje, najtraženija zanimanja u 2020. godini bila su, po mjesecima:

- siječanj 2020. – profesori i nastavnici (raznih zvanja), doktori medicine, kuhari, konobari;
- veljača 2020. – zavarivači, bravari, zidari, čistačice;
- ožujak 2020. – sezonski radnici (kuhari, konobari, recepcionari, pomoćni radnici u kuhinji);
- travanj 2020. – doktori medicine;
- svibanj 2020. – zanimanja metalske struke (tokari, glodači, bravari), medicinske sestre (tehničari);
- lipanj 2020. – magistri farmacije, diplomirani socijalni radnici;
- srpanj 2020. – doktori medicine, medicinske sestre (tehničari), građevinski radnici (zidari, tesari, pomoćni građevinski radnici);
- kolovoz 2020. – građevinski radnici, prodavači, sezonski radnici (konobari, kuhari, pomoćni radnici u kuhinji, ...), profesori i nastavnici (raznih zvanja), elektroinstalateri;
- rujanj 2020. – profesori i nastavnici (raznih zvanja), doktori medicine, medicinske sestre (tehničari);
- listopad 2020. – profesori i nastavnici (raznih zvanja), medicinske sestre (tehničari), čistačice;
- studeni 2020. – nastavnici (raznih zvanja), doktori medicine, medicinske sestre (tehničari), tapetari;
- prosinac 2020. – profesori i nastavnici (raznih zvanja), doktori medicine, pomoćni radnici na održavanju zelenih površina.

Srednje škole na području Kantona Središnja Bosna

Broj nastavnika srednjih škola bilježi promjenljive vrijednosti po godinama, a u 2019./2020. školskoj godini iznosi 874 nastavnika, što je manje u odnosu na broj iz 2014./2015. školske godine, kada je bilo 934 nastavnika.

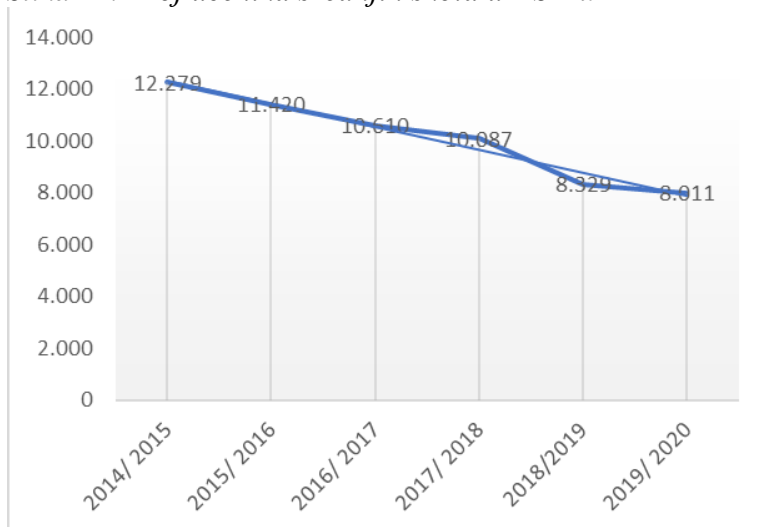
Slika 10. Broj nastavnika srednjih škola u KSB-u

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Ministarstvo obrazovanja KSB-a

Na slici 11. možemo vidjeti da je broj učenika srednjih škola (kao i osnovnih) u konstantnom padu. U 2019./2020. školskoj godini bilo je 8.011 učenika.

Slika 11. Broj učenika srednjih škola u KSB-u

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Ministarstvo obrazovanja KSB-a

Iz raspoloživih podataka vidljiv je trend smanjenja broja učenika u KSB-u, što utječe na smanjenje broja nastavnika. Podatci u tablici u nastavku teksta pokazuju da je sličan trend prisutan i u Federaciji BiH.

Tablica 35. Broj škola, broj odjela, broj učenika i broj nastavnika srednjih škola u KSB-u

	Školska godina	Broj škola	Broj odjela	Broj učenika	Broj nastavnika	Broj učenika na 1.000 stanovnika		Školska godina	Broj škola	Broj odjela	Broj učenika	Broj nastavnika	Broj učenika na 1.000 stanovnika
KSB	2014./ 2015.	26	487	12.279	934	49	Federacija BiH	2014./ 2015.	213	4.086	96.681	8.747	41
	2015./ 2016.	25	468	11.420	907	45		2015./ 2016.	213	3.893	87.852	8.748	38
	2016./ 2017.	25	455	10.610	948	42		2016./ 2017.	213	3.755	82.816	8.523	38
	2017./ 2018.	25	448	10.087	978	40		2017./ 2018.	213	3.747	81.470	8.588	37
	2018./2019.	26	422	8.329	860	33		2018./ 2019.	214	3.684	76.463	8.401	35
	2019./ 2020.	26	405	8.011	874	32		2019./ 2020.	216	3.678	73.029	8.516	33

Izvor: Federalni zavod za statistiku; Federalni zavod za programiranje razvoja

Visoko školstvo na području Kantona Središnja Bosna

Visoko obrazovanje djelatnost je od posebnog interesa za KSB i Bosnu i Hercegovinu. Uvođenjem visokog obrazovanja u KSB-u i dajući mu zeleno svjetlo za uspostavu, opstojnost i jačanje, Vlada Kantona i Ministarstvo obrazovanja KSB-a imali su u vidu temeljna načela i standarde za stjecanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, u skladu s relevantnim odredbama Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS No.5, 1950) i njezinih protokola, Preporukom Odbora ministara Vijeća Europe o priznavanju i ocjeni kvaliteta privatnih visokoškolskih ustanova [R (97) 1], Preporukom o pristupu visokom obrazovanju [R (98) 3] i Preporukom o istraživačkom zadatku univerziteta [R (2000) 8], te drugim relevantnim načelima međunarodno priznatih pravnih instrumenata čija je država ugovornica i Bosna i Hercegovina, a u skladu s Konvencijom Vijeća Europe / UNESCO-a o priznavanju kvalifikacija u visokom obrazovanju u europskoj regiji (ETS No.165, 1997).

Bosna i Hercegovina prihvaća strateške ciljeve europskog područja visokog obrazovanja izražene u deklaraciji europskih ministara visokog obrazovanja iz Bolonje (1999. godine) kao i krajnji razvoj tog koncepta.

Prva je visokoškolska ustanova u Travniku bio Bogoslovni teološki studij, osnovan 1890. godine, koja zatim prenosi sjedište u Sarajevo, gdje egzistira do današnjeg dana. U novijoj povijesti, od Daytonskog sporazuma, grad Travnik kao kulturno, političko i administrativno središte KSB-a, a i cijeli Kanton, jedini je centar u Bosni i Hercegovini bio bez sveučilišta. S tom spoznajom, a i drugim interesima i činjenicama, skupina znanstvenih radnika, gospodarstvenika i entuzijasta 2006. godine podnosi zahtjev Ministarstvu obrazovanja KSB-a za osnivanjem fakulteta. Tadašnja Vlada KSB-a i Ministarstvo obrazovanja KSB-a, imajući u vidu sve naprijed izneseno, imali su viziju i hrabrost donijeti ekonomsko-političko-upravnu odluku da se na području KSB-a može utemeljiti visoko školstvo u privatnom vlasništvu, uvažavajuću praksu suvremenog svijeta današnjice i civilizacijska postignuća.

Visokoškolske ustanove na području Kantona Središnja Bosna

Godine 2006., u prvoj fazi, visokoškolske ustanove registrirale su se, po postojećoj legislativi, kao samostalni pravni subjekti, da bi se u drugoj fazi, 2007. godine, kada je donesen Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, objedinili i registrirali kao integrirana sveučilišta, tj. univerziteti sa ustrojstvenim jedinicama.

Broj visokoškolskih ustanova (privatnih) na području grada Travnika smanjivao se. U 2016./2017. akademskoj godini ukupno je bilo 10 visokoškolskih ustanova, a 2019./2020. ukupno su četiri takve ustanove.

Tablica 36. Podatci o visokom obrazovanju u KSB-u

Visoko obrazovanje	Broj visokoškolskih ustanova	Upisani studenti	
		Ukupno	Redoviti studenti
KSB			
2016./2017.	10	5.184	2.289
2017./2018.	5	5.487	2.367
2018./2019.	4	4.491	1.770
2019./2020.	4	4.284	1.326
Privatne visokoškolske ustanove			
2016./2017.	10	5.184	2.289
2017./2018.	5	5.487	2.367
2018./2019.	4	4.491	1.770
2019./2020.	4	4.284	1.326

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Iako se broj upisanih studenta smanjivao u proteklim godinama, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj diplomiranih studenata na visokoškolskim ustanovama povećan je u posljednje dvije školske godine.

Tablica 37. Podatci o diplomiranim studentima u KSB-u

Visoko obrazovanje	Diplomirani studenti	
	Ukupno	Redoviti studenti
KSB		
2018.	1.318	455
2019.	1.558	498
Privatne visokoškolske ustanove		
2018.	1.200	455
2019.	1.558	498
Visoke škole		
2018.	118	

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kultura i sport

U KSB-u djeluju ukupno 4 kazališta – dva u Travniku i dva u Bugojnu. Broj se posjetitelja u 2018. godini (10.970) smanjio u odnosu na 2013. godinu (11.350), iako su 2013. godine djelovala samo tri kazališta, a povećan je i broj predstava sa 54 (2013.) na 76 (2018.). Kada su u pitanju kina, na području KSB-a je 2018. godine radilo jedno kino, dok su 2012. godine radila dva kina. Broj održanih projekcija značajno je povećan 2018. godine, kada je bilo 321 projekcija, u odnosu na 2012. godinu, 39 projekcija. Međutim, broj posjetitelja smanjen je, s 2.466 posjetitelja (2012. godine) na 1.954 posjetitelja (2018. godine). U tijeku je izrada Strategije kulturne politike KSB-a u kojoj će biti detaljno prikazano postojeće stanje i predložene mjere za poboljšanja.

Sportski savez KSB-a trenutačno broji 216 klubova i preko 10.000 sportaša registriranih u klubovima KSB-a. U premijer ligama BiH (najvišem rangu natjecanja) u 2020. godini nastupa sedam sportskih klubova s prostora KSB-a, a to su: Muški rukometni klub „Sloga“, Gornji Vakuf – Uskoplje, Malonogometni klub „Sloga“, Gornji Vakuf – Uskoplje, Ženski nogometni klub „Iskra“, Bugojno, Klub sjedeće odbojke „Iskra“, Bugojno, Košarkaški klub „Promo“, Donji Vakuf, Stolnoteniski klub „CM“, Vitez, i Muški rukometni klub „Iskra“, Bugojno.

Iznos izdvajanja za kulturu i sport u prethodnim godinama bilježi rast. U 2014. godini iznosi 412.000 KM za kulturu i 415.000 KM za sport 2014. godine. U 2019. godini iznos izdvajanja za kulturu iznosi 834.000 KM, a za sport 856.900 KM.

Tablica 38. Iznos izdvajanja za kulturu i sport, po godinama, u KSB-u (u KM)

Naziv	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Kultura	412.000	400.000	394.800	605.000	700.000	834.000
Sport	415.000	465.500	495.550	567.000	700.000	856.900

Izvor: Ministarstvo obrazovanja KSB-a (Odjel za kulturu i sport)

Socijalna skrb

Socijalna skrb i zaštita provode se preko centara za socijalni rad, čiji su osnivači općine s područja KSB-a koje financiraju njihov rad. Ne postoji sustav praćenja kvalitete sustava socijalne skrbi. Pojedina se socijalna prava financiraju iz proračuna Ministarstva zdravstva i socijalne politike KSB-a i proračuna Federalnog ministarstva rada i socijalne politike. Broj centara za socijalni rad nije se mijenjao u posljednjih nekoliko godina, pa svaka općina ima po jedan centar za socijalni rad ili službu za socijalni rad (ukupno 8 centara i 4 službe za socijalni rad). Centri za socijalni rad obavljaju poslove iz područja socijalne skrbi i zaštite djece,

smještaja punoljetnih osoba i djece u ustanove socijalne skrbi i udomiteljske obitelji, te pružaju korisnicima usluge u obliku novčane i druge materijalne pomoći.

Isplata se obavlja preko Ministarstva zdravstva i socijalne politike KSB-a, izravnom uplatom sredstava na račune korisnika nakon potraživanja sredstava od centra za socijalni rad odnosno službi socijalne skrbi, kroz jedinstvenu elektroničku bazu korisnika SOTAC. Preko centara i službi za socijalni rad isplaćuju se naknade: stalna novčana pomoć, novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe, druga materijalna pomoć, osposobljavanje za život i rad, smještaj u udomiteljske obitelji, smještaj u druge obitelji, smještaj u ustanove socijalne skrbi, jednokratne novčane pomoći, zdravstveno osiguranje, usluge socijalnog rada i drugog stručnog rada, dječji dodatak, naknada umjesto plaće – naknada umjesto plaće ženi majci koja je u radnom odnosu, za vrijeme dok je odsutna s posla zbog trudnoće, porođaja i njege djeteta. Isplata se obavlja preko Ministarstva zdravstva i socijalne politike KSB-u, uplatom sredstava na račune korisnika nakon potraživanja sredstava.

Tablica 39. Podatci o socijalnoj skrbi u KSB-u

Socijalna skrb	Godina				
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Broj centara za socijalni rad	10	8	8	8	8
Zaposleni u centrima – ukupno	74	84	76	97	87
Broj slučajeva obrađenih u centru					
Ukupno	27.766	30.141	33.359	36.783	57.019
Žene	12.844	13.868	15.603	17.356	18.356
Broj intervencija pruženih u centru					
Ukupno	19.890	17.407	18.371	18.006	27.811
Žene	10.168	9.177	9.744	9.954	10.073
Maloljetni korisnici socijalne skrbi, prema kategorijama					
Ugroženi obiteljskom situacijom	7.763	8.028	8.180	8.287	8.377
Osobe sa smetnjama u duševnom i tjelesnom razvoju	1.819	1.905	1.903	1.826	1.792
Osobe s poremećajima u ponašanju ličnosti	278	261	274	268	269
Osobe društveno neprihvatljiva ponašanja	1.013	1.009	1.006	1.026	1.051
Duševno bolesne osobe	142	147	142	131	124
Osobe u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba	7.298	7.782	8.203	7.677	7.923
Bez specifične kategorije (ostali)	39	51	61	69	85
Punoljetni korisnici socijalne skrbi, prema kategorijama					
Korisnici subvencioniranja troškova	237	281	266	363	370
Osobe sa smetnjama u duševnom i tjelesnom razvoju	4.793	4.811	4.864	4.885	4.971
Osobe s poremećajima u ponašanju ličnosti				407	425

Osobe društveno neprihvatljiva ponašanja	1.586	1.644	1.699	1.674	1.688
Psihički bolesne osobe	835	877	884	878	876
Osobe koje nemaju dovoljno prihoda za uzdržavanje	23.240	24.267	25.206	25.803	25.712
Osobe u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba	16.571	18.314	20.217	21.767	23.207
Bez specifične kategorije (ostali)	721	919	1.085	1.271	1.375

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Važno je istaknuti da su, prema podacima koji su navedeni u oblasti socijalne skrbi, socijalni transferi imali trend rasta. U 2019. godini socijalni transferi iznosili su 41,4 KM po stanovniku.

Iznos socijalnih izdvajanja također se značajno povećavao u odnosu na vrijednost. Socijalna izdvajanja u 2019. godini iznosila su 10.564.200 KM.

Broj korisnika socijalne pomoći, na 1.000 stanovnika, varirao je u prethodnim godinama, te je u 2019. godini bio 36,5 (što je skoro identično polaznoj vrijednosti koja je postavljena na broj od 36 korisnika).

Zdravstvo

Sustav zdravstvene zaštite u domeni je KSB-a, a na razini Federacije BiH donose se strateške smjernice. Strateški plan za reformu zdravstvenog sustava Federacije BiH 2008. – 2018. godine prihvaćen je 2007. godine s ciljem uspostave integrirane zdravstvene zaštite, kontrole kvalitete i potrošnje, uz odgovorno upravljanje resursima u zdravstvu. Usluge zdravstvene zaštite koje se pružaju na području KSB-a obuhvaćaju primarnu, sekundarnu i tercijarnu zdravstvenu zaštitu. Primarna zdravstvena zaštita pruža se u ambulantama domova zdravlja i područnim ambulantama obiteljske medicine. Primarna zdravstvena zaštita pruža se i u okviru privatnih i javnih ljekarni koje izdaju lijekove na recept i s kojim Zavod za zdravstveno osiguranje Kantona Središnja Bosna (u daljnjem tekstu: kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje) ima sklopljene ugovore. U Kantonu djeluje 11 domova zdravlja sa 137 područnih ambulanti i 56 timova obiteljske medicine. Sekundarna se zdravstvena zaštita na području KSB-a provodi djelomično u domovima zdravlja koji pružaju konzilijarno-specijalističke, dijagnostičke, stomatološke i laboratorijske usluge, u privatnim ordinacijama specijalističke medicine i u okviru pet bolnica koje djeluju na području Kantona. Bolnice pružaju sekundarnu i dio tercijarne zdravstvene zaštite preko sljedećih skupina djelatnosti: dijagnostika, bolničko liječenje, konzilijarno-specijalistička zdravstvena zaštita i ostale usluge.

Sabor Kantona Središnja Bosna je dana 18. travnja 2018. godine donio Odluku o preuzimanju osnivačkih prava nad zdravstvenim ustanovama – bolnicama u Kantonu Središnja Bosna (Odluka, broj 01-02-266/18). Bolnice nad kojima Kanton preuzima osnivačka prava jesu:

- JU Bolnica Travnik;
- JU Opća bolnica Jajce;
- JU Bolnica za plućne bolesti i tuberkulozu Travnik;
- JU Opća bolnica Bugojno;
- JU Hrvatska bolnica „Dr. fra Mato Nikolić“ Nova Bila

Tablica 40. Broj zdravstvenih djelatnika u KSB-u i Federaciji BiH u razdoblju 2014. – 2019. godine

	Godina	Broj liječnika	Broj stomatologa	Broj bolesničkih postelja	Broj stanovnika		
					na jednog liječnika	na jednog stomatologa	na jednu bolničku postelju
KSB	2014.	330	52	1.258	765	4.857	201
	2015.	356	52	1.258	707	4.841	200
	2016.	357	55	1.269	706	4.581	199
	2017.	390	60	1.269	645	4.191	198
	2018.	376	58	1.299	667	4.325	193
	2019.	376	58	1.299	665	4.308	192
Federacija BiH	2014.	4.625	576	8.245	505	4.057	283
	2015.	4.801	581	8.414	486	4.018	277
	2016.	4.764	587	8.379	463	3.758	263
	2017.	4.755	596	8.255	463	3.693	267
	2018.	4.810	604	8.252	457	3.636	266

	2019.	4.922	592	8.107	445	3.699	270
--	-------	-------	-----	-------	-----	-------	-----

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Broj stomatologa u KSB-u također bilježi blagi porast, kao i u Federaciji BiH. U 2014. godini broj stomatologa bio je 52, a u 2019. godini taj broj iznosi 58.

Broj zdravstveno osiguranih osoba, u odnosu na ukupno stanovništvo, varirao je po godinama. U 2019. godini taj broj iznosi 83,33 %, što predstavlja pad u odnosu na početnu vrijednost koja je iznosila 85 %.

Tablica 41. Pokazatelji u oblasti zdravstva u KSB-u, po godinama

Naziv pokazatelja	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj liječnika / 1.000 stanovnika	352 liječnika (352 / 273.000 * 1.000 = 1,29) 53 stomatologa (53 / 273.000 * 1.000 = 0,19)	356 liječnika (356/251.714* 1000=1,41) 52 stomatologa (52/251.714* 1000=0,21)	357 liječnika (357/251.973* 1000=1,42) 55 stomatologa (55/251.973- 1000=0,22)	390 liječnika (390/251.434* 1000=1,55) 60 stomatologa (60/251.434* 1000=0,24)	376 liječnika (376/250.825* 1000=1,50) 58 stomatologa (58/250.825*1 000=0,23)	376 liječnika (376/249.879* 1000=1,50) 58 stomatologa (58/249.879*1 000=0,23)
Zdravstveno osiguranih osoba u odnosu na ukupno stanovništvo (u %)	85	85,79	85,36	85,87	84,1	83,33

Izvor: Federalni zavod za statistiku; kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje

U proteklom razdoblju uočena je potreba za izradom strateškog plana u oblasti zdravstva, sa ciljem sveobuhvatnog snimanja postojećih kapaciteta i procjene budućih potreba, s posebnim osvrtom na organiziranje pružanja usluga u kriznim situacijama (poput pandemije bolesti COVID-19).

Sigurnost građana

Sigurnosna situacija poboljšala se u proteklom razdoblju u domeni smanjenja broja prijavljenih prestupnika i broja kriminalnih djela. Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova Kantona Središnja Bosna (u daljnjem tekstu: MUP KSB-a), broj prijavljenih prestupnika u prethodnim godinama ima trend pada i u 2019. godini iznosi 923, što je manje od ciljane vrijednosti navedene za 2020. godinu, koja iznosi 1.000. Također, broj kriminalnih djela bilježi značaj pad. U 2019. godini broj kriminalnih djela iznosio je 941.

Tablica 42. Pokazatelji u oblasti sigurnosti građana u KSB-u, po godinama

Naziv pokazatelja	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj kriminalnih djela	2.359	1.591	1.306	1.282	1.126	941
Broj prijavljenih prijestupnika	1.381	1.378	1.114	1.152	1.120	923

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova KSB-a (godišnji izvještaji)

Osim redovitih poslova MUP KSB-a obavlja i posebnu aktivnost koja se naziva Rad policije u zajednici. Rad policije u zajednici predstavlja suvremeni način policijskog djelovanja koje je usmjereno na blisku suradnju s građanima i ostalim institucijama zajednice kako bi se poboljšala učinkovitost rješavanja problema na razini lokalne zajednice. Poslovi i zadatci policijskih službenika za rad policije u zajednici prvenstveno su preventivnog karaktera, pri čemu je od iznimnog značaja približavanje policije građanima i poboljšanje uzajamne komunikacije.

Također, na području svoga djelovanja MUP KSB-a provodi edukativno-preventivne aktivnosti posvećene nizu različitih tema (sigurnost u prometu, nasilje u obitelji, vršnjačko nasilje, štetnost alkohola i opojnih droga, zaštita i kontrola djece na internetu, opasnost petardi i pirotehničkih sredstava i sl.), s ciljem postizanja više razine znanja i svijesti, kao i općenito više razine informiranosti kod djece, mladih i odraslih osoba.

Sustav upravljanja razvojem

Institucionalni okvir

Institucionalni okvir za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u KSB-u čine Vlada Kantona, kantonalna tijela uprave i kantonalne upravne organizacije, jedinice lokalne samouprave i tijela za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u kantonima i jedinicama lokalne samouprave⁷.

U proteklom strateškom razdoblju, paralelno sa realizacijom Strategije razvoja 2016. – 2020. godine, Vlada KSB-a prihvatila je i počela praktično primjenjivati sustav upravljanja razvojem, koji podrazumijeva vodoravnu koordinaciju (između ministarstava) i okomitu koordinaciju (između kantonalnih institucija, viših razina vlasti i jedinica lokalne samouprave u sastavu

⁷Institucionalni okvir usklađen je sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 32/17)

Kantona). Također, sustav upravljanja razvojem podrazumijeva usklađivanje procesa strateškog planiranja i proračunavanja, sustavnu provedbu, monitoring i evaluaciju razvojnih ciljeva.

Ključna uloga za operacionalizaciju ovog sustava pripala je Uredu⁸. Iako je Ured za europske integracije bio formalno uspostavljen u razdoblju prije prihvaćanja Strategije razvoja 2016.-2020. godina, tek s krajem 2017. godine Ured je postao funkcionalan i počeo je obavljati ulogu jedinice za planiranje i upravljanje razvojem u KSB-u. Na primjer, izvještaj o provedbi Strategije razvoja za 2016. godinu nije bio urađen, a izrada drugih relevantnih dokumenata kasnila je. To je upozorilo na potrebu za uspostavom funkcionalnijeg sustava, te jačanja kapaciteta svih službenika uključenih u proces upravljanja razvojem KSB-a.

Ured za europske integracije je 6. prosinca 2017. godine, nakon popunjavanja kadrovskih kapaciteta, održao sastanak s predstavnicima svih općina s područja Kantona radi uspostave suradnje i koordinacije u kontekstu budućeg razvojnog planiranja. Ured za europske integracije obavlja sve tehničke poslove u vezi s provedbom Strategije razvoja KSB-a, uključujući pripremu akcijskih planova i godišnjih izvještaja o napretku u provođenju.

Osim Ureda ključno je tijelo za upravljanje razvojem Kantonalni odbor za razvoj (KOR), koji se sastoji od predstavnika svih kantonalnih ministarstava te predstavnika privatnog i nevladinog sektora. U skladu s Rješenjem Vlade KSB-a⁹, KOR djeluje kao koordinacijsko i savjetodavno tijelo u procesu izrade Strategije razvoja za razdoblje 2021. – 2027. godine, uz tehničku podršku Ureda. Sva kantonalna ministarstva i druga kantonalna tijela zaduženi su aktivno sudjelovati u razvojnim procesima u KSB-u, te imenovati službenike, kao predstavnike svojih tijela, koji će biti zaduženi za obavljanje poslova koordinacije i drugih poslova utvrđenih Strategijom razvoja KSB-a.

Tijekom 2018. godine Vlada KSB-a preimenovala je Partnersku grupu u Vijeće za razvoj¹⁰, u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH. Prvi sastanak Vijeća za razvoj održan je 25. rujna 2019. godine i to tijelo ima konzultativnu funkciju u svim fazama strateškog planiranja.

Učinkovitost modela upravljanja razvojem

Učinkovitost modela upravljanja razvojem u KSB-u procjenjuje se na temelju analize rada Ureda i drugih institucija uključenih u provedbu Strategije razvoja¹¹. U pogledu institucionalnih i ljudskih kapaciteta, Ured za europske integracije ima uspostavljene solidne sustave i pretpostavke za daljnji razvoj. Međutim, postoje i prepreke za učinkovitu provedbu Strategije

---

⁸Ured za europske integracije, fondove, odnose s javnošću i kvalitetu prema međunarodnom standardu Kantona Središnja Bosna je Ured Vlade KSB-a, te, u skladu s odredbama Uredbe o osnivanju („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 13/15) i Pravilnikom o unutarnjem ustroju, obavlja stručne, upravne i druge poslove za Vladu KSB-a.

⁹Rješenje o imenovanju Kantonalnog odbora za razvoj (KOR) kao savjetodavnog i koordinacijskog tijela u procesu izrade Strategije razvoja Kantona Središnja Bosna za razdoblje 2021. – 2027., donijela je Vlada Kantona Središnja Bosna na 34. sjednici, održanoj 13. veljače 2020. godine

¹⁰Odluka Vlade KSB-a, od 20. rujna 2018. godine („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 32/17)

¹¹Više detalja dostupno u Izvještaju o srednjoročnoj evaluaciji integrirane Strategije razvoja Kantona Središnja Bosna 2016. – 2020. za razdoblje evaluacije 2016. – 2018. godine.

razvoja, koje se odnose na manjak suradnje između svih administrativnih razina vlasti i manjak suradnje između partnera (civilni, javni i privatni sektor).

Zaposlenici Ureda i koordinatori imenovani ispred ministarstava smatraju da je potrebna edukacija predstavnika ministarstava za praćenje mjera i projekata. Uloga jedinica lokalne samouprave nije bila velika u provedbi, kao ni uloga nevladinih organizacija, čiji predstavnici smatraju da je Strategiju razvoja potrebno intenzivnije promovirati prema javnosti s ciljem da što više organizacija i institucija svoje aktivnosti usmjeri prema strateškim prioritetima. Predstavnici Ureda planiraju uložiti daljnje napore u dosljednu primjenu Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH i uredbi koje je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine prihvatila 3. listopada 2019. godine¹², jer nova legislativa predstavlja solidnu pretpostavku za poboljšanja u idućem razdoblju.

Procedure za planiranje i prikupljanje podataka

Od kraja 2017. godine Ured za europske integracije uspješno je proveo faze planiranja. Konkretno, Ured za europske integracije radio je na prikupljanju projektnih prijedloga za operativno planiranje. Uspješno su urađeni i na Vladi KSB-a prihvaćeni Akcijski planovi za 1 + 2 godine, počevši od prve godine provedbe Strategije razvoja (za razdoblja 2016. – 2018.; 2017. – 2019.; 2018. – 2020.; 2019. – 2021.; 2020. – 2022.).

U vezi s prikupljanjem podataka radi praćenja i kontrole provedbe Strategije razvoja, Ured za europske integracije ima uredno uspostavljene procedure, zaduženo osoblje i baze podataka o pokazateljima utjecaja (na razini strateških ciljeva) i pokazateljima krajnjeg rezultata (na razini prioritetnih ciljeva). Većina pokazatelja uredno se mjeri po godinama, ali u sektoru zaštite okoliša veliki je problem nedostatak podataka o realnom stanju, jer resorno ministarstvo raspolaže samo procjenama o stanju na terenu. To upućuje na potrebu jačanja sustava za praćenje ključnih pokazatelja i stvaranje informacijske osnove za analizu učinkovitosti Strategije razvoja.

Ured za europske integracije i ključne institucije u sustavu upravljanja razvojem imaju stalnu potrebu za dodatnim obukama i edukacijama u smislu proširivanja postojećih znanja, razmjena iskustava, dobre prakse i svih aktivnosti vezanih za integriranje i razvojno planiranje.

Prometna infrastruktura

Jedan je od osnovnih preduvjeta za razvoj KSB-a razvoj prometne infrastrukture. Prometni sustav mora svrhovito, razvojno i ekonomski povezati sva područja Kantona s područjem Federacije BiH i Bosne i Hercegovine, spojiti Kanton s regionalnim tranzitnim koridorima, te pružati dobre uvjete za djelotvoran i siguran prijevoz ljudi, robe i dobara.

---

¹²Uredba o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine; Uredba o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine; Uredba o trogodišnjem i godišnjem planiranju, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine

Cestovni promet

Po svom geografskom položaju KSB predstavlja važno raskrižje bosanskohercegovačkih, pa i europskih cesta. Kanton ima dosta visoku razinu kategorizirane cestovne mreže. Obuhvaća gornje dijelove triju odvojenih slivova rijeka Vrbas, Fojnica i Lašva. Gustina cestovne mreže na području KSB-a iznosi 65,53/100 km², što je iznad prosjeka Bosne i Hercegovine.

Prema dostupnim podacima KSB ima ukupno oko 2.090 km kategoriziranih cesta (magistralne, regionalne, lokalne), a od toga:

- magistralnih cesta oko 262 km;
- regionalnih cesta oko 297,4 km;
- lokalnih cesta oko 1.534,6 km.

Mjerodavnost i upravljanje podijeljeno je na federalnu (magistralne ceste), kantonalnu (regionalne ceste) i općinsku (lokalne ceste) razinu.

Kroz Kanton prolaze sljedeće magistralne ceste:

- MC-5 Jezero – Jajce – Donji Vakuf – Travnik – Lašva
- MC-5.1 Kaonik – Zelena Meraja
- MC-16 Crna rijeka – Jajce – Donji Vakuf – Bugojno – Kupreška vrata
- MC-16.2 Bugojno – Gornji Vakuf / Uskoplje (Pidriš)
- MC-16.4 Bugojno – Okuka.

U posljednjih sedam godina najveće ulaganje u cestovnu infrastrukturu na području Kantona realizirano je kroz sanaciju (rehabilitaciju) regionalnih cesta. Navedenim ulaganjima djelomično su sanirana veća oštećenja kolnika i obnovljena prometna signalizacija i oprema cesta. Međutim, uslijed promijenjenog opsega i strukture prometa u odnosu na projektirano (prijeratno) stanje, nedvojbeno je da postoji objektivna potreba za temeljitom rekonstrukcijom većine dionica regionalnih cesta kako bi zadovoljile tehničke karakteristike za taj rang ceste i općenito svoju prometnu funkciju u budućem vremenu. Stoga se nameće zaključak da trenutačno stanje sanirane mreže regionalnih cesta, uz redovito održavanje, zadovoljava potrebe prometa u pogledu razine usluge i sigurnosti prometa za sljedećih pet do sedam godina.

Prema još uvijek važećoj kategorizaciji javnih cesta, regionalnih cesta, KSB ima ukupno 23 regionalne ceste.

Ukupna dužina regionalnih cesta iznosi 297,4 km, od čega je pod asfaltom 224,2 km, a na makadamske puteve otpada 24,8 km. Stupanj asfaltiranosti regionalnih cesta iznosi oko 75,3 %, dok ukupan stupanj asfaltiranosti regionalnih i magistralnih cesta iznosi 87 %. Ukupna dužina lokalnih puteva iznosi 1.534,6 km, a stupanj asfaltiranosti je približno 60,5 %. Stupanj asfaltiranosti ukupne dužine cestovne mreže (magistralne, regionalne i lokalne ceste) KSB-a je 67,7 %. Ukupna dužina makadamskih puteva (širine 3 metra) iznosi 354 km. Objekti – mostovi u pravilu zahtijevaju rekonstrukciju. Dužina nekategorizirane cestovne mreže prema procjenama iznosi 1.200 km. Ukupna dužina cestovne mreže KSB-a iznosi 3.280 km.

Magistralna cestovna infrastruktura je u dobrom stanju i obavljena je modernizacija, a za regionalne ceste neophodna rekonstrukcija 99 km i izgradnja još 69 km. Na lokalnim cestama

u pravilu izrađen je asfaltni sloj, širine 2,5 do 4 m, debljine sloja 5 cm, bez izrade donjeg stroja trupa puta, slabije ili nikako riješenom odvodnjom i nedovoljnom debljinom tampona, u pravilu bez projektne dokumentacije. Iz tog razloga je i postotak asfaltiranih lokalnih cesta u odnosu na ukupnu dužinu lokalnih puteva od 77 % relativno visok, ali za razvoj lokalnih zajednica neophodno je lokalne ceste izgraditi sa svim potrebnim elementima i obvezno za dvosmjerni promet kako bi stanovništvo ostajalo u lokalnim zajednicama, te da bi se moglo razvijati malo gospodarstvo i slično. Jedino su glavne gradske ulice izgrađene u skladu sa standardima.

Nadalje, u ovom trenutku pojedine dionice magistralnih i regionalnih cesta pod snažnim su utjecajem izgradnje, a što im daje karakter gradskih ulica jer većina gradova nema izgrađene zaobilaznice.

U sljedećim tablicama prikazani su podatci iz oblasti prometne infrastrukture. Značajno je napomenuti da investicije iz oblasti cestovne infrastrukture bilježe rast, a razlog su tome značajne investicije za izgradnju novih regionalnih cesta (Gornji Vakuf / Uskoplje – Novi Travnik, Travnik – Han Bila).

Pregled broja prevezenih putnika i robe prikazan je u prethodnoj tablici.

Tablica 43. Pokazatelji iz oblasti prometne infrastrukture u KSB-u, po godinama

Naziv pokazatelja	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Investicije iz oblasti cestovne infrastrukture	4.686 685 KM za rekonstrukciju i izgradnju regionalnih cesta	1.777 610,80 KM za rekonstrukciju i izgradnju regionalnih cesta	4.688.796,50 KM za rekonstrukciju i izgradnju regionalnih cesta	2.921 304,67 KM za rekonstrukciju i izgradnju regionalnih cesta	5.464.375,72 KM za rekonstrukciju i izgradnju regionalnih cesta	16.052.266,82 KM za rekonstrukciju i izgradnju regionalnih cesta (od čega 11.211.899,09 KM kreditnih sredstava)
Dužina izgrađenih cesta, u km (povezanost s regionalnim centrima)	Magistralne ceste 173 km	Magistralne ceste 173 km	Magistralne ceste 173 km	Magistralne ceste 260 km	Magistralne ceste 260 km	Magistralne ceste 260 km
	Regionalne ceste 337 km	Regionalne ceste 340,7 km	Regionalne ceste 347,9 km	Regionalne ceste 354,5km	Regionalne ceste 294km	Regionalne ceste 297,4km

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Razvojna koncepcija cestovne mreže u Kantonu Središnja Bosna

Općeniti napredak KSB-a trebao bi se temeljiti na aktiviranju raspoloživih prirodnih resursa kako bi se osigurali uvjeti razvoja na temelju proizvodnje hrane, šumarstva, turizma i prateće industrije. Jedan od značajnih instrumenata ubrzanja razvoja jest poboljšanje prometnih uvjeta, a posebice izgradnja Brze ceste Lašva – Donji Vakuf. Na temelju provedene analize prostorno-prometnog sustava KSB-a, utvrđenih ciljeva i prognoza rasta socio-ekonomskih i prometnih parametara te ocjene strateških sastavnica društveno-ekonomskog razvoja područja Kantona, proizašla su sljedeća opredjeljenja:

- Izgradnja brzih cesta koje prolaze područjem KSB-a, te izgradnja kvalitetnih spojnih cesta na ceste najvišeg ranga;
- Primjena nove kategorizacije javnih cesta uz osiguranje pravedne raspodjele namjenskih sredstava;
- Rekonstrukcija magistralnih cesta;
- Rekonstrukcija regionalnih cesta;
- Povećanje stupnja modernizacije magistralnih, regionalnih i lokalnih cesta;
- Izgradnja novih cesta koje integriraju naseljena mjesta na području KSB-a.

Izgradnja definiranih autocesta i brzih cesta koje prolaze područjem KSB-a najviše bi pridonijela ubrzanom gospodarskom razvoju i rastu. Te bi ceste integrirale područje KSB-a u prostor Bosne i Hercegovine te osigurale kvalitetnije povezivanje Bosne i Hercegovine sa zemljama Europske unije.

Napomena: Naprijed navedeni podatci utemeljeni su na još uvijek važećoj kategorizaciji javnih cesta u Federaciji Bosne i Hercegovine. Od 15. 11. 2014. godine u primjeni je Odluka o razvrstavanju cesta u autoceste i brze ceste, magistralne ceste i regionalne ceste, kojom je djelomično promijenjena struktura razvrstanih cesta na području KSB-a.

6. OKOLIŠ

Zaštita okoliša i komunalna infrastruktura

Praćenje stanja okoliša, informacijski sustav i planiranje zaštite okoliša

Kontinuirano i sustavno praćenje stanja pojedinih okolišnih sastavnica u Bosni i Hercegovini provodi se samo u pojedinim većim centrima, i to prema različitim metodama. Na području KSB-a nije uspostavljen sustav kontinuiranog i sustavnog praćenja okolišnih sastavnica. Mjerenja se obavljaju selektivno i ne provode kontinuirano, a metodologija mjerenja i praćenja nije usklađena s metodologijom Europskog ureda za statistiku, tako da je uspoređivanje i korištenje ovako dobivenih podataka ograničeno i otežano. Mjerne stanice za praćenje kakvoće zraka na području KSB-a ne postoje, tako da ne postoje ni pouzdani pokazatelji kakvoće te komponente okoliša. Na području svake općine definirane su i uspostavljene općinske zone sanitarne zaštite izvorišta vode za piće, dok se mjere zaštite kvalitete površinskih i podzemnih voda uglavnom ne provode, kao ni kontinuirana mjerenja, tako da ne postoje ni pouzdani pokazatelji njihove kvalitete. Slično stanje je s podacima koji se odnose na kvalitetu tla. Ocjena kvalitete pojedinih sastavnica okoliša uglavnom se donosi na osnovi procjena.

Pitanja zaštite okoliša nisu uključena u deset točaka u kojima su, Ustavom Bosne i Hercegovine, definirane mjerodavnosti državnih institucija, te stoga spadaju pod sljedeću odredbu: „Sve vladine funkcije i ovlaštenja koja nisu ovim Ustavom izričito povjerena institucijama Bosne i Hercegovine pripadaju entitetima.“ (čl. III, stavak 3.).

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine određuju se mjerodavnosti ovog entiteta i pripadajućih kantona u oblasti zaštite okoliša kako slijedi:

- Isključiva mjerodavnost Federacije je „utvrđivanje ekonomske politike, uključujući planiranje i obnovu, te politiku korištenja zemljišta na federalnom nivou“ (članak III.1c – Amandman VIII.), kao i „utvrđivanje energetske politike, uključujući raspodjelu između kantona, te osiguranje i održavanje potrebne infrastrukture.“ (čl. III.1g – Amandman VIII.).
- Zajedničke mjerodavnosti Federacije i kantona su: zdravlje, politika okoliša, turizam, korištenje prirodnih resursa (čl. III.2). Ove odgovornosti „mogu biti ostvarene zajednički ili odvojeno, ili od strane kantona koordinirano od federalne vlasti.“ (čl. III.3.).
- „Kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vladi“, poput izrade politike o reguliranju javnih usluga, zatim reguliranju lokalnog korištenja zemljišta i lokalnih objekata za proizvodnju električne energije, uspostave i provedbe kantonalne politike za turizam i razvoja turističkih resursa“, (članak III.4).

Bosna i Hercegovina je ratificirala ili je postala ugovorna strana u velikom broju konvencija, multilateralnih ugovora iz oblasti okoliša i međunarodnih sporazuma o okolišu, čime je preuzela obvezu izvršavanja tih konvencija, ugovora i sporazuma.

Prvi set zakona o okolišu u Bosni i Hercegovini pripremljen je uz funkcijsku i tehničku asistenciju programa EU-a za Pomoć zajednice u obnovi, razvoju i stabilizaciji (eng. Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization – CARDS). Namjera je bila da se izrade zakoni u skladu s relevantnim europskim direktivama, koji će biti usklađeni za oba entiteta i Brčko Distrikt.

Entiteti su 2003. godine prihvatili Akcijski plan zaštite okoliša za BiH, tzv. NEAP (National Environmental Action Plan). Cilj NEAP-a je identifikacija kratkoročnih i dugoročnih prioritarnih aktivnosti i stvaranje osnove za pripremu dugoročne strategije zaštite okoliša u skladu s gospodarskim i ekonomskim razvojem Bosne i Hercegovine i njezinim društveno-političkim uređenjem.

Strategija zaštite okoliša Federacije BiH prihvaćena je za razdoblje 2008. – 2018., a sastoji se od četiri komponente:

- Federalna strategija zaštite prirode;
- Federalna strategija zaštite zraka;
- Federalna strategija upravljanja otpadom;
- Federalna strategija upravljanja vodama.

Sastavni dio Strategije zaštite okoliša Federacije Bosne i Hercegovine je i Akcijski plan zaštite okoliša. Od planske dokumentacije nižeg ranga Federalni plan upravljanja otpadom prihvaćen je za razdoblje 2012. – 2017. U prethodnom razdoblju obavljene su izmjene i dopune Zakona o upravljanju otpadom, s ciljem stvaranja pravnog temelja za provedbu mjera iz Strategije i transpoziciju odredbi zakonodavstva EU-a. Doneseno je 19 provedbenih propisa koji se posebno odnose na ambalažni otpad, elektronski i elektronički otpad, medicinski otpad, životinjski otpad, zbrinjavanje plastičnih vrećica tregerica, građevni otpad, prekogranični promet otpada i informacijski sustav o otpadu. Obavljena je djelomična usklađenost propisa s EU *acqui-em* za oblast upravljanja otpadom. U tijeku je izrada nove Strategije zaštite okoliša Federacije BiH.

Za pitanja zaštite okoliša na području KSB-a mjerodavno je Ministarstvo prostornog uređenja, gradnje, zaštite okoliša, povratka i stambenih poslova (u daljnjem tekstu: Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a). Sektorom šuma, voda i poljoprivredom upravlja se u okviru Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Najveći dio zakonskih propisa kojima se definira zaštita okoliša na razini Federacije BiH prihvaćeni su, te čine osnovu za izradu dokumentacije iz oblasti zaštite okoliša na razini KSB-a.

Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a je do 2014. godine prihvatilo sljedeće propise iz oblasti zaštite okoliša:

- Zakon o zaštiti okoliša Kantona Središnja Bosna („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 4/05)
- Pravilnik o pogonima i postrojenjima koji se mogu izgraditi i pustiti u rad samo ako imaju okolišnu dozvolu („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 5/06).

Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a je 2015. godine završilo proceduru izrade Kantonalnog plana upravljanjem okolišem i Kantonalnog plana upravljanja otpadom, koji su prihvaćeni i vrijede za razdoblje 2015. – 2025. godine.

Onečišćivači

Najveći su onečišćivači zraka iz stacionarnih izvora pojedinačna ložišta u kućanstvima koja onečišćuju zrak tijekom zimskih mjeseci izgaranjem pogonskih goriva drva i ugljena. Od mobilnih linijskih izvora onečišćenja zraka najzastupljenije su emisije onečišćujućih tvari iz motora velikog broja motornih vozila.

Na području Kantona zastupljene su sljedeće vrste industrija: metalna, drvo-prerađivačka, tekstilna, proizvodnja sekundarnih sirovina, proizvodnja kože i obuće, grafička industrija i dr., te poljoprivredna proizvodnja, prehrambena industrija, proizvodnja mesa i mesnih proizvoda, trgovina i uslužne djelatnosti koje imaju značajan udio u ukupnom poslovanju na području Kantona.

Intenzivna poljoprivredna proizvodnja znači i unos onečišćenja u kopnene ekosustave, zbog veće količine primijenjenih agrokemikalija, a u nekim slučajevima i organskih gnojiva, pri čemu je pitanje azota često na prvome mjestu. Uz onečišćenje uvjetovano primjenom agrokemikalija, pojavljuje se i erozija različitog intenziteta, koja dodatno utječe na odnošenje čestica tla te na onečišćenje površinskih vodotoka. Kada je u pitanju poljoprivredna proizvodnja na prostoru Kantona, zbog malog postotka obradivog poljoprivrednog zemljišta i njegovih karakteristika (s nagibima koji su veći od 80), što je nedostatak kada je u pitanju intenzivna poljoprivredna proizvodnja, to su i negativni utjecaji na okoliš minimalni kada je u pitanju ovaj segment.

Kada je u pitanju prehrambena industrija, postoji dvadesetak gospodarskih subjekata na prostoru Kantona. U otpadne vode iz postrojenja prehrambene industrije (najčešće od operacija

za čišćenje) dospijevaju suspendirane čestice, rastvorene organske i neorganske tvari i ostatci sredstava za čišćenje i dezinfekciju. Dio materijala i sirovina koji je korišten u proizvodnji završava kao komunalni otpad. Također, dio energije koji je neophodan da bi se ta proizvodnja odvijala, emitira se u okolinu (zrak) i onečišćuje je (različite vrste plinova, prašine i mirisa). Poseban problem predstavlja odlaganje životinjskog otpada iz velikog broja manjih i većih klaonica.

Značajan dio industrijske proizvodnje u Kantonu čini drvna industrija (nekoliko desetina pogona u gotovo svim općinama s područja Kantona. Izlazna otpadna voda iz industrijskih pogona drvne industrije može imati veliki utjecaj na kvalitetu podzemnih voda i vodenih tokova, jer sadrži boje, kao i škrobni lijepak. Velike količine piljevine nakon obrade drva, ako se ne koristi kao sirovina za daljnju proizvodnju i odlaže kao kruti otpad, te nusproizvodi nastali pri dopremi, obradi i preradi drva (kora i drvni otpad koji nije imao vrijednosti) mogu predstavljati značajan okolišni problem. Dio energije koji je neophodan da bi se ta proizvodnja odvijala emitira se u okolinu (zrak) i onečišćuje ju (kao toplinska energija, različite vrste štetnih plinova, isparljive organske tvari, opasne tvari (metanol, formaldehid) i sl., i prašine).

Na prostoru Kantona nalaze se značajna šumska i rudna bogatstva: Rudnik lignita „Gračanica“ kod Gornjeg Vakufa – Uskoplja i rudnik mrkog ugljena „Bila“ kod Travnika, zatim rudnici aluminija – boksita na području Jajca i Donjeg Vakufa, rudnik gipsa u Donjem Vakufu i drugi, te nalazišta građevnog materijala, kao što su tehnički i arhitektonsko-građevni kamen u Bugojnu, Jajcu, Fojnici, Vitezu, Kiseljaku i Novom Travniku, vapnenca u Donjem Vakufu i Fojnici i drugi. Otpadne tvari, nastale kao posljedica eksploatacije šume, ugljena, gipsa, kamena, pijeska, gline i dr., izazivaju povećanu onečišćenost zraka, površinskih i podzemnih voda, degradaciju i onečišćenost zemljišta, nagomilavanje komunalnog i opasnog otpada, pogoršanje zdravstvenog stanja stanovništva, uništavanje flore i faune. Pritisak na okoliš usložnjavaju zemljopisni položaj, topografija terena i nepovoljne klimatske pojave koje se odražavaju na dugotrajno zadržavanje onečišćujućih tvari i taložnih čestica u atmosferi. Onečišćenost zraka u zonama utjecaja posljedica je emitiranja različitih vrsta lebdeće prašine, ugljene prašine, dimnih i ispušnih plinova. Emitiranja potječu sa nezaštićenih površina rudnika, kamenoloma, separacija, ispušnih plinova mehanizacije, raznošenja prašine sa transportnog sustava i odlagališta itd.

Do početka devedesetih godina prošlog stoljeća na prostoru Kantona bila je jako razvijena metalna i kemijska industrija, čiji su nositelj bile tvornice namjenske industrije. Međutim, danas te tvornice zbog različitih razloga rade s vrlo malim kapacitetima, tako da je i njihov utjecaj na okoliš minimalan. Danas na prostoru Kantona postoji više malih i srednjih poduzeća iz te oblasti.

Otpadne vode iz ove vrste industrije sadrže neorganske primjese sa specifičnim toksičnim osobinama (soli, baze, kiseline, teški metali, metalni oksidi i hidroksidi, vodik sulfid i sl). Nijedna industrija ne posjeduje postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda. Posljedica je netretiranja tih voda i izlivanja u vodotoke promjena fizičko-kemijskih osobina vode (pH, tvrdoća, boja, mutnoća, miris) i trovanje vodenih organizama vodik-sulfidom, arsenom i drugim toksičnim supstancijama. Zatim, te otpadne vode mogu sadržavati netoksične mineralne primjese (suspendirane tvari i sitne čestice) koje, ako se ne uklone prije ispuštanja u vodotoke, također djeluju štetno na žive organizme, ali slabije nego prethodno navedene tvari.

Otpadne vode mogu sadržavati organske primjese bez specifičnog toksičnog djelovanja (otrovni plinovi tipa vodik-sulfida, metana i amonijaka), koje mogu dovesti do promjena pH vrijednosti vode, prozračnosti, boje itd., te i organske primjese specifičnog toksičnog djelovanja (fenoli, smole, boje, alkoholi, aldehidi, derivati nafte, spojevi sumpora – merkaptani, vodik sulfid, kiseline, baze, organske i neorganske soli, spojevi arsena i olova i dr.), koji uzrokuju promjenu fizičko-kemijskih osobina vode, a njihovo se štetno djelovanje proteže na desetak, pa čak i stotinjak kilometara od mjesta ispuštanja, posebno u rijekama s brzim tokom.

Kada je u pitanju onečišćenje zraka iz navedenih pogona se emitiraju sitne metalne čestice promjera samo dio milimetra (izvori uključuju većinu vrsta gorenja i određene industrijske procese), zatim isparljive organske spojeve, okside (NO_x, SO₂), Amonijak (NH₃), teške metale, benzen itd., koji iz zraka zajedno s kišom završavaju u zemljištu i onečišćuju šume, rijeke, jezera i druga prirodna bogatstva.

Kada je u pitanju trgovina i uslužne djelatnosti, oni predstavljaju najveće izvore ambalažnog otpada i nekih vrsta opasnog otpada (elektronički otpad, akumulatori, otpadna ulja, autogume i dr.), koji nerijetko završava zajedno s komunalnim otpadom.

Kao onečišćivači koji utječu na kvalitetu okoliša na prostoru Kantona mogu se označiti i neodgovarajuća odlagališta otpada (veliki broj bespravnih smetlišta, odlagališta drvnog otpada) čijim razlaganjem štetne tvari dospijevaju u zemljište i vodotoke, zatim neodgovarajući tretman otpada u gradovima.

Upravljanje vodama i otpadnim vodama

Mjerodavnosti

Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine donosi zakonske propise i strateške dokumente u vezi s upravljanjem vodama na području Federacije BiH. Pravni okvir djelovanja u oblasti zaštite voda definiran je Zakonom o vodama Federacije Bosne i Hercegovine, ali veliki i izravni utjecaj na zaštitu kvalitativno-kvantitativnog režima voda imaju i djelatnosti u vezi s okolišem, zdravstvom, prometom, energetikom, turizmom, poljoprivrednom, šumarstvom i sličnim, tako da se u najvećem broju djelatnosti moraju uključivati, po potrebi, i druge specijalističke institucije i tijela upravljanja. U 2012. godini prihvaćena je federalna Strategija upravljanja vodama za razdoblje 2010. do 2022. godine, kao krovni planski dokument koji daje smjernice razvoja vodnog upravljanja i očuvanja stanja voda i vodnih ekosustava na području Federacije.

Na području KSB-a upravljanje razvojnom politikom vodnih resursa, koordiniranje praćenja stanja u vodnom sektoru i stručno-upravne poslove iz oblasti vodoprivrede obavlja Odsjek za upravljanje vodama u sklopu kantonalnog Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (u daljnjem tekstu: Ministarstvo poljoprivrede KSB-a).

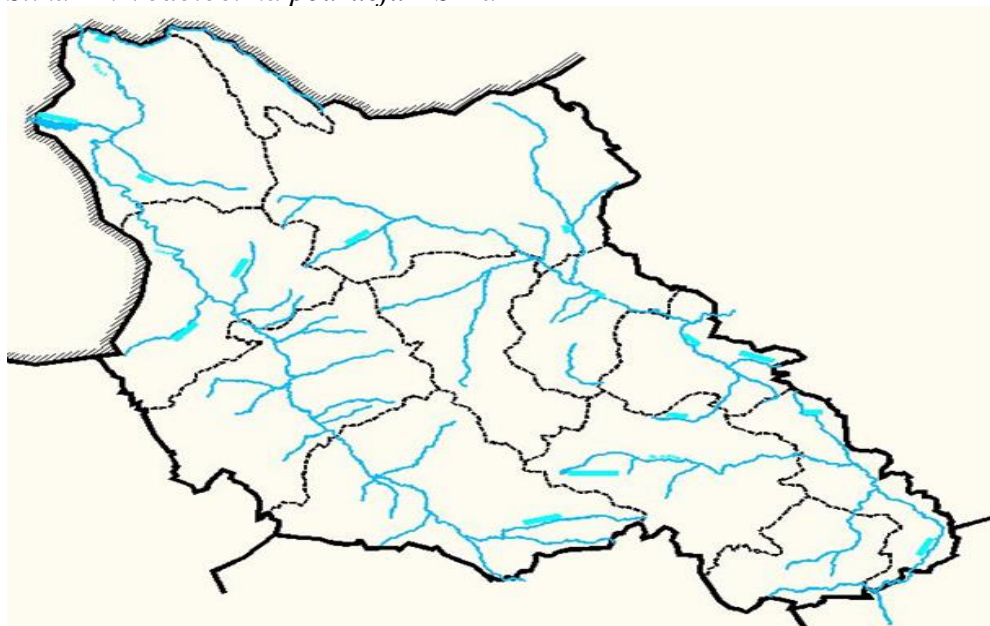
Agencija za vodno područje rijeke Save upravlja vodnim područjem koje obuhvaća dio međunarodnog riječnog bazena Dunava (dio međunarodnog podbazena Save) na teritoriju Bosne i Hercegovine odnosno Federacije BiH, uključujući i područje KSB-a. Agencija, između ostalog, obavlja sljedeće poslove:

- organizira, prikuplja i obavlja distribuciju podataka o vodnim resursima u skladu s odredbama Zakona o vodama, uključujući uspostavu i održavanje informacijskog sustava vodoprivrede;
- organizira hidrološki monitoring i monitoring kvalitete voda, monitoring ekološkog stanja površinskih voda, priprema izvještaj o stanju voda i predlaže potrebne mjere;
- priprema plan upravljanja vodama za pripadajuće vodno područje, organizira izradu tehničke dokumentacije za pojedina pitanja upravljanja vodama, te obavlja i druge poslove koji se odnose na upravljanje vodama u skladu sa Zakonom o vodama;
- priprema planove za sprječavanje i smanjenje štetnih utjecaja prouzročenih poplavama, sušama i erozijom obala vodnog toka, te organizira provođenje tih planova;
- upravlja javnim vodnim dobrom u skladu sa Zakonom o vodama;
- poduzima hitne mjere na sprječavanju ili smanjenju štetnih utjecaja prouzročenih incidentnim onečišćenjem i priprema planove za takve mjere.

Površinske vode

U hidrografskom smislu, površinske vode s prostora KSB-a pripadaju riječnom bazenu Crnog mora, tj. slivu rijeke Save. Taj sliv obuhvaća sliv gornjeg toka rijeke Vrbas, bez većeg dijela sliva lijeve pritoke Plive, cijeli sliv rijeke Lašve i sliv rijeke Fojnice uzvodno od Kiseljaka.

Slika 12. Vodotoci na području KSB-a

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede KSB-a

Vrbas je desna pritoka, dugačka oko 250 km, s površinom sliva oko 5.900 km². Nastaje od dva vrela na Zec-planini (ogranak Vranice), 1.780 m nadmorske visine. Rijeka Vrbas usijeca kompozitnu dolinu, prolazeći u gornjem toku kroz Skopljansku kotlinu, Vinačku klisuru, Jajačku kotlinu, kanjonsku dolinu Tijesno. Pritoke Vrbasa u gornjem toku su: Pliva, Semešnica, Poričnica, Trnovača, Tuščica, Vitina, Vesošnica, Vileška rijeka, Oboračka rijeka, Prusačka rijeka i druge. Na obalama gornjeg toka Vrbasa ili u njegovoj blizini nalaze se Gornji Vakuf – Uskoplje, Bugojno, Donji Vakuf i Jajce.

Lašva je rijeka u srednjoj Bosni i lijeva je pritoka Bosne. Lašva nastaje od dviju „Lašvica“, Karaulske i Komarske koje se spajaju u Turbetu. Izviru na Radalj-planini i Komaru. Lašva dalje protječe kroz Travnik, od zapada prema istoku, zatim i kroz Vitez, a nakon ukupno 49,4 km Lašva se južno od Zenice kraj sela Lašve ulijeva u rijeku Bosnu. Ima porječje površine 949,7 km². Pritoke Lašve su Bila, Kruščica i druge.

Rijeka Fojnica je rijeka u središnjoj Bosni, lijeva pritoka rijeke Bosne. Nastaje u prostoru planine Vranica, od Jezernice, Borovnice i Razdolje. Izvorišta su joj na nadmorskoj visini od 1.630 m. Duga je 45 km, s površinom sliva od 727,4 km². Prima više pritoka, od kojih su najznačajnije Čemernica, Mlava, Željeznica i Lepenica. U KSB-u prolazi kroz Fojnicu i Kiseljak. U Bosnu se ulijeva kod Visokog na nadmorskoj visini od 430 m.

Tablica 44. Osnovni podatci o vodnom režimu u KSB-u

Sliv	Ukupne raspoložive količine vode (mil. m ³)	Prosjek po slivu (l/s po km ²)
Vrbasa	1.890	20,83
Fojnice	542	27,44
Lašve	542	18,12
UKUPNO	2.974	22,13

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede KSB-a

S prosječno raspoloživim vodama od 22,3 l/s po km², KSB ima veće vodno bogatstvo od prosječnog vodnog bogatstva Bosne i Hercegovine u slivu rijeke Save (18 l/s po km²), ali mnogo manje od prosječnog vodnog bogatstva Bosne i Hercegovine u slivu Jadranskog mora (35 l/s po km²).

Visinska je razlika vodotoka značajna odnosno vrlo je pogodna za korištenje u vodoprivredne svrhe, a najveća je za rijeku Vrbas i iznosi 1.687 m.

Na području KSB-a, kod Jajca se nalazi samo jedno veće prirodno jezero (Plivsko jezero) koje ima nešto značajniju ulogu u hidrološkom sustavu. U Plivsko jezero utječe i iz njega istječe rijeka Pliva. Na tom jezeru izgrađen je vodozahvat za hidroelektranu Jajce I, tako da se u korito rijeke Plive ispušta samo „vodoprivredni minimum“ od 3 m³/s.

U KSB-u se nalazi više kraških vrela od kojih nekoliko ima značajne kapacitete (Plava voda kod Travnika, Kruščica kod Viteza, Bistrica i Krupa kod Gornjeg Vakufa – Uskoplja, Okašnica kod Bugojna, Prusačko vrelo kod Prusca i dr.).

Poplave

Kao posljedica klimatskih promjena vidljiv je porast intenziteta i učestalost pojave poplave. Sve češća pojava ekstremnih oborina u kombinaciji s promjenama u načinu korištenja zemljišta dovodi do povećanog rizika od poplava.

Nakon većih oborina u slivovima vodotoka kod kojih nema uvjeta za značajniju retardaciju – zadržavanje voda (strm nagib površine terena, slabo propustan površinski sloj tla, slab vegetacijski pokrivač, nedovoljni antropogeni utjecaji i drugo) nastaje naglo otjecanje voda ka dolinama rijeka i formiranje valova velikih voda. Većina riječnih korita nisu adekvatno uređena i ne mogu prihvatiti veće količine vode. Zbog toga dolazi do izlivanja voda iz riječnih korita na priobalne površine i plavljenja vrlo vrijednih prostora uz vodotoke, što prouzrokuje velike materijalne štete.

U kategoriji manjih vodotoka bujični karakter hidrološkog režima pokazuje se, prije svega, specifičnom genezom, brzom koncentracijom i kratkim trajanjem bujičnih voda koji prouzrokuju pojavu odrona i klizišta.

Učestalost pojavljivanja poplava

Rizik od poplava dosta je visok u priobalnim vodotocima Vrbasa, Lašve, Bile, Ivančice, Lepenice i njihovi pritoka. Karakteristične poplave na području našeg Kantona dogodile su se: travnja 2001. godine, ožujka i travnja 2004. godina (učinjene su velike materijalne štete na području Kantona, u iznosu od 15.884.308,00 KM), zatim iz lipnja i srpnja 2005. godine (općina Travnik pretrpjela je velike materijalne štete, u iznosu od 3.545.000,00 KM). U prosincu 2008. godine općine Gornji Vakuf – Uskoplje, Bugojno, Travnik, Vitez, Busovača, Kiseljak i Fojnica zahvaćene su poplavama koje su prouzročile veće materijalne štete na poljoprivrednim površinama, infrastrukturi te stambenim i gospodarskim objektima. Uslijed jakih i dugotrajnih padalina početkom travnja 2009. godine u općinama Vitez, Travnik i Busovača došlo je do poplava koje su također prouzročile velike materijalne štete, poglavito u općini Vitez (iznos štete je 716.059,00 KM). U siječnju 2010. godine poplave su zahvatile sve općine s područja Kantona, osim općine Dobretići. Učinjene su velike materijalne štete na razini Kantona koje su iznosile 7.509.997,97 KM. Na području općine Jajce poplava je u lipnju 2011. godine učinila štete u iznosu od 1.503.000 KM.

Na području našeg Kantona poplavom većih razmjera u svibnju 2014. godine bile su zahvaćene općine: Travnik, Jajce, Vitez, Busovača, Bugojno, Kiseljak, Novi Travnik, Dobretići i Donji Vakuf. Nije bilo ljudskih žrtava, ali je učinjena ogromna materijalna šteta.

Na razini Kantona procijenjena je šteta od poplava (koja ne obuhvaća procijenjene štete na klizištima i vodotocima) u ukupnom iznosu od 9.189.028,40 KM (Travnik – 4.027.050,00 KM;

Jajce – 1.929.238,40 KM¹³; Busovača – 1.535.815,00 KM; Vitez – 1.474.832,00 KM; Donji Vakuf – 157.093,00 KM; Novi Travnik – 65.000,00 KM).

U veljači 2019. godine uslijed obilnih padalina došlo je do poplava u većem dijelu KSB-a. Općine Busovača, Kiseljak, Novi Travnik i Travnik proglasile su stanje prirodne nesreće. Tom prilikom učinjena je velika materijalna šteta, u iznosu preko 6 milijuna KM. Ljudskih gubitaka nije bilo.

Vodoopskrba

Zakonom o komunalnim djelatnostima KSB-a, pored ostalog propisuje se način opskrbe pitkom vodom te odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda.

Javna komunalna poduzeća na razini općina obavljaju djelatnosti zahvaćanja, pročišćavanja i distribucije pitke vode te poslove zbrinjavanja otpadnih voda. Sustav vodoopskrbe i kanalizacijske mreže dotrajavao je i samo djelomično obnovljen i rekonstruiran.

Prosječni su gubici vode u razdoblju 2007. do 2013. godine iznosili 67,31 %, što predstavlja jedan od najvećih problema u sustavu upravljanja vodama na području KSB-a. U 2013. godini 81,33 % ukupnog stanovništva KSB-a bilo je pokriveno sustavom opskrbe vodom iz javnih vodovoda, mada postoje znatna odstupanja kada je razina općina u pitanju. Pojedine općine imaju znatno veću pokrivenost stanovništva javnim sustavom vodoopskrbe, u odnosu na kantonalni prosjek (Travnik 95 %, Busovača i Kiseljak 90 %), a druge više nego dvostruko nižu od kantonalnog prosjeka (Novi Travnik i Jajce 40 %).

Travnik: Izvorišta vode koje koristi poduzeće Bašbunar izvorišta su Plava voda (200 l/s) i Bašbunar (65 l/s). Trenutačno, Vodovodno poduzeće Bašbunar ima koncesiju na 200 l/s od izvorišta Plave vode. Mjesto Turbe ima vlastiti izvor Goleš (22 l/s) i Runjići (8 l/s), dok se Nova Bila opskrbljuje gravitacijski iz izvorišta Trebišnjica (11 l/s).

Novi Travnik: Javno komunalno poduzeće Vilenica osigurava pitku vodu konzumentima s dvaju sustava opskrbe: Oparac, koji se sastoji od šest različitih izvorišta [Lupetovac (20 l/s), Dusina (50 l/s), Točak (10 l/s), Vrelo I i II (6 l/s), Oparac (30 l/s), Dalečko vrelo (20 l/s)], i Jaglenica, koji je površinski zahvat na vodotoku Jaglenica. Izvorišta nisu opremljena mjeračima protoka, tako da se procjenjuju podatci o izdašnosti. Cijeli je sustav opskrbe gravitacijski.

Vitez: Općina Vitez opskrbljuje se vodom s dva izvora: Kruščica i Kremenik. Izvorište Kruščica izvor je vode za međukantonalnu vodoopskrbu gradova Vitez i Zenica. Izvorište ima izdašnost od 520 l/s, od čega 23 % ide u Vitez (oko 80 l/s) i ostatak od 77 % ide u Zenicu. Minimalna izdašnost izvorišta Kremenik za povratno razdoblje od 20 godina je 160 l/s, od čega se 50 l/s trenutačno koristi. Voda je dobre kvalitete, s povremenim bakteriološkim onečišćenjem i mutnošću. Voda s obaju izvorišta tretira se klorom.

Busovača: Grad Busovača gravitacijski se opskrbljuje vodom s dvaju izvorišta ili zahvata površinskih voda: Topalovića (12 l/s) i Duboki potok (30 l/s). Također postoji Crni potok (20

---

¹³U općini Jajce Odlukom Općinskog vijeća Jajce utvrđena je ukupna šteta, s radovima na sanaciji klizišta i uređenju vodotoka, u iznosu od 20.893.239,85 KM.

– 25 l/s) koji služi kao alternativni izvor. Dnevno se zahvati i distribuira u mrežu oko 2.000 m³ vode.

Općina Donji Vakuf opskrbljuje se najvećim dijelom s izvorišta u Pruscu, vodoopskrbnim sustavom kojim upravlja JKP „Vodovod i kanalizacija“, dok se većina mjesnih zajednica vodom opskrbljuje iz sustava lokalnih vodovoda.

Općina Bugojno opskrbljuje se pitkom vodom iz gradskog vodovoda, s izvorišta: Kruščica, kapaciteta 316 l/s, Resnik, kapaciteta 36 l/s, i Bila vrila, 25 l/s, i to gravitacijskim dotokom vode. Vodovod je dan na upravljanje JKP-u „Vodovod i kanalizacija“. Dužina vodovodne mreže je 195 km, na kojoj je ugrađeno 12 pumpnih stanica i 4 komore za rasterećenje u naseljima: Vrbanja, Kopčić, Gradina i Čipuljić. Broj kućanstava priključenih na vodovod je 6.700. Na izvorištima s kojih se opskrbljuje gradski vodovod redovito se obavlja analiza kvalitete i kloriranje pitke vode. Na području općine Bugojno postoje 32 lokalna/seoska vodovoda za pojedina seoska područja iz kojih se vodom opskrbljuje oko 3.000 kućanstava. Osnovni je problem upravljanje seoskim vodovodima, jer su vlasnici vodovoda dužni dati vodovod na upravljanje ovlaštenoj instituciji, a dosada nijedan lokalni vodovod nije povjeren na upravljanje. Mnogi su lokalni vodovodi izvedeni bez tehničke dokumentacije, nema utvrđenih zona sanitarne zaštite, ne obavlja se kontrola kvalitete vode niti kloriranje. Stanovništvo koje se opskrbljuje vodom s lokalnih/seoskih vodovoda, ne plaća potrošnju vode.

Na području općine Gornji Vakuf – Uskoplje ima veliki broj izvora pitke vode. Uglavnom se radi o lokalnim vodovodima kojima upravljaju i koje održavaju mjesne zajednice. U vodoopskrbnom sustavu kojim upravlja JP „Vodovod i kanalizacija“, d. o. o., Gradski vodovod Crni Dol, koji opskrbljuje vodom najveći dio općine (gradska naselja i naselja uz rijeku Vrbas na sjeverozapadnom dijelu općine).

Vodoopskrba grada Jajce i dijela okolnih naselja obavlja se najvećim dijelom preko vodozahvata na Velikom plivskom jezeru, te prirodnih izvorišta Dućani i Orahovac. Prema procjenama JKP-a Vodovod i kanalizacija, koji upravlja sustavom javne vodoopskrbe, uslugama vodoopskrbe obuhvaćeno je 5.150 kućanstava, što je 60 % od ukupnog broja kućanstava na području općine. Za dio naselja na području općine Jajce opskrba vodom omogućena je isključivo preko lokalnih vodovoda koji su pod upravom mjesnih zajednica.

Najveći dio općine Kiseljak vodoopskrbnim sustavom vodu dobije iz dvaju glavnih vodospremnika: „Križ“ i „Kamenitovac“, dok se većina mjesnih zajednica vodom opskrbljuje iz sustava lokalnih vodovoda.

Pored svega navedenog važno je naglasiti da je projekt izgradnje vodovoda „Plava voda“ trenutačno u fazi implementacije, što će značiti, nakon izgradnje, vodoopskrba pitkom vodom za oko 250.000 stanovnika u Zenici, Travniku, Novom Travniku i Busovači.

Tablica 45. Kvaliteta i dostupnost komunalnih usluga te pokrivenost komunalnim uslugama općina i gradova u KSB-u

NAZIV POKAZATELJA		2019.	NAPOMENA
Dostupnost komunalnih usluga stanovništvu (izraženo u %)	Vodovod	63,67 %	Nedostaju podatci za dvije općine

	Kanalizacija	36,819 %	Samo su četiri općine dostavile (u %) podatak o septičkim jamama (Busovača – 85 %, Dobretići – 97 %, Vitez – 80% i Jajce – 50%). Općina Bugojno dostavila je broj septičkih jama (1.569). Nije moguće izračunati % septičkih kama na području Kantona. Može se samo pretpostaviti da se radi, otprilike, o postotku kućanstava koja nisu priključena na kanalizacijsku mrežu (100 – 36,19 %)
	Septičke jame	-	
Postotak gubitaka u vodovodnoj mreži		55,44 %	Nedostaju podatci za tri općine.
Postotak otpada koji se adekvatno zbrinjava		77,33 %	Nedostaju podatci za tri općine.
Postotak otpadnih sirovina koji se odvaja za reciklažu		2,33 %	Nedostaju podatci za tri općine.
Broj divljih odlagališta, klizišta i kontaminiranih lokacija	Odlagališta	265	Nedostaju podatci za tri općine.
	Klizišta	162	Nedostaju podatci za tri općine.
	Kontaminirane lokacije	77	U ovaj broj ne ulazi općina Busovača. Općina Busovača nije dostavila brojevi podatak. Dostavili su ukupnu površinu kontaminiranih lokacija, koja iznosi 6.482.690 m ² ili 3,82 % površine općine, od čega je 20,55 % I. kategorije, 28,35 % II. kategorije i 58,33 % III. kategorije.

Izvor: Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (podatke prikupio i obradio Ibrahim Begović)

Upravljanje otpadnim vodama

Na području općina s područja KSB-a ne postoje izgrađeni decentralizirani sustavi upravljanja otpadnim vodama primjenom bioloških i ekološki prihvatljivih metoda.

Kanalizacijski sustav uglavnom obuhvaća samo urbane gradske dijelove, a pročišćavanje otpadnih voda ne provodi se, pa se one izravno ispuštaju u vodotoke. Izravno ispuštanje komunalnih i industrijskih otpadnih voda u vodotoke najveći je problem u području politike upravljanja vodama KSB-a. Značajan je dio postojeće kanalizacijske mreže zastario, pa je potrebna njezina obnova i uvođenje sustava tretmana otpadnih voda prije ispuštanja u vodotoke.

Ukupna dužina kanalizacijske mreže na teritoriju općina KSB-a iznosila je na kraju 2013. godine 264,86 km. U 2013. godini približno je 54 % kućanstava s područja KSB-a imalo priključak na kanalizacijsku mrežu, a ostatak je stanovništva bio priključen na septičke jame i kanale. Osim kućanstava koja su priključena na kanalizacijsku mrežu, na kanalizacijsku mrežu priključeno je i 3.402 pravnih osoba. Zastarjelost i nepotpuna izgrađenost kanalizacijske mreže

te izravno ispuštanje otpadnih voda, bez pročišćavanja, ugrožavaju kvalitetu površinskih i podzemnih vodnih tokova. U većini je općina KSB-a neophodno pokrenuti aktivnosti s ciljem obnove i proširenja kanalizacijske mreže te uvođenja pročistača otpadnih voda.

Od industrijskih pogona na prostoru KSB-a nekoliko pogona, kao što su: „Kožara“, Bugojno, bivši „Slavko Rodić“, Bugojno, „Princip“, Vitez, i drugi imali su interne uređaje za pročišćavanje, koji trenutačno uglavnom nisu u funkciji. Postoji još niz neregistriranih lokalnih kanalizacijskih kolektora, manjih profila, kojima se uglavnom fekalne vode odvede u najbliži vodotok. Otpadne vode iz industrije sadrže neorganske primjese, sa specifičnim toksičnim osobinama (soli, baze, kiseline, teški metali, metalni oksidi i hidroksidi, vodik sulfid i sl.), zatim suspendirane čestice, rastvorene organske i neorganske tvari, ostatke sredstava za čišćenje i dezinfekciju, boje, kao i škrobni lijepak i druge tvari koje izazivaju povećanu onečišćenost površinskih i podzemnih voda.

Investicije iz oblasti vodovodne i kanalizacijske infrastrukture iz Fonda za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine, kojima raspolaže Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a¹⁴, bilježile su značajan trend rasta do 2018. godine. U 2019. godini investicije iznose 571.000 KM. Prema podacima za 2020. godinu, za ove je namjene iz Fonda potrošeno 561.630 KM, od čega je 333.810 KM investirano u kanalizacijsku infrastrukturu, a 227.820 KM u vodovodnu infrastrukturu. U skladu s ovim, kao polazne vrijednosti za novu strategiju, kada su u pitanju investicije iz Fonda za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine, uzete su vrijednosti od 330.000 KM za kanalizacijsku infrastrukturu i 230.000 KM za vodovodnu infrastrukturu.

Zaštita zraka

Zakonodavstvo, nadležnosti i strateški dokumenti

Zaštita zraka definirana je Zakonom o zaštiti zraka Federacije Bosne i Hercegovine. U Zakon su transponirane odredbe EU IPPC direktive, čime su postavljeni uvjeti za izdavanje okolišnih dozvola industrijskim postrojenjima.

Na području KSB-a od 2005. godine okolišne dozvole izdaje Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a. Federalna strategija zaštite zraka prihvaćena je za desetogodišnji razdoblje kao dio Federalne strategije zaštite okoliša. Izrada i prihvaćanje kantonalnog plana zaštite zraka integrirano je u procesu izrade Kantonalnog plana zaštite okoliša za razdoblje 2015. – 2025. godine.

Kvaliteta zraka

Egzaktnih pokazatelja o koncentraciji onečišćujućih tvari u zraku na području KSB-a nema jer nisu uspostavljene mjerne stanice za kontinuirano praćenje kvalitete zraka. Postoji potreba za

---

¹⁴Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a ne posjeduje podatke o investicijama u vodovodnu i kanalizacijsku infrastrukturu na lokalnoj razini.

uspostavom minimalno jedne mjerne stanice u zoni najveće emisije onečišćujućih tvari na prostoru Kantona. Procjenjuje se da je kvaliteta zraka zadovoljavajuća, uz periodična onečišćenja zraka koja ne prelaze granice dopuštenih vrijednosti onečišćujućih tvari.

Od stacionarnih izvora onečišćenja zraka najznačajnije su krute čestice (razne vrste prašine), sumpor-dioksid (SO₂), azotni oksidi (NO_x) i ugljen-monoksid (CO) iz industrijskih postrojenja, koja su bila glavni uzroci onečišćenja u prijeratnim godinama. Stagnacijom industrijske proizvodnje i zatvaranjem industrijskih postrojenja koncentracija prašine i polutanata u zraku značajno je smanjena. U 2013. godini na području KSB-a poslovao je značajan broj industrijskih postrojenja s okolišnom dozvolom. Od 2005. godine do kraja 2013. godine izdano je ukupno 110 okolišnih dozvola, od čega je u 2013. godini izdano 19 okolišnih dozvola.

Najveći su onečišćivači zraka iz stacionarnih izvora pojedinačna ložišta u kućanstvima, koja onečišćuju zrak tijekom zimskih mjeseci izgaranjem pogonskih goriva drva i ugljena. U većini općina s područja KSB-a ne postoji riješen sustav grijanja. Toplane za centralno grijanje ne rade, što bi bio jedan od načina kako bi se smanjio negativan utjecaj na kvalitetu zraka iz pojedinačnih ložišta u zimskom razdoblju. Drugi način bi bio realizacija projekta plinovoda i korištenje plina kao ekološki prihvatljivijeg energenta za zagrijavanje odnosno toplifikaciju.

Procjenjuje se da kvalitetu zraka narušava prašina iz određenog broja kamenoloma i pješčara, kao i velikog broja ilegalnih odlagališta otpada, ali se ispitivanje njihova utjecaja na kvalitetu zraka ne provodi.

Od mobilnih izvora onečišćenja zraka najzastupljeniji su emisije onečišćujućih tvari iz motora velikog broja motornih vozila. Promet je u dolini Vrbasa i dolini Lašve prilično koncentriran (frekventan) i pridonosi kontinuiranom opterećenju zraka, u zonama neposredno uz magistralne prometnice i gradskim zonama, polutantima, kao što su CO, NO_x, C_nH_n, čestice i olovo.

Podatci o prekomjernim emisijama štetnih tvari u zrak ne postoje u Ministarstvu prostornog uređenja KSB-a, a Fond za zaštitu okoliša Kantona Središnja Bosna, nakon što je prihvaćen Zakon o Fondu za zaštitu okoliša Kantona Središnja Bosna, nije ni profunkcionirao.

Upravljanje otpadom

Planski dokumenti

U sektoru upravljanja otpadom postignuta je najveća usklađenost zakonodavstva Federacije Bosne i Hercegovine s pravnim naslijeđem EU-a. Na federalnoj razini način upravljanja otpadom definiran je Zakonom o upravljanju otpadom, koji je donesen 2003. godine, a izmijenjen je i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o upravljanju otpadom, iz 2009. godine.

Upravljanje otpadom na području KSB-a uređeno je Zakonom o upravljanju otpadom („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 4/05) i Zakonom o komunalnim djelatnostima („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 13/13). Zakon o komunalnim djelatnostima u Kantonu Središnja Bosna („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj

13/13) propisuje da općine osiguravaju obavljanje komunalnih djelatnosti određenih ovim Zakonom. Obavljanje pojedinih komunalnih djelatnosti, prema ovom Zakonu, može se osigurati na razini Kantona ako je ekonomičnije i efikasnije, a moguće je i da dvije općine ili više općina zajednički obavljaju komunalne djelatnosti. Osim ovih dvaju zakona na kantonalnoj razini, na snazi je još nekoliko sektorskih zakona, pravilnika i odluka koji se dotiču problematike upravljanja otpadom. Prema Zakonu o upravljanju otpadom Kantona Središnja Bosna, Kanton je mjerodavan za upravljanje svim vrstama otpada te određivanje lokacija u poslovima upravljanja otpadom i postrojenjima. Općinskim se odlukama u svih 12 općina utvrđuju uvjeti za planiranje upravljanja otpadom prema uvjetima iz ovoga Zakona. Prema kantonalnom Zakonu o upravljanju otpadom, mjerodavnost upravljanja otpadom podijeljena je između Kantona i općina odnosno komunalnih poduzeća.

Federalni plan upravljanja otpadom izrađen je i prihvaćen za razdoblje 2012. do 2017. godine, a po uzoru na njega prihvaćen je Plan upravljanja otpadom Kantona Središnja Bosna za razdoblje 2015. – 2025. godine. Plan upravljanja otpadom provedbeni je planski dokument kojim se uređuju uvjeti za planiranje upravljanja otpadom na području KSB-a i njegovih općina i temelj je za izradu općinskih planova upravljanja otpadom.

Količine otpada

Prema Federalnom planu upravljanja otpadom, količina otpada koja nastaje na području KSB-a je 214 kg/st/god., odnosno 0,58 kg/st/danu, gdje je naznačeno da se ne radi o egzaktnom podatku nego je uzet prosjek za Federaciju BiH. Na temelju prikupljenih podataka općina s područja našeg Kantona, došlo se do podatka od 263 kg/st/god., odnosno 0,72 kg/st/god. Prosjek godišnje proizvodnje otpada za KSB, od 263 kg/st/god. manji je od godišnje količine otpada u Bosni i Hercegovini, koji je u 2012. godini iznosio 340 kg/st/god.

Prosječna pokrivenost stanovništva u KSB-u organiziranim prikupljanjem i odvozom otpada na području Kantona približno je 62 %, a udaljeni ruralni dijelovi uglavnom nisu pokriveni organiziranim sakupljanjem otpada. Sakupljanje i odvoz komunalnog otpada u mjerodavnosti je javnih komunalnih poduzeća čiji su osnivači općine.

Zbrinjavanje ostalih vrsta otpada (ambalažnog, industrijskog, građevnog, medicinskog, opasnog, elektroničkog, animalnog i ostalih vrsta) u mjerodavnosti je Federacije BiH.

Kada je u pitanju sustav prikupljanja ambalažnog otpada na prostoru KSB-a, postoje društva s ograničenom odgovornošću čija je djelatnost sakupljanje i prerada industrijskog otpada, otkup papira, najlona, PET ambalaže i ostale plastike. Samo se u općinama Novi Travnik i Travnik obavlja odvajanje i prešanje kartona, PET ambalaže i ostale plastike, koji se dalje prodaju poduzećima koja obavljaju otkup tih sirovina. Trenutačno nisu dostupni podatci o količinama.

Federalno Ministarstvo okoliša i turizma izdaje dozvole za upravljanje električnim i elektroničkim otpadom. Trenutačno nisu dostupni podatci o tome koliko je kompanija s područja Kantona pristupilo tom sustavu.

Prema podacima dobivenim anketiranjem općina i komunalnih poduzeća na području općina Kantona, elektronički otpad još uvijek se odlaže zajedno s komunalnim otpadom.

Postojeća organizacija upravljanja otpadom

Trenutačni sustav upravljanja otpadom ne podržava izdvajanje opasnog otpada iz komunalnog otpada, te se on i nadalje odlaže zajedno s komunalnim otpadom. Na području Kantona postoji niz malih proizvođača koji su zanemareni u sustavu (fotolaboratoriji, kemijske čistionice, automehaničari, autolakireri itd.) koji proizvode opasni otpad, a koji se odlaže zajedno s komunalnim otpadom. Općine Dobretići i Gornji Vakuf – Uskoplje medicinski otpad odlažu zajedno s komunalnim otpadom. JU Dom zdravlja Jajce i Opća bolnica Jajce imaju potpisane ugovore za zbrinjavanje medicinskog otpada s gospodarskim subjektima ovlaštenim za takvu vrstu djelatnosti: Recikon, d. o. o., Sarajevo, i JU Dom zdravlja Bugojno. Medicinski otpad iz Jajca zbrinjava se u skladu s potpisanim ugovorima. Određeni broj javnih zdravstvenih ustanova u općinama Fojnica, Kiseljak, Travnik, Vitez i Donji Vakuf imaju sklopljene ugovore o zbrinjavanju dijela medicinskog otpada, sa Zavodom za javno zdravstvo Kantona Središnja Bosna. Slična situacija je i s farmaceutskim otpadom.

Prikupljanje otpada

Prikupljanje otpada na prostoru općina u KSB-u u mjerodavnosti je općinskih komunalnih poduzeća i svako komunalno poduzeće odgovorno je za prikupljanje otpada na području svoje općine.

Reciklaža

U okviru projekta koji realiziraju GIZ, REZ i Alba „Uvođenje sustava upravljanja za tokove posebnih kategorija otpada u dva kantona u Bosni i Hercegovini“ uspostavljena su reciklažna dvorišta u općinama Travnik i Busovača. Reciklažna dvorišta počela su s radom u lipnju (Busovača) i srpnju (Travnik). Nabavljeni su specijalizirani kontejneri za šest vrsta posebnih kategorija otpada (ambalažni otpad, otpadna ulja, otpadne baterije i akumulatori, automobilske gume, električni i elektronički otpad iz kućanstava).

Na području KSB-a ne postoje centri za kabasti otpad nego se takav otpad odvozi na Regionalnu deponiju Mošćanica kod Zenice. Trenutačno na području KSB-a ne postoji nijedno regionalno odlagalište.

Sustav održivog upravljanja otpadom na području KSB-a provodi se na regionalnom konceptu, a da bi bio isplativ, potrebno je izgraditi pretovarne stanice s reciklažnim dvorištem, s krajnjim ciljem iskorištavanja korisnog i odvoza nekorisnog otpada na regionalno odlagalište „Mošćanica“ kod Zenice (Zeničko-dobojski kanton).

Odlagališta

Trenutačno na području KSB-a ne postoji nijedno regionalno sanitarno odlagalište.

U rujnu 2012. godine urađena je „Studija izvodljivosti za regionalno sanitarno odlagalište otpada KSB-a, regija 1. Projekt pod nazivom: „Priprema studije izvodljivosti za izbor

regionalnih sanitarnih odlagališta u Bosni i Hercegovini“ financirala je EU delegacija BiH. Ciljna regija 1. studije obuhvatila je općine: Bugojno, Jajce, Gornji Vakuf – Uskoplje i Donji Vakuf. Za korisnike Studije izvodljivosti lokacija „Gračanica“, Gornji Vakuf – Uskoplje, bila je preferirana buduća lokacija za RSD KSB-a, regija 1. Vijek trajanja ovog regionalnog odlagališta treba biti minimalno 20 godina.

Predmetna Studija izvodljivosti zasnovana je na scenariju 2 (koncept upravljanja otpadom uz reciklažu, u skladu sa strateškim ciljevima Federacije BiH), dok Bosna i Hercegovina ne postane članica EU-a. Nakon što postane Članica EU-a, scenarij 3 (uključuje i dodatno tretiranje biorazgradivog otpada kako bi se postigli kvantitativni ciljevi Direktive EU-a o otpadu za 2020. godinu) bit će osnovni scenarij za daljnje razmatranje.

Prije Studije izvodljivosti za KSB, regija 1, 2012. godine izrađena je studija „Regionalno sanitarno odlagalište – studija o odabiru lokacije za KSB, regija 1, kako bi se odabrala najprihvatljivija lokacija za regionalno sanitarno odlagalište. Prema rezultatima te studije, najbolje rangirana lokacija bila je „Gračanica“, Gornji Vakuf – Uskoplje, drugorangirana lokacija bila je „Dubočine“, Bugojno, a trećerangirana lokacija „Ornice“, Donji Vakuf.

Lokacija „Gračanica“ nalazi se na oko 200 m od Rudnika ugljena i lignita „Domnjače“, na lokalitetu Gračanica. Do te lokacije vodi neasfaltirani put, širine oko 3 m i dužine 600 m, u blizini glavne ceste M16, između Gornjeg Vakufa – Uskoplja i Bugojna. Najbliže naseljeno mjesto, Rosulje, nalazi se oko 500 m od ove lokacije. Gornji Vakuf – Uskoplje i Bugojno nalaze se oko 9 km od lokacije „Gračanica“.

Analizirana su dva koncepta prijevoza otpada s mjesta nastanka otpada do konačnog odredišta, odnosno RSO-a:

- izravni prijevoz
- prijevoz preko pretovarnih stanica (PS).

Oba su koncepta uspoređivana na temelju godišnjih troškova za svaku od četiri ciljane općine. Izgradnja pretovarne stanice predložena je samo za općinu Jajce, a za ostale tri općine, Bugojno, Gornji Vakuf – Uskoplje i Donji Vakuf, predložen je izravni transport otpada na RSO zbog smanjenih troškova transporta.

Ključni rezultat institucionalne analize u Studiji jest da se aktivnosti upravljanja krutim otpadom na području KSB-a regije 1 trebaju obavljati u skladu s aktivnostima započetim s ciljem uspostave i realizacije regionalnog poduzeća, tj. Sporazuma o uspostavi međuopćinskog vijeća za provedbu RSO-a za kruti otpad i Sporazuma o uspostavi regionalnog centra za upravljanje otpadom, d. o. o., Gornji Vakuf – Uskoplje. Do sada, oba sporazuma sklopljena su samo od općina Gornji Vakuf – Uskoplje, Donji Vakuf i Jajce. Četvrta općina koja ulazi u sastav regije općina Bugojno još se uvijek nije pridružila sporazumima.

Početkom 2014. godine lokalno stanovništvo iz mjesnih zajednica Gračanica, Odžak i Bunta kod Bugojna protivili su se izgradnji Regionalnog sanitarnog odlagališta Gračanica, te su se u više navrata obraćali Općini Gornji Vakuf – Uskoplje, kao i Vladi KSB-a zahtjevom da se sve aktivnosti obustave. U međuvremenu realizirani su sastanci i dogovori između FMOiT, predstavnika lokalnih zajednica i Elektroprivrede BiH pod čijom je upravom Rudnik Gračanica, s ciljem pronalaženja kompromisnog rješenja u vezi s mikrolociranjem odlagališta.

U ožujku 2014. godine FMOiT objavilo je javni poziv za izražavanje interesa za pripremu glavnog projekta za sanitarno odlagalište u Gornjem Vakufu – Uskoplju. Još uvijek nije izabran konzultant za izradu ove dokumentacije.

Općine Travnik, Busovača, Vitez i Novi Travnik potpisnice su međuopćinskog sporazuma za odlaganje komunalnog otpada na Regionalnu sanitarnu deponiju Mošćanica u Zenici. Regiju za upravljanje krutim otpadom, osim ovih četiriju općina čine općine Zenica, Visoko, Kakanj, Žepče i Zavidovići. Općine Travnik i Busovača u cijelosti se koriste uslugama Regionalne deponije Mošćanica. Trenutačno samo općina Novi Travnik, iako je sklopila Sporazum o korištenju Regionalne sanitarne deponije Mošćanica, nije pristupila korištenju te Deponije iz razloga previsoke cijene odlaganja, a koju ne može financirati. U međuvremenu je mjerodavno FMOiT donijelo rješenja o zatvaranju i transformaciji općinskih odlagališta u općinama Travnik, Novi Travnik, Vitez i Busovača. Dan je rok za ove aktivnosti: od 2013. do 2014. godine. Od 2015. godine ove općine ne mogu više odlagati na svojim odlagalištima nego samo na novoj regionalnoj deponiji „Mošćanica“, Zenica.

Općine Visoko, Kiseljak, Fojnica i Breza u proteklom razdoblju razgovarale su o izgradnji zajedničkog regionalnog odlagališta u općini Visoko. Međutim, mjesna zajednica gdje se planiralo izgraditi odlagalište nije prihvatila taj prijedlog i sve su aktivnosti u povodu ovog pitanja zaustavljene.

Trenutačno se u općini Kiseljak dugoročniji ciljevi odnose na sanaciju lokalnog odlagališta „Berberuša“, što je privremeno rješenje dok se općina ne opredijeli kojem će regionalnom odlagalištu pristupiti.

Općina Dobretići još uvijek nema pokrenute aktivnosti i očitovanja o tome kojem regionalnom sanitarnom odlagalištu želi pristupiti nakon što u toj općini zaživi usluga prikupljanja i odvoza otpada.

Općina Kreševo planira potpisati sporazum o odlaganju otpada na regionalno odlagalište Mošćanica.

Jedanaest općina s područja Kantona ima svoje lokalno odlagalište. Općina Dobretići nema lokalno odlagalište na svom području. Za sva općinska odlagališta u KSB-u urađeni su planovi prilagođavanja upravljanja otpadom i dobivena su rješenja od FMOiT o njihovu odobravanju. Također, FMOiT je donijelo rješenja o zatvaranju i transformaciji općinskih odlagališta u općinama Travnik, Novi Travnik, Vitez i Busovača. Za općinska odlagališta u Bugojnu, Gornjem Vakufu – Uskoplju, Donjem Vakufu, Jajcu, Vitezu i Busovači trenutačno je u pripremi ili je završena projektno-tehnička i okolišna dokumentacija koja je uvjet za dobivanje urbanističke suglasnosti, a u postupku njihovih sanacija.

Planirano vrijeme za sanaciju svih općinskih odlagališta u KSB-u, prema trenutačno raspoloživoj projektno-tehničkoj i okolišnoj dokumentaciji, je od 2011. do 2018.

Treba napomenuti da će pri uspostavi regionalnog koncepta zbrinjavanja otpada a nakon sanacije lokalnih odlagališta i otvaranja regionalnog sanitarnog odlagališta u Gornjem Vakufu – Uskoplju, lokalna odlagališta imati ulogu pretovarnih/sabirnih stanica za svaku općinu.

Sva lokalna odlagališta trebaju biti evidentirane u katastru onečišćivača. Prema raspoloživim informacijama, mjerodavna ministarstva nisu uspostavila takav katastar. Jedina raspoloživa evidencija odlagalištu postoji u Federalnoj upravi za civilnu zaštitu.

Divlja odlagališta

Na području KSB-a identificiran je značajan broj nelegalnih divljih odlagališta otpada. Najveći broj divljih odlagališta nalazi se na području općine Travnik, dok je na području općine Gornji Vakuf – Uskoplje registriran najmanji broj.

Neke su od lokacija nepristupačne za ljude i vozila, a neke su pristupačne, ali zarasle u gusto rastinje, te bi bilo potrebno angažirati i drugu mehanizaciju na čišćenju terena. Dio divljih odlagališta moguće je očistiti, dok je manji dio moguće sanirati zatrpavanjem. Većina se odlagališta nalazi na loše pristupačnom terenu, u potocima ili udubljenjima.

Treba istaknuti da je većina divljih odlagališta locirana unutar državnih šuma i šumskog zemljišta, i njihov je nastanak vezan za neriješeno pitanje prikupljanja i zbrinjavanja otpada iz velikog broja naseljenih mjesta ruralnog područja (sela i zaseoka), pa i kompletnih općina, kao što je slučaj općine Dobretići. Problematiku navedenih odlagališta karakterizira to da su ona rezultat kontinuiranog dugogodišnjeg odlaganja otpada, da su još uvijek aktivne svugdje gdje pitanje zbrinjavanja otpada nije sustavno uređeno i da su uglavnom locirane na nepristupačnim terenima gdje su uvjeti za efikasnu sanaciju i uklanjanje otežani.

Šest od dvanaest općina pravi programe za uklanjanje divljih odlagališta, te izdvaja svake godine određena sredstva za uklanjanja divljih odlagališta.

Jačanje javne svijesti

Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a daje određeni dio podrške obrazovanju kadrova za okoliš i unaprjeđenje ekološke svijesti građana te nevladinim ekološkim organizacijama. U okviru projekta „Uvođenje sustava upravljanja za tokove posebnih kategorija otpada u dvama kantonima u Bosni i Hercegovini“ provele su se aktivnosti edukacije nastavnika osnovnih škola i odgojitelja u vrtićima, kao i ulične kampanje, informirala javnost preko lokalnih radiopostaja da su otvorena reciklažna dvorišta, organizirala natjecanja osnovnih škola u sakupljanju ambalažnog i elektroničkog otpada u općinama Travnik i Busovača, te na taj način poboljšala svijest građana.

Buka

Zakonom o zaštiti od buke, na federalnoj razini propisuje se dopuštena razina buke, utvrđuju mjere zaštite od buke i način mjerenja buke te nadzor nad razinom buke na području Federacije Bosne i Hercegovine. Na području KSB-a postoji Zakon o zaštiti od buke („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 11/2000). U praksi se mjerenja razine buke ne provode kontinuirano, niti za sve izvore buke, pa ne postoje egzaktni podatci o izvorima i razini buke.

Izvještavanje o razini buke na području Kantona ne provodi se. Registar onečišćivača bukom nije izrađen.

Prema procjeni, najznačajniji su uzročnici buke putna motorna vozila te kamenolomi i rudnici ugljena. Prema federalnom Zakonu o zaštiti od buke, mjerenje razine buke u kamenolomima preduvjet je dobivanja okolišne dozvole.

Zakonska je obveza općinskih i kantonalnih tijela uprave mjerodavnih za prostorno planiranje izraditi karte buke do 2016. godine te ih ažurirati svake tri godine.

Zaštićeni dijelovi prirode

Zakonski okvir iz područja zaštićenih dijelova prirode čini federalni Zakon o zaštiti prirode („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 66/13). Kantonalni Zakon o zaštiti prirode prihvaćen je 2005. godine („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 4/05). Za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području KSB-a mjerodavno je Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a.

Sustav praćenja, prikupljanja, obrade i analize podataka o korištenju zaštićenih dijelova prirode uspostavljen je na federalnoj razini 2003. godine (Pravilnik o uspostavi i upravljanju informacijskim sustavom za zaštitu prirode i obavljanje monitoringa). Prostorni plan Kantona Središnja Bosna 2005. – 2025. godine obradio je oblast prirodnog naslijeđa, te je predloženo pokretanje postupka zaštite triju spomenika prirode i trinaest zaštićenih krajolika. Trenutačno se dva prirodna dobra nalaze na listi spomenika prirode: Spomenik prirode „Slap rijeke Plive“ (Sedreno područje oko vodopada u Jajcu) i „Prokoško jezero“. Zaštićeni krajolik „Kruščica“ stavljen je pod zaštitu kao Rezervat prirodnih predjela i za to područje izrađen je Prostorni plan posebnog obilježja zaštićenog pejzaža/krajolika planine Kruščice za razdoblje 2013. – 2023. godine.

Zaštićenim prirodnim područjima ne upravlja se u skladu sa znanstvenim ekološkim praksama. Spomenici prirode, kao što su pećine, jame, jezera itd. nedovoljno su istraženi na području KSB-a. Vlašić se nalazi na privremenoj listi nacionalnih spomenika.

Sabor KSB-a prihvatio je Zakon o proglašenju Prokoškoga jezera spomenikom prirode („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, 12/05). Prokoško jezero nalazi se na planini Vranici i ledenjačkog je postanka. Nalazi se na 1.636 m nadmorske visine. Dužina jezera je 426 m, a širina 191,3 m. Maksimalna dubina jezera je 13 m. Od Fojnice je udaljeno 22 km. Najviši vrh planine Vranice – Nadkrstac (2.112 m n. v.) nalazi se iznad Prokoškog jezera. Sa Nadkrstca se, za lijepa vremena, na sjeveru vidi Vlašić, jugoistoku Ločika i Prenj, na jugu Čvrstica te na zapadu Raduša. Oko jezera nalaze se katuni (pastirske kolibe) koje su izgrađene isključivo od drva, trupaca i pokrivene su drvom. U Prokoškom jezeru egzistira endemična vrsta Triton (*Triturus alpestris reiseri*).

Terenska istraživanja pokazuju da je KSB bogat područjima vrijednim zaštite s obzirom na to da je Kanton bogat šumama, vodama, biodiverzitetom i kulturno-povijesnim naslijeđem.

Rezultati istraživanja stanja zaštite prirodno-povijesnog naslijeđa u KSB-u¹⁵ upozoravaju na jedanaest područja, u svim dijelovima Kantona, koja prioritetno treba staviti pod zaštitu: Fojnička rijeka, Gornji Vrbas, Kozica – vodopadi, Pogorelica – Bitovnja, Raduša, Ranča, Ravno Rostovo, Rostovo, Semešnica, Vesela – Duboka i Vlašić. Od tih 11 lokaliteta, **na četirima lokalitetima nalaze se i zaštićeni prirodno-povijesni objekti**: Raduša (Ljubunčića kula – Voljice), Ravno Rostovo (Stećci kod skijaškog lifta), Rostovo (Nekropola stećaka Maculje), Vesela (Stari grad – Vesela Straža).

Dominantni tipovi ekosustava na lokalitetima su: joha i crna joha (Fojnička rijeka, Gornji Vrbas); bukovo-jelova šuma (Kozica – vodopadi, Raduša, Rostovo, Semešnica, Vesela, Vlašić); bukova šuma (Ranča) i mezofilne livade (Pogorelica – Bitovnja, Ravno Rostovo, Vlašić); šume graba (Vesela), snježanici i planinske – pretplaninske livade (Vlašić).

Stanje ekosustava vrlo dobro je očuvano na jednom lokalitetu (Kozica – vodopadi); očuvano na devet lokaliteta, koji čine 82 % promatranih područja (Fojnička rijeka, Gornji Vrbas, Pogorelica – Bitovnja, Raduša, Ranča, Ravno Rostovo, Rostovo, Semešnica i Vesela) te zadovoljavajuće na jednom lokalitetu (Vlašić).

Uravnoteženost se ocjenjuje kao *neugroženi odnosi prirodnog i unesenog* na sedam lokaliteta (Fojnička rijeka, Gornji Vrbas, Pogorelica – Bitovnja, Raduša, Ranča, Ravno Rostovo i Semešnica); *stabilan odnos bez utjecaja / izvorni, intaktni prostor prirode* na dva lokaliteta (Kozica – vodopadi i Rostovo); *stabilan kultivirani pejzaž* na jednom lokalitetu (Vesela); i *ugrožena priroda* na jednom lokalitetu (Vlašić).

Sa aspekta **uređenosti**, 10 lokaliteta okarakterizirano je kao *uređeno*, a jedan lokalitet (Gornji Vrbas) kao *zapušten*.

Sa aspekta **zaštite prirode** 11 promatranih lokaliteta predloženo je za zaštitu, a samo jedan lokalitet na području KSB-a proglašeni je spomenik prirode (Prokoško jezero).

Na osnovi analize zaključuje se da su za primjenu efikasnog modela zaštite područja od najvećeg interesa četiri lokaliteta, koje karakterizira prisutnost prirodnog i kulturnog naslijeđa. Za te lokalitete Prostorni plan KSB-a predlaže uspostavu zaštićenih područja u kategoriji V. (zaštićeni pejzaž). Mjerodavnost za uspostavu zaštićenog područja, a time i buduće financiranje, leži na kantonalnoj administraciji.

S obzirom na to da Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini provodi UN-ovu Konvenciju o svjetskoj baštini, otvoreno je pitanje o mogućnostima integralne (mješovite) zaštite prirodne i kulturno-povijesne baštine Bosne i Hercegovine. Ovo pitanje potrebno je podrobno ispitati s ciljem osiguranja odgovarajuće zaštite prioritarnih lokaliteta.

Vodopadi Kozice jedini su lokalitet koji posjeduje sve karakteristike za hitnu zaštitu i preimenovanje u „Zaštićeni pejzaž Kozice“. Osim velike količine šume bukve i jele sa smrčom, na ovom lokalitetu nalaze se tri vodopada, koji daju autentičnost ovom području, a prilaz do njih je izvorna staza. Na ovom lokalitetu nije bilo antropogenih utjecaja, te je primjereno primijeniti model zaštite „*Priroda bez kulturno-povijesnog naslijeđa*“.

---

¹⁵Podaci u ovom poglavlju analize preuzeti su iz stručnog rada „Stanje zaštite prirodno-historijskog naslijeđa u Srednjobosanskom kantonu“ (2020. godina) autorice Samre Katkić-Kulaš, MA biologe – ekologija.

Na lokalitetima Pogorelica – Bitovnja, Raduša, Ranča i Semešnica dominantne su šume bukve i jele sa smrčom. Posebnu pozornost privlače „ćumurane“ na Pogorelici, što ukazuje na opasnost od ilegalne sječe šume, poglavito bukve. Semešnica također ima raznolik floristički sastav, a dominiraju šume bukve i jele sa smrčom. Područje je bogato vodom, gdje rijeka Semešnica daje karakterističan pečat. Unutar predviđene zone zaštite obitava rijetka i zaštićena vrsta dabra (*Castor fiber*), koja se nalazi na Crvenoj listi faune Federacije Bosne i Hercegovine. Ovo područje spada u 1. kategoriju šuma HCV (*Šumske površine koje sadrže koncentracije biološkog diverziteta, uključujući endemične, rijetke i ugrožene vrste koje su značajne na globalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini*) i podkategoriju HCVF 1.2. (*Rijetke, vrste u opasnosti, ugrožene i endemične*). Na području ovog lokaliteta nalazi se i izvor Slatinska vrela, koji snabdijeva vodom za piće većinski dio Donjeg Vakufa, i treba ga zaštititi. Na osnovi ove analize predloženi model zaštite je „Priroda bez kulturno-povijesnog naslijeđa“.

U skladu s Prostornim planom Kantona Središnja Bosna 2005. – 2025., kao područje od posebne važnosti i sadržaji neponovljivog fenomena prirodnog naslijeđa izdvajaju se i planiraju sljedeća područja za zaštitu:

1. Spomenici prirode: Spomenik prirode „Vranica“

Zaštićeni krajolici:

1. Zaštićeni krajolik „Vlašić“
2. Zaštićeni krajolik „Pogorelica – Bitovnja“
3. Zaštićeni krajolik „Semešnica – Plazenica“
4. Zaštićeni krajolik „Raduša“
5. Zaštićeni krajolik „Fojnica – Fojnička rijeka“
6. Zaštićeni krajolik „Rostovo“
7. Zaštićeni krajolik „Gornji Vrbas“
8. Zaštićeni krajolik „Vesela“
9. Zaštićeni krajolik „Ranča“
10. Zaštićeni krajolik „Ravno Rostovo“
11. Zaštićeni krajolik „Kozica“ (planiran prema Prostornom planu općine Fojnica za razdoblje 2011. – 2031. godine).

Obuhvat, mjere korištenja i zaštite zaštićenog područja detaljno se utvrđuju izradom prostornog plana područja posebnih obilježja u skladu sa Zakonom o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na razini Federacije Bosne i Hercegovine. Mjerama zaštite zabranjuju se sve djelatnosti koje su u suprotnosti sa osnovnom namjenom zaštićenog područja i koje mogu nanijeti štetu bilo koje vrste osnovnom i neponovljivom fenomenu prirodnog naslijeđa.

Kulturno-povijesno naslijeđe

Bogatstvo KSB-a ogleda se u bogatom kulturno-povijesnom naslijeđu i brojnim nacionalnim spomenicima. Prostorni plan Kantona Središnja Bosna 2005. – 2025., obradio je oblast kulturno-povijesnog naslijeđa i evidentirao kulturno-povijesne vrijednosti na području Kantona. Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine evidentirano je 20 spomenika koji su raspoređeni na području šest općina u KSB-u (Bugojno, Donji Vakuf, Fojnica, Jajce, Kiseljak i Travnik).

Prema podacima s web-stranice Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, Tablica 46. daje pregled nacionalnih spomenika na području KSB-a, koje je svojom odlukom proglasila Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine u kontekstu kulturno-povijesnog naslijeđa. S krajem 2020. godine na području KSB-a bilo je ukupno 86 evidentiranih nacionalnih spomenika.

Tablica 46. Nacionalni spomenici na području KSB-a

Grad/općina	Naziv spomenika
Bugojno	Pod, prahistorijsko gradinsko naselje, arheološko područje
	Crkva (Grudine) u Čipuljiću, arheološko područje
	Stari grad Vesela Straža, povijesno područje
	Rustempašića kula u Odžaku, povijesna građevina
	Sulejmanpašića kula u Odžaku, mjesto i ostatci povijesne građevine
	Turbe Malkoča i Skenderpašića u Kopčiću, grobljanska cjelina
Busovača	Crkva sv. Ante Padovanskog, povijesna građevina
Donji Vakuf	Handanija džamija (Handan-begova, Hajdar Čehajina ili Čaršijska džamija) u Pruscu, graditeljska cjelina
	Kasnoantička bazilika u Oborcima, arheološko područje
	Stari grad Prusac, povijesno područje
	Pruščakova (Hasana Kjafiće) džamija u Pruscu, graditeljska cjelina
	Sahat-kula, povijesni spomenik
	Kasnoantička grobnica i ostatci sakralnog objekta na lokalitetu Studena česma, arheološko područje
Fojnica	Muzejska zbirka i bibliotečni fond Franjevačkog samostana Duha Svetoga, pokretno dobro
	Musafirhana (Salihagića kuća), povijesni spomenik
	Crkva Svetoga Duha i Franjevački samostan, prirodno-graditeljska cjelina
	Nakšibendijska tekija u Živčićima s pokretnim naslijeđem, graditeljska cjelina
	Stari grad Kozograd, arheološko područje
	Graditeljska cjelina – Tekija na Oglavku
Gornji Vakuf – Uskoplje	Sahat-kula, povijesni spomenik
	Ljubunčića (Teskeredžića) kula u Voljicama, mjesto i ostatci povijesnog spomenika
Jajce	Katakombe u Jajcu, povijesni spomenik
	Tvrđava u Jajcu, graditeljska cjelina
	Crkva sv. Ive u Podmilačju, graditeljska cjelina
	Stara ili Hafizadića česma, povijesni spomenik
	Dom AVNOJ-a u Jajcu s pokretnom imovinom
	Dizdareva ili Ženska džamija, povijesna građevina
	Čaršijska (Esme Sultanije) džamija s pratećim objektima: šadrvanom, stambenim objektom, mektebom i haremom, područje i ostatci graditeljske cjeline
	Sinan-begova ili Okića džamija, povijesna građevina
	Crkva sv. Marije (pretvorena u Fethija, odnosno Sultan-Sulejmanovu džamiju, 1528. godine) sa zvonikom sv. Luke, graditeljska cjelina
	Mitrej u Jajcu, povijesni (antički sakralni) spomenik
	Omerbegova kuća, graditeljska cjelina
	Musafirhana u Jajcu, mjesto povijesne građevine
	Kršlakova stara kuća, mjesto i ostatci povijesne građevine
	Bedemi i tabije Starog grada Jajca, povijesno područje
	Burića kuća u Jajcu, mjesto i ostatci povijesne građevine
	Saračeva kuća, zgrada financija (Niža stručna škola) i stara osnovna škola (Niža glazbena škola), graditeljska cjelina
	Rimokatoličko groblje Hrast, grobljanska cjelina
	Crkva Presvete Bogorodice, s pokretnim naslijeđem, mjesto i ostaci povijesne građevine
	Kršlakova kuća (Kapetanovića kuća, Kršlakova kuća broj 2), povijesna građevina
	Stari grad Vinac, povijesno područje
	Povijesni spomenik zvan Kraljev grob u Zastinju
	Jajce, povijesno gradsko područje
	Plivska jezera, s kompleksom mlinova na Plivi, kulturni krajolik
	Nekropola sa stećcima u Vincu, povijesno područje
	Stari grad Komotin, povijesno područje
	Zgrada u Ulici Varoš 11, povijesni spomenik
	Parna lokomotiva, dio postava Muzeja II. zasjedanja AVNOJ-a, povijesni spomenik
	Zgrada željezničke stanice Šipad (Zgrada bivše željezničke stanice Steinbeiss), povijesni spomenik
	Židovsko groblje

Grad/općina	Naziv spomenika
	Povijesno područje – Nekropola sa stećcima na lokalitetu Katica u selu Bistrica
Kiseljak	Srednjovjekovna nekropola između sela Zabrdje i Toplice, povijesno područje
	Prapovijesna gradina, kasnoantička utvrda – refugij, ostatci kasnoantičke crkve posvećene sv. Luciji i nekropole sa stećcima u Podastinju, spomenička cjelina i povijesno područje
	Povijesno područje – Stari grad Kašteli
Kreševo	Nekropola sa stećcima na lokalitetu Klupe i nekropola sa stećcima na lokalitetu Crvenjak u Komarima, povijesno područje
	Franjevački samostan, s pokretnom imovinom, graditeljska cjelina
	Kreševo, povijesno gradsko područje
	Stari grad u Kreševu, povijesno područje
	Most poznat kao 'Rimski most' u selu Vrancu, povijesni spomenik
	Nekropola sa stećcima na lokalitetu Brdo (Križ) u Deževicama, povijesno područje
	Nekropola sa stećcima na lokalitetu Kose u Crnićima, povijesno područje
	Sedam kuća u selu Vrancu – selu srednjovjekovnih rudara i kovača, skupina građevina
	Stara džamija u selu Šenkovići, povijesna građevina
Novi Travnik	Nekropola sa stećcima Maculje, povijesno područje
	Nekropola sa stećcima Bistro, povijesno područje
	Nekropola sa stećcima Opara, povijesno područje
	Nekropola Kaurlaš u Zagrlju, povijesno područje
	Nekropola Sebešić, sa stećcima, antropomorfnim nadgrobnicima koji podsjećaju na križ i tumulusom, povijesno područje
	Nekropola kod sela Orašac, povijesno područje
	Grob sa stećkom u selu Bistro, povijesni spomenik
	Nekropola žrtvama fašizma, kulturni pejzaž
Travnik	Džamija u Gornjoj Čaršiji (džamija Mehmed-paše Kukavice, Hadži-Alibegova džamija) i Sahat-kula, graditeljska cjelina
	Turbeta pod lipom ili turbe Abdulah-paše, Dželal-paše i Perišan Mustafa-paše, sa česmom, graditeljska cjelina
	Šarena (Sulejmanija) džamija, graditeljska cjelina
	Sahat-kula na Musali, povijesni spomenik
	Stari grad u Travniku, graditeljska cjelina
	Batalova grobnica u Turbetu kod Travnika, arheološko područje
	Ostatci rimskog naselja, kasnoantičke bazilike i grobnice na Crkvini u Varošluku, Turbe, arheološko područje
	Jeni (Hasan-agina) džamija, graditeljska cjelina
	Crkva sv. Mihovila u Ovčarevu, povijesna građevina
	Zgrada nekadašnjeg Samostana i škole časnih sestara milosrdnica, povijesna građevina
	Zgrada Oficirskog doma, povijesna građevina
	Crkva Uspenja Presvete Bogorodice, s pokretnom imovinom, graditeljska cjelina
	Muzička škola, povijesna građevina
	Nebo, Han Bila, arheološko područje (neolitsko naselje)
	Kulturni pejzaž na Plavoj vodi u Travniku
	Grobljanska cjelina – Židovsko groblje u Travniku
	Mjesto i ostatci džamije s mejtefom u Bandolu kod Guče Gore
Vitez	Memorijalni kompleks Crna kuća – spomenik žrtvama fašističkog terora u Kruščici, povijesno područje

Izvor: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine

Lista ugroženih spomenika na području KSB-a obuhvaća 11 spomenika, koji su ugroženi nezakonitom izgradnjom, nestručnom rekonstrukcijom, neodržavanjem ili nekim drugim vidom destrukcije, a čije stanje prati i razmatra Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (detaljni pregled ugroženih spomenika nalazi se na web-stranici Komisije).

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine registrirano je 20 spomenika na području KSB-a (Privremena lista nacionalnih spomenika nalazi se na web-stranici Komisije). Odlukom Komisije¹⁶ i spomenici s

¹⁶Odluka o Privremenoj listi Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika broj 01-94/02 od 03. rujna 2002. godine http://kons.gov.ba/Zakonski_okvir/Odluka_o_privremenoj_listi/Default.aspx?id=5542&langTag=bs-BA

Privremene liste smatraju se nacionalnim spomenicima do donošenja definitivne odluke, te je potrebno osigurati i njihovu zaštitu.

U sljedećem razdoblju Kanton treba planirati resurse i poduzimati mjere u skladu sa svim odlukama Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine.

Šume

Zakonodavstvo i mjerodavnosti

Zakonom o šumama Federacije Bosne i Hercegovine uređivalo se očuvanje i zaštita šuma, jačanje njihovih ekoloških funkcija, planiranje u šumarstvu i upravljanje šumama, ekonomske funkcije, financiranje obnove i unapređivanje šuma na području Federacije Bosne i Hercegovine, nadzor nad provođenjem zakona te kaznena i druga pitanja u vezi s upravljanjem šumama.

Upravljanje državnim šumama primjereno odredbama važećeg Zakona o šumama („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj: 5/14, 12/15, 8/16, 7/18 i 14/20) u mjerodavnosti je Vlade Kantona. Sabor Kantona Središnja Bosna osnovao je Šumskogospodarsko društvo „Šume Središnje Bosne“ / Šumskoprivredno društvo „Srednjobosanske šume“, d. o. o., kojem su povjereni poslovi gospodarenja državnim šumama na području Kantona.

U sastavu je Ministarstva poljoprivrede KSB-a Kantonalna uprava za šumarstvo, kojoj su povjereni u mjerodavnost upravni, stručni i drugi poslovi u vezi s privatnim šumama te kontrola i stručni nadzor korištenja šuma i šumskog zemljišta radi očuvanja i unapređenja trajnosti gospodarenja šumama.

Osnovni strateški dokument koji definira opću politiku šumarstva i politiku gospodarenja s divljači na području Federacije BiH, orijentiranu u pravcu očuvanja i trajnosti gospodarenja šumama, uključujući održavanje i unapređenje biodiverziteta u šumama i na šumskom zemljištu, predstavlja Šumarski program Federacije Bosne i Hercegovine, koji je izrađen, ali zbog nepostojanja Federalnog zakona o šumama, nije implementiran.

S ciljem da se osigura trajnost gospodarenja šumama i poštivanje smjernica iz Šumarskog programa Federacije Bosne i Hercegovine, kao i poštivanje smjernica za gospodarenje prirodnim i kulturnim naslijeđem u šumama i na šumskom zemljištu u svakom kantonu, kantonalna ministarstva su u obvezi donijeti kantonalne šumsko-razvojne planove koji se izrađuju svakih deset godina za sve šume i šumska zemljišta, bez obzira na vlasništvo.

Radi osiguranja racionalnog i trajnog gospodarenja državnim šumama i šumskim zemljištima osnivaju se šumskogospodarska područja. Osnovni planski okvir koji se donosi za državne šume u granicama jednog šumskogospodarskog područja kao cjeline, radi uređivanja

gospodarenja šumama na načelu potrajnosti proizvodnje i prihoda, uz očuvanje i unapređenje biodiverziteta i ostalih općekorisnih funkcija šume, je šumskogospodarska osnova. Za privatne šume donosi se jedinstvena šumskogospodarska osnova za sve šume na području jedne općine. Šumskogospodarske osnove izrađuju se za razdoblje od deset godina i njezine su odredbe obvezne, a ostvaruju se godišnjim planovima gospodarenja koji sadrže, prosječno, jednu desetinu svih radova planiranih šumskogospodarskom osnovom.

KSB, s obzirom na državne šume, prostorno obuhvaća četiri šumskogospodarska područja (ŠGP „Gornjevrasko“, ŠGP „Lašvansko“, ŠGP „Srednjevrasko“ i ŠGP „Fojničko“) i dvanaest općina, šumskogospodarske osnove za privatne šume, i za sve su donesene važeće šumskogospodarske osnove.

Sredstva za naknadu korištenja državnim šumama osiguravaju kantonalna šumskogospodarska društva izdvajanjem 1 % na račun Proračuna Kantona i 4 % na račun općinskog proračuna na čijem se području ostvaruje prihod ostvaren od ukupnog prihoda od drva, računajući cijenu drva na panju i prihoda ostvarenog od nedrvnih šumskih drvnih sortimenata.

Radi ostvarenja općeg interesa i dugoročnih ciljeva održivog gospodarenja šumama utvrđenih šumskogospodarskim osnovama, prikupljaju se sredstva za zaštitu i unapređenje stanja postojeći i podizanja novih šuma.

Naknadu za općekorisne funkcije šuma u iznosu od 0,04 % plaćaju sve pravne osobe koje su registrirane za obavljanje djelatnosti i imaju sjedište na području Kantona, kao i dijelovi pravnih osoba čije je sjedište izvan Kantona a obavljaju djelatnost na području Kantona.

Problematika zaštite šuma

Ratna događanja i prekomjerne nekontrolirane sječe u ratnom razdoblju te kontinuirano stradanje šuma u poratnom razdoblju uslijed intenzivnih bespravnih i nekontroliranih sječa, kao i nepoštivanje odrednica šumskogospodarskih osnova od strane korisnika državnih šuma, na način da se planovi sječa cjelovito izvršavaju a da je realizacija godišnjih planova šumsko-uzgojnih mjera značajno niža od odrednica šumskogospodarskih osnova, rezultiralo je neusklađivanjem sječe i obnove šuma, odnosno prekomjernim korištenjem šuma u odnosu na njihovu obnovu. Navedeno ima za posljedicu da su uslijed nedovoljne, zakašnjele i neodgovarajuće intervencije značajne visoko produktivne šumske površine danas nedovoljno iskorištene. To se prvenstveno ogleda u tome da uglavnom izostaju pravodobne i odgovarajuće mjere na sanaciji degradiranih visokih šuma i provođenju izdanačkih šuma u viši uzgojni oblik, te da izostaju odgovarajuće mjere njege na ranije podignutim šumskim kulturama i pošumljavanje ogoljelih šumskih površina. Iz navedenog proizlazi da je u sljedećem planskom razdoblju potrebno osigurati odgovorno i održivo gospodarenje šumama od strane šumarskih institucija, kako bi se opseg realiziranih šumsko-uzgojnih mjera uskladio s opsegom izvršenih sječa.

Pri ostvarenju potrebnih mjera sanacije i obnove šuma kao nusproizvod pojavljuje se značajna količina biljne mase koja je, sa šumarskog aspekta, do sada tretirana otpadom a koja je, uz odgovarajući tehnološki proces, upotrebljiva u proizvodnji ekološki prihvatljivog i obnovljivog

energenta, te u sljedećem planskom razdoblju, uspostava odgovarajućeg tehnološkog procesa korištenja navedene biomase predstavlja gospodarski izazov.

Proizvodnu funkciju šume, u smislu proizvodnje drvnih sortimenata, sve više potiskuju potrebe za drugim funkcijama šume, prvenstveno okolišne i sociološke, te su sve prisutniji zahtjevi za uspostavom nekih vidova posebne zaštite nad šumskim lokalitetima na kojima se prepoznaju neke od posebnosti. Uspostava zona sanitarne zaštite izvorišta vode za piće, u skladu s odredbama važećeg Zakona o vodama Federacije Bosne i Hercegovine, je aktivnost koja je u tijeku i nailazi na značajne probleme u realizaciji iz razloga neusuglašenosti propisa iz oblasti šuma i voda, kao i uslijed međusobnog nerazumijevanja odnosnih sektora o ovom pitanju. Zbog toga je usklađivanje propisa i uspostava međusektorskog dijaloga u ovim oblastima prioriteta aktivnost koju je potrebno rješavati u sljedećem planskom razdoblju.

Posebnosti i zaštita ostalih aspekata šume, kao što su kulturološki (vjerski turizam – dovište Ajvatovica i dr.), turistički aspekt (sportsko-rekreativni centri i dr.), također nailaze na probleme slične naravi, uključujući i nerazumijevanja odnosnih sektora u pitanju mjerodavnosti gospodarenja šumama nad kojima je uspostavljen neki oblik zaštite, te je rješavanju ovih pitanja u sljedećem razdoblju potrebno posvetiti dužnu pažnju.

Masovnom obolijevanju šuma, koje se manifestira kroz sve učestaliju pojavu sušenja šuma uzrokovanu djelovanjem različitih štetnih agensa, sasvim je izvjesno da poduzeća šumarstva nisu u mogućnosti efikasno odgovoriti, oslanjajući se pri tom isključivo na vlastita obvezna izdvajanja iz redovnih prihoda koja ostvaruju prodajom drvnih proizvoda. Uključivanje šire društvene zajednice na način da osigura poštivanje i provedbu zakonom utvrđenih obveznih izdvajanja po osnovi korištenja općekorisnih funkcija šuma, neminovnost je koja nema alternativu.

Lovno gospodarstvo na području Kantona ima iznimnu tradiciju i staništa sa iznimnim pogodnostima za očuvanje prorijedenih, rijetkih i vrijednih vrsta divljači, te je organizacija i dodjela na korištenje lovišta u skladu sa Zakonom o lovstvu Federacije Bosne i Hercegovine, jedna od prioriteta aktivnosti koju treba provesti. Gledano sa gospodarskog aspekta, posebnu pozornost treba usmjeriti na organizaciju gospodarskih i lovišta posebne namjene čija je osnovna namjena bavljenje lovstvom s ciljem stjecanja dobiti. Prijeratna iskustva s lovištima posebne namjene, kao što su lovište Koprivnica („Titovo lovište“) i lovište Kruščica govore u prilog navedenoj tvrdnji.

Šumska transportna infrastruktura, prvenstveno šumski kamionski putovi, uglavnom su građeni u svrhu gospodarenja šumama u razdoblju od prije 30 do 50 godina. Uslijed dotrajalosti i višegodišnjeg intenzivnog korištenja bez adekvatnog ulaganja u nju, navedena infrastruktura, s promjenom zahtjeva društva za različitim funkcijama šume i modernizacijom prijevoznih sredstava, sve više postaje glavna smetnja izvršenju planskih obveza gospodarenja i višenamjenskom korištenju šuma. Zbog toga je investiranje u rekonstrukciju i modernizaciju šumske infrastrukture, kako bi ona mogla adekvatno odgovoriti trenutačnim zahtjevima društva za šumom, jedan od prioriteta u sljedećem planskom razdoblju.

Ekologija, očuvanje i zaštita šuma zadatci su i obveza svih mjerodavnih tijela na razinama Federacije, kantona, kao i kantonalnih šumskogospodarskih društava. Posebnu brigu o zaštiti šuma vodi Sektor za uzgoj šuma Šumskogospodarskog društva „Šume Središnje Bosne“ /

Šumskoprivrednog društva „Srednjobosanske šume“, d. o. o., sjemensko-rasadničku proizvodnju, integralnu zaštitu šuma i ekologiju, kojemu je prvenstveno cilj primjena svih propisa za zaštitu šuma i šumskog zemljišta.

Kantonalna šumskogospodarska društva i Kantonalna uprava za šumarstvo, za šume u privatnom vlasništvu pripremaju godišnji plan za provođenje šumsko-uzgojnih mjera. Plan sadrži lokaciju područja te opseg, vrstu i vrijeme izvođenja radova. Kantonalna šumskogospodarska društva dužna su prvenstveno iz sredstava za biološku reprodukciju šuma obaviti pošumljavanje, njegu šuma i ostale šumsko-uzgojne radove čiji se opseg određuje šumskogospodarskom osnovom odnosno programima.

Zaštita šuma od biljnih bolesti i štetnika provodi se prema planu i potrebama nastalim praćenjem zdravstvenog stanja šuma od strane Federalne uprave i Kantonalne uprave za šumarstvo, a prema naputcima i pravilnicima Federalnog ministarstva koji su usklađeni s europskim metodama.

Velika pozornost poklanja se i zaštiti šuma od požara, jer su požari također velika opasnost za šume i šumsko zemljište.

Radi zaštite područja planine Vranica, očuvanja biljnog i životinjskog svijeta, brojnih spomenika prirode i prirodnih ljepota, kao i kulturno-povijesnog, geološkog i hidrološkog naslijeđa u granicama područja i njegovoj neposrednoj kontaktnoj zoni, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine donio je Odluku o utvrđivanju područja planine Vranica područjem posebnih obilježja od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine.

Zaštita zemljišta

Uslijed djelovanja uzroka oštećenja zemljišta mogu se navesti četiri osnovne skupine posljedica:

- infekcija zemljišta, odnosno biološka kontaminacija;
- kemijska kontaminacija;
- antropogena degradacija zemljišta;
- destrukcija ili fizičko uništenje zemljišta (pedocid).

Zemljište u KSB-u, a posebno poljoprivredno zemljište ugroženo je nekontroliranom urbanizacijom, kao i povećanim zahtjevima za promjenom namjene zemljišta, koja prati gospodarski razvoj društva. Zakon o poljoprivrednom zemljištu provodi se na razini kantona i ne postoji efikasna razmjena podataka o promjeni namjene korištenja zemljišta niti o prikupljenim finansijskim sredstvima koja se plaćaju na ime pristojbi pri promjeni namjene, niti kako se ta sredstva koriste. Svaki kanton odnosno mjerodavno ministarstvo pravi vlastiti program poboljšanja kvalitete poljoprivrednog zemljišta, na koji troši prikupljeni novac. Budući da ne postoji sustavno praćenje kvalitete zemljišta, niti jasna prioritizacija ugroženih područja, ta ulaganja nisu koordinirana i samim tim njihova efikasnost i učinkovitost su umanjene. Dodatno, Zakon o rudarstvu definira da je obveza korisnika da zone eksploatacije rekultivira i revitalizira nakon završetka operacija. Međutim, Zakon ne obvezuje korisnika da

izdvaja za ovu svrhu namjenska sredstva tijekom vremena eksploatacije, što povećava rizik da korisnik neće imati dovoljno raspoloživih sredstava za efikasan zahvat rekultivacije i revitalizacije.

Nadalje, problem kontaminiranosti tla nije adekvatno istražen, praćen niti se poduzimaju planske aktivnosti uklanjanja negativnih učinaka postojeće kontaminacije. Ovo je stvarni problem kako u smislu smanjenja „ekonomskog i okolišnog kapaciteta zemljišta” tako i u smislu značajnog rizika za zdravlje populacije a time, posredno, i za javne troškove u vezi sa smanjenjem produktivnosti stanovništva i medicinske troškove. Zbog prirodnih karakteristika, ali i neadekvatnog korištenja i upravljanja zemljištem suočeni smo i s fizičkim nestankom zemljišta (3.000 ha godišnje) te uništavanjem strukture zemljišta i smanjenjem mogućnosti korištenja zemljišta. Naravno, ovo ima i negativne učinke za kvalitetu života u ruralnim oblastima, ali i smanjuje mogućnosti za razvoj nekih grana ekonomije, kao što je turizam.

Podataka o stanju zemljišta nema; međutim, sva područja gdje se javljaju bolesti ovaca, kao što su šepavost i bruceloza, područja su koja su rizična. To se prvenstveno misli na područja oko Travnika, Jajca, Busovače, Fojnice i Kiseljaka. Rizična područja nalaze se i u velikim urbanim centrima, i to većinom na nezaštićenim zemljanim igralištima za djecu, jer ne postoji odgovarajuća regulativa u vezi s držanjem domaćih životinja i kućnih ljubimaca.

Vrlo je teško govoriti o razini kontaminiranosti zemljišta teškim metalima i drugim kemijskim agensima. Istraživanja o onečišćenosti tla obavljena su vrlo sporadično, tako da se raspolože podacima koja su rezultat istraživanja koja je proveo Federalni zavod za agropedologiju 1998., 1999., 2000. i 2005. godine. Stoga je moguće predstaviti sljedeće podatke koji mogu poslužiti kao indikacija o razini onečišćenosti tla teškim metalima. Udio zemljišta sa srednjom i visokom razinom sadržaja teških metala, s tim da se Co i Cd ne pojavljuju kao bitni onečišćivači (drugi postotak predstavlja postotak zemljišta koja imaju visoku razinu onečišćenja): KSB – Pb (0 %), Cu (88 %, 2 %), Zn (78 %, 0 %), Mn (56 %, 44 %).

Zbog nedostatka sustavnog istraživanja i praćenja, nema podataka o onečišćenosti tla radionukleoidima, organskim polutantima i NO_x spojevima. Dostupni su samo podatci Federalnog zavoda za agropedologiju koji su pokazatelji praćenja onečišćenja uz ceste regionalnog značaja: M5, M16, M17 i M18 u razdoblju 2004. – 2006. godine, i nije konstatiran povišen sadržaj onečišćivača. Precizni podatci o površinama i vrstama oštećenja zemljišta ne postoje.

Minirane površine

Značajan dio zemljišnih površina KSB-a je neupotrebljiv jer je označen kao potencijalno minirano područje. Tablica u nastavku teksta sadrži podatke o miniranim područjima, iz 2017. godine. Prema bazi podataka, u razdoblju 2015. – 2020. godine dogodila se jedna minska nesreća u kojoj je smrtno stradala jedna osoba na lokaciji Vrpeć (Bugojno).

Tablica 47. Podatci o miniranim područjima – sumnjiva površina u 2019. godini, stanje po općinama

Redni broj	Grad/općina	Ukupna sumnjiva površina (m ²)	Postotak sumnjive površine	Sumnjiva površina po kategorijama (m ²)			Postotak sumnjive površine po kategorijama (%)		
				I. kategorija	II. kategorija	III. kategorija	I. kategorija	II. kategorija	III. kategorija
1.	Bugojno	13.958.159	12,52%	1.297.605	3.956.865	8.703.689	9,30%	28,35%	62,36%
2.	Busovača	6.482.690	5,82%	1.332.325	1.657.376	3.492.989	20,55%	25,57%	53,88%
3.	Donji Vakuf	20.931.994	18,78%	2.938.360	2.316.188	15.677.446	5,67%	11,07%	74,90%
4.	Dobretić	6.960.707	6,25%	1.187.788	3.279.755	2.493.164	2,88%	47,12%	35,82%
5.	Fojnica	673.799	0,60%	200.232	175.378	298.189	29,72%	26,03%	44,25%
6.	Gomji Vakuf – Uskoplje	20.024.024	17,97%	4.473.730	9.720.491	5.829.803	22,34%	48,54%	29,11%
7.	Jajce	10.933.325	9,81%	1.535.772	7.072.748	2.324.805	14,05%	64,69%	21,26%
8.	Kiseljak	3.625.726	3,25%	737.725	2.256.436	631.565	20,35%	62,23%	17,42%
9.	Kreševo	0	0	0	0	0	0	0	0
10.	Novi Travnik	3.342.045	3,43%	137.146	1.385.469	1.819.430	4,10%	41,46%	54,44%
11.	Travnik	18.954.861	17,01%	9.178.546	4.560.769	5.215.546	48,42%	24,06%	27,52%
12.	Vitez	5.556.174	4,99%	1.591.003	2.758.815	1.206.356	28,63%	49,65%	21,71%
Ukupno KSB		111.443.504	100,43%	24.610.232	39.140.290	47.692.982	20,98%	35,12%	42,80%

Izvor: Komisija za razminiranje u BiH

Energija i energetska učinkovitost

U skladu s Ugovorom o osnivanju Energetske zajednice, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 2012. godine prihvatilo je Odluku o provođenju Direktive 2009./28. o promociji proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora, kojom je za Bosnu i Hercegovinu utvrđen obvezatan cilj od 40 % udjela obnovljivih izvora energije u potrošnji električne energije do 2020. godine. Za Federaciju BiH udio energije iz obnovljivih izvora u brutofinalnoj potrošnji energije u 2009. godini iznosi 36 %, a ciljani udio energije iz obnovljivih izvora u 2020. godini 41 %. Akcijski plan za energetska učinkovitost u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2016. – 2018. godine uzeo je u obzir i obveze koje Direktiva 2012./27./EU o energetska učinkovitosti propisuje u vezi s energetska učinkovitošću u potrošnji primarne energije te finalne potrošnje energije.

Hidroenergija

U skladu s organizacijom energetskog sektora u Bosni i Hercegovini i Federaciji BiH, na području KSB-a elektroenergetsku djelatnost obavljaju: Elektroprijenos BiH (prijenos električne energije), JP Elektroprivreda BiH (proizvodnja, distribucija i opskrba električnom energijom), JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg-Bosne BiH (proizvodnja, distribucija i opskrba električnom energijom) i treće osobe (proizvodnja, opskrba).

Električna energija proizvodi se u dvjema hidroelektranama: „Jajce I“ i „Jajce II“, sa karakteristikama u Tablici 48.

Tablica 48. Karakteristike hidroelektrana Jajce I i Jajce II

Naziv postrojenja	Jajce I	Jajce II
Vodotok	Pliva	Vrbas
Tip	Derivacijsko	Derivacijsko
Srednji protok (m ³ /s)	38,20	64,70
Korisna zapremina akumulacije (hm ³)	4,20	1,70
Instalirani protok (m ³ /s)	60,00	79,80
Instalirana snaga (MW)	48,00	30,00
Godišnja proizvodnja (GWh)	232,00	175,00

Izvor: Prostorni plan KSB-a 2005. – 2025.

Na distributivnu mrežu javnih poduzeća na području KSB-a priključeno je ukupno 35 malih hidroelektrana¹⁷ ukupne instalirane snage 28,4 MW (Tablica 49). Ukupna planirana godišnja proizvodnja iz tih malih hidroelektrana iznosi 127,85 GWh.

Tablica 49. Male hidroelektrane u pogonu na području KSB-a

MHE	Rijeka	Vodotok	Mjesto	Snaga	Godišnja proizvodnja	Investitor
MHE Botun	Kozica	Kozica	Botun, Fojnica	1,043 MW	3.88 GWh	Intrade energija, d. o. o.
MHE Majdan	Kozica	Kozica	Fojnica	2,635 MW	11.12 GWh	Intrade energija, d. o. o.
MHE Dolac	Bila	Lašva	Dolac, Travnik	0,585 MW	2.27 GWh	MiniWat, d. o. o.
MHE Podstinje	Bila	Bila	Travnik	0,420 MW	1.67 GWh	Eskimo-S, d. o. o.
MHE Bila Voda	Bila Voda	Bila Voda	Vinac, Jajce	0,550 MW	0.34 GWh	Elgrad, d. o. o.
MHE Grablje	Borovnica	Borovnica	Fojnica	0,354 MW	2.15 GWh	Kara-drvo, d. o. o.
MHE Pogledala	Borovnica	Borovnica	Fojnica	0,690 MW	2.29 GWh	Kara-drvo, d. o. o.
MHE Kordići	Bunta	Bunta	Bugojno	0,760 MW	3.78 GWh	Pro-el, d. o. o.
MHE Derala	Deralski potok	Vrbas	Gornji Vakuf – Uskoplje	0,234 MW	1.01 GWh	Interenergo, d.o.o.
MHE Brestavni potok	Desna	Vrbas	Gornji Vakuf – Uskoplje	0,980 MW	3.45 GWh	Turbina, d. o. o.
MHE Duboki potok	Desna	Vrbas	Gornji Vakuf – Uskoplje	0,818 MW	4.06 GWh	Inter-Energo, d. o. o.
MHE Duboko	Dubočki potok	Dubočki potok	Duboko, Novi Travnik	0,400 MW	2.79 GWh	Eskimo, S2 d. o. o.
MHE Glasinac	Glasinac	Vrbas	Vinac, Jajce	0,110 MW	0.74 GWh	Elgrad, d. o. o.
MHE Ivančica	Ivančica	Ivančica	Busovača	0,497 MW	1.82 GWh	Bioenergi, d. o. o.
MHE Hum	Jasenica	Jasenica	Fazlići, Travnik	0,648 MW	3.21 GWh	Eskimo-S2, d. o. o.
MHE Jezernica	Jezernica	Jezernica	Prokos, Fojnica	1,294 MW	4.09 GWh	Intrade energija, d. o. o.
MHE Mujakovići	Jezernica	Jezernica	Prokos, Fojnica	1,536 MW	8.18 GWh	Intrade energija, d. o. o.
MHE Kasumi	Kasumi	Kasumi	Vinac, Jajce	0,550 MW	0.38 GWh	Elgrad, d. o. o.
MHE Moščani	Kozica	Kozica	Mehurići, Travnik	0,769 MW	3.78 GWh	Complex, d. o. o.
MHE Dubrava	Kozička rijeka	Vrbas	Gornji Vakuf – Uskoplje	3,147 MW	13.79 GWh	Eko-elektron, d. o. o.
MHE Lašva	Lašva	Lašva	Vitez	0,980 MW	5.56 GWh	G-tank, d. o. o.
MHE Vitez-1	Lašva	Lašva	Vitez	1,200 MW	6.10 GWh	MHE-V-I, d. o. o.
MHE Nevra	Nevra	Nevra	Dezevice, Kreševo	0,040 MW	0.37 GWh	Nevra, d. o. o.
MHE Poljanski-Grabantski potok	Poljanski potok	Vrbas	Vinac	0,550 MW	0.35 GWh	Elgrad, d. o. o.
MHE Pršljanica 1	Pršljanica	Pršljanica	Vesela, Bugojno	0,200 MW	1.25 GWh	Vesna-S, d. o. o.
MHE Pršljanica 2	Pršljanica	Pršljanica	Vesela, Bugojno	0,350 MW	3.06 GWh	Vesna-S, d.o.o.
MHE Mujada	Prusačka rijeka	Prusačka rijeka	Donji Vakuf	1,282 MW	7.59 GWh	Grid bh, d. o. o.
MHE Prusac 1	Prusačka rijeka	Prusačka rijeka	Prusac, Donji Vakuf	0,632 MW	4.54 GWh	Complex, d. o. o. „Sarajevo

¹⁷Podatci o malim hidroelektranama dostupni na: <https://voda.ekoakcija.org/bs/u%20pogonu>

MHE	Rijeka	Vodotok	Mjesto	Snaga	Godišnja proizvodnja	Investitor
MHE Torlakovac	Sokolinski potok	Vrbas	Torlakovac	0,470 MW	2.20 GWh	Vrbas energija, d. o. o.
MHE Jelići	Vrbas	Vrbas	Jelići, Gornji Vakuf – Uskoplje	1,350 MW	6.31 GWh	Inter-energo, d. o. o.
MHE Ružnovac	Vrbas	Vrbas	Gornji Vakuf – Uskoplje	0,992 MW	4.78 GWh	Inter-Energo, d. o. o.
MHE Sastavci	Vrbas	Vrbas	Gornji Vakuf – Uskoplje	0,704 MW	3.15 GWh	Inter-Energo, d. o. o.
MHE Vileška	Vrbas	Vileški potok	Potočari, Bugojno	0,344 MW	1.93 GWh	Eskimo-S2, d. o. o.
MHE Voljevac	Vrbas	Vrbas	Gornji Vakuf – Uskoplje	0,950 MW	4.70 GWh	ELEKTRO GRUPA, d. d.
MHE Zaseljački potok	Zaseljački potok	Zaseljački potok	Travnik	0,339 MW	1.16 GWh	Kamenjak-cop, d. o. o.

Izvor: <https://voda.ekoakcija.org/bs/u%20pogonu>

Strateško opredjeljenje KSB-a treba se rukovoditi održivim korištenjem hidropotencijala kako bi se minimizirali negativni učinci za okoliš.

Termoenergija

Veći urbani centri, posebice oni smješteni u blizini značajnih industrijskih kapaciteta ili koji posjeduju gradske kotlovnice, koriste daljinsko grijanje u značajnijem opsegu (Bugojno, Travnik). Komercijalni objekti, škole, bolnice i druge slične institucije ako nisu spojene na sustav daljinskog grijanja, imaju vlastite kapacitete za proizvodnju toplinske energije, dok većina kućanstava, s obzirom na nisku razinu prihoda po stanovniku, koriste kao izvor grijanja ugljen, drvo i električnu energiju. U posljednjim godinama, u javnim i privatnim objektima, kao ekološki prihvatljivi izvori termoenergije, počinju se koristiti pelet i toplinske pumpe.

Postojeće toplane i pripadajuća oprema, posebice kotlovnice, stare su između 20 i 25 godina, tj. na rubu svoga radnog vijeka, što rezultira niskom djelotvornošću sustava. Povećanje energetske učinkovitosti sustava daljinskog grijanja potrebno je ostvariti kroz rekonstrukciju i racionalizaciju postojećeg sustava i izgradnju novog.

Plin

Vlada KSB-a dala je suglasnost za izradu Studije plinifikacije Kantona Središnja Bosna koja se realizirala u suradnji s „BH-Gasom“, d. o. o., Sarajevo. Ugovor za izradu Tehnoekonomske studije plinifikacije Kantona Središnja Bosna sklopljen je sa Istraživačko razvojnim centrom za gasnu tehniku, d. o. o., Sarajevo. Vlada Federacije BiH, Odlukom o utvrđivanju javnog interesa za izgradnju plinovoda na relaciji Zenica – Travnik („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 88/10), plinovod Zenica – Travnik proglasila je javnim interesom i utvrdila da se financijska sredstva za izgradnju plinovoda u iznosu od 17.000.000,00 eura, osiguravaju na temelju ugovora o kreditu / Loan Agreement između Bosne i Hercegovine i Europske banke za obnovu i razvoj. Izrada investicijskog programa za izgradnju i izgradnja

plinovoda u mjerodavnosti je gospodarskog društva „BH-Gas“, d. o. o., Sarajevo. Sporazum o razvoju distributivne plinske mreže u KSB-u potpisan je 25. siječnja 2010. godine između Vlade Federacije BiH i Vlade KSB-a. Navedene Vlade, Sporazumom izražavaju jasnu opredijeljenost na pravovremeno okončanje aktivnosti u pogledu plinifikacije KSB-a, točnije po pitanju raspisivanja koncesije za razvoj distributivne plinske mreže u općinama s područja KSB-a.

Operator transportnog sustava plina u Federaciji BiH, „BH-Gas“, d. o. o., Sarajevo, izdao je energetska suglasnost, broj 02-245 od 2. 2. 2010. godine, za plinifikaciju općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik. Federalno Ministarstvo energije, rudarstva i industrije, Mišljenjem, broj 05-17-308/11 od 25. 2. 2011. godine, dalo je suglasnost za objavu Javnog poziva za dodjelu koncesije za područje općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik. U skladu sa stavkom 5. članka 4. Zakona o koncesijama („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj: 8/09, 6/13, 9/15 i 7/20) Ministarstvo gospodarstva, uz suglasnost Vlade KSB-a, od 23. 10. 2009. godine, pristupilo je organiziranju izrade Studije ekonomske opravdanosti dodjele koncesije za izgradnju distributivnog sustava i distribuciju prirodnog plina za područja općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik. Studiju je izradio Istraživački razvojni centar za gasnu tehniku u prosincu 2012. godine. Vlada KSB-a odobrila je Studiju o ekonomskoj opravdanosti dodjele koncesije za područje općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik. Nakon dobivene prethodne suglasnosti općinskih vijeća općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik, Vlada KSB-a donijela je Odluku o pokretanju postupka dodjele koncesije, od 17. 8. 2012. godine. Poziv za javni tender objavljen je 3. 12. 2012. godine. S obzirom na to da nije bilo zainteresiranih koncesionara, Vlada KSB-a donijela je Odluku, od 5. 3. 2013. godine, o proglašenju Javnog poziva za koncesiju neuspjelim.

Kako bi dodatno promovirala navedeni projekt, Vlada KSB-a donijela je Odluku, od 15. 4. 2013. godine, o prihvaćanju marketinškog plana projekta izgradnje distributivnog sustava plina na području navedenih općina. Ministarstvo gospodarstva je izradilo te napravilo ispis letka i brošure pod nazivom „Izgradnja distributivnog plinovoda i distribucija plina na području općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik, i brošura je objavljena na web-stranici Vlade KSB-a. Projekt je promoviran i prezentiran na domaćim sajmovima gospodarstva, ambasadama Bosne i Hercegovine, Vanjskotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine, pri posjetima stranih investitora, Agenciji za unapređenje stranih investitora (FIPA), Sarajevo Business Forum (SBF) i dr. Do sad nekoliko je investitora pokazalo interes za navedenim projektom, ali još nije primljena konkretna ponuda za navedeni projekt. Ministarstvo gospodarstva tijekom ove godine održalo je nekoliko sastanaka s općinskim načelnicima navedenih općina kako bi zajednički dogovorili rješenje za ostvarenje projekta izgradnje distribucijskog sustava plina i upravljanje njime. Općine su pokazale interes za osnivanjem javnog poduzeća, na razini četiriju općina, koje bi trebalo upravljati distribucijom i isporukom plina na navedenom području.

Vlada KSB-a – Ministarstvo gospodarstva je za Lepeničku regiju (općine Kreševo, Kiseljak i Fojnica) sklopilo Ugovor o koncesiji za izgradnju distributivnog sustava plinovoda i distribucije zemnog plina na području općina Kreševo, Kiseljak i Fojnica. S obzirom na to da je koncesionar samo djelomično poštovao odredbe navedenog Ugovora, Vlada KSB-a, zbog neispunjenja obveza koncesionara, otkazala je navedeni Ugovor i on je prestao vrijediti 3. 10. 2014. godine. Za distribuciju plina na području općine Kreševo podnesena je samoinicijativna ponuda od potencijalnog investitora – koncesionara i razmatra ju, primjereno odredbama kantonalnog

Zakona o koncesijama i Zakona o upravnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Povjerenstvo za koncesije Vlade KSB-a.

Informacije i podatci o zainteresiranosti tvrtki i kućanstava za korištenjem plina u KSB-u sadržani su u Tehno-ekonomskoj studiji plinifikacije KSB-a, Studiji ekonomske opravdanosti dodjele koncesije za izgradnju distributivnog sustava i distribucije prirodnog plina za općine Busovača, Vitez, Travnik i Novi Travnik i Studije ekonomske opravdanosti dodjele koncesije izgradnje distributivnog sustava i distribuciju prirodnog plina za područje općina Jajce, Donji Vakuf, Bugojno i Gornji Vakuf – Uskoplje.

U skladu sa stavkom 5. članka 4. kantonalnog Zakona o koncesijama („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj: 8/09, 6/13 i 9/15) Ministarstvo gospodarstva, uz suglasnost Vlade KSB-a od 4. 9. 2015. godine, pristupilo je organiziranju izrade Studije ekonomske opravdanosti dodjele koncesije za izgradnje distributivnog sustava i distribuciju prirodnog plina za područje općina Jajce, Donji Vakuf, Bugojno i Gornji Vakuf – Uskoplje. Nositelj projekta, izrade Studije za plinifikaciju općina Jajce, Donji Vakuf, Bugojno i Gornji Vakuf – Uskoplje, je Vlada KSB-a. Na temelju Ugovora, koji je sklopljen 2. 3. 2016. godine, između Vlade KSB-a i Konzorcija „BOSNA-S“, d. o. o., Sarajevo (lider konzorcija), „SARAJ INŽINJERING“, d. o. o., Sarajevo, i „ENOVA“, d. o. o., Sarajevo, izrađena je Studija ekonomske opravdanosti izgradnje distributivnog sustava i distribucije zemnog plina za područje općina Jajce, Donji Vakuf, Bugojno i Gornji Vakuf – Uskoplje.

Studija je, kao i Studija za gore navedene četiri općine (Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik), obuhvatila rezultate prethodno urađenih studija za sektor prirodnog plina za Bosnu i Hercegovinu, KSB, trenutačnu situaciju i planove razvoja u široj regiji, ovom dijelu Europe, u smislu stvaranja novih perspektiva u osiguranju novih pravaca opskrbe plinom. Studija kroz poglavlja prezentira sve parametre na temelju kojih bi se mogle donositi poslovne odluke o izgradnji, eksploataciji i održavanju mreže prirodnog plina na području općina Jajce, Donji Vakuf, Bugojno i Gornji Vakuf – Uskoplje. Studija je obuhvatila analitičke podatke koji se odnose na planirane količine potrošnje, i to: prirodnog plina u sektoru industrije, potrošnje većih gospodarskih subjekata, potrošnje u javnim ustanovama i potrošnje u kućanstvima.

Društvo „BH Gas“, d. o. o., Sarajevo, provodi aktivnosti na realizaciji projekta plinovoda „Južna interkonekcija Bosne i Hercegovine i Hrvatske“ kojim će se povezati transportni sustavi Bosne i Hercegovine i Hrvatske izgradnjom plinovoda Zagvozd (HR) – granica HR/BiH, i plinovoda granica HR/BiH – Posušje – Novi Travnik, s odvojkom za Mostar. Osnovni je cilj projekta „Južna interkonekcija BiH i Hrvatske“ izgradnja novog pravca opskrbe radi diverzifikacije pravaca i izvora, a kojima će se osigurati opskrba prirodnim plinom Federacija BiH i Bosne i Hercegovine, kako novih tako i postojećih potrošača. Plinovod Posušje – Novi Travnik spojiti će se na novoizgrađeni plinovod u KSB-u Zenica – Travnik.

Ovaj projekt, sa svojom dužinom od 160 km, spada u projekte s najdužom projektiranom trasom u Bosni i Hercegovini. Kompleksnost projekta ogleda se u tome što se projektiranje odvija na teritoriju četiri kantona i zahtijeva uključenost lokalne zajednice na tom području od ideje do realizacije. Projekt će omogućiti plinifikaciju južnog dijela Bosne i Hercegovine (Zapadnohercegovačkog kantona, Hercegovačko-neretvanskog kantona, Kantona 10 te dijela KSB-a koji nije obuhvaćen plinovodom Zenica – Travnik).

Tehnoekonomskom studijom plinifikacije KSB-a predviđena je izgradnja plinovoda Travnik – Donji Vakuf – Bugojno – Gornji Vakuf / Uskoplje te plinovoda Travnik – Jajce. U skladu s tim, KSB je uradio Studiju ekonomske opravdanosti izgradnje distributivnog sustava i distribucije zemnog plina za područje općina Jajce, Donji Vakuf, Bugojno i Gornji Vakuf – Uskoplje (Vrbaska regija). Izgradnjom Južne interkonekcije Bosne i Hercegovine i Hrvatske mijenja se koncept plinifikacije Vrbaske regije. „BH-Gas“, d. o. o., će na plinovodu Posušje – Novi Travnik u Bugojnu uraditi mjerno-regulacijsku stanicu kojom će biti omogućen priključak za općine Vrbaske regije. Na tu MRS Bugojno priključili bi se novi plinovodi Bugojno – Gornji Vakuf – Uskoplje te plinovod Bugojno – Donji Vakuf – Jajce.

Ministarstvo gospodarstva je prepoznalo tu priliku i u sklopu aktivnosti plinifikacije Vrbaske regije dana 12. 8. 2020. godine uputilo Pismo interesa na adresu USAID-a u Bosni i Hercegovini. U pismu je iskazan interes i važnost izrade projektne dokumentacije plinovoda Bugojno – Gornji Vakuf / Uskoplje i Bugojno – Donji Vakuf – Jajce te od USAID-a zatraženo sufinanciranje tog projekta. USAID je pozitivno odgovorio na navedeni dopis i predložio da Vlada KSB-a izravno kontaktira sa USAID EPA-om o prijedlogu potencijalne pomoći koji USAID EPA može pružiti u razvoju distributivne plinske mreže u KSB-u. Vlada KSB-a je Zaključkom, od 8. 10. 2020. godine, ovlastila Ministarstvo gospodarstva da uspostavi izravnu komunikaciju sa USAID EPA-om na temu potencijalne pomoći u razvoju distributivne mreže za Vrbasku regiju. Ministarstvo gospodarstva, primjereno navedenom Zaključku Vlade KSB-a, uputilo je dopis USAID EPA-i kako bi zamolili da se uključi u financiranje izrade projektne dokumentacije za izradu plinovoda za područje Vrbaske regije, odnosno za plinovode koji bi se spojili na MRS Bugojno.

Biomasa

Prema podacima Kantonalne uprave za šumarstvo KSB-a, koja vodi brigu nad šumskim resursom i njegovom zaštitom od svih nuspojava, otpadni materijal koji nastaje kao nusprodukt gospodarenja šumama otpad je u vidu biomase i otpad nastao upotrebom motornih vozila (izlijevanje štetnih tvari, kao što su goriva i maziva). Svaki izvedbeni projekt u šumarstvu na određenoj teritorijalnoj jedinici propisuje, između ostalog, način postupanja sa otpadom a Kantonalna uprava za šumarstvo prati na koji način se provode aktivnosti predviđene izvedbenim projektom.

Biomasa kao otpad, za razliku od drugih kategorija otpada, upotrebljiva je te se tako jedan dio upotrijebi za ogrjev stanovništva, dok jedan dio ostaje u šumi. Intencija je da se ta vrsta otpada (drvni sortimenti u fazi truljenja, granje, lišće) ostavlja što bliže panju, tako da za nekoliko godina proces truljenja pospješuje kvalitetu zemljišta. Druga vrsta tog otpada se, u postupku eksploatacije šume, doveze do šumske komunikacije kako bi se obavio utovar. Tom prilikom dolazi do pojave ostataka od drva na putovima. Činjenica je da značajan dio ovako odloženog otpada predstavlja smetnju gospodarenju šumama i prijetnju za požarnu opasnost unutar šuma, te su razmišljanja o korištenju navedenog otpada u svrhu proizvodnje biomase kao ekološki prihvatljivog energenta sasvim opravdana. U dosadašnjim nastojanjima u rješavanju navedene problematike problem predstavljaju visoki manipulativni troškovi potrebni da se navedeni biljni otpad izveze/iznese na destinaciju dostupnu adekvatnoj mehanizaciji za preradu i njezino zbrinjavanje.

Najveća prijetnja pri zbrinjavanju tog otpada je to što se suprotno propisu o šumama odlaže na šumskim vodotocima.

Kada je u pitanju biomasa kao obnovljivi izvor energije, Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a izdalo je samo jednu okolišnu dozvolu (2012. godine) poduzeću „TAMEX“, d. o. o., Busovača, za „Kogenerativno postrojenje na biomasu“, koje se bavi proizvodnjom masivnog namještaja.

Energija Sunca i vjetra

Na području KSB-a proizvodnja električne energije odvijala se u dvjema hidroelektranama Jajce I i Jajce II te u 35 malim hidroelektrana i 14 solarnih – fotonaponskih elektrana. Ukupno u 2019. godini proizvedeno je 469.844,4 MWh električne energije, od čega 390.042,3 MWh u hidroelektranama Jajce I i Jajce II, 78.967,5 MWh u malim hidroelektranama i 834,6 u solarnim elektranama.

Vlada KSB-a dodijelila je 20 koncesija za korištenje energije vjetra za proizvodnju električne energije na platou planine Vlašić. Koncesije su za izgradnju vjetroelektrana snage do 5 MW po lokaciji, na 20 lokacija na Vlašiću, na razdoblje do 30 godina. Nakon dobivanja koncesije koncesionar se obvezuje da će projektirati i izgraditi vjetroelektrane koje će koristiti u skladu s odredbama važećih propisa kojima je uređena oblast korištenja obnovljivih izvora energije i da će riješiti imovinskopravne odnose prije ulaska u posjed te pribaviti propisane dozvole i suglasnost u skladu s važećim propisima. Koncesije se dodjeljuju za naknadu od najmanje od 1,5 posto ukupne vrijednosti proizvedene energije obračunate na temelju trenutno važeće otkupne cijene za obnovljive izvore energije. Izgradnja vjetroparka na Vlašiću dobila je zeleno svjetlo 2011. godine. Elektroprivreda BiH (EP BiH) jedna je od četiri kompanije koje su dobile koncesiju za iskorištavanje energije vjetra na području planine Vlašić.

Geotermalni izvori

Značajne resurse predstavljaju i termalne vode koje se nalaze na području Fojnice, Kiseljaka i Bugojna.

Fojnička radioaktivna mineralna voda pripada slabo mineraliziranim termalnim vodama, s temperaturom koja iznosi 31,5 °C i snage radioaktivnosti oko 45 Machovih jedinica. Djelotvorna je u liječenju svih oblika reumatizma, bolesti kostiju i mišića, bolesti perifernog nervnog sustava itd.

Od 1954. i 1958. godine obavljene su nove analize kisele vode pa je utvrđeno da ona, osim poznatih sastojaka sadrži još i brom, jod i titanov oksid. Na području Kiseljaka kaptirana su četiri izvora mineralne vode, izdašnosti 5 dm³/s. To su:

1. „Park“
2. „Kiseljačić“
3. „Podgaj“

4. „Bio-han“

Kiseljačka mineralna voda ispitana je u renomiranim znanstvenoistraživačkim centrima. Tako je poznato da pijenjem tople i hladne mineralne vode, dijetalnom ishranom, kupkama u mineralnoj vodi, ugljičnim i blatnim kupkama cijelog tijela te djelomičnom masažom, parafinskim oblogama i medikamentima postižu se zavidni rezultati u liječenju niza kroničnih oboljenja (šećerna bolest, želučano-crijevne bolesti, bolesti jetre, bolesti krvotoka, poremećaji metabolizma, reumatske bolesti itd.). Osim kaptiranih izvora mineralne vode, poznato je i ljekovito blato u Klokotima, čija radioaktivnost, mjerena mahovim jedinicama u C/1, iznosi 3,74, a sadrži i CO₂. U selu Zabrdje nalazi se izvor termo-mineralne vode „Toplica“, kapaciteta 30 dm³/s. Izlazna temperatura vode je između 25 i 30 °C. Eksploatacijom geotermalnih izvora na lokacijama otvara se mogućnost korištenja toplinske energije u svrhu zagrijavanja.

Na području općine Bugojno, na lokalitetu Rostovo nalazi se izvorište, mineralno vrelo „Vruća voda“ koje je nedovoljno ispitano i ne eksploatira se, koje je smješteno u podnožju planine Kalin, s jugozapadne strane. Za izvorište se vjeruje da je ljekovito i da liječi bolesne oči i reumu.

Perspektive za primjenu energetske učinkovitih mjera

Kada je u pitanju energetska učinkovitost u Bosni i Hercegovini, Federaciji BiH i kantonima, ona je tek u začetku. Tek se donose zakoni, nedostaju konkretni poticaji i sve je još uvijek u početnim fazama.

Stambene i druge zgrade troše čak polovicu ukupne energije koja se godišnje potroši u Bosni i Hercegovini, a veliki dio te energije mogao bi se i uštedjeti uz primjenu mjera energetske učinkovitosti kod gradnje i obnove zgrada. Primjena takvih mjera u građevinarstvu smanjuje potrošnju energije u zgradama, ali i račune za grijanje, rashlađivanje i struju.

Prostorno-planska dokumentacija

Ključni dokument za upravljanje prostorom u KSB-u je Prostorni plan Kantona Središnja Bosna 2005. – 2025. Strateški pravci razvoja oslanjaju se na ciljeve prostornog razvoja i koncepciju prostornog razvoja Kantona, koja je definirana važećim Prostornim planom.

Prostornim planom Kantona Središnja Bosna 2005. – 2025. obuhvaćene su sve relevantne oblasti (stanovništvo, mreža naselja, poljoprivredno i šumsko zemljište, vode i vodna infrastruktura, sirovine, energetika, promet, gospodarstvo, društvena infrastruktura te prirodno i kulturno-povijesno naslijeđe) s projekcijama razvoja i mjerama za unaprjeđenje. U određenoj mjeri navedenim Prostornim planom definirane su i razvojne smjernice, što je posebno važno za proces strateškog planiranja gospodarskih djelatnosti, razvoja infrastrukture i zaštite okoliša.

Razdoblje važenja navedenog Prostornog plana (do 2025. godine) pokriva veći dio sljedećeg strateškog razdoblja (do 2027. godine), što treba imati u vidu i pravovremeno predvidjeti izradu novog prostornog plana.

U sljedećim tablicama nalaze se ključni pokazatelji za okolišnu i komunalnu infrastrukturu. Većina podataka nema službenih mjerenja i navedeni su kao procijenjeni pokazatelji. Stoga je potrebno u sljedećem razdoblju usmjeriti napore ka uspostavi sustava mjerenja i sustavnog praćenja ključnih pokazatelja.

Tablica 50. Podatci o investicijama iz oblasti vodovodne i kanalizacijske infrastrukture

Naziv pokazatelja	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Investicije iz oblasti vodovodne i kanalizacijske infrastrukture	650.000 KM za rekonstrukciju i izgradnju vodovodne i kanalizacijske mreže	650.000 KM za rekonstrukciju i izgradnju vodovodne i kanalizacijske mreže	600.000 KM za rekonstrukciju i izgradnju vodovodne i kanalizacijske mreže	855.000 KM za rekonstrukciju i izgradnju vodovodne i kanalizacijske mreže	980.000,00 KM za rekonstrukciju i izgradnju lokalnih puteva i drugih objekata kao podrške povratku u lokalnim zajednicama	571.000 KM za rekonstrukciju i izgradnju vodovodne mreže (362.000) i kanalizacijske mreže (209.000)

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede KSB-a

Tablica 51. Ključni pokazatelji zaštite okoliša

Naziv pokazatelja	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Investicije iz oblasti okoliša na području Kantona	1.300.000 KM/g za projekte iz oblasti okoliša i povezanih usluga	1.300.000 KM/g za projekte iz oblasti okoliša i povezanih usluga	1.300.000 KM/g za projekte iz oblasti okoliša i povezanih usluga	1.300.000 KM/g za projekte iz oblasti okoliša i povezanih usluga	1.300.000 KM/g za projekte iz oblasti okoliša i povezanih usluga	1.300.000 KM/g za projekte iz oblasti okoliša i povezanih usluga
Broj mjernih stanica – kvaliteta zraka	0 stanica	0 stanica	0 stanica	0 stanica	0 stanica	0 stanica
Broj pogona i poduzeća koji izvještavaju	0	9	11	15	20	10

Dostupnost komunalnih usluga (% stanovnika)	Vodovod: 82 %	Vodovod: 83 %	Vodovod: 84 %	Vodovod: 85 %	Vodovod: 85 %	Vodovod: 63,67 %
	Kanalizacija: 35 %	Kanalizacija: 36 %	Kanalizacija: 36 %	Kanalizacija: 37 %	Kanalizacija: 39 %	Kanalizacija: 36,82 %
	Septičke jame: 65 %	Septičke jame: 63 %	Septičke jame: 59 %	Septičke jame: 55 %	Septičke jame: 51 %	(nema podataka za 2019. godinu)
Postotak gubitaka vode (%)	Gubitci 67%	Gubitci 66%	Gubitci 65%	Gubitci 64%	Gubitci 51%	Gubitci 55,44 %
Pokrivenost uslugama (u postotku)	62 %	63 %	64 %	65 %	67 %	Nema podataka za 2019. godinu
Postotak otpada koji se adekvatno zbrinjava	20 %	22 %	28 %	30 %	35 %	77,33 %
Nivo reciklaže (u postotku)	2 %	2 %	3 %	4 %	4 %	2,33 %
Broj crnih točaka (broj odlagališta, klizišta, kontaminiranih lokacija)	Odlagališta: 473	Odlagališta: 430	Odlagališta: 405	Odlagališta: 373	Odlagališta: 280	Odlagališta: 265
	Klizišta: 57	Klizišta: 7	Klizišta: 3	Klizišta: 0	Klizišta 36 aktivnih i 168 u fazi mirovanja	Klizišta: 162
	Kontaminirane lokacije: 10	Kontaminirane lokacije: 9	Kontaminirane lokacije: 8	Kontaminirane lokacije: 7	Kontaminirane lokacije: 5	Kontaminirane lokacije: 77
Potrošnja goriva iz obnovljivih izvora za proizvodnju električne i toplinske energije	Plin: 0 % 1.350.000 Sm ³ /god.	Plin: 0 % 1.350.000 Sm ³ /god.	Plin: 0 % 1.350.000 Sm ³ /god.	Plin: 0 % 1.350.000 Sm ³ /god.	Plin: 0 % 1.350.000 Sm ³ /god.	% 6.570.083 kg
	Biomasa: 0	Biomasa: 0	Biomasa: 0	Biomasa: 0	Biomasa: 1	Nema podataka za 2019. godinu
	Vode: (mHE; SE): 66.639 ukupno proizvedene električne energije	Vode: (mHE; SE): 47.279 ukupno proizvedene električne energije	Vode: (mHE; SE): 64.013 ukupno proizvedene električne energije	Vode: (mHE; SE): 56.280 ukupno proizvedene električne energije	Vode: (mHE; SE): 70.634 MWh ukupno proizvedene električne energije	% HE 390042 MWh % MHE 78968 MWh
	Vjetar: 0	Vjetar: 0	Vjetar: 0	Vjetar: 0	Vjetar: 1	Vjetar: 0
Emisije GHG plinova	1.300 t/g CO	1.300 t/g CO	1.300 t/g CO	1.300 t/g CO	1.300 t/g CO	1.300 t/g CO
	500 t/g NO _x	500 t/g NO _x	500 t/g NO _x	500 t/g NO _x	500 t/g NO _x	500 t/g NO _x
	100 t/g SO ₂	100 t/g SO ₂	100 t/g SO ₂	100 t/g SO ₂	100 t/g SO ₂	100 t/g SO ₂
	25 t/g prašine	25 t/g prašine	25 t/g prašine	25 t/g prašine	25 t/g prašine	25 t/g prašine

Izvor: Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a

7. PREGLED VANJSKIH I UNUTARNJIH ČINITELJA

SWOT analiza predstavlja ključni okvir za analizu situacije koji omogućuje integraciju drugih metoda, kao što su PESTLE, analiza resursa i rezultata i druge. SWOT analiza koristi se za utvrđivanje prilika i prijetnji, kao i snaga i slabosti. Na engleskom jeziku SWOT je akronim koji predstavlja ova četiri činitelja. Pri izradi SWOT analize potrebno je nastojati da analiza bude što objektivnija, koncentrirajući se što je moguće više na promatranje stvari iz kuta sudionika u strateškom procesu, kao i građana. Dok se socioekonomska analiza uglavnom više bavi kvantitativnim pokazateljima temeljenim na analitičkim podacima i povijesnim činjenicama, SWOT analiza uključuje kvalitativnu ocjenu stanja iz kuta svih relevantnih sudionika uključenih u proces razvoja.

PESTLE analiza je alat za analizu vanjskih trendova i pitanja na koje Kanton nema utjecaja. PESTLE je akronim koji može poslužiti kao kontrolni popis tematskih oblasti koje je potrebno razmotriti u sklopu analize. Označuje sljedeće oblasti: političku, ekonomsku, socijalnu, tehnološku, pravnu i okolišnu. Ta analiza može se iskoristiti kako bi se ustanovili vanjski činitelji koji su identificirani u okviru sekcije 'prilike i prijetnje' u SWOT analizi.

Sljedeća tablica, koja predstavlja SWOT analizu Kantona, nastala je kao rezultat provedenih konzultacija s članovima Kantonalnoga odbora za razvoj, iz svih relevantnih sektora. U okviru izrade Strategije razvoja Kantona, SWOT instrument korišten je za određivanje strateških fokusa, dominantnih i određujućih činitelja, unutar i izvan Kantona, za koje postoji vjerojatnoća da će imati značajan utjecaj na ispunjenje vizije razvoja, kao i da proizvedu relevantne strateške smjernice. Dakle, cilj provedene SWOT analize jest povećanje razine raspoloživih informacija s ciljem određivanja trenutnog stanja i mogućih strateških pravaca.

Tablica 52. SWOT elementi Kantona Središnja Bosna

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Geoprometni položaj u Federaciji BiH i Bosni i Hercegovini ➤ Raznovrsnost rudnog bogatstva i minerala ➤ Bogato kulturno-povijesno naslijeđe ➤ Bogatstvo prirodnim resursima (šume, voda, zemljište, planine) za razvoj turizma (medicinskog, seoskog, sportskog, rekreativnog itd.), drvne industrije i industrije prerade drva, te ukupni ekonomski razvoj ➤ Velika površina raspoloživog neobrađenog zemljišta ➤ Potencijali za razvoj sporta ➤ Broj i dostupnost bolničkih zdravstvenih usluga ➤ Pružanje specifičnih zdravstvenih usluga (laparoskopija, pulmologija i dr.) ➤ Međuentitetska i međukantonalna uvezanost i suradnja ➤ Sveučilišni Kanton ➤ Energetski potencijali povoljni uvjeti za iskorištavanje obnovljivih izvora energije ➤ Industrijska i trgovačka tradicija ➤ Multietničnost koja omogućuje međunarodnu suradnju ➤ Potencijali za ponovno pokretanje namjenske industrije ➤ Potencijal poslovnih zona za razvoj poduzetništva ➤ Korištenje znanja i vještina stanovništva u iseljeništvu – potencijal dijaspore 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nedovoljan stupanj rasta broja zaposlenih ➤ Nedostatna regulativa i kapaciteti za razvoj turizma uz nedovoljnu promociju turističkih potencijala Kantona i nedovoljnu povezanost s regionalnom turističkom ponudom ➤ Visok stupanj radno neaktivnog stanovništva ➤ Zastarjela tehnologija i tehnološki procesi u gospodarskom sektoru ➤ Nelikvidnost i kreditna zaduženost poduzeća ➤ Nedovoljan izvoz finalnih proizvoda i negativna vanjskotrgovinska bilanca ➤ Baziranje tekstilne i metaloprerađivačke industrije na niskoakumulativnim <i>lohn</i> poslovima ➤ Usitnjenost posjeda i ekstenzivna poljoprivredna proizvodnja ➤ Nedovoljno razvijen komorski i obrtnički sustav ➤ Smanjenje proračunskih prihoda, ostvarenih priljeva od poreza, neporeznih priljeva, tekućih transfera itd. i preusmjerenje sredstava na ublažavanje posljedica stanja nesreće uzrokovanog pandemijom COVID-a 19 ➤ Nedovoljna izdvajanja sredstava za poticanje zapošljavanja, samozapošljavanja, obuke, prekvalifikacije, dokvalifikacije i doškoloavanja ➤ Niska razina primjene suvremenih agrotehničkih mjera i standarda u sektoru poljoprivrede i prehrambene industrije ➤ Neusklađena prostorno-planska dokumentacija s trenutnim stanjem na terenu ➤ Veliki broj nelegalno izgrađenih objekata i nepostojanje zakona o legalizaciji ➤ Nepostojanje jedinstvenih baza podataka o prostoru (GIS) ➤ Nefunkcionalna baza podataka o onečišćivačima ➤ Nedovoljno kvalitetno riješen problem prikupljanja, selektiranja, korištenja i odlaganja otpada ➤ Ne postoje sustavi za pročišćavanje komunalnih otpadnih voda prije ispuštanja u vodotoke ➤ Nedovoljna opremljenost svih bolnica, posebno odjela za intenzivnu njegu u uvjetima epidemije

SNAGE	SLABOSTI
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Povećani troškovi Zavoda za zdravstveno osiguranje KSB-a zbog liječenja pacijenata u drugim kantonima ➤ Nedovoljna stopa digitalizacije Kantona ➤ Zakonska regulativa iz oblasti obrazovanja nedostatna i neusklađena s reformskim procesima ➤ Ograničena sredstva Proračuna Kantona i općina za financiranje razvojnih projekata uz nedostatak kapaciteta za pripremu projekata za međunarodne fondove ➤ Loša prometna infrastruktura regionalnih i lokalnih prometnica, te nepostojanje željezničke infrastrukture ➤ Nekvalitetna, zastarjela i neusklađena zakonska regulativa iz oblasti socijalne politike i nizak iznos socijalnih izdvajanja za prava predviđena Zakonom ➤ Nedovoljna podrška i ulaganja u znanstvenoistraživački rad ➤ Neintegriranost problematike zaštite okoliša u druge sektorske politike ➤ Niska svijest javnosti o problematici zaštite okoliša i energijskoj učinkovitosti ➤ Nepovoljna dobna struktura stanovništva i trend smanjenja broja stanovnika uz visok stupanj odlaska mladih osoba ➤ Niska stopa obrazovanosti stanovništva ➤ Nedovoljno djelotvorna i transparentna javna uprava (posebice nedovoljna transparentnost javnih financija) ➤ Vremenski sporo rješavanje sudskih sporova ➤ Niska razina intersektorske suradnje i integralnog pristupa u rješavanju problema ➤ Nedovoljno razvijen sektor i nedovoljna financijska održivost organizacija civilnog društva ➤ Nerazvijena građanska svijest o uključenosti u proces odlučivanja na kantonalnoj razini ➤ siva ekonomija te neplaćanja i utaje poreza

Lista oblasti	PRILIKE	PRIJETNJE
Političke	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Orijentiranost ka Euroatlantskim integracijama i NATO-u na nacionalnoj razini ➤ Potpisivanje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom ➤ Usklađivanje zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije ➤ Povećana primjena i prihvaćanje međunarodnih standarda ➤ Povećanje interesa za uspostavu vladavine zakona i dobrog upravljanja ➤ Interes za stvaranje pozitivnog i stabilnog ambijenta za nova investicijska ulaganja, uz pravnu i političku sigurnost svih investicija 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Politička i pravna nestabilnost u Bosni i Hercegovini ➤ Veliki broj upravnih razina vlasti u Bosni i Hercegovini s isprepletenim mjerodavnostima u ključnim sektorima između različitih razina vlasti ➤ Nedovoljna zaštita domaće proizvodnje u Bosni i Hercegovini ➤ Zastoj Bosne i Hercegovine u europskim integracijama ➤ Postojeća pravna regulativa koja je na svim razinama upravne vlasti u Bosni i Hercegovini omogućila politički utjecaj na policiju

Lista oblasti	PRILIKE	PRIJETNJE
Ekonomске	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Potpisivanje CEFTA sporazuma o liberalizaciji trgovine između država članica ➤ Mogućnost korištenja međunarodnih fondova ➤ Velika potražnja za organskim poljoprivrednim proizvodima ➤ Mogućnost širenja industrijskih/poslovnih zona i klastera ➤ Digitalizacija privatnog i javnog sektora ➤ Dekarbonizacija energetskeg sektora ➤ Blizina EU tržišta ➤ Ulaganja dijaspore kao razvojni potencijal ➤ Inicijative i projekti za javno-privatna partnerstva ➤ Programi podrške malim i srednjim poduzećima s viših razina vlasti ➤ Izdvajanje finansijskih sredstava s viših razina vlasti za ublažavanje posljedica stanja nesreće izazvanog pandemijom bolesti COVID-19 ➤ Pokretanje <i>start-up</i> centara svojevrstnih inkubatora 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Značajan udio sive ekonomije u Bosni i Hercegovini u ukupnim ekonomskim aktivnostima ➤ Niska kupovna moć stanovništva u Bosni i Hercegovini ➤ Veliki broj administrativnih procedura u vezi s osnivanjem gospodarskih društava reguliranih propisima na federalnoj razini ➤ Nedovoljno atraktivan poslovni ambijent za investiranje u Bosni i Hercegovini i niska ukupna razina investicija ➤ Fiskalna i parafiskalna opterećenja definirana na višim razinama vlasti ➤ Neizvjesnost i duljina trajanja ekonomske krize izazvane pandemijom bolesti COVID-19 ➤ Slaba institucionalna podrška znanstvenoistraživačkim aktivnostima u Bosni i Hercegovini i nizak stupanj suradnje znanstvenoistraživačkih institucija i gospodarstva ➤ Nedostatak poljoprivredne politike i relevantnih institucija na državnoj razini ➤ Konkurencija na regionalnoj i globalnoj razini ➤ Nedovoljno razvijen imidž Bosne i Hercegovine kao turističke destinacije

Lista oblasti	PRILIKE	PRIJETNJE
<p>Socijalne i društvene</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tema socijalne uključenosti ugroženih kategorija stanovništva u fokusu je razvojnih projekata ➤ Jačanje javnoga i privatnoga interesa za razvoj predškolskog obrazovanja, kao i obrazovanja odraslih osoba ➤ Očekivana reforma zdravstvenog sustava ➤ Reforma socijalne skrbi i mirovinskog osiguranja ➤ Uspostavljena kvalitetna i dugoročna suradnja rukovodstva Kantona s veleposlanstvima, međunarodnim, vladinim i nevladinim organizacijama ➤ Razvoj partnerstva i razvoj lokalnih nevladinih udruga 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nizak prirodni priraštaj i nepovoljan trend kretanja dobne strukture u Bosni i Hercegovini ➤ Nedovoljan udio socijalnih izdavanja u ukupnim transferima iz proračuna na svim razinama vlasti ➤ Odljev broja visokoobrazovanih osoba i osoba s deficitarnim zanimanjima ➤ Siromašenje stanovništva kao posljedica ekonomske krize ➤ Neriješen socijalni status određenog broja radno sposobnih, nezaposlenih osoba (posljedice rata, neuspješne privatizacije, ranog umirovljenja...) ➤ Nepovoljan odnos broja umirovljenika u odnosu na broj zaposlenih ➤ Povećanje sigurnosnih prijetnji u okruženju, posebno kroz nove oblike kriminala (npr. Kibernetički kriminal) i uslijed migrantske krize ➤ Posljedice pandemije bolesti COVID-19: <ul style="list-style-type: none"> • Pogoršana kvaliteta obrazovnog procesa uslijed nemogućnosti organiziranja klasične nastave i nepripremljenosti <i>on-line</i> sadržaja i tehničkih uvjeta • Umanjena dostupnost zdravstvenim uslugama uslijed primjene mjera sprječavanja širenja infekcije bolesti COVID-19 • Nemogućnost organiziranja kulturnih događaja s masovnom prisutnošću • Nemogućnost organiziranja sportskih događaja s masovnom prisutnošću • Povećanje troškova pružatelja turističkih i ugostiteljskih usluga zbog potrebe za higijenskim i sigurnosnim mjerama

Lista oblasti	PRILIKE	PRIJETNJE
Tehnološke	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dostupnost novih, neonečišćujućih tehnologija za proizvodne procese ➤ Rastući trend uvođenja standarda i sustava kvalitete u proizvodnji ➤ Razvoj IT tehnologija na temelju Digitalne agende za Europu 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nedovoljni kapaciteti znanstveno-istraživačkih centara i njihova suradnja s gospodarstvom u Bosni i Hercegovini ➤ Nedovoljna informatička pismenost u Bosni i Hercegovini ➤ Transfer zastarjele tehnologije u proizvodne pogone u Bosni i Hercegovini ➤ Nedovoljna podrška transferu znanja i inovacijama u Bosni i Hercegovini
Pravne	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Postojanje strateško-planskih dokumenata značajnih za razvoj u određenim sektorima u Bosni i Hercegovini (npr. reforma javne uprave, promet, energetika) ➤ Usklađivanje legislative s legislativom Europske unije (osobito u područjima uporabe energije, resursa i zaštite okoliša) ➤ Reforma javne uprave za jačanje upravnih kapaciteta i povećanje djelotvornosti javnih institucija na svim razinama vlasti ➤ Proces pristupanja EU iskoristiti za povećanje pritiska i ubrzanje reformskih procesa 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nemogućnost provedbe svih mjera ekonomskog razvoja kao posljedica ustavnih mjerodavnosti Kantona ➤ Često mijenjanje zakonske regulative u Bosni i Hercegovini ➤ Neefikasnost pravosudnog sustava ➤ Veliki broj zakonskih i podzakonskih akata kao posljedica podjele mjerodavnosti između države, entiteta, kantona i JLS-a ➤ Nedostatak i/ili neusklađenost strateško-planskih dokumenata na svim razinama vlasti ➤ Nedovoljna formalna i pravna zaštita prirodne i kulturne baštine ➤ Nedjelotvornost sudstva i postojanje korupcije u Bosni i Hercegovini ➤ Kompleksnost državne strukture i načina funkcioniranja sustava

Lista oblasti	PRILIKE	PRIJETNJE
Prirodna okolina	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dostupnost novih tehnologija koje imaju mali utjecaj na okoliš ➤ Prihvaćen je Kantonalni plan zaštite okoliša i Kantonalni plan upravljanja otpadom za razdoblje 2015. – 2025. godine. U tijeku je njihova implementacija ➤ Veliki potencijal za iskorištavanje obnovljivih izvora energije ➤ Trend razvoja i jačanja okolišno prihvatljivog poduzetništva ➤ Postojanje IPA pretpristupnih fondova i drugih EU fondova koji financiraju aktivnosti iz oblasti zaštite okoliša ➤ Interes stranih ulagača za projekte zaštite okoliša 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Korištenje tehnologija koje imaju negativan utjecaj na okoliš ➤ Nedosljedna provedba zakonskih mjera iz oblasti zaštite okoliša kao posljedica inertnosti primjene i nedostatka kapaciteta ➤ Nedovoljno izgrađena svijest stanovništva o potrebi zaštite okoliša ➤ Nedovoljna sredstva za kvalitetno provođenje aktivnosti za poboljšanje okoliša ➤ Elementarne nepogode i druge nesreće (pandemija, poplave itd.) ➤ Nerazvijeno tržište reciklabilnim materijalima ➤ Klimatske promjene (duža sušna razdoblja, poplave, požari i klizišta) ➤ Nepostojanje dovoljnih kapaciteta u Bosni i Hercegovini za zbrinjavanje infektivnog i radioaktivnog otpada

Kanton posjeduje velike potencijale za nastavak razvoja različitih vidova turizma, poljoprivredne i prerađivačke industrije te namjenske industrije. Bogata industrijska i trgovinska tradicija zajedno s raspoloživim prirodnim resursima pružaju odličnu polaznu osnovu za daljnja ulaganja u tu oblast, što, u konačnici, treba rezultirati novim zapošljavanjem. Na tom putu jedan od najznačajnijih izazova jest svakako neusklađenost obrazovnoga sustava s realnim potrebama tržišta, kao i visoki troškovi zdravstvene zaštite i socijalne skrbi. Stavljanje prirodnih resursa u službu razvoja Kantona, a pri tome vodeći računa o zaštiti okoliša i prirodnih ljepota, predstavlja jednu od najvažnijih prilika koje se pružaju Kantonu. Uzimajući u obzir geoprometni položaj Kantona, kao i utjecaj koji prometna infrastruktura ima na ukupni razvoj gospodarstva, izgradnja i obnova postojeće prometne infrastrukture ostaje jedan od najvažnijih izazova s kojima se suočava Kanton. S ciljem osiguranja konkurentnosti gospodarskih subjekata na globalnom tržištu, neophodno je iskoristiti sve potencijale koje pruža digitalizacija i pametna specijalizacija.

Osim snaga, uočene su brojne slabosti koje usporavaju i ograničavaju razvoj Kantona. Najveće slabosti su: visoka stopa nezaposlenosti, zastarjela tehnologija i tehnološki procesi, otežan pristup financijskim sredstvima za razvoj poduzetništva, ograničena sredstva financiranja za realiziranje razvojnih projekata, loša prometna infrastruktura, nekonkurentnost tržišta radne snage i neusklađenost sustava obrazovanja s potrebama tržišta rada, nezadovoljavajuća poslovna klima i niska konkurentnost poduzeća, usitnjenost poljoprivrednih posjeda, slabi sustavi za praćenje stanja (onečišćenja) okoliša, neriješen problem odlaganja otpada, nedovoljna opremljenost bolnica te zakonska regulativa u oblasti obrazovanja nedovoljna i neusklađena s reformskim procesima. Slabosti u sektorima gospodarstva i društvenog razvoja osobito dolaze do izražaja u uvjetima kriznih situacija, poput pandemije bolesti COVID-19.

Na temelju SWOT analize može se istaknuti da se resorna ministarstva KSB-a nisu uključivala u agende koje je dostavilo Vijeće ministara BiH, kao i agende Vlade Federacije BiH, koje su zahtijevale provođenje reformi na razini KSB-a. U KSB-u pojedini resori imaju prilično zastarjelu pravnu legislativu (više od 15 godina). Iz tog razloga identificiran je veliki broj slabosti, koje je neophodno nadići donošenjem pravnih propisa primjereno dostavljenim agendama Bosne i Hercegovine i Federacije BiH.

Vanjski utjecaji koji utječu na razvoj Kantona mogu biti ili pokretač ili prepreka razvoju. Prijetnje za razvoj Kantona su unutarnja politička nestabilnost u Bosni i Hercegovini koja negativno utječe na jačanje i razvoj tržišta, kašnjenje u ispunjavanju obveza iz procesa EU integracija, loš imidž Bosne i Hercegovine u svijetu, veliki broj razina vlasti sa isprepletenim mjerodavnostima, siva ekonomija, visoka stopa doprinosa i poreza prema zakonima definiranim na višoj razini, odljev školovanih kadrova iz Bosne i Hercegovine, neadekvatna raspodjela prihoda na svim razinama vlasti, kompleksna državna struktura i način funkcioniranja.

8. STRATEŠKO FOKUSIRANJE

Na temelju situacijske analize i SWOT analize postavljena je osnova za definiranje strateških pravaca razvoja Kantona. Strateško fokusiranje temeljeno je na jedinstvenim snagama kojima raspolaže Kanton, kao i ključnim problemima koje treba riješiti u sljedećem strateškom razdoblju.

Ključne su snage Kantona prirodni resursi (velike rezerve ugljena i drugog rudnog bogatstva i minerala, zemljište, voda i šuma), kao i energetska potencijal i povoljni uvjeti za iskorištavanje hidropotencijala i obnovljivih izvora energije. Osim toga, snage su Kantona industrijska i trgovačka tradicija, raspoloživa radna snaga te potencijal za razvoj različitih vidova turizma. Ključne prilike za razvoj Kantona odnose se na aktivnosti na privlačenju novih investicija u Bosnu i Hercegovinu a posebno kroz iskorištavanje potencijala u suradnji s dijasporom, mogućnost korištenja međunarodnih fondova za razvoj Bosne i Hercegovine, rast interesa za međupćinsku i regionalnu suradnju, te programe potpore poljoprivredi, malim i srednjim poduzećima i otvaranje mogućnosti izvoza industrijskih proizvoda. Značajne prilike ogledaju se i u iskorištavanju fondova i programa za razvoj poduzetništva, novih poslovnih „start-up“ ideja te razvoj koncepta poduzetničkih univerziteta, primjeni Zakona o sustavu državne pomoći u Bosni i Hercegovini, reformi poslovnog okruženja u Federaciji BiH donošenjem novih zakona o poduzećima te izravnim stranim ulaganjima. Negativan utjecaj na ekonomski rast vezuje se za posljedice stanja nesreće, zavisno od vidova krize i razdoblja utjecaja, a ogledat će se u padu ekonomskih aktivnosti, BDP-a, vanjskotrgovinske razmjene, zaposlenosti i sl. Na temelju navedenih snaga i prilika za razvoj Kantona moguće je identificirati prvi strateški fokus Kantona **kojim se osigurava iskorištavanje raspoloživih potencijala u sektorima poljoprivrede i prehrambene industrije te upravljanjem prirodnim resursima i kulturnim naslijeđem u funkciji razvoja Kantona.**

U domeni društvenog razvoja, kroz SWOT analizu identificirani su sustavni problemi u domeni demografije (nizak prirodni priraštaj i odljev stanovnika), obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi. Nagli razvoj visokog obrazovanja ozbiljan je izazov, kao i povezivanje potreba tržišta rada sa srednjoškolskim obrazovnim sustavom. U zdravstvenom sektoru u kontinuitetu se evidentira problem nedovoljne i neodgovarajuće opremljenosti zdravstvenih ustanova, posebno u uvjetima pandemije bolesti COVID-19. Također kao izazov nameće se i pojava privatne inicijative u zdravstvu, kroz osnivanje privatnih zdravstvenih ustanova i njihovo financiranje iz kantonalnog Zavoda za zdravstveno osiguranje. Veliki je pritisak na socijalne fondove, a uslijed oslabljenog gospodarstva tijekom 2020. godine, kao posljedica pandemije bolesti COVID-19, očekuje se pogoršanje situacije socijalne skrbi. Društveni razvoj Kantona u cjelini je suočen sa izazovima posljedica niskog prirodnog priraštaja, kao i odljeva stanovništva. To je velika opasnost za budući razvoj i napredak Kantona u svim razvojnim sektorima. Uzimajući u obzir sve navedeno potrebno je planirati koordinirane aktivnosti svih resora kroz ulaganja u javno zdravlje i otpornost zdravstvenog sektora, ulaganja u ljude i vještine za bolje snalaženje na tržištu rada.

Također je potrebno osigurati jačanje kapaciteta i djelotvornosti javne uprave u oblikovanju i provedbi javnih politika i projekata, a posebno poboljšanje djelotvornosti pravosuđa, povećanje transparentnosti i borbe protiv korupcije. Drugi strateški fokus je: **unaprjeđenje kvalitete življenja, pravedan pristup uslugama za sve stanovnike i izgradnja ljudskog kapitala za budućnost.**

Imajući u vidu da su snage Kantona prirodni resursi i geoprometni položaj, uočena je potreba za uporabom novih, neonečišćujućih tehnologija u proizvodnim procesima iskorištavanjem potencijala obnovljivih izvora energije i uvođenjem energetski učinkovitih rješenja kroz poticanje istraživanja, inovacija i kreativnosti u svim oblastima života i rada. Također, od velike važnosti je raditi na unaprjeđenju sustava monitoringa i upravljanja okolišem s obzirom na trenutačne slabosti u prikupljanju i praćenju podataka o stanju okoliša. U skladu s identificiranim problemima okoliša i infrastrukture definirana su dva strateška fokusa. Treći strateški fokus odnosi se na: **poboljšanje kvalitete ekosustava i upravljanje okolišem**, a četvrti strateški fokus na **modernizaciju cestovne infrastrukture i jačanje infrastrukture za digitalne tehnologije.**

Strateško fokusiranje utemeljeno je kroz pet strateških fokusa:

- 1. Iskorištavanje raspoloživih potencijala KSB-a za modernizaciju poljoprivredne proizvodnje, prehrambene i namjenske industrije te turističku valorizaciju resora KSB-a;**
- 2. Iskorištavanje potencijala u oblasti znanstvenog istraživanja i razvoja, tehnoloških inovacija i poduzetništva;**
- 3. Unaprjeđenje kvalitete življenja, pravedan pristup uslugama za sve stanovnike i izgradnja ljudskog kapitala za budućnost;**
- 4. Poboljšanje kvalitete ekosustava i upravljanje okolišem;**
- 5. Modernizacija cestovne infrastrukture i jačanje infrastrukture za digitalizaciju privatnog i javnog sektora.**

Vizija razvoja

Definiranje vizije razvoja Kantona odražava namjeru i širinu promjena koje građani Kantona žele u razdoblju 2021. do 2027. godine. Vizija je karakteristična za područje Kantona – objedinjuje geostrateški središnji položaj Kantona u srcu Bosne, vrijednost i dobrotu ljudi, veliko prirodno bogatstvo te težnju Kantona da postane prostor ugodnog života koji pruža

priliku za uspjeh. Kanton svoj razvoj temelji na industrijskim i ljudskim resursima, prirodnim i turističkim potencijalima te bogatom kulturno-povijesnom naslijeđu. Takav razvoj karakterizira načelo održivosti i integracije gdje svaki sektor zadržava svoje osnovne razvojne ciljeve, a zajedno ih ostvaruju u obliku uravnoteženoga razvoja.

VIZIJA

razvoja Kantona Središnja Bosna

Iz srca Bosne ključa ljepota i dobrotu čovjeka, bogatstvo prirode, gdje se ugodno i sigurno živi, njeguju različitosti i svaki čovjek ima priliku za uspjeh.

Strateški ciljevi

Na temelju strateških fokusa i vizije Kantona definirana su tri strateška cilja, koji osiguravaju sinergijske učinke između ekonomije, okoliša i društva, uz puno poštivanje interesa svih jedinica lokalne samouprave na području Kantona. Strateški ciljevi imaju prepoznatljiva sektorska težišta, ali su istodobno integralni i povezujući te usklađeni s globalnim ciljevima održivog razvoja i strateškim dokumentima viših razina vlasti.

Strateški ciljevi Kantona Središnja Bosna 2020.

- 1. Poticati održivi ekonomski razvoj**
- 2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane**
- 3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu**

Strateški cilj 1. Poticati održivi ekonomski razvoj

Prvi strateški cilj razvoja Kantona koji će pridonijeti viziji ugodnoga života građana, kao i dostizanju stanja društva u kojemu svi građani imaju priliku iskoristiti svoje potencijale i ostvariti uspjeh jest **poticati održivi ekonomski rast**. Cilj je mobilizirati sve raspoložive potencijale, prirodne resurse, naslijeđe i tradiciju koje posjeduje Kanton te ih staviti u funkciju razvoja gospodarstva. Kao krajnji rezultat očekuju se ekonomski rast kroz povećanje indeksa opsega industrijske proizvodnje, rast indeksa razvijenosti Kantona u odnosu na druge kantone u Federaciji BiH, kao i povećanje broja zaposlenih osoba.

Za razvoj Kantona bitno je sustavno razvijati i poticati gospodarstvo održivim iskorištavanjem raspoloživih potencijala, prije svega prirodnih resursa, naslijeđa i bogate tradicije. Imajući u vidu da je poticanju gospodarstva cilj povećanje zaposlenosti kroz otvaranje novih malih i srednjih poduzeća, privlačenje stranih investicija, razvoj održivog turizma, kreiranje povoljnoga poslovnoga okruženja, ta su područja obuhvaćena s četirima prioritetima kojima se pridonosi ostvarenju prvoga strateškog cilja.

Stupanj dostizanja postavljenoga strateškog cilja pratit će se kroz nekoliko ključnih pokazatelja utjecaja (indeks opsega industrijske proizvodnje, broj zaposlenih osoba i indeks razvijenosti) na temelju kojih će se ocijeniti stupanj promjena u okruženju. Za svaki pokazatelj definirane su i početne vrijednosti u 2019. godini, kao i ciljane vrijednosti u 2027. godini. Tablica 53. sumira pokazatelje utjecaja, s početnim i ciljanim vrijednostima za prvi strateški cilj.

Tablica 53. Pokazatelji utjecaja za prvi strateški cilj

Strateški cilj	Pokazatelj utjecaja	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Poticati održiv ekonomski razvoj	Indeks opsega industrijske proizvodnje	101,1	111,3
	Broj zaposlenih osoba	51.583	58.712
	Indeks razvijenosti	0,68	0,82

Strateški cilj 2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane

Drugi strateški cilj odnosi se na **unapređenje kvalitete življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane** kako bi svi građani Kantona imali priliku živjeti u sigurnijem okruženju i društvu koje pruža jednake mogućnosti. Definicija je ovog cilja rezultat brojnih izazova i problema s kojima se suočava Kanton kroz sustav obrazovanja, kulture, sporta, zdravstvene zaštite i socijalne skrbi te sigurnosti, a posebice u kontekstu ravnopravnosti spolova, brige za mlade osobe, jačanja inkluzivnih politika i eliminiranja diskriminacije prema bilo kojoj osnovi.

Razvoj Kantona podrazumijeva davanje jednakih prilika svim stanovnicima za ugodan život, prije svega kroz kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, siguran i dostojanstven život te svima dostupno i kvalitetno osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Unapređenjem društvenih sustava Kanton će biti u prilici poboljšati usluge za socijalno ugrožene građane te zadržati broj učenika koji pohađaju obvezno školovanje. Rizik je za dostizanje ovog strateškog cilja pad prirodnog priraštaja, te postoji potreba razvijanja i primjene pronatalitetnih mjera i projekata za sprječavanje depopulacije.

Stupanj ostvarenja drugoga strateškog cilja pratit će se kroz skupinu pokazatelja utjecaja koji su predstavljeni u Tablici 54. Za svaki od pokazatelja dane su početne vrijednosti u 2019. godini te željene vrijednosti u 2027. godini.

Tablica 54. Pokazatelji utjecaja za drugi strateški cilj

Strateški cilj	Pokazatelj utjecaja	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane	Izdavanja/ transferi (tekući, kapitalni i dr.) za predškolsko, osnovno, srednje i obrazovanje koje nije definirano razinom (uključujući ugroženu djecu s posebnim potrebama i djecu romske nacionalnosti) u Proračunu Kantona, na godišnjoj razini (u KM)	3.291.000	6.000.000
	Broj učenika osnovnih i srednjih škola /1.000 stanovnika	115	110
	Broj liječnika /1.000 stanovnika <i>*omjer ciljane vrijednosti izračunat na temelju broja stanovnika u 2019. godini</i>	1,5 liječnik / 1.000 stanovnika 0,23 stomatologa / 1.000 stanovnika	386 liječnika, tj 1,5 liječnik / 1.000 stanovnika 60 stomatologa, tj. 0,23 stomatologa / 1.000 stanovnika

	Socijalni transferi (po glavi stanovnika)	41,40	47
--	---	-------	----

Strateški cilj 3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu

Treći strateški cilj odnosi se na **poboljšanje stanja okoliša i infrastrukture** u Kantonu kako bi se osigurala zadovoljavajuća kvaliteta života građana Kantona i stvorile osnovne pretpostavke za daljnji razvoj gospodarstva. Osobito je važno usmjeriti napore na unaprjeđenje kvalitete življenja kroz unaprjeđenje infrastrukture u domeni informacijskih sustava za integralno upravljanje okolišem, unaprjeđenje cestovne infrastrukture povezivanjem Kantona sa susjednim kantonima i Republikom Srpskom, zaštita i sanacija okolišnih sastavnica (vode, zemlje i zraka) te zaštita i unaprjeđenje prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije.

Skupina pokazatelja za mjerenje stupnja ostvarenja trećega strateškoga cilja pratit će se kroz pokazatelje utjecaja prikazane u Tablici 55. Za svaki od pokazatelja dane su i početne vrijednosti u 2019. godini te željene vrijednosti u 2027. godini.

Tablica 55. Pokazatelji utjecaja na treći strateški cilj

Strateški cilj	Pokazatelj utjecaja	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu	% sortiranog otpada u odnosu na ukupnu količinu otpada, koji se odvaja za reciklažu	2,33	10
	Udio realiziranih kapitalnih investicija u Proračunu Kantona (u KM) <i>*početna vrijednost predstavlja prosječnu vrijednost za 2017., 2018., 2019. godinu – izvor: Kapitalni Proračun KSB-a</i>	5.160.000	10.000.000
	Stupanj izgrađenosti regionalnih cesta	87 %	90 %

9. PRIORITETI

Radi realizacije zacrtanih strateških ciljeva, za svaki cilj definiran je set prioriteta. Prioriteti obuhvaćaju ključne oblasti, koje imaju najveći međusektorski utjecaj na razvoj, a samim time i pokazatelje utjecaja. Očekivani ishodi prioriteta u izravnoj su vezi s pokazateljima utjecaja na razini strateških ciljeva i pridonose realizaciji ciljnih vrijednosti 2027. godine.

PRIORITETNI CILJEVI

- Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije
- Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju
- Poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma
- Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održiv rast i zapošljavanje

STRATEŠKI CILJ 1.

Poticati održivi ekonomski razvoj

PRIORITETNI CILJEVI

- Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava
- Unaprjeđenje športa i kulture
- Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi
- Povećanje stupnja sigurnosti građana
- Transparentan i djelotvoran javni sektor u službi građana

STRATEŠKI CILJ 2.

Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane

PRIORITETNI CILJEVI

- Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem
- Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture
- Osigurana zaštita prirodnih resursa kroz održivo i energetske učinkovito upravljanje i korištenje resursa

STRATEŠKI CILJ 3.

Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu

Definirani strateški ciljevi dostižu se ostvarenjem prioriteta. Za svaki strateški cilj definirano je nekoliko prioriteta, koji adresiraju ključne izazove i oblasti. Stupanj ostvarenja prioriteta prati se preko pokazatelja – očekivanih ishoda prioriteta, koji su u izravnoj vezi s pokazateljima utjecaja na razini strateških ciljeva.

Strateški cilj 1. Poticati održivi ekonomski razvoj

Za poticanje održivog ekonomskog razvoja u KSB-u te ostvarenje ciljnih vrijednosti pokazatelja utjecaja za prvi strateški cilj KSB-a definirana su četiri prioritetna cilja.

Ruralni razvoj jedan je od prioriteta usmjerenih na podršku balansiranom razvoju KSB-a i smanjenju iseljavanja iz ruralnih u urbana područja, kao i iseljavanja izvan Bosne i Hercegovine. Održivost ruralnog razvoja zasniva se na stvaranju mogućnosti za generiranje dohotka ruralnog stanovništva, zbog čega je neophodno unaprijediti konkurentnost poljoprivredne proizvodnje, osigurati podršku za povećanje stupnja prerade i povezivanja poljoprivrednih proizvođača s prerađivačkim kapacitetima, uz jačanje poljoprivrednih lanaca vrijednosti. Također, u ruralnim područjima šumarstvo i korištenje šumskih proizvoda dodatni je izvor za generiranje prihoda. Kroz ruralni razvoj, uz jačanje konkurentnosti poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije, očekuje se povećanje prosječnog broja zaposlenih u poljoprivredi i šumarstvu, povećanje ostvarenih investicija, rast požnjevenih svih kultura u (ha), rast izvoza i rast ukupne proizvodnje šumskih sortimenata.

Potrebno je povećati konkurentnost sektora industrije, uz usmjerenje na one sektore koji imaju najveći potencijal za održivi rast, uz jačanje prerađivačkih kapaciteta za finalizaciju sa izvoznim potencijalom i stvaranje dodane vrijednosti. U tom pravcu neophodno je poboljšati povezanost industrije sa znanstvenoistraživačkim ustanovama i centrima, radi kreiranja rasta zasnovanog na znanju, kroz inovacije i uvođenje novih tehnologija. Poseban značaj ima ubrzavanje procesa digitalizacije i informatizacije u sektoru gospodarstva, uz jačanje IT sektora. Također, planirana su područja djelovanja s ciljem podrške postupnoj dekarbonizaciji gospodarstva i proizvodnji energije iz obnovljivih izvora. Generalno, u okviru prioriteta usmjerenog na industrijski razvoj očekuje se povećanje opsega industrijske proizvodnje, rast ukupnog izvoza te rast prosječne netoplaće u industriji.

Zahvaljujući potencijalima za razvoj turizma, jedan od prioriteta usmjeren je i na razvoj turizma, koji obuhvaća vrste turizma za koje postoje resursi u KSB-u. Neophodno je usmjeriti pozornost na razvoj turističke infrastrukture i povećanje kvalitete turističke ponude, uz promociju i povezivanje u regionalni turistički proizvod i turističke lance vrijednosti. Kroz razvoj turizma omogućit će se pozitivni učinci na rast investicija i prometa u sektoru hotelijerstva i ugostiteljstva, što će, u konačnici, utjecati i na rast BDP-a, broj noćenja te broj ležaja i zapošljavanja u sektoru turizma.

Za razvoj svih sektora gospodarstva od posebne je važnosti izgradnja povoljnog poslovnog okruženja te unaprjeđenje poslovne infrastrukture i usluga kako bi se omogućila održivost poduzeća i obrta te poticalo poduzetništvo uz samozapošljavanje i održivost postojećih radnih mjesta.

Pandemija koronavirusa dovela je do značajnih poremećaja na globalnom tržištu, koji se odnose na usporavanje ekonomskog razvoja i negativnu stopu rasta (recesija), smanjenje izvoza, poremećaje u lancu opskrbe, probleme u transportu, smanjenje prihoda poduzeća, smanjenje zaposlenosti te smanjenje dohotka i potrošnje stanovništva. S druge strane, pandemiju treba iskoristi kao priliku za repozicioniranje sektora, u smislu povećanja opsega proizvodnje, smanjenja opsega uvoza (sirovina i finalnih proizvoda) i povećanja opsega izvoza. Radi nadilaženja posljedica pandemije i doprinosa ostvarenju ishoda na razini prioriteta ekonomskog razvoja, definirane su i posebne mjere koje obuhvaćaju hitne i prateće aktivnosti, za očuvanje likvidnosti poduzeća, očuvanje razine zaposlenosti, očuvanje mogućnosti za servisiranje kreditnih obveza, te niz aktivnosti za područja djelovanja po gospodarskim sektorima.

Tablica 56. Prioritetni ciljevi za Strateški cilj 1., s pripadajućim pokazateljima krajnjeg rezultata

Prioritetni cilj	Pokazatelj krajnjeg rezultata	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije	Prosječan broj zaposlenih osoba u poljoprivredi i šumarstvu	1.745	2.850
	Ostvarene investicije u poljoprivredi u nova stalna sredstva, uključujući investicije poljoprivrednih gospodarstava (početna je vrijednost prikazana za 2018. godinu)	40716	6.000
	Ukupna požnjevena površina svih kultura u (u ha)	88,148	100.000
	Ukupni izvoz u području KD – poljoprivreda, šumarstvo i ribolov (u 000 KM)	6.415	8.500
	Ukupna proizvodnja šumskih sortimenata (u tisućama m ³)	431	500
	Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju	Indeks opsega industrijske proizvodnje	101,1
Ukupni izvoz (u 000 KM)		728.575	1.241,038
Pokrivenost uvoza izvozom		69,8	94,8
Iznos prosječne netoplaće u industriji (u KM)		759	929
Poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma	Investicije u hotelijerstvu i ugostiteljstvu (u 000 KM) (početna je vrijednost prikazana za 2018. godinu)	1.178	2.400
	Prosječna netoplaća u hotelijerstvu i ugostiteljstvu	477	759
	Broj noćenja turista	90.381	180.762
	Broj ležaja	1.782	3.694
	Promet u ugostiteljstvu (podatak ne postoji)	-	43.500.000

	Broj zaposlenih osoba u turizmu	2.377	3.400
Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održivi rast i zapošljavanje	Broj registriranih poslovnih subjekata	13.179	15.263
	Ukupne ostvarene investicije (u 000 KM) (početna je vrijednost prikazana za 2018. godinu)	205.984	380.000
	Rang-pozicija po indeksu razvijenosti KSB-a u Federaciji BiH (2019.)	0,63	1,12

Strateški cilj 2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane

Za dostizanje Strateškog cilja 2., koji se odnosi na unaprjeđenje kvalitete življenja i održivog društvenog okruženja, definirano je pet prioriteta. Svaki prioritet definiran je kao cilj specifičan za jednu oblast ili dvije oblasti društvenog života: obrazovanje, sport, kultura, zdravstvo, socijalna skrb, sigurnost građana i javna uprava. U definicijama prioriteta integrirani su ključni elementi globalnih ciljeva održivog razvoja i pristupi djelovanja u kriznim situacijama.

Prioritet u oblasti obrazovanja obuhvaća sve aspekte poboljšanja kvalitete obrazovnog sustava, od predškolskog obrazovanja do visokog školstva. Posebno je važno osigurati kvalitetan nastavni kadar i uvjete za odvijanje nastave te uskladiti obrazovne programe s potrebama tržišta rada. Jednako je važno raditi na poboljšanjima uvjeta za izvođenje inkluzivne nastave i posvetiti pozornost ranjivim skupinama. Budući da je rad s darovitom djecom zanemaren zbog neprekidnog bavljenja ranjivim skupinama te da se dodatna nastava tek sporadično organizira, iako spada u redovitu obvezu institucija kao i dopunska nastava, potrebno je sustavno identificiranje i izlučivanje talenata, ekstra inteligentne djece i svih vrsta darovitosti, kao i sustavno poboljšanje kvalitete dodatne nastave na višu razinu. Potrebno je obvezati škole da kontinuirano i planski provode taj oblik nastave. Analogno tomu, potrebno je na fakultetima poticati znanstvenoistraživački rad kao pretpostavku kvalitetnijeg studija upravo za iznadprosječne studente i njihovo vezanje za ovaj prostor – potrebno je raditi na sprječavanju odljeva mozgova.

U oblasti edukacije škola za vozače motornih vozila neophodno je uskladiti standarde i načine provedbe vozačkog ispita s onima koji se primjenjuju u zemljama Europske unije, čemu bi bio cilj priznavanje vozačke dozvole u zemljama EU-a, unaprjeđenje cjelokupnog sustava osposobljavanja vozača uvođenjem informacijske tehnologije te razvoj suvremenog ispitnog sustava i njegova primjena u Bosni i Hercegovini. Promet i prometna kultura, prevencija i sprječavanje prometnih nezgoda strateški je važan segment obrazovnog sustava koji treba biti zastupljen u predškolskim, osnovnoškolskim, srednjoškolskim i visokoobrazovnim programima.

Mjere za sektor obrazovanja trebaju težiti ka ostvarenju sljedećih poboljšanja:

- Predškolski odgoj: Program predškole (150 sati mjesečno) u smislu osiguranja za svu djecu u godini do polaska u školu do 500 sati;

- Osnovna škola: Osigurati dostupnost besplatnih udžbenika;
- Visoko obrazovanje: Osigurati digitalizaciju sustava visokog obrazovanja.

Uzimajući u obzir potrebu za povremenim djelovanjem u kriznim uvjetima, kontinuirano treba poboljšavati sustave za nastavu na daljinu i druge sustave za fleksibilno izvođenje obrazovnog procesa.

Događanja na polju sporta i kulture potrebno je intenzivirati, uz poboljšavanje infrastrukture i drugih kapaciteta. Posebnu pozornost posvetiti razvitku univerzitetskih sportskih klubova. Također, potrebno je organizirati odgovarajuću promociju rekreativnih aktivnosti i kulturnih događanja kako bi što više građana aktivno sudjelovalo u zdravom načinu tjelesnog i duhovnog života. Za djelovanje u kriznim situacijama, poput pandemije bolesti COVID-19, razmatrat će se novi načini uključivanja građana u rad sportskih i kulturnih institucija.

Poboljšanja usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi imaju poseban značaj u predstojećem strateškom razdoblju s obzirom na to da su u tijeku pandemije bolesti COVID-19 uočeni problemi i ograničeni kapaciteti relevantnih institucija. U zdravstvu, u fokusu će biti poboljšanje kapaciteta za intenzivnu njegu, kao i poboljšanja za adekvatno pružanje svih zdravstvenih usluga građanima. U domeni socijalneskrbi razmatrat će se novi pristupi i paketi pomoći osobama u stanju potrebe, imajući u vidu da će se socijalna situacija pogoršati kao posljedica pandemije.

Pitanja sigurnosti građana, kao i poboljšanja u radu javnih institucija obuhvatit će se tekućim reformama u radu javne uprave. Osim djelotvornijeg sustava upravljanja razvojem, fokus će biti stavljen na jačanje transparentnosti i borbu protiv korupcije.

Tablica 57. Prioriteti za Strateški cilj 2., s pripadajućim pokazateljima krajnjeg rezultata

Prioriteti	Ishodi na razini prioriteta	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava	Broj djece koja uspješno završavaju osnovno i srednje obrazovanje	2.497 – osnovno školovanje 2.690 – srednje školovanje	2000 u osnovnim 1800 u srednjim školama (Radi smanjenje upisa učenika)
	Broj djece koja ponavljaju školovanje	284	<i>Odrediti ciljnu vrijednost</i>
	Omjer broja djece u osnovnom i srednjem obrazovanju prema broju nastavnika	10	13 u osnovnim 10 u srednjim školama
Unaprjeđenje sporta i kulture	Iznos izdvajanja za sport (u KM)	856.900	1.000.000,00
	Iznos izdvajanja za kulturu (u KM)	834.000	1.000.000,00
Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru	Postotak zdravstveno osiguranih osoba u odnosu na ukupno stanovništvo	83,33	85

Prioriteti	Ishodi na razini prioriteta	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
zdravstva i socijalnoj skrbi	Broj korisnika socijalne pomoći / 1.000 stanovnika	36,5	33
	Iznos socijalnih izdvajanja (u KM)	10.564.200	12.677.040
Povećanje stupnja sigurnosti građana	Broj kriminalnih djela	1.050	900
	Broj prijavljenih prijestupnika	1.000	850
Transparentan i djelotvoran javni sektor u službi građana	Stupanj izvedenih projekata iz Strategije razvoja KSB-a (u %); (broj završenih projekata + broj projekata u tijeku / ukupni broj planiranih projekata za promatranu godinu)	0,6	0,8
	Stupanj financijske provedbe Strategije razvoja KSB-a (u %); ostvarena financijska sredstva za projekte (u KM) / ukupno planirani iznos financijskih sredstava za ostvarenje projekata u promatranj godini (u KM)	0,47	0,65
	Stupanj provedbe naprednih sustava kontrole s ciljem smanjenja korupcije	<i>Upisati polaznu vrijednost</i>	<i>Odrediti ciljanu vrijednost</i>

Strateški cilj 3. Poboľjšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu

Prioriteti za poboljšanje stanja okoliša i javne infrastrukture obuhvaćaju tri kompleksne oblasti. Stoga svaki prioritet pokriva nekoliko užih tematskih cjelina i, pri tome, integrira ključne elemente globalnih ciljeva održivog razvoja.

Potreba za uspostavom funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem bila je prepoznata u ranijem strateškom razdoblju, ali na tom planu nije se dogodio značajan pomak. Iz tog razloga potrebno je uložiti dodatne napore za razvijanje sustavnog pristupa i izgradnju

kapaciteta za mjerenje kvalitete (monitoring) okolišnih medija te adekvatno reagiranje u smislu zaštite okoliša.

U domeni komunalnih usluga potrebno je kontinuirano raditi u dvama pravcima. Prvo, raditi na poboljšanju kvalitete usluga i dostupnosti usluga za građane. Drugo, osigurati izgradnju nove i poboljšanje postojeće javne infrastrukture za upravljanje otpadom, vodoopskrbu, promet, energiju i telekomunikacije, uz okolišno prihvatljiva rješenja radi smanjenja onečišćenja.

Sveukupnu zaštita prirodnih resursa postići će se kroz održivo i energetske učinkovito upravljanje i korištenje resursa. Na prvom mjestu, poboljšanja treba uvesti u upravljanje prostorom i relevantnu regulativu (uključujući prostorno-plansku dokumentaciju). U domeni energetske učinkovitosti poboljšanja se trebaju primarno uvoditi u javne zgrade (u vlasništvu Kantona), a u suradnji s jedinicama lokalne samouprave treba podržati sheme poticaja i druge aktivnosti za energetske učinkovita rješenja u proizvodnim procesima, načinima za dobivanje energije iz obnovljivih i alternativnih izvora energije itd.

Tablica 58. Prioriteti za Strateški cilj 3., s pripadajućim pokazateljima krajnjeg rezultata

Prioriteti	Ishodi na razini prioriteta	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem	Postotak pogona i postrojenja koji dostavljaju podatke o emisijama u okoliš	1 %	90 %
	Stupanj provedbe Kantonalnog plana zaštite okoliša (2015. – 2025.)	<i>Upisati polaznu vrijednost</i>	<i>Odrediti ciljnu vrijednost</i>
	Donošenje zakonske regulative o legalizaciji bespravno izgrađenih objekata	Ne postoji zakonska regulativa	Donesena zakonska regulativa 2021.
	Smanjenje ukupne minske sumnjive površine u KSB-u (u m ²)	111.443.504 m ²	75.000.000 m ² (smanjenje ~ 5.000.000 m ² /g)
Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture	Dostupnost usluge javne kanalizacijske mreže (% stanovništva)	36,82 %	46 %
	Provedba KPUO-a i uspostava sustava informiranja o količinama, vrstama, načinu prikupljanja i tretmanu otpada	Djelomično uspostavljen sustav	Potpuno uspostavljen sustav

Prioriteti	Ishodi na razini prioriteta	Početna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
	Postotak gubitaka vode u vodovodnim sustavima	55,44 %	50%
Osigurana zaštita prirodnih resursa kroz održivo i energetske učinkovito upravljanje resursima i korištenje resursa	Količina proizvedene energije iz obnovljivih izvora (HE, MHE, SE)	469845 MWh	500.000 MWh (povećanje 1 % / g.)
	Smanjenje potrošnje krutih goriva za proizvodnju toplinske energije u KSB-u	142.351,55 t	140.000,00 t (smanjenje ~ 300 t/g.)

10. OPIS MJERA

Strateški cilj 1.

Prioritet 1.1. Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije

1.1.1. Unaprjeđenje kapaciteta, kvalitete, promocije i konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje

Osigurati uspješniju i pravedniju raspodjelu poticaja, osiguranje financiranja i povećanje održivosti poljoprivrednih proizvođača. Podrška će biti usmjerena na povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, uz kontrolu kvalitete i certifikaciju sigurnosti hrane (oznaka podrijetla, geografska oznaka i oznaka tradicionalnog proizvoda) kroz organsku i integralno-održivu proizvodnju i podršku razvoju biotehnologije. S gledišta negativnih utjecaja pandemije bolesti COVID-19 u sektoru poljoprivredno-prehrambene proizvodnje, potrebne su hitne mjere za očuvanje likvidnosti i zapošljavanja koje su planirane općim izdvojenim mjerama za podršku poslovanju (poticaji, subvencije, kreditna jamstva, obustava naplata i sl.), a koje se provode za sve gospodarske sektore, kao i posebne aktivnosti koje su integrirane u mjere za prioritet vezan za podršku razvoju poljoprivrede.

1.1.2. Potpora razvijanju perspektivnih biljnih kultura i samozapošljavanju u poljoprivredi

Razvijanje intenzivne poljoprivredne proizvodnje perspektivnih biljnih kultura jedna je od ključnih razvojnih mjera u sektoru poljoprivrede u poslijepandemijskom razdoblju. Ključne biljne kulture i poljoprivredni proizvođači koji će dobiti potporu, uključuju bobičasto/jagodičasto voće, autohtone poljoprivredne proizvode te organske proizvode. Kako bi se navedeno uspješno razvijalo, bit će neophodno pružiti dodatnu potporu zaštiti i prevenciji zaraznih bolesti biljaka i

životinja. Ta mjera ima poseban značaj i prioritet s gledišta sanacije šteta uzrokovanih pandemijom bolesti COVID-19.

1.1.3. Unaprjeđenje kapaciteta u šumskogospodarskom društvu i održivo gospodarenje šumama

S obzirom na značaj šuma na kojima se zasniva održivo gospodarenje šumama, njihova struktura nije najpovoljnija. Za sve ostale kategorije šuma i šumskih zemljišta upitna je rentabilnost gospodarenja, odnosno veća su ulaganja od mogućeg prihoda, te će se raditi na primjeni niza uzgojnih mjera s ciljem unaprjeđenja održivog gospodarenja šumama, uključujući pošumljavanje goleti, uz redovitu proizvodnju sjemena i sadnog materijala, te provođenje mjera za zaštitu šuma. Pri tome, s obzirom na to da Bosna i Hercegovina sada ima svoj FSC standard, radit će se na jačanju kapaciteta i redovitoj primjeni FSC standarda za certificiranje gospodarenja šumama na području KSB-a, za unaprjeđenje ekoloških i ekonomskih performansi gospodarenja šumama KSB-a.

Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju

1.2.1. Jačanje konkurentnosti MSP-a te izvoza, uz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda

U okviru ove mjere pružat će se podrška malim i srednjim poduzećima za unaprjeđenje konkurentnosti, kroz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda. Cilj je ove mjere povećanje investicije u nove tehnologije i opremu (uključujući privlačenje stranih investicija i dijaspore), uvođenje međunarodnih standarda, povećanje kvalitete proizvoda, finalizacije i izvoza, uz kreiranje dodane vrijednosti. Posebna će pozornost biti usmjerena na uključivanje poduzeća u lance vrijednosti i jačanje klastera u različitim sektorima, s ciljem povećanja umreženosti gospodarstva i specijalizacije poslovanja, uz uključivanje u mreže dobavljača i kupaca, što će dovesti do povećanja proizvodnje intermedijarnih proizvoda, kao i niza pozitivnih učinaka na ekonomski rast. S aspekta negativnih utjecaja pandemije bolesti COVID-19 u sektoru industrije, potrebne hitne mjere za očuvanje likvidnosti i zapošljavanja planirane su u općim izdvojenim mjerama za podršku poslovanju (poticaji, subvencije, kreditna jamstva, obustava naplata i sl.), a posebne aktivnosti usmjerene na očuvanje opsega industrijske proizvodnje i izvoza su integrirane u mjere u okviru ovog prioriteta za povećanje konkurentnosti industrije i izvoza.

1.2.2. Potpora istraživanju i eksploataciji potencijala mineralnih sirovina

U okviru ove mjere identificirat će se baza te osnovne mineralne sirovine na području KSB-a, te će se povećati investicije u modernizaciju postojećih i izgradnju novih kapaciteta. Poseban će fokus biti usmjeren na tehnološko inoviranje eksploatacije mineralnih sirovina i unaprjeđenje sigurnosti u rudnicima.

1.2.3. Razvoj sektora informacijskih tehnologija i digitalizacije

Ubrzavanje procesa digitalizacije gospodarstva i razvoj sektora informacijskih tehnologija jedan je od imperativa gospodarskog razvoja. Kako bi se ubrzao proces digitalizacije i informatizacije, u okviru ove mjere osigurat će se odgovarajuća podrška poduzećima, kroz programe razvoja IT znanja i vještina, stručno-konzultativna podrška u preustroju za procese informatizacije, te olakšan pristup financijskim sredstvima. Potrebno je podržati uvođenje e-trgovine i e-poslovanja, uključujući sektor usluga. Cilj je ojačati i domaći sektor informacijskih tehnologija te, osim doprinosa ukupnom razvoju sektora industrijske proizvodnje u okviru ovog prioriteta, omogućiti i iskorištavanje značajnih potencijala za rast investicija, prihoda i izvoza uz nova zapošljavanja u IT sektoru KSB-a.

1.2.4. Podrška transferu i razvoju tehnologija i inovacija kroz znanstvenoistraživački sektor

Unaprjeđenje konkurentnosti gospodarstva u ciljnim sektorima s potencijalom za rast (metaloprerađivačkom, drvoprerađivačkom, kožarsko-tekstilnom, IT sektoru i dr.) podrazumijeva i podršku u povezivanju poduzeća sa znanstvenoistraživačkim institucijama kako bi se unaprijedio transfer znanja i razvoj inovacija. Povećanje kvalitete usluga ZIR centara i laboratorija za primjenu novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu će rezultirati povećanjem ukupnog indeksa opsega industrijske proizvodnje, uz povećanje kvalitete proizvoda, prihoda i izvoza gospodarskih subjekata, i dr.

Cilj je, u okviru ove mjere, pružiti podršku jačanju kapaciteta znanstvenoistraživačkih institucija i organizacija te podršku transferu i razvoju tehnologija i inovacija.

Prioritet 1.3. Poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma

1.3.1. Povećanje kvalitete i promocije turističke ponude, uz valorizaciju turističkih resursa

S ciljem povećanja turističke valorizacije prirodnih i drugih resursa za razvoj turizma na području KSB-a potrebno je unaprijediti turističku infrastrukturu i usluge na području KSB-a. Neophodno je definiranje turističke ponude KSB-a za uključivanje u turističke lance vrijednosti, uz promociju, prodaju te operativno poslovanje preko digitalnih kanala. Uspostava standarda kvalitete i povećanje kvalitete kadrova u sektoru turizma provodit će se kroz edukacije i suradnju s obrazovnim ustanovama, udruženjima i agencijama. S gledišta negativnih posljedica pandemije bolesti COVID-19 na sektor turizma, potrebne su hitne mjere za očuvanje likvidnosti i zapošljavanja u sektoru turizma. Hitne aktivnosti planirane su općim izdvojenim mjerama za podršku poslovanju (poticaji, subvencije, kreditna jamstva, obustava naplata i sl.) koje se provode za sve gospodarske sektore. Posebne aktivnosti za podršku održivosti turizma odnose se na digitalizaciju i intenziviranje digitalne prodaje i promocije, uz fokus na „*short-haul*“ putovanja (putovanja u blizini), pojedinačne turiste, doživljaj i iskustvo u prirodi, uz uvođenje sheme turističkih vaučera za povećanje dolazaka domaćih turista, te druga područja podrške iz planiranih mjera za sektor turizma.

1.3.2. Unaprjeđenje turističke infrastrukture i revitalizacija kulturno-povijesnih objekata i turističkih destinacija

Da bi se unaprijedila kvaliteta turističke ponude KSB-a potrebno je obnoviti i revitalizirati objekte kulturno-povijesne baštine, kao i urediti turističke destinacije za razvoj ruralnog turizma, izletišta, odmorišta itd. Razvoj turizma treba pratiti i razvoj drugih objekata turističke infrastrukture, kao i izrada nove i održavanje postojeće turističke signalizacije. Za razvoj turističkog poduzetništva neophodno je raditi na podizanju svijesti stanovništva o mogućnostima bavljenja turizmom, posebno u ruralnim regijama, uz očuvanje autohtonih i tradicionalnih proizvoda te autentične kulturne i prirodne baštine. Za razvoj ruralnog turizma potrebno je raditi na revitalizaciji tradicijskih kuća, izgradnji smještajnih objekata, pretvaranju soba u seoskim kućanstvima u smještajne kapacitete za turiste i sl.

Prioritet 1.4. Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održivi rast i zapošljavanje

1.4.1. Unaprjeđenje poslovnog okruženja i podrške poslovanju

Gospodarski razvoj i unaprjeđenje konkurentnosti gospodarskih subjekata zahtijeva kreiranje poticajnog i pogodnog poslovnog okruženja. U procesu servisiranja gospodarstva neophodno je da javna uprava radi na povećanju primjene e-usluga za gospodarstvenike u svim segmentima poslovnih odnosa. Za ulazak u poslovne aktivnosti i izlazak iz poslovnih aktivnosti potrebno je pojednostaviti proces, ubrzati ga, te smanjiti troškove (*online* registracija, jednošalterski sustav registracije i izdavanja dozvola i sl.), uz pristup stručnoj podršci i uslugama u tim procesima. S ciljem kreiranja većeg stupnja održivosti, kao i atraktivnosti za investiranje kako domaćih tako i stranih investitora, uključujući dijasporu, potrebno je, u suradnji s relevantnim federalnim institucijama, raditi na smanjenju financijskih opterećenja za gospodarstvenike pružanjem poreznih olakšica i smanjivanjem poreznih i neporeznih davanja te parafiskalnih nameta. Od posebnog je značaja za podršku zapošljavanju i smanjenje stope oporezivanja rada, po ugledu na način oporezivanja u zemljama EU-a, kako bi se smanjio rad na crno i siva ekonomija. Također, neophodno je promovirati modele javno-privatnog partnerstva za povećanje mogućnosti financiranja projekata primjenom ovih modela.

Pandemija koronavirusa dovela je do značajnih poremećaja u lancu opskrbe, smanjenja diskrecijskog dohotka i potrošnje stanovništva, usporavanja ekonomskog razvoja i negativnih stopa rasta (recesiji), problema u transportu, smanjenja opsega proizvodnje, smanjenja prihoda poduzeća i smanjenja zaposlenosti, te su neophodne hitne mjere za održavanje likvidnosti i zapošljavanja. Neophodno je zakonski urediti novčani iznos kojim će Ministarstvo gospodarstva raspolagati u svrhu dodjele subvencija ili povećati postojeća raspoloživa sredstva zbog toga što je ulaganje i subvencioniranje gospodarskih subjekata jedan od ključnih elemenata za ekonomski razvoj i zapošljavanje. Provođenje ove mjere ojačat će sustavni pristup podrške poslovanju i dati osnovu za djelovanje i u drugim kriznim situacijama izazvanim vanjskim utjecajima.

1.4.2. Unaprjeđenje stanja poslovne infrastrukture i usluga

Za prostorno organiziran razvojni koncept poduzetničkih aktivnosti radit će se na unaprjeđenju poduzetničke infrastrukture, unaprjeđenju postojećih i razvoju novih poslovnih zona, poslovnih inkubatora, tehnoparkova i specijaliziranih centara za podršku poduzetništvu. Uz razvoj fizičke infrastrukture kontinuirano će se unaprjeđivati dostupnost i kvaliteta stručnih usluga za podršku razvoju biznisa, kroz jačanje kapaciteta razvojnih agencija, centara i udruženja koja pružaju

poslovne usluge poduzetnicima. Za unaprjeđenje dostupnosti usluga gospodarstvenicima neophodno je razviti i program poticaja ili sustav vaučera za korištenje poslovnih usluga. Pri pružanju podrške posebna će se pozornost obratiti i na unaprjeđenje infrastrukture i usluga za podršku sektoru kreativne industrije (obrta, turizma, dizajna, primjene IT tehnologija itd.).

Strateški cilj 2.

Prioritet 2.1. Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava

2.1.1. Unaprjeđenje predškolskog, osnovnog i srednjeg (posebice srednjeg strukovnog) odgoja i obrazovanja, kao i obrazovanja odraslih osoba, uz usklađivanje s društvenim i gospodarskim potrebama Kantona

U okviru ove mjere važno je kontinuirano raditi na:

- Unaprjeđenju odnosa djece i mladeži te svih relevantnih aktera spram znanja – izgraditi kult znanja umjesto kulta diplome;
- Kreiranju uvjeta za povećanje obuhvata djece predškolskim odgojem;
- Izradi i prihvaćanju kvalitetnih propisa (zakona, podzakonskih akata i drugih dokumenata) iz oblasti obrazovanja, uz usklađivanje s EU standardima i načelima;
- Kreiranju obrazovnih programa, uključujući programe za obrazovanje odraslih osoba koji će osigurati veće mogućnosti za zapošljavanje i samozapošljavanje.

2.1.2. Unaprjeđenje kapaciteta rukovođenja odgojno-obrazovnim ustanovama, kao i kontinuirano stručno usavršavanje i vrednovanje zaposlenika u odgojno-obrazovnim ustanovama te jačanje inicijalnog obrazovanja nastavnog osoblja

Kroz realizaciju ove mjere radit će se na poboljšanju ukupnih kapaciteta institucija u sektoru obrazovanja, uz posebno detaljno razvijanje programa za obuku/osposobljavanje/usavršavanje rukovoditelja institucija da u svom poslu budu menadžeri, pragmatičari i edukatori sposobni se nositi sa zahtjevima tržišta.

Osim navedenoga, od iznimne je važnosti osigurati da odgojitelji te učitelji u osnovnim i srednjim školama imaju kvalitetan stručno-savjetodavni nadzor, prvenstveno u svrhu praćenja i evaluacije rada (prioritet u realiziranju projekata dati osnivanju zavoda/odjela za stručno-savjetodavni nadzor odgojitelja/učitelja/profesora).

2.1.3. Unaprijediti sustav za obrazovanje i obuku odraslih osoba, podrška programu prekvalifikacije i doškolovanja, kao i stjecanja SSS

Realizacijom ove mjere potaknut će se ljudi na cjeloživotno učenje (LLL) i stalno obrazovanje. Ključne oblasti djelovanja obuhvatit će analizu i unaprjeđenje procesa obrazovanja odraslih osoba, sustava za priznavanje neformalno i informalno stečenih znanja i vještina, te harmoniziranje svih spomenutih procesa i sustava s politikama zapošljavanja i socijalne skrbi.

Posebno je važno podržati programe neformalnog obrazovanja, koje realiziraju nevladine organizacije s ciljem uključivanja osjetljivih skupina u društvene tijekove.

Kada je u pitanju priznavanje neformalno i informalno stečenih znanja i vještina, obvezno treba uspostaviti suradnju s nevladinim organizacijama kako bi se programi neformalnog i informalnog obrazovanja što više prilagodili stvarnim potrebama za obrazovanje u Kantonu.

U oblasti cjeloživotnog učenja treba ostvariti povezivanje s biznis-inkubatorima i na taj način omogućiti primjenu znanja kroz projekte zapošljavanja i samozapošljavanja.

2.1.4. Obnoviti (izgraditi) i opremiti odgojno-obrazovne ustanove

Cilj je ove mjere osigurati neophodnu i kvalitetnu infrastrukturu sukladno obrazovnim standardima Europske unije u oblasti obrazovanja. Za provođenje mjere ključne oblasti djelovanja odnose se na izradu projektno-tehničke dokumentacije za prioritetne objekte te na izvođenje tih projekata, u smislu obnavljanja postojećih i izgradnje novih objekata za odgojno-obrazovne ustanove.

Vrlo je važno planski pristupiti provođenju ove mjere kroz izradu plana obnove postojećih objekata, s utvrđenom listom prioritetnih projekata, kako bi se što bolje iskoristili postojeći resursi.

2.1.5. Unapređenje prometnog odgoja, kulture i obrazovanja te usklađivanje standarda, kao i načina provedbe vozačkog ispita (osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila, edukacija sudionika prometa, edukacija djece, učenika i studenata)

Cilj je ove mjere uskladiti standarde i načine provedbe vozačkog ispita (testa) iz predmeta Poznavanje propisa o sigurnosti prometa na cestama (PPSPC) i Prva pomoć (PP) s onima koji se primjenjuju u zemljama Europske unije (čemu je cilj priznavanje vozačke dozvole u zemljama EU-a) i unaprjeđenje cjelokupnog sustava osposobljavanja vozača uvođenjem informacijske tehnologije te razvoj suvremenog ispitnog sustava i njegova primjena u Bosni i Hercegovini.

Vrlo je važno planski pristupiti provođenju ove mjere. Stoga je neophodno osigurati provedbu pokusnog projekta – polaganje ispita iz poznavanja propisa o sigurnosti prometa na cestama i prve pomoći na računaru u ispitnom centru Travnik, a kasnije u šest centara.

Potrebno je izraditi sveobuhvatnu strategiju prometne edukacije utemeljene na novom konceptu i novim tehnologijama kojim će se utvrditi mjere za sustavnu provedbu programa, akcija, i aktivnosti prometne preventive i prometne kulture u dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama te ostalim obrazovnim ustanovama.

Potrebno je povećati sigurnost i zaštitu djece svih uzrasta, učenika, studenata i svih drugih sudionika prometa te smanjiti njihovo stradavanje u prometu.

Prioritet 2.2. Unaprjeđenje sporta i kulture

2.2.1. Obnoviti i opremiti prostore za izvedbu kulturnih aktivnosti i podignuti svijest mladeži o važnosti kulture

Ova se mjera provodi kako bi se osigurala obnova i održiva uporaba infrastrukture u oblasti kulture u svrhu zaštite kulturnoga naslijeđa, te afirmacija kulturnoga identiteta svakog pojedinca. Ključne oblasti djelovanja uključuju obnavljanje i izgradnju ustanova kulture, donošenje propisa i strategija, te izradbu registra javnih ustanova kulture.

2.2.2. Obnoviti i opremiti sportske objekte i podignuti svijest mladeži o važnosti bavljenja sportskim aktivnostima

Provođenjem ove mjere potiče se stanovništvo (mladi i odrasli) na aktivnije bavljenje sportskim aktivnostima u svrhu unaprjeđenja kvalitete življenja koje pridonosi očuvanju zdravlja. Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju obnovu i izgradnju objekata za sportske aktivnosti, izradbu strateških dokumenata i registra sportskih udruga i stručnih djelatnika.

U okviru strategije sporta Kantona treba predvidjeti izradbu pravilnika o planskom korištenju sportskih objekata, gdje bi se posebni/olakšavajući uvjeti korištenja predvidjeli za treniranje djece i mladeži, kao i za treninge klubova i sportova od posebne važnosti. To podrazumijeva donošenje odluka o posebnim uvjetima korištenja za određene klubove, ciljane skupine i sportove.

Prioritet 2.3. Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi

2.3.1. Unaprjeđenje planskog pristupa za financijsku održivost zdravstvenog sustava s ciljem adekvatnog opremanja zdravstvenih ustanova medicinskim aparatima i lijekovima

Provedbom ove mjere nastoje se smanjiti troškovi liječenja kroz uštede u financijskome planu kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje. Također, pružit će se građanima neophodne zdravstvene usluge unutar Kantona te smanjiti lista čekanja za specifične zdravstvene usluge.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju nabavu medicinske opreme i aparata te nabavu lijekova, uz osiguranje dovoljnih fondova za ove svrhe.

2.3.2. Informatičko povezivanje i digitalizacija procesa domova zdravlja i kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje u Kantonu

Provedbom ove mjere potiče se jačanje kapaciteta primarne zdravstvene djelatnosti kroz nabavu neophodne računalne opreme.

Ključne oblasti djelovanja odnose se na informatičko uvezivanje domova zdravlja s kantonalnim Zavodom za zdravstveno osiguranje i kantonalnim Zavodom za javno zdravstvo (ZJZ).

2.3.3. Unaprjeđenje pravnoga okvira iz oblasti zdravstvenih usluga i rješavanje statusa bolničkih zdravstvenih ustanova

Provedbom ove mjere uredit će se stanje u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti i smanjiti broj ravnatelja i upravnih vijeća u ustanovama zdravstvene zaštite Kantona.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju izradu propisa za reguliranje rada zdravstvenih ustanova, usklađivanje propisa iz oblasti zdravstvenih usluga s federalnim propisima, izrada ključnih strateških dokumenata i osiguranje primjene svih važećih propisa.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine objavljen je 2010. godine, a do 2021. godine kantonalni Zakon nije usklađen s tim Zakonom. Zavod za javno zdravstvo KSB-a je u više navrata upućivao Ministarstvu zdravstva KSB-a inicijative za donošenje minimuma ključnih dokumenata, kao što su: usklađen kantonalni Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Strateški plan razvoja zdravstva za područje Kantona, Dokumentacijsku osnovu za planiranje primarne zdravstvene zaštite, Standarde i normative zdravstvene zaštite za Kanton, Strateški plan razvoja kadrova u zdravstvu.

2.3.4. Unaprjeđenje pristupa i kvalitete usluga zdravstvene zaštite kroz jačanje kapaciteta liječničkih timova u zdravstvenim ustanovama, po općinama Kantona

Provedbom ove mjere povećat će se broj i kvaliteta zdravstvenih usluga građanima Kantona te racionalizirati troškovi korištenja zdravstvenih usluga. Uz to, uložiti će se naponi za uvođenje obvezatnih zdravstvenih sistematskih pregleda svih osiguranika – građana Kantona.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju kreiranje uvjeta za uvođenje novih usluga, osnivanje centra za dijalizu, nabava nove medicinske opreme (prvenstveno za dijalizu), kao i uvođenje strateškog pristupa i planiranja razvoja stručnih profila – specijalizacija u zdravstvenim ustanovama. Također, ova mjera će obuhvatiti unaprjeđenje djelovanja u kriznim javnozdravstvenim situacijama

2.3.5. Povećanje socijalnih davanja za korisnike i poboljšanje statusa pojedinih oblika socijalne skrbi

Provedbom ove mjere stvorit će se uvjeti za poboljšanje položaja trenutanih korisnika i preduvjeti za potencijalne korisnike kroz stalnu koordinaciju centara za socijalni rad / službi za socijalnu skrb, kao tijela koja provode postupak, i Ministarstva zdravstva i socijalne politike KSB-a, Federalnog Ministarstva rada i socijalne politike, kao izvora financiranja.

Nadalje, provedbom ove mjere osigurat će se adekvatnija pojedinačna pomoć korisnicima socijalne skrbi te povećati broj smještaja u srodničke i udomiteljske obitelji. U isto vrijeme smanjit će se broj smještaja u zavode za odgoj i obrazovanje i zavode za brigu o mentalno-invalidnim osobama, te broj socijalno patoloških pojava.

Kroz predviđene aktivnosti posebno će se podržavati poboljšana ciljanost socijalne skrbi i adekvatan odabir korisnika odnosno ciljano usmjeravanje javnih rashoda za socijalnu skrb. Radit će se na unaprjeđivanju sustava identifikacije i praćenja ranjivih obitelji i obitelji u riziku. Time će se adresirati problemi socijalne isključenosti marginaliziranih skupina društva.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba, unaprjeđenje pravnog okvira i javnih politika u oblasti socijalne skrbi, unaprjeđenje udomiteljstva/hraniteljstva te podrška starim i iznemoglim osobama.

2.3.6. Jačanje materijalnih i kadrovskih kapaciteta pružatelja usluga socijalne skrbi u Kantonu

Provedbom ove mjere povećava se djelotvornost i učinkovitost pružanja socijalnih usluga te se osigurava dostupnost informacija o korisnicima socijalne skrbi u Kantonu.

Također, ovom se mjerom nastoji unaprijediti međusektorska suradnja, infrastruktura i kompetencije pružatelja usluga socijalne skrbi.

Ključne oblasti djelovanja odnose se na jačanje infrastrukture i kompetencija pružatelja usluga kroz proširenje i jačanje kapaciteta socijalnih ustanova, stručno usavršavanje zaposlenika i izradu baze podataka iz oblasti socijalne politike.

Prioritet 2.4. Povećanje stupnja sigurnosti građana

2.4.1. Unaprjeđenje aktivnosti na suzbijanju kriminaliteta i povećanje stupnja otkrivenosti počinitelja kaznenih djela

Provedbom ove mjere nastoji se:

- Povećati stupanj osobne i imovinske sigurnosti građana;
- Povećati stupanj povjerenja građana u agencije za provođenje zakona;
- Reducirati mogućnost viktimizacije.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju strateško djelovanje za prevenciju kriminaliteta, smanjenje viktimizacije, suzbijanje korupcije, suzbijanje zlouporabe opojnih droga, jačanje zaštite djece, prevenciju maloljetničke delikvencije te borbu protiv govora mržnje i kaznenih djela počinjenih nad manjinskim i ranjivim skupinama društva.

2.4.2. Povećanje sigurnosti prometa na cestama i sprječavanje narušavanja javnoga reda i mira

Provedbom ove mjere nastoji se:

- Smanjiti broj prometnih nezgoda i njihovih posljedica (smrtno stradalih, teže i lakše ozlijeđenih osoba);
- Smanjiti broj narušavanja javnoga reda i mira (ugostiteljski objekti, sportska natjecanja i sl.);
- Poboľjšati sigurnost prometa na cestama povećanim nadzorom i odlučnijim sankcioniranjem kršenja propisa.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju unaprjeđenje kontrole i nadzora prometa na cestama, povećanje sigurnosti sudionika u prometu, prevenciju nereda (posebno na masovnim/javnim događajima) te intenziviranje međuinstitucijske suradnje i dosljednu primjenu propisa.

2.4.3. Unaprjeđenje odnosa s okruženjem i jačanje povjerenja u rad policije

Provedbom ove mjere osigurat će se jačanje legitimiteta i povjerenja zajednice u rad policije te poboljšanje integriteta i zakonitog funkcioniranja policije. Time se nastoji pridonijeti poštivanju različitosti i povećanju tolerancije te smanjenju konflikata u društvenoj zajednici.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju uspostavu suradnje s građanima i organizacijama civilnog društva u suzbijanju kažnjivih i devijantnih ponašanja, prvenstveno kroz jačanje koncepta „Rad policije u zajednici“. Također, djelovat će se i u pravcu jačanja suradnje s medijima kako bi se osigurala medijska pokrivenost aktivnosti MUP-a KSB-a.

2.4.4. Jačanje organizacijskih kapaciteta i profesionalnog razvoja

Provedbom ove mjere osigurat će se stvaranje normativnih, kadrovskih, smještajnih i materijalno-tehničkih pretpostavki unapređenja znanja, sposobnosti i vještina policijskih službenika, državnih službenika i namještenika za efikasniji rad MUP-a KSB-a.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju unaprjeđenje normativnog okvira za rad MUP-a KSB-a, unaprjeđenje upravljanja ljudskim resursima te modernizacija tehničkih i logističkih kapaciteta.

Prioritet 2.5. Transparentan i efikasan javni sektor u službi građana

2.5.1. Unaprjeđenje kapaciteta kantonalnih institucija za upravljanje razvojem i dosljednu primjenu javnih politika

Provedbom ove mjere unaprijedit će se efikasnost, učinkovitost i transparentnost javne uprave u Kantonu. Namjera je da se ojača političko i institucionalno vođenje i koordinacija reforme javne uprave i ekonomskih reformi u Kantonu, uz fokus na građane i poslovni sektor, i uspostavi funkcionalna i racionalna organizacija javnog sektora. Posebno se namjerava raditi na jačanju sustava i koordinaciji izrade, provođenja i izvještavanja o razvojnim politikama / strateškim dokumentima.

Također, poboljšat će se kapaciteti institucija za harmonizaciju kantonalnih propisa s EU *acquisom*, kao i kapaciteti za izradu kvalitetnih novih propisa i javnih politika te njihovo provođenje.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju izradu cjelovitog plana djelovanja za reformske procese u kantonalnim institucijama, organiziranje obuka za državne službenike i zaposlenike javnih institucija, digitalizacija i informatizacija uprave te borba protiv korupcije.

Strateški cilj 3.

Prioritet 3.1. Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem

3.1.1. Formiranje i vođenje evidencija podataka o stanju okoliša, koji su potrebni za optimalno gospodarenje okolišem, te njihovog korištenja za ocjenu stanja okoliša i planiranje mjera zaštite okoliša

Provedbom ove mjere poboljšat će se sustav vođenja evidencije onečišćivača i onečišćenja na prostoru Kantona te pružanje informacija o stanju okoliša na transparentan način. Također, uspostaviti će se kontinuirana kontrola onečišćivača i onečišćenja te poduzimanje mjera.

3.1.2. Jačanje kapaciteta Odjela za zaštitu okoliša (materijalnih i kadrovskih te provođenje edukacija)

Kroz provedbu ove mjere:

- Provodit će se potrebne edukacije uposlenika i stanovništva;
- Stvorit će se pretpostavke (materijalne i kadrovske) za provođenje mjera za punu provedbu Kantonalnog plana zaštite okoliša (2015. – 2025.) i Kantonalnog plana upravljanja otpadom (2015. – 2025.).

3.1.3. Dovršetak projekta izrade prostorno-planske dokumentacije Kantona

Kroz provedbu ove mjere:

- Unaprijedit će se sustav evidencije i prostornog planiranja;
- Unaprijedit će se monitoring prostornih pojava i procesa;
- Povećat će se razina transpozicije legislative kroz usklađivanje i harmonizaciju prostornih planova na razini općina, KSB-a i Federacije BiH.

3.1.4. Sanacija crnih točaka i klizišta

Provedbom ove mjere smanjit će se pritisci na okoliš, prvenstveno sanacijom lokacija koje predstavljaju rizik za okoliš i stanovništvo, uključujući razminiranje kontaminiranih područja. U konačnici, očekuje se poboljšanje kvalitete voda i tla.

3.1.5. Razvoj kapaciteta sustava zaštite i spašavanja te odgovora na prirodne i druge nesreće

Provedbom ove mjere u Kantonu će se:

- Modernizirati i ojačati kapacitete sustava zaštite i spašavanja kroz izvođenje projekata opremanja (digitalizacija informacijsko-komunikacijskog sustava operativnih centara civilne zaštite) i obučavanja (osnivanje edukacijskog centra), čime će se umanjiti negativni učinci prirodnih i drugih nesreća na sigurnost građana;
- Osigurati logističku podršku kroz uspostavu skladišta za materijalno-tehnička sredstva i opremu te formiranje Službe za logističku podršku kao dijela struktura civilne zaštite.

Prioritet 3.2. Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture

3.2.1. Unaprjeđenje i razvoj kanalizacijske infrastrukture, sustava prikupljanja i sustava pročišćavanja otpadnih voda

Provedbom ove mjere unaprijedit će se sustav prikupljanja, tretmana i ispuštanja otpadnih voda.

Ključne oblasti djelovanja odnose se na obnovu postojeće i proširenje kanalizacijske mreže, izradu projektno-planske dokumentacije za projekte obnove i izgradnje novih dijelova mreže, i izvođenje planiranih radova.

3.2.2. Unaprjeđenje infrastrukture za prihvata, selektiranje – odvajanje korisnog otpada, reciklažu, transfer i krajnje zbrinjavanje nekorisnog komunalnog otpada

Provedbom ove mjere ostvarit će se:

- Podizanje svijesti o potrebi selektiranja – odvajanja korisnog otpada i reciklaže;
- Unaprjeđenje stanja upravljanja otpadom kroz formiranje mreže lokalnih centara i punktova za odvojeno prikupljanje otpada;
- Formiranje regionalnih centara za upravljanjem otpadom (RCUO).

Time će se stvoriti osnova za unaprjeđivanje integralnog upravljanja otpadom i razvijanje sustava cirkularne ekonomije u budućnosti.

3.2.3. Zaštita i unaprjeđenje vodoopskrbe

Kroz provedbu ove mjere namjerava se rekonstruirati i modernizirati sustav vodoopskrbe te povećati stupanj pokrivenosti i kvalitete usluga vodoopskrbe.

Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju obnovu postojeće i proširenje vodovodne mreže te poboljšanje upravljanja lokalnim vodovodima.

Prioritet 3.3. Osiguranje zaštite prirodnih resursa kroz održivo i energetske učinkovito korištenje resursa

3.3.1. Provođenje programa mjera za povećanje energetske učinkovitosti (E. U.) javnih i gospodarskih objekata i ekonomičnijeg korištenja energije kao instrumenta za sprječavanje onečišćenja i kontrolu onečišćenja

Ova mjera dovest će do:

- Podizanja svijesti o potrebi upravljanja energijom i koristima koje energetska učinkovitost donosi;
- Smanjenja potrošnje energije kao ključnog instrumenta za sprječavanje onečišćenja i kontrolu onečišćenja;
- Smanjenja negativnih utjecaja na okoliš, poboljšanje sigurnosti opskrbe energijom i zadovoljavanje rastuće potrošnje energije.

Provedbom ove mjere pridonijet će se smanjenju emisije onečišćujućih tvari i stakleničkih plinova odnosno dekarbonizaciji energetskog sektora.

Ključno područje djelovanja odnosi se na poboljšanu energijsku učinkovitost zgrada. Paralelno će se nastojati ostvariti povezivanje s mjerama i projektima iz ekonomskog sektora kako bi se podrška pružila malim i srednjim poduzećima na poboljšanju energetske učinkovitosti (načela „zelene ekonomije“ i „ekologizacije“).

3.3.2. Povećanje zaštite i očuvanja prirodnih područja koja imaju nemjerljivu prirodnu i kulturno-povijesnu vrijednost

Ova mjera dovest će do:

- Podizanja svijesti o očuvanju i zaštiti okoliša te održivom korištenju resursa;
- Smanjenja negativnih antropogenih utjecaja na područja koja su od prirodnog ili kulturno-povijesnog značaja;
- Zaštite područja koja su od velikog prirodnog i kulturno-povijesnog značaja;
- Određivanja modela zaštite za područja visoke prirodne vrijednosti.

11. INDIKATIVNI FINACIJSKI OKVIR

Tablica 59. Indikativni finacijski okvir

INDIKATIVNI FINACIJSKI OKVIR STRATEGIJE RAZVOJA KSB-a 2021. – 2027.						
Oznaka strateškog cilja, prioriteta i mjere		Struktura financiranja (%)	Ukupno (milijuna KM)	Proračun institucije (milijuna KM)	Ostali izvori	
					(milijuna KM)	Naziv potencijalnog izvora
1.	Poticati održivi ekonomski razvoj	28,68 %	130,5	78	52,5	
1.1.	Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije	7,03 %	32	19	13	
1.1.1.	Unaprjeđenje kapaciteta, kvalitete, promocije i konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje		20	15	5	Proračuni JLS
1.1.2.	Potpoma razvijanju perspektivnih biljnih kultura i samozapošljavanju u poljoprivredi		8	3	5	Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a u KSB-u, fondovi EU-a i fondovi drugih donatora; krediti za poljoprivredu
1.1.3.	Unaprjeđenje kapaciteta u šumskogospodarskom društvu i održivo gospodarenje šumama		4	1	3	Proračun Šumskogospodarskog društva „Šume Središnje Bosne“, d.o.o.; donatorska sredstva
1.2.	Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju	10,55 %	48	31	17	
1.2.1.	Jačanje konkurentnosti MSP-a te izvoza uz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda		15	10	5	Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a u sastavu KSB-a, EU fondovi i donatori
1.2.2.	Potpoma istraživanju i eksploataciji potencijala mineralnih sirovina		25	15	10	Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a u sastavu KSB-a
1.2.3.	Razvoj sektora informacijskih tehnologija i digitalizacije		3	2	1	Proračun Federacije BiH, EU fondovi i donatori
1.2.4.	Podrška transferu te razvoju tehnologija i inovacija kroz znanstvenoistraživački sektor		5	4	1	Proračun Federacije BiH, EU i drugi donatori
1.3.	Poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma	6,26 %	28,5	13	15,5	
1.3.1.	Povećanje kvalitete i promocije turističke ponude uz valorizaciju turističkih resursa		13	3	10	Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a u sastavu KSB-a, međunarodni donatori, koncesionari
1.3.2.	Unaprjeđenje turističke infrastrukture i revitalizacija kulturno-povijesnih objekata i turističkih destinacija		15,5	10	5,5	Proračun Federacije BiH, EU fondovi, Turistička zajednica KSB-a

1.4.	Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održiv rast i zapošljavanje	4,84 %	22	15	7	
1.4.1.	Unaprjeđenje poslovnog okruženja i podrške poslovanju		12	10	2	Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a na području KSB-a
1.4.2.	Unaprjeđenje stanja poslovne infrastrukture i usluga		10	5	5	Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a na području KSB-a
2.	Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenog okruženja za sve građane	58,60 %	266,6	192,4	74,2	
2.1.	Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava za sve građane	12,37 %	56,3	56,3	0	
2.1.1.	Unaprjeđenje predškolskog, osnovnog i srednjeg (posebice srednjeg strukovnog) odgoja i obrazovanja, kao i obrazovanja odraslih osoba, uz usklađivanje s društvenim i gospodarskim potrebama Kantona		20,3	20,3		
2.1.2.	Unaprjeđenje kapacitete rukovođenja odgojno-obrazovnim ustanovama, kao i kontinuirano stručno usavršavanje i vrednovanje zaposlenika u odgojno-obrazovnim ustanovama i jačanje inicijalnog obrazovanja nastavnog osoblja		3	3		
2.1.3.	Unaprijediti sustav za obrazovanje i obuku odraslih osoba, podrška programu prekvalifikacije i doškolovanja kao stjecanje SSS-a		1	1		
2.1.4.	Obnoviti (izgraditi) i opremiti odgojno-obrazovne ustanove		30	30		
2.1.5.	Unapređenje prometnog odgoja, kulture i obrazovanja te usklađivanje standarda, kao i načina provedbe vozačkog ispita (osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila, edukacija sudionika prometa, edukacija djece, učenika i studenata)		2	2		
2.2.	Unaprjeđenje sporta i kulture	0,88 %	4	4	0	
2.2.1.	Obnoviti i opremiti prostore za provedbu kulturnih aktivnosti i podignuti svijest mladeži o važnosti kulture		2	2		
2.2.2.	Obnoviti i opremiti športske objekte i podignuti svijest mladeži o važnosti bavljenja športskim aktivnostima		2	2		
2.3.	Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi	43,87 %	199,6	125,4	74,2	
2.3.1.	Unaprjeđenje planskog pristupa za financijsku održivost zdravstvenog sustava s ciljem adekvatnog opremanja zdravstvenih ustanova medicinskim aparatima i lijekovima		1	0,2	0,8	Kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje, donacije
2.3.2.	Informatičko povezivanje i digitalizacija procesa domova zdravlja i kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje		3	3		Federalno ministarstvo zdravstva, kredit Svjetske banke
2.3.3.	Unaprjeđenje pravnoga okvira iz oblasti zdravstvenih usluga i		0,2	0,1	0,1	Kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje

	rješavanje statusa bolničkih zdravstvenih ustanova					
2.3.4.	Unaprjeđenje pristupa i kvalitete usluga zdravstvene zaštite kroz jačanje kapaciteta liječničkih timova u zdravstvenim ustanovama po općinama s područja Kantona		115	55	60	Kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje
2.3.5.	Povećanje socijalnih davanja za korisnike i poboljšanje statusa pojedinih oblika socijalne skrbi		80	67	13	Proračun Federacije BiH
2.3.6.	Jačanje materijalnih i kadrovskih kapaciteta pružatelja usluga socijalne skrbi u Kantonu		0,4	0,1	0,3	Proračuni JLS-a
2.4.	Povećanje stupnja sigurnosti građana	1,36 %	6,2	6,2	0	
2.4.1.	Unaprjeđenje aktivnosti na suzbijanju kriminaliteta i povećanje stupnja otkrivenosti počinitelja kaznenih djela		0,5	0,5		IPA fondovi i druge donacije
2.4.2.	Povećanje sigurnosti prometa na cestama i sprječavanje narušavanja javnoga reda i mira		0,5	0,5		
2.4.3.	Unaprjeđenje odnosa s okruženjem i jačanje povjerenja u rad policije		0,2	0,2		
2.4.4.	Jačanje organizacijskih kapaciteta i profesionalnog razvoja		5	5		
2.5.	Transparentan i djelotvoran javni sektor u službi građana		0,5	0,5	0	
2.5.1.	Unaprjeđenje kapaciteta kantonalnih institucija za upravljanje razvojem i dosljednu primjenu javnih politika		0,5	0,5		
3.	Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu	12,72 %	57,875	1,515	56,36	
3.1.	Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem	0,49 %	2,225	1,375	0,85	
3.1.1.	Formiranje i vođenje evidencija podataka o stanju okoliša koji su potrebni za optimalno gospodarenje okolišem i njihovo korištenje, za ocjenu stanja okoliša i planiranje mjera zaštite okoliša		0,175	0,175		
3.1.2.	Jačanje kapaciteta Odjela za zaštitu okoliša (materijalnih i kadrovskih te provođenje edukacija)		0,14	0,14		
3.1.3.	Dovršetak projekta izrade prostorno-planske dokumentacije Kantona		0,06	0,06		
3.1.4.	Sanacija crnih točaka i klizišta		0,35		0,35	Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH
3.1.5.	Razvoj kapaciteta sustava zaštite i spašavanja te odgovora na prirodne i druge nesreće		1,5	1	0,5	EU fondovi i dr.
3.2.	Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture	11,51 %	52,36	0	52,36	

3.2.1.	Unaprjeđenje i razvoj kanalizacijske infrastrukture, sustava prikupljanja i sustava pročišćavanja otpadnih voda		2,31		2,31	Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH
3.2.2.	Unaprjeđenje infrastrukture za prihvatanje, selektiranje – odvajanje korisnog otpada, reciklažu, transfer i krajnje zbrinjavanje nekorisnog komunalnog otpada		1,05		1,05	Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH
3.2.3.	Zaštita i unaprjeđenje vodoopskrbe		49		49	Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH, kreditnih sredstava EBRD-a, SIDA
3.3.	Osiguranje zaštite prirodnih resursa kroz održivo i energetske učinkovito korištenje resursa	0,72 %	3,29	0,14	3,15	
3.3.1.	Provođenje programa mjera za povećanje energetske učinkovitosti (E. U.) javnih i gospodarskih objekata i ekonomičnijeg korištenja energije kao instrumenta za sprječavanje i kontrolu onečišćenja		3,15		3,15	Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH
3.3.2.	Povećanje zaštite i očuvanja prirodnih područja koja imaju nemjerljivu prirodnu i kulturno-povijesnu vrijednost		0,14	0,14		
Ukupno iz Strateškog dokumenta		100,00 %	454,975	271,915	183,06	
PREGLED PO IZVORIMA (milijuna KM)						
Proračunska sredstva		Kreditna sredstva		Ostali izvori		
271,915		48		135,06		
60 %		10 %		30 %		

Indikativni financijski okvir predstavlja pregled potrebnih financijskih sredstava za provedbu mjera, pri čemu se daje pregled i potencijalnih izvora sredstava. Strategijom razvoja KSB-a predviđen je najveći iznos financijskih sredstava za provedbu Strateškog cilja 2., i to 58,60 %, Strateškog cilja 1. – 28,658 % i Strateškog cilja 3. – 12,72 %. Ukupna vrijednost planiranih strateških projekata iznosi oko 454 milijuna KM. Postotak planiranih sredstava koji se odnosi na proračunska sredstva je 60 %, dok se 30 % odnosi na ostale izvore financiranja i 10 % na kreditna sredstva.

12. STRATEŠKI PROJEKTI

U skladu s člankom 13. Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine, za provedbu strateških dokumenata mogu se identificirati strateški projekti kao intervencije najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva. Strateški projekti trebaju imati višestruki učinak na razvoj i njihova provedba može biti osnova za pokretanje drugih projekata. Rezultati strateških projekata trebaju pridonijeti pozitivnom utjecaju na poboljšanje kvalitete života veće skupine građana, a poglavito socijalno ugroženih kategorija stanovništva, te omogućiti održivi rast i razvoj.

Strategijom razvoja Kantona Središnja Bosna za razdoblje od 2021. – 2027. godine definirano je ukupno 194 strateških projekata organiziranih u 39 mjera i 11 prioriteta. Detaljan pregled strateških projekata, s očekivanim učincima i indikativnim financijskim okvirom, nalazi se u Aneksu 1.

13. USKLAĐENOST STRATEGIJE RAZVOJA S DRUGIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA

Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine¹⁸ utvrđuje obavezu vertikalne koordinacije i usklađivanja strateških dokumenata na različitim nivoima vlasti u Federaciji u pravcu definiranja zajedničkih razvojnih ciljeva. U tom smislu, Strategija razvoja Federacije predstavlja podlogu za usklađivanje i izradu strategija razvoja kantona. Nadalje, Uredba o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine¹⁹ (članak 16.) propisuje obvezu usklađenosti svih strateških dokumenata, odnosno nalaže potrebu za provjerom usklađenosti razvojnih pravaca i strateških ciljeva Strategije razvoja KSB-a u odnosu na Strategiju razvoja Federacije BiH, relevantne strateške dokumente Bosne i Hercegovine, relevantne dokumente iz procesa europskih integracija i međunarodno prihvaćene globalne ciljeve održivog razvoja. Tijekom 2020. godine, paralelno s izradom Strategije razvoja KSB-a, tekao je proces izrade Strategije razvoja Federacije BiH i Okvira ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, kojim se provode ciljevi održivog razvoja iz Agende UN-a 2030 u Bosni i Hercegovini. U ovom poglavlju tablično su prikazane poveznice Strategije razvoja KSB-a s navedenim dvama strateškim dokumentima.

Tablica 60. Pregled poveznica Strategije razvoja KSB-a sa Strategijom razvoja Federacije BiH i Okvirom ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini

Strategija razvoja KSB-a – strateški ciljevi i prioriteti	Strategija razvoja Federacije BiH 2021. – 2027.	Okvir ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini
Strateški cilj 1: Poticati održivi ekonomski razvoj	Strateški cilj 1. Ubrzan ekonomski razvoj; Strateški cilj 3. Resursno djelotvoran i održiv razvoj	Pravac razvoja: Pametni rast
Prioritet 1.1. Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije	Prioritet 3.5. Poticati razvoj ruralnih prostora	Akcelerator: Povoljno okruženje za poduzetništvo i inovacije
Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju	Prioritet 1.1. Povećavati digitaliziranost ekonomije; Prioritet 1.2. Podržavati transfer i razvoj tehnologija	Akcelerator: Povećanje investicija u infrastrukturu
Prioritet 1.3. Poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma	Prioritet 1.3. Podržavati razvoj poslovnog i privatnog sektora	Akcelerator: Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem
Prioritet 1.4. Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održivi rast i zapošljavanje	Prioritet 1.3. Podržavati razvoj poslovnog i privatnog sektora;	Akcelerator: Povoljno okruženje za poduzetništvo i inovacije

¹⁸Članak 3. i članak 16. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine

¹⁹Članak 16. Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine

Strategija razvoja KSB-a – strateški ciljevi i prioriteti	Strategija razvoja Federacije BiH 2021. – 2027.	Okvir ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini
	Prioritet 1.4. Podržavati izvoz i stvaranje proizvoda više dodane vrijednosti	
Strateški cilj 2: Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane	Strateški cilj 2: Prosperitetan i inkluzivni društveni razvoj Strateški cilj 4: Djelotvoran, transparentan i odgovoran javni sektor	Pravci razvoja: Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom Pametni rast Društvo jednakih mogućnosti
Prioritet 2.1. Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava	Prioritet 2.1. Unaprjeđivati obrazovni sustav	Akcelerator: Unapređenje pristupa i kvalitete obrazovanja i obuke Akcelerator: Pобоljšanje inkluzivnosti obrazovnih sustava
Prioritet 2.2. Unaprjeđenje sporta i kulture	Prioritet 2.3. Poboљšavati rast stanovništva, stabilnost obitelji i položaj mladih osoba	Akcelerator: Povećanje investicija u infrastrukturu Akcelerator: Poboљšanje inkluzivnosti obrazovnih sustava
Prioritet 2.3. Poboљšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi	Prioritet 2.2. Poboљšavati ishode zdravstvenog sustava Prioritet 2.5. Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost	Akcelerator: Unapređenje politika socijalne skrbi Akcelerator: Osiguranje pristupa efikasnoj zdravstvenoj zaštiti
Prioritet 2.4. Povećanje stupnja sigurnosti građana	Prioritet 4.2. Staviti javnu upravu u službu građana Prioritet 2.3. Poboљšavati rast stanovništva, stabilnost obitelji i položaj mladih osoba	Akcelerator: Vladavina prava, sigurnost i osnovna prava
Prioritet 2.5. Transparentan i djelotvoran javni sektor u službi građana	Prioritet 4.2. Staviti javnu upravu u službu građana	Akcelerator: Djelotvoran, otvoren, inkluzivan i odgovoran javni sektor Akcelerator: Vladavina prava, sigurnost i osnovna prava
Strateški cilj 3: Poboљšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu	Strateški cilj 3: Resursno djelotvoran i održiv razvoj	Pravac razvoja: Pametni rast
Prioritet 3.1. Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem	Prioritet 3.1. Unaprjeđivati zaštitu i korištenje prirodnih resursa Prioritet 3.6. Povećati otpornost na krize	Akcelerator: Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem
Prioritet 3.2. Poboљšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture	Prioritet 3.1. Unaprjeđivati zaštitu i korištenje prirodnih resursa Prioritet 3.5. Poticati razvoj ruralnih prostora	Akcelerator: Povećanje investicija u infrastrukturu
Prioritet 3.3. Osigurana zaštita prirodnih resursa kroz održivo i energetske učinkovito upravljanje resursima i korištenje resursa	Prioritet 3.1. Unaprjeđivati zaštitu i korištenje prirodnih resursa Prioritet 3.2. Unaprjeđivati kvalitetu zraka Prioritet 3.3. Povećati energijsku učinkovitost	Akcelerator: Zeleni rast i čista energija

14. OKVIR ZA PROVOĐENJE, MONITORING, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE RAZVOJA

U skladu s važećim propisima za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Federaciji BiH, definiraju se procesi i obveze u domeni provođenja, monitoringa, izvještavanja i evaluacije

Strategije razvoja KSB-a. U nastavku teksta nalazi se opis odgovornih institucija, vrste postupaka, dinamika postupanja i okvir za rokove u pogledu ispunjavanja zakonskih obveza za provođenje, monitoring, izvještavanje i evaluaciju.

Provođenje

Provođenje Strategije razvoja KSB-a ostvaruje se kroz primjenu alata, koje definira Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine i Uredba o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine. Propisani alati za provođenje su akcijski plan za provođenje strategije, smjernice za trogodišnje planiranje, trogodišnji i godišnji planovi rada tijela uprave na razini kantonalnih tijela uprave. Propisani alati za provođenje kreiraju se u skladu s člankom 19. Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine i člancima 10., 11. i 12. Uredbe o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Akcijski plan za provođenje strategije izrađuje se za plansko razdoblje važenja Strategije svake planske godine prema načelu planiranja za 1 + 2 godine, uz usklađivanje s procesom izrade i prihvatanja smjernica. Akcijski plan minimalno sadrži sljedeće elemente: naziv strateškog cilja i prioriteta, naziv planiranih mjera i strateških projekata, s očekivanim rezultatima, nositelje provedbe, okvirnu financijsku vrijednost, po godinama, i očekivane izvore financiranja. Izradu akcijskog plana koordinira Ured, uz konzultacije s Vijećem za razvojno planiranje KSB-a. Akcijski plan prihvata Vlada KSB-a.

Provedba kroz izradu trogodišnjih planova rada tijela uprave na razini kantonalnih tijela uprave, u skladu s podzakonskim okvirom zasnovana je na početnom procesu izrade smjernica. **Smjernice** se izrađuju svake godine za razdoblje od tri godine (1 + 2), sa sadržajem koji obuhvaća oznaku razine za koju se izrađuje i razdoblja na koja se odnose, svrhu smjernica, strateške pravce koji proizlaze iz Strategije razvoja, prioritete, mjere i strateške projekte, indikativni financijski okvir i odgovarajuće indikatore. Smjernice priprema predsjednik Vlade Kantona Središnja Bosna, u suradnji s Uredom, a uz prethodne konzultacije i preporuke Vijeća za razvojno planiranje. Smjernice prihvata Vlada KSB-a.

Trogodišnji plan rada kantonalnih tijela uprave KSB-a provedbeni je dokument koji operacionalizira strateške ciljeve, prioritete i mjere iz Strategije razvoja KSB-a, te operacionalizira mjerodavnosti tijela uprave, i predstavlja temelj za izradu DOP-a i PJI-a. Prilikom izrade trogodišnjeg plana rada, kantonalna tijela uprave imaju obvezu preuzeti relevantne mjere iz Strategije razvoja KSB-a, s pripadajućim indikatorima, kao i polazne i ciljane vrijednosti indikatora za svaku godinu trogodišnjeg razdoblja. Trogodišnji plan rada prihvata se svake godine. U izradi trogodišnjeg plana kantonalna tijela uprave preuzimaju projekte i aktivnosti iz akcijskog plana.

Mjere iz Strategije razvoja unose se kao programi u trogodišnji plan rada, a svaki program u trogodišnjem planu rada utvrđuje se i kao program u DOP-u, s dodijeljenom šifrom. To znači da je mjera iz Strategije razvoja jednaka programu u trogodišnjem planu rada i DOP-u.

U odnosu na svaku utvrđenu mjeru ili program definiraju se aktivnosti/projekti čije ostvarenje u trogodišnjem razdoblju pridonosi ostvarenju prioriteta i strateškog cilja iz Strategije razvoja KSB-

a. Osim navedenog, u trogodišnjem planu rada definira se jedan glavni program kantonalnog tijela uprave na osnovi strateških ciljeva i prioriteta iz Strategije razvoja KSB-a i dokumenta smjernica.

Godišnji plan rada provedbeni je dokument koji sadrži, osim redovitih aktivnosti, i aktivnosti na godišnjoj razini koje će se poduzimati kako bi se dostigli strateški ciljevi, te ostvarili prioriteta i mjere iz prihvaćenih strateških dokumenata, a priprema se na osnovi prihvaćenih trogodišnjih planova. U godišnji plan rada kantonalna tijela uprave preuzimaju odabrane programe iz trogodišnjeg plana rada, uključujući i glavni program.

Osim godišnjeg programa rada, koji izrađuje svako tijelo uprave pojedinačno, u skladu s Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine i relevantnim kantonalnim propisima, izrađuje se **godišnji program rada Vlade KSB-a**.

Prihvaćeni trogodišnji i godišnji planovi rada objavljuju se na web-stranici Kantona.

Doprinos provođenju Strategije razvoja KSB-a daje i obveza jedinica lokalne samouprave da usklađuju strategije razvoja jedinica lokalne samouprave s kantonalnim strateškim dokumentima.

Monitoring i izvještavanje

Prema Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine i Uredbi o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine, procesi monitoringa i izvještavanja obvezne su radnje razvojnog planiranja i upravljanja razvojem.

Monitoring je sustavno i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije Strategije razvoja KSB-a, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima.

Kvalitetno obavljanje monitoringa podrazumijeva da sva kantonalna tijela uprave trebaju uspostaviti i redovito ažurirati elektroničke evidencije o provođenju strategije, s indikatorima ostvarenja strateških ciljeva, prioriteta i mjera iz Strategije razvoja, kao i indikatorima iz godišnjeg plana rada. Osnova za izradu izvještaja o radu tijela uprave i izradu izvještaja o razvoju čine spomenute evidencije.

Izvještavanje, u skladu s važećim normativnim okvirom, podrazumijeva obvezu izrade godišnjih izvještaja o radu i izvještaj o razvoju.

Godišnji izvještaj o radu priprema se s namjerom praćenja provođenja planiranih aktivnosti i ocjene doprinosa u ostvarivanju programa (mjera) tijela i institucija na razini Kantona.

U godišnjem izvještaju o radu precizno se navodi jesu li i u kojoj mjeri provedene planirane aktivnosti iz godišnjih programa rada, očekivani i ostvareni rezultati, planirana i potrošena sredstva za provođenje aktivnosti, i za eventualno neprovođenje, razlog za neprovođenje ili djelomično provođenje.

Godišnje izvještaje o radu izrađuju kantonalna tijela uprave i Vlada KSB-a u skladu s Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine i relevantnim kantonalnim propisima.

Izvještaj o razvoju provedbeni je dokument kojim se na godišnjoj razini sagledavaju stupanj provedbe, opći razvojni trendovi, kao i napredak u ostvarenju strateških ciljeva iz strateških dokumenata. Izvještaj o razvoju KSB-a izrađuje Ured za europske integracije.

Osim navedenog, Ured koordinira procesom monitoringa, evaluacije i izvještavanja o provođenju Strategije, što podrazumijeva aktivnu suradnju sa svim institucijama nositeljima provedbe i monitoringa. U tom smislu, značajnu ulogu ostvaruje i Vijeće za razvojno planiranje Kantona koje ima savjetodavnu ulogu u procesima provedbe, monitoringa, evaluacije i izvještavanja o provođenju razvojnih prioriteta u Kantonu. Vijeće razmatra godišnji izvještaj o razvoju Kantona, daje preporuke za unaprjeđenje provođenja i kvalitetu samog izvještaja.

Vlada KSB-a prihvata izvještaj o razvoju Kantona te ga, radi informiranja, dostavlja Saboru Kantona.

Godišnji izvještaji o radu i izvještaj o razvoju objavljuju se na web-stranici Kantona.

Evaluacija

Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine i Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine definirane su vrste i procedure za provođenje evaluacije strateških dokumenata.

Evaluacija je proces kojim se određuje vrijednost i značaj intervencije odnosno programa, projekta ili sveukupne strategije razvoja prema definiranim kriterijima. Za strateške dokumente Kantona obvezatna je *Evaluacija u tijeku*, i ta obveza postoji za Strategiju razvoja KSB-a. *Evaluacija u tijeku* radi se s ciljem utvrđivanja stupnja provedbe strateških dokumenata, te učinkovitosti i djelotvornosti planiranih mjera i rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i osiguranja ulaznih elemenata za strateške dokumente za sljedeći planski ciklus.

Evaluacija u tijeku radit će se u pretposljednjoj godini provođenja Strategije razvoja KSB-a (2026. godine). Evaluaciju će provesti nezavisni vanjski evaluator kojega izabere Ured za europske integracije KSB-a.

Evaluacija se može raditi i u sredini razdoblja provođenja ako se za tim pokaže potreba koju utvrdi Vlada Kantona.

ANEKSI

Aneks 1. Detaljan pregled mjera po strateškim ciljevima

STRATEGIJA RAZVOJA KANTONA SREDIŠNJA BOSNA ZA RAZDOBLJE 2021. – 2027. GODINE

Programski okvir

STRATEŠKI CILJ 1.

**Poticati održivi ekonomski
razvoj**

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj		
Prioritet	1.1. Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije		
Naziv mjere	1.1.1. Unaprjeđenje kapaciteta, kvalitete, promocije i konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Osigurati uspješniju i pravedniju raspodjelu poticaja; osiguranje financiranja i povećanje održivosti poljoprivrednih proizvođača. Podrška će biti usmjerena na povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, uz kontrolu kvalitete i certifikaciju sigurnosti hrane (oznaka podrijetla, geografska oznaka i oznaka tradicionalnog proizvoda) kroz organsku i integralno-održivu proizvodnju te podršku razvoju biotehnologije. S gledišta negativnih utjecaja pandemije bolesti COVID-19 u sektoru poljoprivredno-prehrambene proizvodnje, potrebne su hitne mjere za očuvanje likvidnosti i zapošljavanja koje su planirane općim izdvojenim mjerama za podršku poslovanju (poticaji, subvencije, kreditna jamstva, obustava naplata i sl.), a koje se provode za sve gospodarske sektore, kao i posebne aktivnosti koje su integrirane u mjere za prioritet vezan za podršku razvoju poljoprivrede.</p>		
Strateški projekti	1.1.1.1	Unaprjeđenje i nadogradnja informacijskog sustava u poljoprivredi	
	1.1.1.2	Podrška certifikaciji kvalitete poljoprivrednih proizvoda i organskoj proizvodnji	
	1.1.1.3	Podrška udruživanju poljoprivrednika, formiranju i jačanju zadruga, klastera te ukupnjavanje	
	1.1.1.4	Podrška izvozu i većem stupnju finalizacije poljoprivrednih proizvoda	
	1.1.1.5	Promocija i brandiranje domaće poljoprivredne proizvodnje uz podršku sajmovima poljoprivrede koji se održavaju na području KSB-a i sudjelovanju na sajmovima poljoprivrede u regiji	
	1.1.1.6	Potpora izgradnji otkupnih kapaciteta za poljoprivredne proizvode	
	1.1.1.7	Potpora stočarskoj proizvodnji i uvezivanje farmi s prerađivačima	
	1.1.1.8	Zaštita i promocija branda poljoprivrednih proizvoda i pasmina iz KSB-a	
	1.1.1.9	Promocija poljoprivrednih proizvođača i prehrambene industrije KSB-a	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Ostvarene investicije u poljoprivredi u nova stalna sredstva (u 000 KM)	100.000,00	500.000,00
	Broj novocertificiranih organskih proizvođača	20	40
	Površina državnoga zemljišta dana u zakup poljoprivrednicima (u ha)	50	350
	Informacijski sustav s podacima za sektor poljoprivrede	Registar poljoprivrednih	Aplikacija za obradu

	gospodarstava na razini Federacije BiH	novčane podrške na razini KSB-a
Broj agroklastera	0	2
Broj i kapacitet nabavljenih hladnjača i sušara kroz potporu	0	2
Broj brandiranih poljoprivrednih proizvoda	1	3
Broj zaštićenih/certificiranih domaćih pasmina	3	5
Broj nastupa na poljoprivrednim sajmovima	2	4
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Bolje iskorištavanje potencijala za razvoj poljoprivrede koje će dovesti do povećanja prinosa u poljoprivrednoj proizvodnji. Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a, povećanje stope pokrivenosti uvoza izvozom i povećanje stope zaposlenosti. Povećanje izvoza djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, povećanje održivosti i broja registriranih poljoprivrednih gospodarstava te povećanje netoplaće i prihoda od poreza p/c.	
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	20.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona (15.000.000 KM), proračun JLS-a i ostali vanjski izvori (5.000.000KM)	
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine	
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo poljoprivrede KSB-a	
Nositelji provođenja mjere	Općinske službe mjerodavne za gospodarstvo, zadruge, udruge poljoprivrednika, Gospodarska komora Kantona Središnja Bosna	
Ciljane skupine	Poljoprivredni proizvođači s područja KSB-a, predstavnici savjetodavnih službi	

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj
Prioritet	1.1. Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije
Naziv mjere	1.1.2. Potpora razvijanju perspektivnih biljnih kultura i samozapošljavanju u poljoprivredi
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Razvijanje intenzivne poljoprivredne proizvodnje perspektivnih biljnih kultura jedna je od ključnih razvojnih mjera u sektoru poljoprivrede u poslijepandemijskom razdoblju. Ključne biljne kulture i poljoprivredni proizvođači koji će dobiti potporu uključuju bobičasto/jagodičasto voće, autohtone poljoprivredne proizvode te

	organske proizvode. Kako bi se gore navedeno uspješno razvijalo, bit će neophodno pružiti dodatnu potporu zaštiti i prevenciji zaraznih bolesti biljaka i životinja. Ova mjera ima poseban značaj i prioritet s gledišta sanacije šteta uzrokovanih pandemijom.		
Strateški projekti	1.1.2.1	Potpora poljoprivrednim proizvođačima za podizanje zasada bobičastog/jagodičastog voća	
	1.1.2.2	Potpora zaštiti i povećanju zasada autohtonih poljoprivrednih proizvoda	
	1.1.2.3	Potpora proizvodnji u zaštićenim prostorima	
	1.1.2.4	Potpora razvoju organske proizvodnje	
	1.1.2.5	Potpora zaštiti i prevenciji zaraznih bolesti biljaka i životinja	
	1.1.2.6	Potpora samozapošljavanju u poljoprivredi	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Iznos poticaja u poljoprivredi (u KM)	1.000.000,00	2.500.000,00
	Zasađene površine/stabla autohtonih vrsta	7 ha	20 ha
	Zasađene površine pod jagodičastim/bobičastim voćem (u ha)	300 ha	350 ha
	Ukupna površina dodijeljenih plastenika	0	1,5 ha
	Broj registriranih proizvođača organskih poljoprivrednih proizvoda	20	40
	Vrijednost dodijeljene potpore za zaštitu i prevenciju zaraznih bolesti biljaka i životinja	200.000,00	3.500.000,00
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Povećanje ukupnih prinosa u poljoprivrednoj proizvodnji; utjecaj na povećanje BDP-a, povećanje stope zaposlenosti te povećanje netoplaće i prihoda od poreza p/c.</i>		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	8.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona (3.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, proračun JLS-a u KSB-u, fondovi EU-a i fondovi drugih donatora; krediti za poljoprivredu (5.000.000 KM)		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo poljoprivrede KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije BiH, općinske službe mjerodavne za gospodarstvo, razvojne agencije, zadruge, udruge poljoprivrednika		
Ciljane skupine	Poljoprivredni proizvođači s područja KSB-a		

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj			
Prioritet	1.1. Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije			
Naziv mjere	1.1.3. Unaprjeđenje kapaciteta u šumskogospodarskom društvu i održivo gospodarenje šumama			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	S obzirom na značaj šuma na kojima se zasniva održivo gospodarenje šumama, njihova struktura nije najpovoljnija. Za sve ostale kategorije šuma i šumskih zemljišta upitna je rentabilnost gospodarenja, odnosno veća su ulaganja od mogućeg prihoda, te će se raditi na primjeni niza uzgojnih mjera s ciljem unaprjeđenja održivog gospodarenja šumama, uključujući pošumljavanje goleti, uz redovitu proizvodnju sjemena i sadnog materijala te provođenje mjera za zaštitu šuma. Pri tome, s obzirom na to da Bosna i Hercegovina sada ima svoj FSC standard, radit će se na jačanju kapaciteta i redovitoj primjeni FSC standarda za certificiranje gospodarenja šumama na području KSB-a, za unaprjeđenje ekoloških i ekonomskih performansi gospodarenja šumama KSB-a.			
Strateški projekti	1.1.3.1	Pošumljavanje ogoljenog i erozivnog zemljišta na lokacijama klizišta i drugim oštećenim područjima		
	1.1.3.2	Razminiranje šumskih površina		
	1.1.3.3	Intenzivan inspekcijski nadzor za suzbijanje nelegalne sječe šuma		
	1.1.3.4	Jačanje kapaciteta šumskogospodarskog društva		
	1.1.3.5	Unapređenje primjene uzgojnih mjera gospodarenja šumama		
	1.1.3.6	FSC certificiranje u gospodarenju šumama		
	1.1.3.7	Promocija i edukacija za iskorištavanje nedrvenih šumskih proizvoda		
	1.1.3.8	Razvijanje svijesti javnosti o važnosti šuma i mogućim negativnim posljedicama deforestacije i degradacije šuma		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Certificirane šumske površine prema FSC standardu (u ha)		186.000,00 ha	200.000,00 ha
	Ukupna izdvajanja namjenskih sredstava za oblast šumarstva u razdoblju Strategije (u KM)		700.000,00	1.000.000,00
	Uspješno godišnje certificiranje šumskogospodarskog društva u skladu s FSC standardom (u razdoblju 2021. – 2027. godine)		4 godišnja certificiranja	1 godišnje certificiranje
	Ukupna prodaja šumskih sortimenata (u 000 m ³)		450.000,00 m ³ /god.	500.000,00 m ³ /god.
	Broj prijava za nelegalnu sječu šume		800/god.	500/god.

	Pošumljena površina (u ha)	1.600 ha/god.	3.500 ha/god.
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a, povećanje stope pokrivenosti uvoza izvozom i povećanje stope zaposlenosti</i> <i>Doprinos ostvarenju ishoda prioriteta: povećanje izvoza djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva te povećanje netoplaće i prihoda od poreza pc</i>		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	4.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona (1.000.000 KM), Proračun Šumskogospodarskog društva „Šume Središnje Bosne“, d. o. o.; donatorska sredstva (3.000.000 KM)		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo poljoprivrede KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Šumskogospodarsko društvo „Šume Središnje Bosne“, d. o. o.; BH MAC, udruženja građana koja se bave pitanjima okoliša		
Ciljane skupine	Poduzeća i obrtnici u sektoru drvne industrije, stanovnici KSB-a		

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj	
Prioritet	1.2. Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju	
Naziv mjere	1.2.1. Jačanje konkurentnosti MSP-a te izvoza uz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda	
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U okviru ove mjere pružat će se podrška malim i srednjim poduzećima za unapređenje konkurentnosti, kroz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda. Cilj je ove mjere povećanje investicije u nove tehnologije i opremu (uključujući privlačenje stranih investicija i dijaspora), uvođenje međunarodnih standarda te povećanje kvalitete proizvoda, finalizacije i izvoza uz kreiranje dodane vrijednosti. Posebna će pozornost biti usmjerena na uključivanje poduzeća u lance vrijednosti i jačanje klastera u različitim sektorima, s ciljem povećanja umreženosti gospodarstva i specijalizacije poslovanja, uz uključivanje u mreže dobavljača i kupaca, što će dovesti do povećanja proizvodnje intermedijarnih proizvoda, kao i niza pozitivnih učinaka na ekonomski rast. S gledišta negativnih utjecaja pandemije bolesti COVID-19 u sektoru industrije, potrebne hitne mjere za očuvanje likvidnosti i zapošljavanja planirane su u općim izdvojenim mjerama za podršku poslovanju (poticaji, subvencije, kreditna jamstva, obustava naplata i sl.), a posebne aktivnosti usmjerene na očuvanje opsega industrijske proizvodnje i izvoza integrirane su u mjere u okviru ovog prioriteta za povećanje konkurentnosti industrije i izvoza.</p>	
Strateški projekti	1.2.1.1	Potporna inovatorstvu na području KSB-a
	1.2.1.2	Potporna očuvanju tradicionalnih obrta
	1.2.1.3	Potporna finalizaciji proizvoda u drvoprerađivačkoj industriji
	1.2.1.4	Jačanje proizvodnje kožarsko-tekstilnih brandova

	1.2.1.5	Uvođenje novih tehnologija i novih proizvoda u prerađivačkim kapacitetima (metalprerađivačkog, drvoprerađivačkog, kožarsko-tekstilnog sektora)	
	1.2.1.6	Uključivanje u lance vrijednosti i jačanje klastera (metalprerađivački, kožarsko-industrijski, drveni)	
	1.2.1.7	Povezivanje s bosanskohercegovačkom dijasporom, za investicije	
	1.2.1.8	Podrška izvozu i internacionalizaciju gospodarstva	
	1.2.1.9	Privlačenje FDI, a posebno investicija iz EU-a radi supstitucije dobavljača iz Kine i repatrijacije investicija u EU-a (posebno s gledišta saniranja posljedica pandemije)	
	1.2.1.10	Kontinuirano uvođenje olakšica za proizvodno-izvozna poduzeća	
	1.2.1.11	Potpora uvođenju međunarodnih standarda u izvoznim poduzećima	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Izdvajanja iz Proračuna KSB-a za potporu malim i srednjim poduzećima (u KM)	1.100.000	1.800.000
	Broj podržanih inovatorskih projekata	35	60
	Izdvajanja iz Proračuna KSB-a za potporu tradicionalnim obrtima	100.000	150.000
	Broj poduzeća koja su povećala stupanj finalizacije proizvoda od drva	30	45
	Broj podržanih poduzeća u metalnom sektoru	33	42
	Broj podržanih kožarsko-tekstilnih brandova	30	38
	Ukupni izvoz malih i srednjih poduzeća (u KM)	729.000.000	1.021.230.000
	Ukupni prihodi poduzeća (u KM)	4.131.713.046	5.120.000.000
	Broj novocertificiranih poduzeća	17	34
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a, stope pokrivenosti uvoza izvozom i stope zaposlenosti Doprinos povećanju fizičkog opsega industrijske proizvodnje, povećanje izvoza industrije, povećanje prosječne netoplaće i prihoda od poreza pc</i>		

Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	15.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona (10.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a u sastavu KSB-a, EU fondovi i donatori (5.000.000 KM)
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a
Nositelji provođenja mjere	Općinske službe mjerodavne za gospodarstvo, Gospodarska komora Kantona Središnja Bosna, REZ agencija,
Ciljane skupine	Gospodarski subjekti s izvoznom orijentacijom iz ciljnih sektora, MSP izvoznici

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj		
Prioritet	1.2. Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju		
Naziv mjere	1.2.2. Potpora istraživanju i eksploataciji potencijala mineralnih sirovina		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	U okviru ove mjere identificirat će se baza te osnovne mineralne sirovine na području KSB-a, te će se povećati investicije u modernizaciju postojećih i izgradnju novih kapaciteta. Poseban fokus bit će usmjeren na tehnološko inoviranje eksploatacije mineralnih sirovina i unapređenje sigurnosti u rudnicima.		
Strateški projekti	1.2.2.1	Potpora geološkim istraživanjima na području Kantona	
	1.2.2.2	Tehnološko inoviranje eksploatacije mineralnih sirovina	
	1.2.2.3	Unapređenje sigurnosti u rudnicima	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj realiziranih geoloških istraživanja	10	15
	Vrijednost ostvarenih investicija u sektoru vađenja ruda i kamena (u KM)	1.500.000	2.500.000
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a, stope pokrivenosti uvoza izvozom i stope zaposlenosti Doprinos povećanju fizičkog opsega industrijske proizvodnje, povećanje izvoza industrije, povećanje prosječne netoplaće i prihoda od poreza pc</i>		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	25.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona (15.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a u sastavu KSB-a (10.000.000 KM)		
Razdoblje provođenja mjere	2021-2027. godina		

Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a
Nositelji provođenja mjere	Općinske službe mjerodavne za gospodarstvo, odabrane istraživačke organizacije, JP Elektroprivreda, rudnici na području KSB-a
Ciljane skupine	Nositelji koncesija, JLS na području KSB-a, zaposlenici u rudarstvu

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj		
Prioritet	1.2. Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju		
Naziv mjere	1.2.3. Razvoj sektora informacijskih tehnologija i digitalizacije		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Ubrzavanje procesa digitalizacije gospodarstva i razvoj sektora informacijskih tehnologija jedan je od imperativa gospodarskog razvoja. Kako bi se ubrzao proces digitalizacije i informatizacije, u okviru ove mjere osigurat će se odgovarajuća podrška poduzećima, kroz programe razvoja IT znanja i vještina, stručno-konzultativna podrška u preustroju za procese informatizacije, te olakšan pristup finansijskim sredstvima. Potrebno je podržati uvođenje e-trgovine i e-poslovanja, uključujući sektor usluga. Cilj je da se ojača i domaći sektor informacijskih tehnologija te da se, osim doprinosa ukupnom razvoju sektora industrijske proizvodnje u okviru ovog prioriteta, omogući i iskorištavanje značajnih potencijala za rast investicija, prihoda i izvoza uz nova zapošljavanja u IT sektoru KSB-a.		
Strateški projekti	1.2.3.1.	Podrška digitalnoj transformaciji mikro, malih i srednjih poduzeća (proizvodnih i uslužnih) i uvođenje e-poslovanja i e-trgovine kroz programe podrške poduzećima	
	1.2.3.2.	Unaprjeđenje digitalnih znanja i vještina	
	1.2.3.3.	Podrška poduzećima u IT sektoru za kreiranje i izvoz digitalnih rješenja	
	1.2.3.4.	Uspostava digitalnih inovacijskih hubova/centara, akceleratora	
	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljane vrijednosti
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Vrijednost ostvarenih investicija u nova sredstva u području KD-a – Informacije i komunikacije (u 000 KM)	1.670.000	10.500.000
	Postotak poslovnih subjekata u području KD-a – Informacije i komunikacije informacijskih tehnologija od ukupnog broja poslovnih subjekata	0,2 %	3 %
	Postotak zaposlenih u sektoru informacijskih tehnologija od ukupnog broja zaposlenika	0,75 %	6 %
	Širokopoljasni internetski promet, milijuna GB (FZS)	323	1.000
	Broj poduzeća sa uspostavljenom e-trgovinom (Eurostat BiH)	22	50
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a, stope pokrivenosti uvoza izvozom i stope zaposlenosti</i>		

	<i>Doprinos ostvarenju ishoda prioriteta: povećanja fizičkog opsega industrijske proizvodnje, povećanje izvoza industrije, povećanje prosječne netoplaće i prihoda od poreza pc</i>
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	3.000.000 KM <i>Izvori: Proračun KSB-a (2.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, EU fondovi i donatori (1.000.000 KM)</i>
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a
Nositelji provođenja mjere	Ministarstvo poljoprivrede KSB-a, gospodarski subjekti, Gospodarska komora Kantona Središnja Bosna, udruženja i centri koji djeluju u IT sektoru, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, JLS na području KSB-a
Ciljane skupine	Poduzeća i obrtnici u sektoru MSP

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj		
Prioritet	1.2. Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju		
Naziv mjere	1.2.4. Podrška transferu i razvoju tehnologija i inovacija kroz znanstvenoistraživački sektor		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Unapređenje konkurentnosti gospodarstva u ciljnim sektorima s potencijalom za rast (metaloprerađivačkom, drvoprerađivačkom, kožarsko-tekstilnom, IT sektoru i dr.) podrazumijeva i podršku u povezivanju poduzeća sa znanstvenoistraživačkim institucijama kako bi se unaprijedio transfer znanja i razvoj inovacija. Povećanje kvalitete usluga NIR centara i laboratorija za primjenu novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu rezultirat će povećanjem ukupnog indeksa opsega industrijske proizvodnje, uz povećanje kvalitete proizvoda, prihoda i izvoza gospodarskih subjekata, i dr.</p> <p>Cilj je da se, u okviru ove mjere, pruži podrška jačanju kapaciteta znanstvenoistraživačkih institucija i organizacija te podrška transferu i razvoju tehnologija i inovacija.</p>		
Strateški projekti	1.1.3.1.	Modernizacija opreme i usluga znanstvenoistraživačkih institucija i organizacija	
	1.1.3.2.	Povezivanje gospodarstva i znanstvenoistraživačkih institucija	
	1.1.3.3.	Podrška inovatorstvu	
	1.1.3.4.	Razvoj tržišta usmjerenih znanja i digitalnih znanja i vještina	
	1.1.3.5.	Stručna podrška gospodarskim subjektima u procesima uvođenja standarda, novih tehnologija, novih proizvoda i kontrole kvalitete	
	1.1.3.6.	Jačanje kapaciteta za korištenje EU fondova koji podržavaju znanstvenoistraživački rad i razvoj inovacija	
	1.1.3.7.	Razvoj kapaciteta znanstvenoistraživačke infrastrukture (tehnopark, laboratoriji, inovacijski centri, poslovni inkubatori te digitalni inovacijski hubovi – nakon njihove uspostave)	
	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj novocertificiranih poduzeća korisnika podrške	17	34

Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj novih korisnika usluga NIR organizacija (projekti suradnje NIR gospodarstva)	17	34
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p><i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a, stope pokrivenosti uvoza izvozom i stope zaposlenosti</i></p> <p><i>Doprinos ostvarenju ishoda prioriteta: (kroz povećanje ostvarenih investicija u nova sredstva za nove tehnologije i inovacije), povećanje fizičkog opsega industrijske proizvodnje, povećanje izvoza industrije, povećanje prosječne netoplaće te (kroz povećanje pokazatelja poslovanja poduzeća) i povećanje prihoda od poreza pc</i></p>		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	<p>5.000.000 KM</p> <p><i>Izvori: Proračun KSB-a (4.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, EU i drugi donatori (1.000.000 KM)</i></p>		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Sveučilišta, instituti, Ministarstvo obrazovanja KSB-a, Ministarstvo poljoprivrede KSB-a		
Ciljane skupine	Mikro, mala i srednja poduzeća i obrtnici		

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj	
Prioritet	1.3. Poboľjšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma	
Naziv mjere	1.3.1. Povećanje kvalitete i promocije turističke ponude uz valorizaciju turističkih resursa	
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Radi povećanja turističke valorizacije prirodnih i drugih resursa za razvoj turizma na području KSB-a, potrebno je unaprijediti turističku infrastrukturu i usluge na području KSB-a. Neophodno je definiranje turističke ponude KSB-a za uključivanje u turističke lance vrijednosti, uz promociju, prodaju te operativno poslovanje digitalnim kanalima. Uspostava standarda kvaliteta i povećanje kvalitete kadrova u sektoru turizma provodit će se kroz edukacije i suradnju s obrazovnim ustanovama, udruženjima i agencijama. S gledišta negativnih posljedica pandemije bolesti COVID-19 na sektor turizma, potrebne su hitne mjere za očuvanje likvidnosti i zapošljavanja u sektoru turizma. Hitne aktivnosti su planiranje općim izdvojenim mjerama za podršku poslovanju (poticaji, subvencije, kreditna jamstva, obustava naplata i sl.) koje se provode za sve gospodarske sektore. Posebne se aktivnosti za podršku održivosti turizma odnose na digitalizaciju i intenziviranje digitalne prodaje i promocije, uz fokus na „short-haul“ putovanja (putovanja u blizini), pojedinačne turiste, doživljaj i iskustvo u prirodi, uz uvođenje sheme turističkih vaučera za povećanje dolazaka domaćih turista, te druga područja podrške iz planiranih mjera za sektor turizma.</p>	
Strateški projekti	1.3.1.1	Povećanje primjene suvremenih znanja u turizmu kroz formalne programe i programe obrazovanja te obrazovanje odraslih
	1.3.1.2	Uspostava suradnje sektora turizma s obrazovnim i znanstvenim ustanovama u KSB-u
	1.3.1.3	Podrška digitalizaciji lanca vrijednosti u turizmu

	1.3.1.4	Modernizacija i povećanje kapaciteta zdravstveno-lječilišnog turizma		
	1.3.1.5	Podrška promociji turističke ponude uključujući nastupe na sajmovima turizma		
	1.3.1.6	Uspostava uspješne destinacijske menadžmentske organizacije – Turističke zajednice Kantona Središnja Bosna i turističkih infopultova		
	1.3.1.7	Uspostava sheme turističkih vaučera za poticaj razvoju domaćeg turizma		
	1.3.1.8	Potpota poduzetništvu u turizmu		
	1.3.1.9	Promocija turističkih potencijala za privlačenje investicija za izgradnju novih turističkih kapaciteta		
	1.3.1.10	Potpota receptivnim turističkim agencijama koje se bave dovođenjem turista u Kanton		
	1.3.1.11	Potpota edukaciji turističkih vodiča i zaposlenih u sektoru turizma		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Investicije za izgradnju novih turističkih kapaciteta		1.178.000	2.400.000
	Broj dolazaka turista		90.381	180.762
	Broj noćenja		1.782	3.694
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a i stope zaposlenosti Doprinos ostvarenju prioriteta: povećanje ukupnog prometa u hotelijerstvu i ugostiteljstvu, povećanje prosječne netoplaće u turizmu i ugostiteljstvu te povećanje prihoda od poreza pc</i>			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	13.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona (3.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a u sastavu KSB-a, međunarodni donatori, koncesionari (10.000.000 KM)			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a			
Nositelji provođenja mjere	Općinske službe mjerodavne za gospodarstvo, odabrane istraživačke organizacije, JP Elektroprivreda, rudnici na području KSB-a			
Ciljane skupine	Nositelji koncesija, JLS na području KSB-a, zaposlenici u rudarstvu			

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj
----------------------------------	---

Prioritet	1.3. Poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma			
Naziv mjere	1.3.2. Unaprjedenje turističke infrastrukture i revitalizacija kulturno-povijesnih objekata i turističkih destinacija			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Da bi se unaprijedilo kvalitetu turističke ponude KSB-a potrebno je da se obavi obnova i revitalizacija objekata kulturno-povijesne baštine, kao i uređenje turističkih destinacija za razvoj ruralnog turizma, izletišta, odmorišta itd. Razvoj turizma treba pratiti i razvoj drugih objekata turističke infrastrukture, kao i izrada nove i održavanje postojeće turističke signalizacije. Za razvoj turističkog poduzetništva neophodno je raditi na podizanju svijesti stanovništva o mogućnostima bavljenja turizmom, posebno u ruralnim regijama, uz očuvanje autohtonih i tradicionalnih proizvoda te autentične kulturne i prirodne baštine. Za razvoj ruralnog turizma potrebno je raditi na revitalizaciji tradicijskih kuća, izgradnji smještajnih objekata, pretvaranju soba u seoskim kućanstvima u smještajne kapacitete za turiste i sl.			
Strateški projekti	1.3.2.1.	Izgradnja i rekonstrukcija infrastrukture i objekata za razvoj turizma zasnovanog na kulturno-povijesnom naslijeđu		
	1.3.2.2.	Razvoj <i>outdoor</i> i ruralnog turizma		
	1.3.2.3.	Uređenje izletišta i odmorišta		
	1.3.2.4.	Izrada i održavanje turističke signalizacije		
	1.3.2.5.	Izgradnja trim-staza i biciklističkih staza na pogodnim lokalitetima		
		Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Ukupne investicije u hotelijerstvu i ugostiteljstvu		49.589.000	69.424.600
	Broj rekonstruiranih spomenika kulturno-povijesnog naslijeđa i uređenih turističkih destinacija tijekom provedbe Strategije KSB-a		8	15
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a, poreznih prihoda i zaposlenosti Doprinos ostvarenju prioriteta: povećanje prihoda u turizmu i ugostiteljstvu, povećanje plaća u turizmu i ugostiteljstvu</i>			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	15.500.000 KM <i>Izvori: Proračun KSB-a (10.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, EU fondovi, Turistička zajednica KSB-a (5.500.000 KM)</i>			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a			
Nositelji provođenja mjere	MUP KSB-a, Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a, Ministarstvo poljoprivrede KSB-a, gospodarski subjekti, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, razvojne agencije, JLS na području KSB-a, Turistička zajednica Kantona Središnja Bosna			
Ciljane skupine	<i>Poduzeća i obrtnici u sektoru turizma i ugostiteljstva</i>			

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj
----------------------------------	---

Prioritet	1.4. Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održivi rast i zapošljavanje		
Naziv mjere	1.4.1. Unaprjeđenje poslovnog okruženja i podrške poslovanju		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Gospodarski razvoj i unaprjeđenje konkurentnosti gospodarskih subjekata zahtijeva kreiranje poticajnog i pogodnog poslovnog okruženja. U procesu servisiranja gospodarstva neophodno je da javna uprava radi na povećanju primjene e-usluga za gospodarstvenike u svim segmentima poslovnih odnosa. Za ulazak i izlazak iz poslovnih aktivnosti potrebno je pojednostaviti proces, ubrzati ga, te smanjiti troškove (<i>online</i> registracija, jednošalterski sustav registracije i izdavanja dozvola i sl.), uz pristup stručnoj podršci i uslugama u tim procesima. S ciljem kreiranja većeg stupnja održivosti, kao i atraktivnosti za investiranje kako domaćih tako i stranih investitora, uključujući dijasporu, potrebno je, u suradnji s relevantnim federalnim institucijama, raditi na smanjenju financijskih opterećenja za gospodarstvenike pružanjem poreznih olakšica i smanjivanjem poreznih i neporeznih davanja, te parafiskalnih nameta. Od posebnog je značaja za podršku zapošljavanju i smanjenje stope oporezivanja rada po ugledu na način oporezivanja u zemljama EU-a kako bi se smanjio rad na crno i siva ekonomija. Također, neophodno je promovirati modele javno-privatnog partnerstva za povećanje mogućnosti financiranja projekata primjenom ovih modela.</p> <p>Pandemija koronavirusa dovela je do značajnih poremećaja u lancu opskrbe, smanjenju diskrecijskog dohotka i potrošnje stanovništva, usporavanju ekonomskog razvoja i negativnim stopama rasta (recesiji), problemima u transportu, smanjenju opsega proizvodnje, smanjenju prihoda poduzeća i smanjenju zaposlenosti, te su neophodne hitne mjere za održavanje likvidnosti i zapošljavanja. Neophodno je zakonski urediti novčani iznos kojim će Ministarstvo gospodarstva raspolagati u svrhu dodjele subvencija ili povećati postojeća raspoloživa sredstva, zbog toga što je ulaganje i subvencioniranje gospodarskih subjekata jedan od ključnih elemenata za ekonomski razvoj i zapošljavanje. Provođenje ove mjere ojačat će sustavni pristup podrške poslovanju i dati osnovu za djelovanje i u drugim kriznim situacijama izazvanim vanjskim utjecajima.</p>		
	1.4.1.1.	Očuvanje likvidnosti poduzeća	
	1.4.1.2.	Očuvanje razine zaposlenosti	
	1.4.1.3.	Očuvanje mogućnosti za servisiranje kreditnih obveza	
	1.4.1.4.	Povećanje primjene e-usluga za gospodarstvo	
	1.4.1.5.	Olakšavanje i ubrzavanje procesa ulaska u poslovnu aktivnost i izlaska iz nje	
	1.4.1.6.	Smanjenje parafiskalnih nameta gospodarstvenicima	
	1.4.1.7.	Promocija modela i projekata javno-privatnog partnerstva	
	1.4.1.8.	Kreditno-jamstveni fond (uz program podrške likvidnosti poduzeća i obrta)	
		Indikatori	Polazne vrijednosti**
			Ciljne vrijednosti***
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Ukupna vrijednost dodijeljenih poticaja (2021. – 2027. godine)		1.820.000
	Ukupna vrijednost kreditnih zahtjeva preko Kreditno-jamstvenog fonda za poduzeća (i obrte)		0
			2.600.000
			500.000

	Broj realiziranih novih projekata javno-privatnog partnerstva	0	5
	Porezni klin prosječne brutoplaće u Federaciji BiH, (%), (Izvor: FZS)	38,3	34,00
	Broj parafiskalnih nameta (naknada i pristojbi) FMF	578	289
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a i stope zaposlenosti Doprinos ostvarenju prioriteta: povećanje opsega industrijske proizvodnje, povećanje produktivnosti i profitabilnosti poduzeća</i>		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	12.000.000 KM <i>Izvori: Proračun KSB-a (10.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, proračuni JLS-a na području KSB-a (2.000.000 KM)</i>		
Razdoblje provođenja mjere	2021-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Gospodarski subjekti, Razvojne agencije, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, JLS na području KSB-a		
Ciljane skupine	<i>Poduzeća i obrtnici, investitori</i>		

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati održivi ekonomski razvoj		
Prioritet	1.4. Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održiv rast i zapošljavanje		
Naziv mjere	1.4.2. Unaprjeđenje stanja poslovne infrastrukture i usluga		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Za prostorno organiziran razvojni koncept poduzetničkih aktivnosti radit će se na unaprjeđenju poduzetničke infrastrukture te unaprjeđenju postojećih i razvoju novih poslovnih zona, poslovnih inkubatora, tehnoparkova i specijaliziranih centara za podršku poduzetništvu. Uz razvoj fizičke infrastrukture kontinuirano će se unaprjeđivati dostupnost i kvaliteta stručnih usluga za podršku razvoju biznisa, kroz jačanje kapaciteta razvojnih agencija, centara i udruženja koja pružaju poslovne usluge poduzetnicima. Za unaprjeđenje dostupnosti usluga gospodarstvenicima neophodno je razviti i program poticaja ili sustav vaučera za korištenje poslovnih usluga. Pri pružanju podrške posebna će se pozornost obratiti i na unaprjeđenje infrastrukture i usluga za podršku sektoru kreativne industrije (obrta, turizma, dizajna, primjene IT tehnologija itd.).</p>		
Strateški projekti	1.4.2.1.	Izgradnja novih i širenje kapaciteta postojećih poslovnih zona	
	1.4.2.2.	Promocija investicijskih potencijala poslovnih zona Kantona	
	1.4.2.3.	Izgradnja/opremanje poslovnih inkubatora	
	1.4.2.4.	Analiza potreba za poduzetničkim vještinama malih i srednjih poduzeća	
	1.4.2.5.	Unaprjeđenje kvalitete i dostupnosti poslovnih usluga, uz sustav vaučera za korištenje poslovnih usluga (za poduzetnike s poteškoćama u razvoju) i vaučere za usluge za inovacije	
	1.4.2.6.	Potpora edukacijama namijenjenim za poduzetnike	
	1.4.2.7.	Izgradnja Brze ceste Lašva – Donji Vakuf	
	1.4.2.8.	Sanacija i rekonstrukcija regionalnih cesta	
	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj novih poslovnih zona, inkubatora ili centara	32	51
	Broj novih poduzeća u poslovnim zonama	50	85
	Dužina novoizgrađenih cesta	297,4	353,4
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p><i>Razvojni učinak – utjecaj na: povećanje BDP-a i stope zaposlenosti</i> <i>Doprinos ostvarenju prioriteta: povećanje opsega industrijske proizvodnje, povećanje produktivnosti i profitabilnosti poduzeća</i></p>		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	<p>10.000.000 KM <i>Izvori: Proračun KSB-a (5.000.000 KM), Proračun Federacije BiH, proračuni JLS na području KSB-a (5.000.000 KM)</i></p>		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo gospodarstva KSB-a, Federalna direkcija za ceste		
Nositelji provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a, gospodarski subjekti, sveučilišta u KSB-u, Razvojna agencija, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, JLS na području KSB-a		
Ciljane skupine	<i>Poslovne zone, inkubatori, tehnoparkovi, poduzeća i obrtnici u poslovnim zonama, inkubatorima i tehnoparkovima te sveučilišta</i>		

STRATEŠKI CILJ 2.

**Unaprijediti kvalitetu
življenja i održivog
društvenog okruženja za sve
građane**

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.1. Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava		
Naziv mjere	2.1.1. Unaprjeđenje predškolskog, osnovnog i srednjeg (posebice srednjeg strukovnog) odgoja i obrazovanja, kao i obrazovanja odraslih osoba, uz usklađivanje s društvenim i gospodarskim potrebama Kantona		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U okviru ove mjere važno je kontinuirano raditi na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Unaprjeđenju odnosa djece i mladeži i svih relevantnih aktera spram znanja – izgraditi funkcionalno znanje; - Kreiranju uvjeta za povećanje obuhvata djece predškolskim odgojem; - Izradi i prihvaćanju kvalitetnih propisa (zakona, podzakonskih akata i drugih dokumenata) iz oblasti obrazovanja, uz usklađivanje s EU standardima i načelima; - Digitalizacija sustava školstva na razini Kantona koja bi podrazumijevala uspostavu e-dnevnika, elektronički ispis obrazovnih isprava, kreiranje baze podataka na razini škole i jedinstvene na razinu Ministarstva obrazovanja KSB-a u svrhu analiziranja i identificiranja stvarnog stanja i koraka za unaprjeđenje kvalitete rada u odgojno-obrazovnim ustanovama. 		
Strateški projekti	2.1.1.1	Izmjene i dopune postojećih zakona o predškolskom, osnovnom i srednjem odgoju i obrazovanju te visokom školstvu i obrazovanju odraslih osoba	
	2.1.1.2	Donošenje zakona o srednjem strukovnom obrazovanju	
	2.1.1.3	Izradba i donošenje inoviranih nastavnih planova i programa (NPP za srednje strukovno obrazovanje)	
	2.1.1.4	Uvođenje sustava eksterne mature u osnovnom i srednjem obrazovanju	
	2.1.1.5	Provedba indeksa inkluzivnosti od predškolskog do srednjeg obrazovanja (uključivanje osoba s posebnim potrebama i osoba iz ranjivih skupina stanovništva u redoviti odgojno-obrazovni sustav)	
	2.1.1.6	Povećanje kvalitete usluga i kapaciteta institucija za predškolski odgoj i obrazovanje djece (uzrast od 3 do 6 godina)	
	2.1.1.7	Digitalizacija odgojno-obrazovnog sustava	
	2.1.1.8	Osiguranje kontinuirane nabave besplatnih udžbenika za sve učenike u osnovnim školama s područja KSB-a	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj izmjena i dopuna postojećih zakona u sektoru obrazovanja	4	6
	Broj novih donesenih zakonskih i podzakonskih akata u sektoru obrazovanja	8	30
	Broj donesenih inoviranih NPP-a	12	35

	Broj razvijenih programa za djecu s posebnim potrebama	20 000	180 000
	Ukupan broj djece koja su završila osnovnu školu	10.000	16.000 učenika
	Broj školskih natjecanja na svim razinama i u svim oblastima (u vezi s otkrivanjem darovitih učenika)	4	11
	Uspostavljen sustav e-dnevnika i omogućen elektronički ispis obrazovnih isprava	79	103
	Svi učenici imaju osiguran pristup besplatnim udžbenicima tijekom osnovnoškolskog obrazovanja	Svi učenici u osnovnim školama	Svi učenici u osnovnim školama
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci ove mjere u ostvarenju prioriteta 2.1. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - Povećan broj djece obuhvaćen obveznim programom predškolskog obrazovanja; - Povećan broj djece koja završavaju osnovno i srednje obrazovanje sukladno svojim stvarnim sposobnostima i sklonostima te perspektivnim potrebama društvene zajednice; - Kvalitetniji proces profesionalne selekcije, orijentacije i usmjeravanja učenika sukladno sposobnostima učenika, ali i gospodarskom interesu društvene zajednice. 		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	20.300.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona, EU fondovi		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Vlada Kantona, NVO-i – partneri		
Ciljane skupine	Djeca, učenici, nastavno osoblje i odrasle osobe		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenoga okruženja za sve građane			
Prioritet	2.1.Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava			
Naziv mjere	2.1.2. Unaprjeđenje kapacitete rukovođenja odgojno-obrazovnim ustanovama, kao i kontinuirano stručno usavršavanje i vrednovanje zaposlenika u odgojno-obrazovnim ustanovama te jačanje inicijalnog obrazovanja nastavnog osoblja			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Kroz realizaciju ove mjere radit će se na poboljšanju ukupnih kapaciteta institucija u sektoru obrazovanja, uz posebno detaljno razvijanje programa za obuku/osposobljavanje/usavršavanje rukovoditelja institucija da u svom poslu budu menadžeri, pragmatičari i edukatori sposobni nositi se sa zahtjevima tržišta.</p> <p>Osim navedenoga, od iznimne je važnosti osigurati da odgojitelji te učitelji u osnovnim i srednjim školama imaju kvalitetan stručno-savjetodavni nadzor, prvenstveno u svrhu praćenja i evaluacije rada (prioritet u izvedbi projekata dati osnivanju zavoda/odjela za stručno-savjetodavni nadzor odgojitelja/učitelja/profesora).</p> <p>Kreiranje obrazovnih programa, uključujući programe za obrazovanje odraslih osoba, koji će osigurati veće mogućnosti za zapošljavanje i samozapošljavanje.</p>			
Strateški projekti	2.1.2.1	Uspostava projekta „Uspješno rukovođenje školama“ (dvogodišnji modularni projekt profesionalnog osposobljavanja i certificiranja budućih rukovoditelja)		
	2.1.2.2	Osnivanje zavoda/odjela za stručno-savjetodavni nadzor odgojitelja/učitelja/profesora		
	2.1.2.3	Uspostaviti procese i strukture za dosljednu primjenu Pravilnika o napredovanju nastavnika		
	2.1.2.4	Uvođenje programa za razvoj kapaciteta nastavnika, modernizaciju škola i nastavnih metoda, posebice za održavanje nastave u kriznim situacijama, s posebnim osvrtom na izgrađivanje nastavničkih kapaciteta za provedbu <i>online</i> nastave		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj certificiranih rukovoditelja		79	158
	Broj pritužbi na rad uprave škola		79	0
	Zavod/Odjel za stručno-savjetodavni nadzor (uposlenih savjetnika)		7	15
	Broj obavljenih stručno-savjetodavnih nadzora		1800	8000
	Broj edukacija za stručno usavršavanje nastavnika		100	600
	Broj djelatnika koji imaju zvanje mentor odnosno savjetnik i viši savjetnik		178	350

Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Najznačajniji razvojni učinci ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.1. ogleda se u smanjenju diskriminacije i korupcije u školstvu te u sveukupnom povećanju kvalitete odgojnog i obrazovnog procesa.
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	3.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona i vlastiti prihodi
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine dina
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a
Nositelji provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a
Ciljane skupine	Rukovoditelji odgojno-obrazovnih ustanova na području Kantona, stručni suradnici, nastavnici, pripravnici i drugi uposlenici u odgojno-obrazovnom procesu

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenoga okruženja za sve građane			
Prioritet	2.1.Unaprijeđenje kvalitete obrazovnog sustava			
Naziv mjere	2.1.3.Unaprijediti sustav za obrazovanje i obuku odraslih osoba, podrška programu prekvalifikacije i doškoloavanja, kao i stjecanja SSS-a			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere potaknut će se ljudi na cjeloživotno učenje (LLL) i stalno obrazovanje. Ključne oblasti djelovanja obuhvatit će analizu i unaprijeđenje procesa obrazovanja odraslih osoba, sustava za priznavanje neformalno i informalno stečenih znanja i vještina te harmoniziranje svih spomenutih procesa i sustava s politikama zapošljavanja i socijalne skrbi. Posebno je važno podržati programe neformalnog obrazovanja koje izvode nevladine organizacije s ciljem uključivanja osjetljivih skupina u društvene tijekove.</p> <p>Kada je u pitanju priznavanje neformalno i informalno stečenih znanja i vještina, obvezno treba uspostaviti suradnju s nevladinim organizacijama kako bi se programi neformalnog i informalnog obrazovanja što više prilagodili stvarnim potrebama za obrazovanjem u Kantonu.</p> <p>U oblasti cjeloživotnog učenja treba ostvariti povezivanje s biznis-inkubatorima te na taj način omogućiti primjenu znanja kroz projekte zapošljavanja i samozapošljavanja.</p>			
Strateški projekti	2.1.3.1	Poboljšati organiziranost, financiranje i upravljanje procesima obrazovanja odraslih osoba, uključujući podršku realiziranju programa neformalnog obrazovanja (npr. nevladinih organizacija)		
	2.1.3.2	Razviti procese i sustav priznavanja neformalno i informalno stečenih znanja i vještina		
	2.1.3.3	Integrirati politike cjeloživotnoga učenja i obrazovanja s ciljevima društvenoga, gospodarskoga i regionalnoga razvoja te s politikama zapošljavanja i socijalne skrbi		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj radionica o značaju i važnosti obrazovanja odraslih osoba		2	12

	Broj polaznika radionica o značaju i važnosti obrazovanja odraslih osoba (isto)	200	1000
	Broj ustanova/udruga koje se bave obrazovanjem odraslih osoba	79	150
	Broj formalnih i neformalnih programa obrazovanja odraslih osoba (usavršavanje, prekvalifikacija i dokvalifikacija)	7	30
	Broj polaznika programa obrazovanja odraslih	500	5000
	Broj razvijenih programa zapošljavanja sukladno zahtjevima tržišta rada	20	100
	Broj novih obrazovnih programa za sve uzraste djece i za obrazovanje odraslih osoba usklađenih s potrebama tržišta rada	12	500.000
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.3. ogleda se u mogućnosti stvaranja odgovarajuće radne snage sukladno zahtjevima i promjenama na tržištu rada.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	1.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a, javne školske ustanove, privatne škole, Zavod za zapošljavanje Kantona Središnja Bosna, NVO sektor		
Ciljane skupine	Osobe starije od 18 godina		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenog okruženja za sve građane	
Prioritet	2.1. Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava	
Naziv mjere	2.1.4. Obnoviti (izgraditi) i opremiti odgojno-obrazovne ustanove	
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Cilj je ove mjere osigurati neophodnu i kvalitetnu infrastrukturu u skladu s obrazovnim standardima Europske unije u oblasti obrazovanja. Za provedbu mjere ključne oblasti djelovanja odnose se na izradu projektno-tehničke dokumentacije za prioritetne objekte i na provođenje tih projekata u smislu obnavljanja postojećih i izgradnju novih objekata za odgojno-obrazovne ustanove. Vrlo je važno planski pristupiti provedbi ove mjere kroz izradu plana obnove postojećih objekata, s utvrđenom listom prioritetnih projekata, kako bi se što bolje iskoristili postojeći resursi.	
Strateški projekti	2.1.4.1	Izradba potrebne projektne dokumentacije, s komponentom energijske učinkovitosti
	2.1.4.2	Obnavljanje postojećih i izgradnja novih odgojno-obrazovnih ustanova (OOU-a), uz primjenu mjera energijske učinkovitosti (na osnovi plana prioritetnih objekata za obnovu)
	2.1.4.3	Opremanje suvremenom IKT opremom

	2.1.4.4	Obnova i opremanje športskih dvorana	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj obnovljenih (izgrađenih) i opremljenih odgojno-obrazovnih ustanova	5	20
	Broj OOU-a koje imaju certifikat energetske učinkovitosti	28	89
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.1. ogleda se u unaprijeđenoj kvaliteti obrazovanja.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	30.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona i EU fondovi		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a, Vlada Kantona, NVO sektor, donatori i dr.		
Ciljane skupine	Učenici i nastavni kadar		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenog okruženja za sve građane
Prioritet	2.1. Unaprjeđenje kvalitete obrazovnog sustava
Naziv mjere	2.1.5. Unaprjeđenje prometnog odgoja, kulture i obrazovanja te usklađivanje standarda, kao i načina provedbe vozačkog ispita (osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila te edukacija sudionika prometa, edukacija djece, učenika i studenata)
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj je ove mjere uskladiti standarde i načine provedbe vozačkog ispita (testa) iz predmeta PPSPC i PP s onima koji se primjenjuju u zemljama Europske unije (čemu je cilj priznavanje vozačke dozvole u zemljama EU-a) te unaprjeđenje cjelokupnog sustava osposobljavanja vozača uvođenjem informacijske tehnologije, kao i razvoj suvremenog ispitnog sustava i njegova primjena u Bosni i Hercegovini.</p> <p>Vrlo je važno planski pristupiti provedbi ove mjere. Stoga je neophodno osigurati provedbu pokusnog projekta – polaganje ispita iz poznavanja propisa o sigurnosti prometa na cestama i prve pomoći na računaru u ispitnom centru Travnik, a kasnije u šest centara.</p> <p>Izrada sveobuhvatne strategije prometne edukacije utemeljene na novom konceptu i novim tehnologijama kojim će se utvrditi mjere za sustavnu provedbu programa, akcija, i aktivnosti prometne preventive i prometne kulture u dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama te ostalim obrazovnim ustanovama.</p>

	Povećati sigurnost i zaštitu djece svih uzrasta, učenika, studenata i svih drugih sudionika prometa te smanjiti njihovo stradavanje u prometu		
Strateški projekti	2.1.5.1	Opremanje prostora za provedbu ispita, uključujući programsku podršku vezanu za informatizaciju i digitalizaciju	
	2.1.5.2	Uspostava i provedba pokusnog projekta – polaganje ispita iz poznavanja propisa o sigurnosti prometa na cestama i prve pomoći na računalu u ispitnom centru Travnik (Pokusno testiranje trebalo bi otpočeti u kolovozu 2021. godine i planirano je da traje do četiri mjeseca odnosno do 31. prosinca 2021. godine. Nakon završetka pokusnog projekta planira se tijekom 2022. godine opremiti i staviti u funkciju učionice svih šest ispitnih centra gdje se provode ispiti iz predmeta PPSPC i PP.)	
	2.1.5.3	Razvijanje kvalitete učinkovitosti u razvoju IT-a povećava pouzdanost i sustav priznavanja neformalno stečenih znanja i vještina kroz provedbu testiranja. Provedba testiranja odvija se po slučajnom odabiru pitanja, eliminiraju se određene negativnosti u vezi sa samom provedbom testa te se omogućuje trenutačno arhiviranje, detaljna analiza rezultata po različitim kriterijima i trenutačne povratne informacije	
	2.1.5.4.	Obvezna edukacija u smjeru stručnog usavršavanja	
	2.1.5.5.	Izrada Strategije prometne edukacije KSB-a za razdoblje (2022. – 2032.)	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Pokusno testiranje (broj kandidata koji se planiraju testirati u jednom ispitnom terminu – ispiti	70	120
	Pokusno testiranje (broj kandidata koji se planiraju testirati u šest ispitnih mjesta u KSB-u u jednom ispitnom terminu – ispiti	400	500
	Broj obavljenih ispita iz oblasti Poznavanje propisa o sigurnosti prometa na cestama (PPSPC), na godišnjoj razini	150	150
	Broj obavljenih ispita iz oblasti Poznavanje pružanja prve pomoći (PP), na godišnjoj razini	150	30
	Broj ispitanih kandidata iz oblasti Poznavanje propisa o sigurnosti prometa na cestama (PPSPC), na godišnjoj razini	5000	30 000
	Broj ispitanih kandidata iz oblasti Poznavanje pružanja prve pomoći (PP), na godišnjoj razini	4000	25 000
	Uspostava i provedba pokusnog projekta – polaganje ispita iz poznavanja propisa o sigurnosti prometa na cestama i prve pomoći na računalu u ispitnom centru Travnik (uključuje: nabavu materijala, opreme i instalacija te održavanje informacijskog sustava)	42 750,00	350.000,00
	Iznos izdvajanja za prometnu edukaciju i provođenje programa polaganja vozačkih ispita (u KM), na godišnjoj razini	10.000	80.000
	Iznos vrijednosti izrade strategije prometne edukacije	85.000	130.000

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.1. ogleda se u mogućnosti stvaranja odgovarajuće radne snage sukladno zahtjevima i promjenama na tržištu rada.
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	2.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a, MUP KSB-a, Ministarstvo zdravstva KSB-a, općinske institucije
Nositelji provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a, javne školske ustanove, EU fondovi, NVO sektor
Ciljane skupine	Učenici koji se školuju za zanimanje vozač motornih vozila, odrasle osobe – svi kandidati koji polažu vozačke ispite, licencirani predavači, licencirani ispitivači iz teorijskog i praktičnog dijela ispita, instruktori vožnje

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.2. Unaprjeđenje športa i kulture		
Naziv mjere	2.2.1. Obnoviti i opremiti prostore za provedbu kulturnih aktivnosti i podignuti svijest mladeži o važnosti kulture usmjerene na digitalizaciju muzeja i kulturnog naslijeđa		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Ova se mjera provodi kako bi se osigurala obnova i održiva uporaba infrastrukture u oblasti kulture u svrhu zaštite kulturnoga naslijeđa, te afirmacija kulturnoga identiteta svakog pojedinca. Ključne oblasti djelovanja uključuju obnavljanje i izgradnju ustanova kulture, donošenje propisa i strategija te nastavak upisa javnih ustanova u registar javnih ustanova kulture.		
Strateški projekti	2.2.1.1	Obnavljanje i očuvanje postojećih te izgradnja novih objekata za obavljanje kulturnih aktivnosti	
	2.2.1.2	Donošenje zakona iz oblasti kulture (zakona o knjižnicama, zakona o muzejima, zakona o zaštiti kulturno-povijesnog naslijeđa)	
	2.2.1.3	Izradba i donošenje Strategije kulturne politike Kantona Središnja Bosna 2021. – 2026.	
	2.2.1.4	Nastavak aktivnosti unošenja podataka u registar javnih ustanova iz oblasti kulture	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj obnovljenih i novoizgrađenih ustanova u kulturi	150.000,00 KM	900.000,00 KM
	Broj donesenih zakonskih i podzakonskih akata	3	10

	Izrađena Strategija kulturne politike Kantona Središnja Bosna 2021. – 2026.	0 KM	60.000,00 KM
	Broj ustanova upisanih u Registar	6	17
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.2. ogleda se u razvijanju mreže ustanova, udruga i pojedinaca u oblasti kulture, povećanom broju posjetitelja u ustanovama i udrugama kulture koje čuvaju i njeguju kulturno naslijeđe te u povećanom broju sudionika na kulturnim manifestacijama.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	2.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Ministarstvo obrazovanja KSB-a		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Institucije kulture, EU Fondovi, Vlada KSB-a		
Ciljane skupine	Stanovništvo, turisti, učenici		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivoga društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.2. Unaprjeđenje športa i kulture		
Naziv mjere	2.2.2. Obnoviti i opremiti športske objekte i podignuti svijest mladeži o važnosti bavljenja športskim aktivnostima		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere potiče se stanovništvo (mladež i odrasle osobe) na aktivnije bavljenje športskim aktivnostima u svrhu unaprjeđenja kvalitete življenja koje pridonosi očuvanju zdravlja. Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju obnovu i izgradnju objekata za športske aktivnosti, izradbu strateških dokumenata te registra športskih udruga i stručnih djelatnika.</p> <p>U okviru strategije športa Kantona treba predvidjeti izradbu pravilnika o planskom korištenju športskih objekata, gdje bi se posebni/olakšavajući uvjeti korištenja predvidjeli za treniranje djece i mladeži, kao i za treninge klubova i športova od posebne važnosti. To podrazumijeva donošenje odluka o posebnim uvjetima korištenja za određene klubove, ciljane skupine i športove.</p>		
Strateški projekti	2.2.2.1.	Obnova postojećih i izgradnja novih športskih objekata	
	2.2.2.2.	Izradba i donošenje Strategije razvoja športa Kantona Središnja Bosna 2021. – 2025.	
	2.2.2.3.	Nastaviti aktivnosti unošenja podataka u Registar športskih udruga, športša pojedinaca i športskih stručnih djelatnika	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***

	Broj obnovljenih i novoizgrađenih športskih objekata	188.500,00 KM	1.100.000,00 KM
	Izrađena Strategija razvoja športa Kantona Središnja Bosna 2021. – 2025.	0 KM	60.000,00 KM
	Broj udruga, pojedinaca i sportskih stručnih djelatnika upisanih u Registar	167	Svi koji će se osnovati u razdoblju koje slijedi
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju Prioriteta 2.2. ogledaju se u povećanoj svijesti pojedinaca i sveukupne javnosti o važnosti bavljenja športom, te razvijene zdrave navike korištenja slobodnog vremena, osobito kod najmlađih stanovnika.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	2.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Ministarstvo obrazovanja KSB-a		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo obrazovanja 2021. – 2027. godine		
Nositelji provođenja mjere	Institucije u oblasti športa, Vlada KSB-a; fondovi EU-a		
Ciljane skupine	Stanovništvo		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane	
Prioritet	2.3. Pобољшanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi	
Naziv mjere	2.3.1. Unaprjeđenje planskog pristupa za financijsku održivost zdravstvenog sustava s ciljem adekvatnog opremanja zdravstvenih ustanova medicinskim aparatima i lijekovima	
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere nastoje se smanjiti troškovi liječenja kroz uštede u financijskome planu kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje. Također, pružit će se građanima neophodne zdravstvene usluge unutar Kantona te smanjiti lista čekanja za specifične zdravstvene usluge.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju nabavu medicinske opreme i aparata te nabavu lijekova, uz osiguranje dovoljnih fondova za ove svrhe.</p>	
Strateški projekti	2.3.1.1.	Uvođenje reforme financiranja primarne i bolničke zdravstvene djelatnosti, kroz plaćanje zdravstvenih usluga, prema broju pruženih usluga odnosno na način utvrđen EU standardima.
	2.3.1.2.	Proširiti tabletnu i ampularnu listu lijekova, kao i listu ortopedskih pomagala (potpuno usklađivanje s Federalnom listom)

	2.3.1.3.	Nabava medicinske opreme koja nedostaje i amortizirane medicinske opreme, u skladu s utvrđenim potrebama zdravstvenih ustanova	
	2.3.1.4.	Osiguranje dovoljnih finansijskih sredstava za financiranje Pozitivne liste lijekova	
	2.3.1.5.	Osiguranje dovoljne količine ampularnih lijekova u zdravstvenim ustanovama primarne i bolničke zdravstvene djelatnosti	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj nabavljenih CT aparata i broj urađenih pregleda na godišnjoj razini (Kanton)	2	1
	Broj urađenih pregleda aparatom za magnetnu rezonanciju na razini Kantona	0	Svi pacijenti KSB-a
	Iznos osiguranih sredstava Proračuna Kantona za financiranje Pozitivne liste lijekova	15.100.000	20.000.000
	Količina osiguranih lijekova i iznos osiguranih sredstava za ampularnu listu lijekova	1.300.000	1.500.000
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.3. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - Doprinos općem zdravstvenom stanju građana Kantona - Povećan broj zdravstveno osiguranih osoba na području Kantona - Povećanje broja liječnika na području Kantona, kroz finansijske uštede u finansijskome planu kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje 		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima financiranja	1.000.000,00 KM Izvor finansijskih sredstava: Proračun Vlade Kantona, finansijski plan kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje (ZZO-a), donacije		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje		
Nositelji provođenja mjere	Vlada Kantona		
Ciljane skupine	Zdravstvene ustanove Kantona, osiguranici		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane
Prioritet	2.3. Pобољшanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi
Naziv mjere	2.3.2. Informatičko povezivanje i digitalizacija procesa domova zdravlja i kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje u Kantonu
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Provedbom ove mjere potiče se jačanje kapaciteta primarne zdravstvene djelatnosti kroz nabavu neophodne računalne opreme.

	<p>Ključne oblasti djelovanja odnose se na informatičko uvezivanje domova zdravlja s kantonalnim Zavodom za zdravstveno osiguranje i kantonalnim Zavodom za javno zdravstvo (ZJZ-om).</p>	
<p>Strateški projekti</p>	<p>2.3.2.1.</p>	<p>Provođenje projekta jačanja zdravstvenoga sektora (HSEP) u Kantonu</p> <p><i>Ovaj strateški projekt odnosi se na provođenje obiteljske medicine i teče od 2005. godine. Do 2021. godine uložena su velika financijska sredstva prvenstveno za obuku kadrova, adaptaciju prostora i nabavu opreme. Iako je ovaj dio projekta uspješno završen, provedba obiteljske medicine ne ide zacrtanim tijekom. Dio timova se vodi kao obiteljska medicina, ali primaju stanovnike starije od 65 godina i nezaposlene, dio timova u OZZ-u prima cjelokupno stanovništvo, ali njihov rad nije baziran na temeljima obiteljske medicine, nego opće medicine. Nije potpisan pravilnik o registraciji pacijenata, koji je preduvjet za početak rada timova obiteljske medicine. Tijekom prethodnog razdoblja zdravstvene ustanove su i nadalje nastavile školovati svoj kadar kako bi bili spremni preuzeti obveze. Do danas je obučeno preko 100 timova obiteljske medicine te 18 specijalista obiteljske medicine, od kojih je 13 starije od 55 godina (dob od koje je potrebno dodijeliti novu specijalizaciju). Kao indikatore za ovaj projekt predlažemo:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - potpisan pravilnik o registraciji pacijenata - broj timova OM koji su završili registraciju pacijenata - broj registriranih pacijenata
	<p>2.3.2.2.</p>	<p>Projekt jačanja kapaciteta domova zdravlja i kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje kroz ustrojstvo i korištenje informatičke baze podataka, kao i uvođenje elektroničke kartice za osiguranike</p> <p><i>Informatizacija zdravstva neophodan je korak u unaprjeđenju zdravstvenih usluga. Nabava opreme jedan je od ključnih momenata, kao i obuka zdravstvenog osoblja za rad na opremi. Posebnu pozornost potrebno je usmjeriti na informatički program koji će biti korišten. Naime, Federalni zavod za javno zdravstvo uveo je online bazu podataka za sve kantone i sve zdravstvene ustanove. Unos u ovu bazu u KSB-u započeli smo u 2021. godini. Kako ne bismo zdravstvene djelatnike opterećivali dupliranjem unosa podataka, potrebno je da se navedena online baza uveže s novim programom za prikupljanje podataka, a da ona bude uvezana sa kantonalnim Zavodom za zdravstveno osiguranje i kantonalnim Zavodom za javno zdravstvo. Kao indikatore za ovaj projekt predlažemo:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - prihvaćen informatički program koji je u korelaciji s online bazom i uvezan sa kantonalnim ZZZO-om i ZZJZ-om - broj timova (liječnički, stomatološki, farmaceutske) koji su dobili informatičku opremu - broj obuka i broj sudionika na obukama - broj zdravstvenih ustanova koje su u potpunosti uvele

		<i>informacijski sustav i primjenjuju ga svakodnevno - broj izdanih elektroničkih knjižica.</i>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Jedinstvena zajednička baza podataka osiguranika korištenih zdravstvenih usluga	Izrada baze u tijeku	Svi osiguranici
	Broj obuka za korištenje informatičke baze podataka i broj sudionika na obukama	0	Svi sudionici
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.3. ogledaju se u otvaranju mogućnosti boljeg planiranja i racionalizacije procesa u ukupnome sustavu zdravstvene zaštite.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	3.000.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Federalno ministarstvo zdravstva, kredit Svjetske banke		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje		
Nositelji provođenja mjere	Kantonalni Zavod za javno zdravstvo, zdravstvene ustanove, Federalno ministarstvo zdravstva		
Ciljane skupine	Zdravstvene ustanove, kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje, kantonalni Zavod za javno zdravstvo, osiguranici i Ministarstvo zdravstva KSB-a		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.3. Pобољшanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi		
Naziv mjere	2.3.3. Unaprjeđenje pravnoga okvira iz oblasti zdravstvenih usluga i rješavanje statusa bolničkih zdravstvenih ustanova		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Realizacijom ove mjere uredit će se stanje u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti i smanjiti broj ravnatelja i upravnih vijeća u ustanovama zdravstvene zaštite Kantona.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju izradu propisa za reguliranje rada zdravstvenih ustanova, usklađivanje propisa iz oblasti zdravstvenih usluga s federalnim propisima, izrada ključnih strateških dokumenata i osiguranje primjene svih važećih propisa.</p> <p>Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine objavljen je 2010. godine, a do 2021. godine kantonalni Zakon nije usklađen s tim Zakonom. Kantonalni Zavod za javno zdravstvo u više je navrata upućivao Ministarstvu zdravstva KSB-a inicijative za donošenje minimuma ključnih dokumenata, kao što su: usklađen kantonalni Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Strateški plan razvoja zdravstva za područje Kantona Središnja Bosna, Dokumentacijsku osnovu za planiranje primarne zdravstvene zaštite, Standarde i normative zdravstvene zaštite za Kanton, Strateški plan razvoja kadrova u zdravstvu.</p>		
Strateški projekti	2.3.3.1.	Provođenje federalnih materijalnih propisa na kantonalnoj razini	
	2.3.3.2.	Usklađivanje kantonalnih propisa s federalnim propisima i izrada ključnih strateških dokumenata	
	2.3.3.3.	Izradba zakonske regulative za definiranje statusa pet bolnica na području Kantona	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj provedenih federalnih materijalnih propisa, po općinama	Kontinuirano usklađivanje	Svi propisi
	Broj i naziv usklađenih federalnih i kantonalnih propisa	Velikim dijelom usklađeni	Usklađenost u potpunosti
	Broj urađenih i prihvaćenih strateških dokumenata: <ol style="list-style-type: none"> 1. Strateški plan razvoja zdravstva za područje Kantona Središnja Bosna 2. Dokumentacijska osnova za planiranje primarne zdravstvene zaštite 3. Standardi i normativi zdravstvene zaštite za Kanton Središnja Bosna 4. Strateški plan razvoja kadrova u zdravstvu 	0	4

	Riješen pravni okvir definira status pet bolnica na području Kantona	Prihvaćen Zakon o preuzimanju osnivačkih prava	U potpunosti riješen pravni okvir
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.3. ogledaju se u povećanoj razini usklađenosti kantonalnih propisa u zdravstvenome sektoru s propisima na federalnoj razini i propisima Europske unije. Također, očekuje se da će biti unaprijeđena kvaliteta i kvantiteta zdravstvenih usluga za osiguranike (korisnike usluga).		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	200.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona, financijski plan kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo zdravstva KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Vlada Kantona, Sabor KSB-a, općine u Kantonu, zdravstvene ustanove, kantonalni Zavod za javno zdravstvo, kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje		
Ciljane skupine	Osiguranici Kantona		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.3. Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi		
Naziv mjere	2.3.4. Unaprjeđenje pristupa i kvalitete usluga zdravstvene zaštite kroz jačanje kapaciteta liječničkih timova u zdravstvenim ustanovama, po općinama Kantona		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere povećat će se broj i kvaliteta zdravstvenih usluga građanima Kantona te racionalizirati troškovi korištenja zdravstvenih usluga. Uz to, uložiti će se naponi za uvođenje obvezatnih zdravstvenih sistematskih pregleda svih osiguranika – građana Kantona.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju kreiranje uvjeta za uvođenje novih usluga, osnivanje centra za dijalizu, nabava nove medicinske opreme (prvenstveno za dijalizu), kao i uvođenje strateškog pristupa i planiranja razvoja stručnih profila – specijalizacija u zdravstvenim ustanovama. Također, ova mjera će obuhvatiti unaprjeđenje djelovanja u kriznim javnozdravstvenim situacijama.</p>		
Strateški projekti	2.3.4.1.	Strateški pristup zadržavanju postojećeg osoblja i razvoju ljudskih resursa u oblasti zdravstva – osigurati dovoljan broj liječnika specijalista (sa specijalizacijama), koji je usklađen sa potrebama osiguranika Kantona)	
	2.3.4.2.	Proširenje lepeze zdravstvenih usluga koje spadaju u mjerodavnost primarne zdravstvene djelatnosti	

	2.3.4.3.	Unaprjeđenje kapaciteta zdravstvenih ustanova za pružanje usluga u uvjetima epidemije (poboljšati pristup uslugama za sve građane u stanju potrebe)	
	2.3.4.4.	Provedba plana stručnih usavršavanja deficitarnih specijalizacija (na osnovi Kantonalnog strateškog plan razvoja zdravstva i strateškog plana razvoja ljudskih resursa – v. Strateški projekt 2.3.3.2.)	
	2.3.4.5.	Kreirati planove zdravstvenih ustanova za unaprjeđenje djelovanja u kriznim javnozdravstvenim situacijama	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Iznos sredstava osiguranih iz sredstava kantonalnog Zavoda za zdravstveno osiguranje i Proračuna Kantona, za financiranje obiju vrsta lista lijekova i lista ortopedskih pomagala	18.200.000	25.000.000
	Broj i naziv usluga ugovorenih s domovima zdravlja	37.000.000	40.000.000
	Broj specijalista	229	296
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.3. ogledaju se u povećanoj kvaliteti i kvantiteti zdravstvenih usluga u Kantonu i racionalizaciji troškova u zdravstvenome sektoru. Krajnji razvojni učinci obuhvaćaju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Doprinos općem zdravstvenom stanju građana Kantona; - Povećan broj osiguranih osoba; - Povećan broj liječnika specijalista. 		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	<p>115.000.000,00 KM Izvor: Proračun Kantona i vanjski izvori (kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje)</p>		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Kantonalni Zavod za zdravstveno osiguranje, kantonalni Zavod za javno zdravstvo, općine s područja Kantona i Vlada KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Vlada KSB-a		
Ciljane skupine	Osiguranici Kantona, zdravstvene ustanove		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane			
Prioritet	2.3. Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi			
Naziv mjere	2.3.5. Povećanje socijalnih davanja za korisnike i poboljšanje statusa pojedinih oblika socijalne skrbi			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere stvorit će se uvjeti za poboljšanje položaja trenutačnih korisnika i preduvjeti za potencijalne korisnike kroz stalnu koordinaciju centara za socijalni rad / službi za socijalnu skrb, kao tijela koja provode postupak, i Ministarstva zdravstva KSB-a, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, kao izvora financiranja.</p> <p>Nadalje, provedbom ove mjere osigurat će se adekvatnija pojedinačna pomoć korisnicima socijalne skrbi i povećati broj smještaja u srodničke i udomiteljske obitelji. U isto vrijeme smanjit će se broj smještaja u zavode za odgoje i obrazovanje i zavode za zaštitu mentalno invalidnih osoba, te broj socijalno patoloških pojava.</p> <p>Kroz predviđene aktivnosti posebno će se podržavati poboljšana ciljanost socijalne skrbi i adekvatan odabir korisnika, odnosno ciljano usmjeravanje javnih rashoda za socijalnu skrb. Radit će se na unaprjeđivanju sustava identifikacije i praćenja ranjivih obitelji i obitelji u riziku. Time će se adresirati problemi socijalne isključenosti marginaliziranih skupina.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba, unaprjeđenje pravnog okvira i javnih politika u oblasti socijalne skrbi, unaprjeđenje udomiteljstva/hraniteljstva te podrška starim i iznemoglim osobama.</p>			
Strateški projekti	2.3.5.1.	Donošenje novih zakona i primjena odgovarajućih zakonskih rješenja iz oblasti socijalne politike u Kantonu kroz usklađivanje kantonalnih propisa s propisima čiji donošenje je u tijeku na federalnoj razini, s ciljem smanjenja broja korisnika određenih prava i povećanja broja korisnika drugih prava		
	2.3.5.2.	Primjena Zakona o udomiteljstvu u punom obliku kroz povećanje broja smještaja odraslih osoba i djece u srodničke i udomiteljske obitelji, uz istovremeno „izbjegavanje“ primjene smještaja u ustanove i zavode za odgoj i obrazovanje		
	2.3.5.3.	Aktiviranje rada centara za mentalno zdravlje u pogledu mentalno invalidnih osoba		
	2.3.5.4.	Zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba u lokalnoj zajednici		
	2.3.5.5.	Aktiviranje usluge kućne njege i pomoći u kući starim i iznemoglim osobama te stvaranje uvjeta za adekvatno pružanje podrške određenim kategorijama, kao što su žrtve nasilja u obitelji		
	2.3.5.6.	Analitički prikaz stanja socijalno ugroženih osoba		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj podnesenih zahtjeva / broj donesenih rješenja o priznavanju prava		1600	2000

	Evidencija korisnika smještaja u srodničke i udomiteljske obitelji	1	1
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.3. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - Usklađenost kantonalnih s federalnim propisima iz oblasti socijalne skrbi, uz omogućavanje bržeg i potpunijeg ostvarivanje prava - Ukidanje socijalne marginalizacije te stvaranje općeg zadovoljstva građana u sustav socijalne skrbi - Stvaranje obiteljskog okruženja i ostvarivanje najboljeg interesa djeteta za korisnike smještaja u udomiteljske obitelji - Postojanje pravnog okvira za pružanje podrške i pomoći ranjivim kategorijama, kao što su žrtve nasilja u obitelji 		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	80.000.000 KM predviđena ukupna izdvajanja za oblast socijalne skrbi za razdoblje 2021. – 2027. godine (prema trenutačnom stanju i pokazateljima, uz pretpostavku rasta iz godine u godinu u iznosu od 2 %) <p style="margin-left: 40px;">67.000.000 KM Proračun Kantona</p> <p style="margin-left: 40px;">13.000.000 KM iz vanjskih izvora (isključivo iz Proračuna Federacije BiH; trenutačna izdvajanja iz Proračuna Federacije BiH iznose oko 1.750.000 KM na godišnjoj razini)</p>		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine na		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Centri za socijalni rad / Službe za socijalnu skrb, Ministarstvo zdravstva KSB-a, Vlada KSB-a, Sabor KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Vlada KSB-a		
Ciljane skupine	Korisnici prava, ustanove socijalne skrbi		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.3. Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi		
Naziv mjere	2.3.6. Jačanje materijalnih i kadrovskih kapaciteta pružatelja usluga socijalne skrbi u Kantonu		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere povećava se djelotvornost i učinkovitost pružanja socijalnih usluga i osigurava dostupnost informacija o korisnicima socijalne skrbi u Kantonu.</p> <p>Također, ovom se mjerom nastoji unaprijediti međusektorska suradnja, infrastruktura i kompetencije pružatelja usluga socijalne skrbi.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja odnose se na jačanje infrastrukture i kompetencija pružatelja usluga kroz proširenje i jačanje kapaciteta socijalnih ustanova, stručno usavršavanje zaposlenika i izrada baze podataka iz oblasti socijalne politike.</p>		
Strateški projekti	2.3.6.1.	Iniciranje nižih razina vlasti za osnivanje novih socijalnih ustanova	
	2.3.6.2.	Izdavanje odobrenja za rad pravnim i fizičkim osobama	
	2.3.6.3.	Nadzor nad primjenom Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne skrbi	
	2.3.6.4.	Stručno usavršavanje zaposlenika ustanova socijalne skrbi	
	2.3.6.5.	Uraditi bazu podataka iz oblasti socijalne politike na razini Kantona	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj novih socijalnih ustanova na području Kantona	14	16
	Broj ustanova koje zadovoljavaju standarde Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne skrbi	14	16
	Broj smještaja osiguranika u ustanove na području drugih kantona u Federaciji BiH i Republici Srpskoj	50	40
	Broj izdanih odobrenja za rad pravnim i fizičkim osobama	0	2
	Broj stručno educiranih zaposlenika u ustanovama socijalne skrbi	30	50
	Broj nadzora nad ustanovama socijalne skrbi	80	120
	Baza podataka iz oblasti socijalne politike na razini Kantona	1	1

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.3. ogledaju se u povećanju socijalnih izdavanja za socijalno ugrožene kategorije društva te djelotvoran i ekonomičan rad centara za socijalni rad u Kantonu.
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	400.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona, općinski proračuni, sredstva fizičkih osoba
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo zdravstva KSB-a
Nositelji provođenja mjere	Inspeksijska tijela u Kantonu, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Ciljane skupine	Osiguranici u Kantonu, centri za socijalni rad u Kantonu, pravne i fizičke osobe

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane	
Prioritet	2.4. Povećanje stupnja sigurnosti građana	
Naziv mjere	2.4.1. Unaprjeđenje aktivnosti na suzbijanju kriminaliteta i povećanju stupnja otkrivenosti počinitelja kaznenih djela	
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere nastoji se:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povećati stupanj osobne i imovinske sigurnosti građana; - Povećati stupanj povjerenja građana u agencije za provođenje zakona; - Reduciranje mogućnosti viktimizacije. <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju strateško djelovanje za prevenciju kriminaliteta, smanjenje viktimizacije, suzbijanje korupcije, suzbijanje zlouporabe opojnih droga, jačanje zaštite djece, prevencija maloljetničke delikvencije, te borbu protiv govora mržnje i kaznenih djela počinjenih nad manjinskim i ranjivim skupinama.</p>	
Strateški projekti	2.4.1.1	Inoviranje strateških pristupa policije u neposrednoj prevenciji kriminaliteta, narušavanja javnog reda i mira i smanjenju viktimizacije
	2.4.1.2	Aktivnosti na suzbijanju korupcije i organiziranog kriminaliteta u okviru prihvaćenoga antikorupcijskog plana
	2.4.1.3	Pojačati mjere suzbijanja zlouporabe opojnih droga
	2.4.1.4	Jačanje kapaciteta kazneno-pravne zaštite djece i maloljetnika te prevencija obiteljskog nasilja i maloljetničke delikvencije i svakog drugog oblika nasilničkog ponašanja
	2.4.1.5	Osnažiti kapacitete u borbi protiv kaznenih djela iz mržnje, kaznenih djela nad manjinskim i ranjivim skupinama te trgovine ljudima

	2.4.1.6	Povećanje operativno-komunikacijskih kapaciteta, vidljivosti i dostupnosti policije uz primjenu suvremenih tehničkih i informacijsko-komunikacijskih tehnologija	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj kaznenih djela razbojništva, ukradenih motornih vozila, iznuda i trgovine narkoticima	300	200
	Broj prijavljenih i rasvijetljenih kaznenih djela, uspostavljena baza podataka	1.050	900
	Broj procesuiranih predmeta	1.050	900
	Sporazum o suradnji s tužiteljstvom i sudovima u brzem procesuiranju kaznenih djela, depozit predmeta oduzetih u počinjenim kaznenim djelima	Potpisan Sporazum o suradnji s Kantonalnim tužiteljstvom KSB-a, stalni kontakti sa sudovima u povodu aktualne problematike	Dosljedna primjena Sporazuma s Tužiteljstvom, otklanjanje uočenih poteškoća i osmišljavanje načina unaprjeđenja suradnje
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.4. ogledaju se u smanjenju broja kaznenih djela za unaprjeđenje sigurnosti građana, institucija i gospodarskih subjekata.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	500.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: IPA fondovi i druge donacije		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	MUP KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Uprava policije		
Ciljane skupine	Građani, institucije i pravne osobe		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.4. Povećanje stupnja sigurnosti građana		
Naziv mjere	2.4.2. Povećanje sigurnosti prometa na cestama i sprječavanje narušavanja javnoga reda i mira		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere nastoji se:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Smanjiti broj prometnih nezgoda i njihovih posljedica (smrtno stradalih te teže i lakše ozlijeđenih osoba); - Smanjiti broj narušavanja javnoga reda i mira (ugostiteljski objekti, sportska natjecanja i sl.); - Poboľšanje sigurnosti prometa na cestama povećanim nadzorom i odlučnijim sankcioniranjem kršenja propisa. <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju unaprjeđenje kontrole i nadzora prometa na cestama, povećanje sigurnosti sudionika u prometu, prevenciju nereda (posebno na masovnim/javnim događajima) te intenziviranje međuinstitucijske suradnje i dosljednu primjenu propisa.</p>		
Strateški projekti	2.4.2.1	Primjena suvremenih tehničkih rješenja s ciljem uspješnije kontrole i nadzora prometa na cestama te registriranja prekršaja protiv sigurnosti prometa na cestama	
	2.4.2.2	Provođenje javnih kampanja radi povećanja sigurnosti sudionika u prometu na cestama	
	2.4.2.3	Prevenција nereda na sportskim natjecanjima	
	2.4.2.4	Unaprijediti sustav kontrola reguliranja prometa te nadzora nad lokacijama povećanoga okupljanja građana	
	2.4.2.5	Intenziviranje suradnje s drugim mjerodavnim tijelima, poduzećima i institucijama s ciljem sveobuhvatne i djelotvornije primjene propisa o sigurnosti prometa na cestama	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj postavljenih videokamera na ključna mjesta u općinama	7	20
	Broj novih radarskih sustava	4	8
	Broj prometnih prekršaja; broj naplaćenih prekršajnih naloga	71.000; 40.000	70.000; 60.000
	Broj nereda na sportskim natjecanjima	8	4
	Broj prometnih nezgoda i broj nezgoda sa smrtnom posljedicom	2.100; 10	1.800; 7
	Sporazum o suradnji s autocestama Federacije BiH i Bosne i Hercegovine, Sporazum sa Saobraćajnim fakultetom, Sporazum s Ministarstvom obrazovanja	28	35

	KSB-a – autoškolama, edukacija učenika o osnovama sigurnosti prometa na cestama, BiH AMK		
	Broj provedenih javnih kampanja	20	30
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.4. ogledaju se u povećanoj sigurnosti građana u prometu i smanjenom broju smrtnih slučajeva prouzročenih prometnim nezgodama.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	500.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Vlade Kantona		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	MUP KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Uprava policije		
Ciljane skupine	Građani, institucije, pravne osobe		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane		
Prioritet	2.4. Povećanje stupnja sigurnosti građana		
Naziv mjere	2.4.3. Unaprjeđenje odnosa s okruženjem i jačanje povjerenja u rad policije		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere osigurat će se jačanje legitimiteta i povjerenja zajednice u rad policije, poboljšanje integriteta i zakonitog funkcioniranja policije. Time se nastoji pridonijeti poštivanju različitosti i povećanju tolerancije te smanjenju konflikata u društvenoj zajednici.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju uspostavu suradnje s građanima i organizacijama civilnog društva u suzbijanju kažnjivih i devijantnih ponašanja, prvenstveno kroz jačanje koncepta „Rad policije u zajednici“. Također, djelovat će se i u pravcu jačanja suradnje s medijima kako bi se osigurala medijska pokrivenost aktivnosti MUP-a KSB-a.</p>		
Strateški projekti	2.4.3.1	Pojačati suradnju s građanima u suzbijanju kažnjivih i devijantnih ponašanja, kroz anonimne pozive, medije, edukacije i dr.	
	2.4.3.2	Potpuna provedba projekta „Rad policije u zajednici“	
	2.4.3.3	Dizajniranje i provođenje zajedničkih projekata preventivnog karaktera sa organizacijama civilnog društva	
	2.4.3.4	Pojačana medijska pokrivenost aktivnosti MUP-a KSB-a	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***

	Broj slučajeva koje su prijavili građani u situacijama kada nisu oštećeni djelom	30	50
	Broj educiranih kroz obrazovno-odgojne ustanove	750	1.000
	Broj zajedničkih projekata preventivnog karaktera sa civilnim društvom	8	15
	Broj intervjuja, radioemisija i TV emisija, letaka i brošura dostupnih javnosti	90	130
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.4. ogledaju se u povećanju svijesti građana i najmlađe populacije o štetnosti rizičnih ponašanja i njihovo animiranje na suradnju s policijom, kao i smanjenju stupnja kriminala i broja kaznenih djela.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	200.000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	MUP KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Uprava policije		
Ciljane skupine	Građani, učenici		

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane			
Prioritet	2.4. Povećanje stupnja sigurnosti građana			
Naziv mjere	2.4.4. Jačanje organizacijskih kapaciteta i profesionalnog razvoja			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere osigurat će se stvaranje normativnih, kadrovskih, smještajnih i materijalno-tehničkih pretpostavki i unaprjeđenja znanja, sposobnosti i vještina policijskih službenika, državnih službenika i namještenika za uspješniji rad MUP-a KSB-a.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju unaprjeđenje normativnog okvira za rad MUP-a KSB-a, unaprjeđenje upravljanja ljudskim resursima, modernizacija tehničkih i logističkih kapaciteta.</p>			
Strateški projekti	2.4.4.1	Unaprjeđenje normativnog okvira s ciljem povećanja uspješnosti rada MUP-a KSB-a		
	2.4.4.2	Poboljšanje standarda prijma, unapređenja, profesionalnog razvoja i rodne ravnopravnosti uposlenika		
	2.4.4.3	Izgradnja i modernizacija smještajnih, materijalno-tehničkih i drugih logističkih kapaciteta		
	2.4.4.4	Nabava suvremene tehnološke opreme i sredstava te drugih sredstava i opreme s ciljem unaprjeđenja rada ustrojbenih jedinica MUP-a KSB-a		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Stupanj usklađenosti propisa sa smjernicama i propisima EU-a		10 %	30 %
	Spajanje IDDEEA lokacija s objektima MUP-a KSB-a		3	5
	Obnovljen vozni park: broj specijalnih vozila, broj nabavljene opreme Postrojbe za javni red i mir, kriminalističko-tehničke opreme, sredstava veze, informatičke opreme i specijalne opreme za Postrojbu za potporu		20 vozila; 40 radiostanica	30 vozila; 60 radiostanica
	Izgradnja novih i modernizacija postojećih smještajnih kapaciteta		5	10
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.4. ogledaju se u djelotvornijem radu policije te pozitivnoj percepciji građana o stanju sigurnosti u Kantonu.			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	5. 000 000,00 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			

Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	MUP KSB-a
Nositelji provođenja mjere	MUP KSB-a
Ciljane skupine	Službenici i građani

Veza sa strateškim ciljem	2. Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane			
Prioritet	2.5. Transparentan i djelotvoran javni sektor u službi građana			
Naziv mjere	2.5.1. Unaprjeđenje kapaciteta kantonalnih institucija za upravljanje razvojem i dosljednu primjenu javnih politika			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere unaprijedit će se efikasnost, učinkovitost i transparentnost javne uprave u Kantonu. Namjera je da se ojača političko i institucionalno vođenje i koordinacija reforme javne uprave i ekonomskih reformi u Kantonu, uz fokus na građane i poslovni sektor, i uspostavi funkcionalna i racionalna organizacija javnog sektora. Posebno se namjerava raditi na jačanju sustava i koordinaciji izrade, provedbe i izvještavanja o razvojnim politikama / strateškim dokumentima.</p> <p>Također, poboljšat će se kapaciteti institucija za harmonizaciju kantonalnih propisa s EU <i>acquis</i>-om, kao i kapaciteti za izradu kvalitetnih novih propisa i javnih politika te njihovo provođenje.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju izradu cjelovitog plana djelovanja za reformske procese u kantonalnim institucijama, organiziranje obuka za državne službenike i zaposlenike javnih institucija, digitalizacija i informatizacija uprave i borba protiv korupcije.</p>			
Strateški projekti	2.5.1.1	Pripremiti plan aktivnosti za unaprjeđenje rada kantonalnih institucija, u skladu sa Strategijom reforme javne uprave u BiH		
	2.5.1.2	Osigurati uspješan rad svih tijela i struktura u sustavu upravljanja razvojem s ciljem dosljedne primjene zakonskog okvira o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH		
	2.5.1.3	Realizirati planove obuka za državne službenike i zaposlenike u kantonalnim institucijama, u skladu s utvrđenim potrebama		
	2.5.1.4	Uvođenje digitalnih i informatičkih rješenja u upravne procese, upravljanje javnim financijama i pružanje usluga		
	2.5.1.5	Izrada i provođenje plana za usklađivanje, izradu i prihvaćanje kantonalnih propisa		
	2.5.1.6	Izrada/ ažuriranje strategije za borbu protiv korupcije KSB-a / planova integriteta u borbi protiv korupcije za kantonalne institucije		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Sve strukture i procesi za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u KSB-u		80 %	100 %

	uspostavljeni su i funkcioniraju u skladu sa zakonskim okvirom		
	Broj organiziranih obuka s ciljem jačanja kapaciteta državnih službenika i zaposlenika u kantonalnim institucijama	4	8
	Broj usluga e-uprave, koje pružaju kantonalne institucije	0	4
	Urađena/ažurirana Strategija za borbu protiv korupcije Kantona Središnja Bosna 2021. – 2025.	Izrađen Nacrt strategije za borbu protiv korupcije 2021. – 2025.	Realizirati mjere predviđene Strategijom
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere i doprinos ostvarenju prioriteta 2.5. ogledaju se u djelotvornijem ostvarenju javnih politika, prvenstveno strateških dokumenata, i učinkovitoj izvedbi razvojnih projekata.		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	500.000 KM Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona, međunarodni fondovi		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Vlada KSB-a		
Nositelji provođenja mjere	Stručna služba Vlade KSB-a, Ured za europske integracije, Ministarstvo pravosuđa i uprave KSB-a, Ministarstvo financija KSB-a		
Ciljane skupine	Građani i pravni subjekti u KSB-u		

STRATEŠKI CILJ 3.

**Poboljšati stanje okoliša i
javnu infrastrukturu**

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboľjšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu		
Prioritet	3.1. Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem		
Naziv mjere	3.1.1. Formiranje i vođenje evidencija podataka o stanju okoliša koji su potrebni za optimalno gospodarenje okolišem i njihovo korištenje, za ocjenu stanja okoliša i planiranje mjera zaštite okoliša		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Provedbom ove mjere poboljšat će se sustav vođenja evidencije onečišćivača i onečišćenja na prostoru Kantona te pružanje informacija o stanju okoliša na transparentan način. Također, uspostaviti će se kontinuirana kontrola onečišćivača i onečišćenja i poduzimanje mjera.		
Strateški projekti	3.1.1.1	Formiranje i vođenje evidencije onečišćivača i onečišćenja te pružanje informacija o stanju okoliša	
	3.1.1.2	Priprema plana monitoringa onečišćivača i cjelokupne organizacije monitoringa	
	3.1.1.3	Izrada izvještaja o stanju okoliša, s prijedlogom mjera zaštite	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**
	Broj pogona i postrojenja obuhvaćenih registrom onečišćivača, koji imaju važeću okolišnu dozvolu		74
	Broj pogona i postrojenja obuhvaćenih godišnjim planom monitoringa onečišćivača		30
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.1. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljen sustav prikupljanja, korištenja i pružanja informacija o okolišu - Osigurana kvalitetnija kontrola štetnih emisija - Smanjen rizik od negativnih utjecaja onečišćenja na zdravlje stanovništva i smanjenje troškova zdravstvene zaštite - Smanjenje rizika od onečišćenja prirodnih resursa bitnih za razvoj poljoprivrede i turizma i povećanje broja zaposlenih 		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos: 25.000 KM/god. (za razdoblje 2021. – 2027. godine – 175.000 KM) Izvor financijskih sredstava: Proračun Kantona		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP) i Ministarstvo poljoprivrede KSB-a – (MPVŠ)		
Nositelji provođenja mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša, inspektori mjerodavni za zaštitu okoliša, zaštitu voda, poljoprivrednog zemljišta i šuma		
Ciljane skupine	Vlasnici ili operateri pogona ili postrojenja, javnost i organizacije i udruženja koja se bave promocijom i zaštitom okoliša te drugi sektori, kao što su zdravstvo, turizam, poljoprivreda, i drugi na koje stanje onečišćenja okolišnih		

	sastavnica ima utjecaj na troškove, kvalitetu ponude i proizvoda, cjelokupno stanovništvo
--	---

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu			
Prioritet	3.1 Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem			
Naziv mjere	3.1.2 Jačanje kapaciteta Odjela za zaštitu okoliša (materijalnih, kadrovskih, provođenje edukacija)			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Kroz provedbu ove mjere: <ul style="list-style-type: none"> - provodit će se potrebne edukacije uposlenika i stanovništva - stvorit će se pretpostavke (materijalne i kadrovske) za provođenje mjera za punu provedbu Kantonalnog plana zaštite okoliša (2015. – 2025.) i Kantonalnog plana upravljanja otpadom (2015. – 2025.). 			
Strateški projekti	3.1.2.1	Edukacije i treninzi za uposlenike i druge koji sudjeluju u sustavu zaštite okoliša (vođenje registra, plan i provođenje monitoringa, izrada izvještaja, korištenje prikupljenih podataka u procesu planiranja mjera i razvoja sektora okoliša)		
	3.1.2.2	Podrška projektima jačanja svijesti građana o značaju zaštite okoliša		
	3.1.2.3	Stvaranje uvjeta za potpunu provedbu Kantonalnog plana zaštite okoliša (2015. – 2025.) i Kantonalnog plana upravljanja otpadom (2015. – 2025.)		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj podržanih projekata promotivnih kampanja s ciljem jačanja svijesti o značaju zaštite okoliša i energetske učinkovitosti		3	10
	Broj udruženja i ustanova koji se financijski podržavaju s ciljem provođenja promocije jačanja svijesti o značaju zaštite okoliša		8	15
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.1. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - povećanje stupnja educiranosti i osposobljenosti uposlenika koji se bave sustavom zaštite okoliša i upravljanjem okolišem - povećanje opsega djelatnosti i sredstava koja će biti usmjerena na provedbu strateških dokumenata iz oblasti zaštite okoliša - uspostavljen sustav informiranja javnosti o okolišu i promocije zdravog okoliša - Smanjenje emisija u okoliš 			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos: 20 000 KM/god. (za razdoblje 2021. – 2027. godine – 140.000 KM) Izvor: Proračun Kantona			
Razdoblje provođenja mjere	2021-2027			
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)			
Nositelji provođenja mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša i mjerodavni inspektori			

Ciljane skupine	Javne ustanove, lokalna zajednica, operateri pogona ili postrojenja, javnost i organizacije i udruženja koja se bave promocijom i zaštitom okoliša, drugi sektori, udruženja građana, građani
------------------------	---

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu			
Prioritet	3.1 Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem			
Naziv mjere	3.1.3 Dovršetak projekta izrade prostorno-planske dokumentacije Kantona			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Kroz provedbu ove mjere: <ul style="list-style-type: none"> - unaprijedit će se sustav evidencije i prostornog planiranja - unaprijedit će se monitoring prostornih pojava i procesa - povećat će se razina transpozicije legislative kroz usklađivanje i harmonizaciju prostornih planova na razini općina, KSB-a i Federacije BiH 			
Strateški projekti	3.1.3.1	Izmjene i usklađivanje Prostornog plana (PP-a) KSB-a		
	3.1.3.2	Subvencioniranje Izmjena i usklađivanje PP-a općina		
	3.1.3.3	Izrada i donošenje zakonske regulative o legalizaciji bespravno izgrađenih objekata		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Dovršetak projekta prostorno-planske dokumentacije Kantona		Projekt u tijeku	Završen projekt
	Dovršetak projekata izmjene i usklađivanja prostorno-planske dokumentacije općina		Projekt u tijeku	Završen projekt
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.1. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - unaprijeđena interaktivna razmjena informacija, efikasnije pretraživanje, nadzor nad procesima i pojavama u prostoru s ciljem donošenja odgovarajućih odluka - unaprijeđenje djelotvornog i transparentnog upravljanja procesima razvoja, okolišne infrastrukture, kvalitete povezanih usluga i stanja okoliša - povećane mogućnosti analize te monitoringa utjecaja u prostoru - unaprijeđena kvaliteta procesa planiranja i uređenja prostora 			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos: 60 000 KM Izvor: 60 000 KM iz Proračuna Kantona			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)			
Nositelji provođenja mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za prostorno planiranje i građenje			
Ciljane skupine	Vlada KSB-a, Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a, Ministarstvo poljoprivrede KSB-a, druga ministarstva, općine s područja KSB-a,			

	Kantonalni zavod za prostorno planiranje, jedinice lokalne samouprave, građani
--	--

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu			
Prioritet	3.1. Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem			
Naziv mjere	3.1.4. Sanacija crnih točaka i klizišta			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Provedbom ove mjere smanjit će se pritisci na okoliš, prvenstveno sanacijom lokacija koje predstavljaju rizik za okoliš i stanovništvo, uključujući razminiranje kontaminiranih područja. U konačnici, očekuje se poboljšanje kvalitete voda i tla.			
Strateški projekti	3.1.4.1	Podrška projektima za sanaciju općinskih odlagališta i divljih odlagališta		
	3.1.4.2	Podrška projektima za prevenciju i sanaciju klizišta i odvodnju površinskih voda		
	3.1.4.3	Podrška projektima za sanaciju kontaminiranih lokacija na prostoru Kantona		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Smanjenje broja divljih odlagališta na prostoru Kantona		265	Do 2027. god. manje od 200
	Smanjen broj klizišta na prostoru Kantona		162	Do 2027. god. manje od 150
	Smanjen broj kontaminiranih lokacija na prostoru Kantona		77	Do 2027. god. manje od 50
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.1. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - smanjen rizik od negativnih utjecaja onečišćenja na zdravlje stanovništva i smanjenje troškova zdravstvene zaštite - smanjenje rizika od onečišćenja prirodnih resursa bitnih za razvoj poljoprivrede i turizma i povećanje broja uposlenih - povećane mogućnosti korištenja otpadnih sirovina u proizvodnji i stvaranja nove vrijednosti i novih radnih mjesta 			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos: 50 000 KM/god. (za razdoblje 2021. – 2027. godine – 350.000 KM) Izvor: iz vanjskih izvora (Fond za zaštitu okoliša)			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)			
Nositelji provođenja mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša			
Ciljane skupine	KSB, općine KSB-a, mjesne zajednice u općinama, građani			

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu			
Prioritet	3.1. Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem			
Naziv mjere	3.1.5. Razvoj kapaciteta sustava zaštite i spašavanja te odgovora na prirodne i druge nesreće			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Provedbom ove mjere u Kantonu će se: <ul style="list-style-type: none"> - modernizirati i ojačati kapacitete sustava zaštite i spašavanja kroz provođenje projekata opremanja (digitalizacija informacijsko-komunikacijskog sustava operativnih centara civilne zaštite) i obučavanja (osnivanje edukacijskog centra), čime će se umanjiti negativni učinci prirodnih i drugih nesreća na sigurnost građana - osigurati logističku podršku kroz uspostavu skladišta za materijalno-tehnička sredstva i opremu te osnivanje službe za logističku podršku kao dijela struktura civilne zaštite 			
Strateški projekti	3.1.5.1	Digitalizacija informacijsko-komunikacijskog sustava operativnih centara civilne zaštite na području Kantona		
	3.1.5.2	Razvoj logističke podrške strukturama civilne zaštite		
	3.1.5.3	Osnivanje edukacijskog centra za obuku struktura civilne zaštite		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Iznos potrošenih sredstava iz Proračuna Kantona za financiranje otklanjanja posljedica od prirodnih i drugih nesreća		790.000 KM	400.000 KM
	Broj pripadnika struktura civilne zaštite obuhvaćen obukom		60	300
	Broj službi za zaštitu i spašavanje		4	5
	Broj edukacijskih centara za obuku struktura civilne zaštite		0	1
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.1. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - veći stupanj sigurnosti građana od prirodnih i drugih nesreća - povećana otpornost Kantona na rizike nastale od prirodnih i drugih nesreća - smanjeni potencijalni negativni učinci na ljude i materijalna dobra, čime se sredstva prestrukturiraju sa stavki namijenjenih za otklanjanje posljedica od prirodnih i drugih nesreća na razvojne projekte. 			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos: 1.500.000 KM Izvor: 1.000.000 KM iz Proračuna Kantona (namjenska sredstva i sredstva iz Proračuna) i 500.000 KM iz vanjskih izvora (EU fondova i dr.)			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			

Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Kantonalna uprava za civilnu zaštitu
Nositelji provođenja mjere	Resorna ministarstva, uprave i uredi, Vlada KSB-a, Kantonalna uprava za civilnu zaštitu
Ciljane skupine	Mjerodavne institucije, stanovništvo

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu			
Prioritet	3.2. Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture			
Naziv mjere	3.2.1 Unaprjeđenje i razvoj kanalizacijske infrastrukture, sustava prikupljanja i sustava pročišćavanja otpadnih voda			
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Provedbom ove mjere unaprijed će se sustav prikupljanja, tretmana i ispuštanja otpadnih voda.</p> <p>Ključne oblasti djelovanja odnose se na obnovu postojeće i proširenje kanalizacijske mreže, izradu projektno-planske dokumentacije za projekte obnove te izgradnje novih dijelova mreže, i izvođenje planiranih radova.</p>			
Strateški projekti	3.2.1.1	Subvencioniranje obnove (rekonstrukcije) i proširenja postojećih sustava kanalizacijskih mreža		
	3.2.1.2	Subvencioniranje izrade projektne dokumentacije za nove kanalizacijske mreže i priključke		
	3.2.1.3	Subvencioniranje izgradnje novih kanalizacijskih mreža i sustava za pročišćavanje otpadnih voda		
	3.2.1.4.	Aktivnosti na izgradnji Regionalnog vodovoda Plava voda		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj priključaka (korisnika usluga) na javne kanalizacijske sustave		26.177	33.000
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.2. ogledaju se u sljedećem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - unaprijeđen sustav prikupljanja, tretmana i ispuštanja otpadnih voda - unaprijeđena kvaliteta voda - smanjenje negativnog utjecaja nekontroliranog ispuštanja otpadnih tjelekova - smanjen rizik od negativnih utjecaja onečišćenja na zdravlje stanovništva i smanjenje troškova zdravstvene zaštite - smanjenje rizika od onečišćenja prirodnih resursa bitnih za razvoj poljoprivrede i turizma i povećanje broja zaposlenih 			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	<p>Iznos: 330 000 KM/god. (za razdoblje 2021. – 2027. godine – 2.310.000 KM)</p> <p>Izvor: iz vanjskih izvora (Fond za zaštitu okoliša)</p>			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)			

Nositelji provođenja mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša
Ciljane skupine	Lokalne zajednice (općine), javna komunalna poduzeća, gospodarstvenici, cjelokupno stanovništvo i drugi zainteresirani subjekti na koje stanje onečišćenja okolišnih sastavnica ima utjecaj na troškove, kvalitetu ponude i proizvoda

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu			
Prioritet	3.2 Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture			
Naziv mjere	3.2.2 Unaprjeđenje infrastrukture za prihvata, selektiranje – odvajanje korisnog otpada, reciklažu, transfer i krajnje zbrinjavanje nekorisnog komunalnog otpada			
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Provedbom ove mjere ostvarit će se: <ul style="list-style-type: none"> - podizanje svijesti o potrebi selektiranja – odvajanja korisnog otpada i reciklaže - unaprjeđenje stanja upravljanja otpadom kroz formiranje mreže lokalnih centara i punktova za odvojeno prikupljanje otpada - formiranje regionalnih centara za upravljanjem otpadom (RCUO). Time će se stvoriti osnova za unaprjeđivanje integralnog upravljanja otpadom i razvijanje sustava cirkularne ekonomije u budućnosti.			
Strateški projekti	3.2.2.1	Podrška projektima izgradnje infrastrukture za prikupljanje i otpada u lokalnim zajednicama		
	3.2.2.2	Subvencioniranje izrade studija i projekata za uspostavu PS/CUO/RCUO-a		
	3.2.2.3	Subvencioniranje jačanja kapaciteta komunalnih poduzeća za selektivno prikupljanje otpada (kontejneri, zeleni otoci)		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Postotak otpada koji se adekvatno zbrinjava		77,3 %	84 %
	Postotak korisnog otpada koji se odvojeno prikuplja i koristi za reciklažu		3 %	10 %
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.2. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - unaprijeđen sustav upravljanja otpadom koji je ekonomski isplativiji i okolišno prihvatljiviji - povećane mogućnosti selektiranja i korištenja otpadnih sirovina u proizvodnji i stvaranja nove vrijednosti i novih radnih mjesta 			
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos: 150 000 KM/god. (za razdoblje 2021. – 2027. godine – 1.050.000 KM) Izvor: iz vanjskih izvora (Fond za zaštitu okoliša)			
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine			

Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)
Nositelji provođenja mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša
Ciljane skupine	Kanton, jedinice lokalne samouprave, javna komunalna poduzeća, cjelokupno stanovništvo

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu		
Prioritet	3.2. Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture		
Naziv mjere	3.2.3 Zaštita i unapređenje vodoopskrbe		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Kroz provedbu ove mjere namjerava se rekonstruirati i modernizirati sustav vodoopskrbe te povećati stupanj pokrivenosti i kvalitete usluga vodoopskrbe. Ključne oblasti djelovanja obuhvaćaju: obnovu postojeće i proširenje vodovodne mreže te poboljšanje upravljanja lokalnim vodovodima.		
Strateški projekti	3.2.3.1	Subvencioniranje obnove postojeće i izgradnje nove vodovodne mreže u općinama	
	3.2.3.2	Subvencioniranje projekata kojima je cilj adekvatan nadzor i kontrola lokalnih vodovoda	
	3.2.3.3.	Aktivnost na izgradnji Regionalnog vodovoda Plava voda	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**
	Dostupnost usluge vodoopskrbe stanovništva (%)		63,6 7%
			Ciljane vrijednosti***
			75 %
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.2. ogledaju se u sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - povećanje broja stanovnika s dostupnom komunalnom uslugom kvalitetne vodoopskrbe, s vodom kontrolirane kvalitete - unaprijeđena kvaliteta vode za piće - smanjen rizik od negativnih utjecaja korištenja vode nekontrolirane kvalitete na zdravlje stanovništva i smanjenje troškova zdravstvene zaštite 		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos: 230 000 KM (za razdoblje 2021. – 2027. godine – 1.610.000 KM), 48.006.510 KM (11 milijuna eura kreditnih sredstava EBRD-a Europske banke za obnovu i razvoj i 11 milijuna eura kreditnih sredstava CEB-a Banke za razvoj Vijeća Europe, 2,5 milijuna eura SIDA) Izvor: iz vanjskih izvora (Fond za zaštitu okoliša), kreditnih sredstava EBRD-a Europske banke za obnovu i razvoj, SIDA		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)		
Nositelji mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša		

Ciljane skupine	Lokalne zajednice (općine), javna komunalna poduzeća, mjesne zajednice, cjelokupno stanovništvo
------------------------	---

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu		
Prioritet	3.3. Osiguranje zaštite prirodnih resursa kroz održivo i energetske učinkovito korištenje resursa		
Naziv mjere	3.3.1 Provođenje programa mjera za povećanje energetske učinkovitosti (E. U.) javnih i gospodarskih objekata i ekonomičnijeg korištenja energije kao instrumenta za sprječavanja i kontrole onečišćenja		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Ova mjera dovest će do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podizanja svijesti o potrebi upravljanja energijom i koristima koje energetska učinkovitost donosi; - smanjenja potrošnje energije kao ključnog instrumenta za sprječavanje onečišćenja i kontrole onečišćenja; - smanjenja negativnih utjecaja na okoliš, poboljšanje sigurnosti opskrbe energijom i zadovoljavanje rastuće potrošnje energije. <p>Provedbom ove mjere pridonijet će se smanjenju emisiju onečišćujućih tvari i stakleničkih plinova odnosno dekarbonizaciji energetskog sektora.</p> <p>Ključno područje djelovanja odnosi se na poboljšanu energijsku učinkovitost zgrada. Paralelno će se nastojati ostvariti povezivanje s mjerama i projektima iz ekonomskog sektora kako bi se podrška pružila malim i srednjim poduzećima na poboljšanju energetske učinkovitosti (principi „zelene ekonomije“ i „ekologizacije“).</p>		
Strateški projekti	3.3.1.1	Snimanje stanja te analiza i ocjene stanja energetske učinkovitosti i izrada plana utopljanja za javne objekte u KSB-u	
	3.3.1.2	Subvencioniranje projekata utopljanja javnih objekata radi povećanja energetske učinkovitosti	
	3.3.1.3	Subvencioniranje izrade i izvođenja projekta grijanja javnih objekata	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne vrijednosti**
	Broj projekata povećanja energetske učinkovitosti javnih objekata koji se na godišnjoj razini financiraju iz sredstava Fonda za zaštitu okoliša		Ciljane vrijednosti*** 29 50
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Razvojni učinci provedbe ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.3. ogledaju se u sljedećem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povećanje energetske učinkovitosti - smanjenje količine štetnih emisija u okoliš - povećanje energetske učinkovitosti javnih objekata, ušteda energije, smanjenje onečišćenja - smanjen rizik od negativnih utjecaja onečišćenja okoliša na zdravlje stanovništva i smanjenje troškova zdravstvene zaštite 		
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	<p>Iznos: 450 000 KM/god. (za razdoblje 2021. – 2027. godine – 3.150.000 KM)</p> <p>Izvor: iz vanjskih izvora (Fond za zaštitu okoliša)</p>		
Razdoblje provođenja mjere	2021. – 2027. godine		

Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere	Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)
Nositelji provođenja mjere	MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša i Odjel za prostorno planiranje
Ciljane skupine	Građani, javne ustanove s kantonalne i općinske razine: objekti kantonalnih i lokalnih tijela uprave, bolnice, domovi zdravlja, škole, sportski objekti, objekti kulture i drugi objekti od značaja za Kanton i lokalnu zajednicu

Veza sa strateškim ciljem	3. Poboljšati stanje okoliša kroz očuvanje područja visokih prirodnih vrijednosti		
Prioritet	3.3. Osiguranje zaštite prirodnih resursa kroz održivo korištenje i proglašenje područja visokih prirodnih vrijednosti kao zaštićeno		
Naziv mjere	3.3.2. Povećanje zaštite i očuvanja prirodnih područja koja imaju nemjerljivu prirodnu i kulturno-povijesnu vrijednost		
Opis mjere, s okvirnim područjima djelovanja*	Ova mjera dovest će do: <ul style="list-style-type: none"> - podizanja svijesti o očuvanju i zaštiti okoliša te održivom korištenju resursa; - smanjenja negativnih antropogenih utjecaja na područja koja su od prirodnog ili kulturno-povijesnog značaja; - zaštita područja koja su od velikog prirodnog i kulturno-povijesnog značaja; - određivanje modela zaštite za područja visoke prirodne vrijednosti. 		
Strateški projekti	3.3.2.1	Snimanje stanja, analiza, ocjene, mapiranja i određivanje modela zaštite okoliša	
	3.3.2.2	Subvencioniranje projekata za zaštitu okoliša radi očuvanja prirodnih resursa i zdravlja	
	3.3.2.3	Subvencioniranje izrade i izvedbe projekta: Integralna zaštita mješovitog kulturno-povijesnog i prirodnog naslijeđa (četiri ciljna lokaliteta za prioritarno stavljanje pod zaštitu: Raduša, Ravno Rostovo, Rostovo, Vesela)	
	3.3.2.4	Subvencioniranje izrade i realizacije projekta: Preimenovanje vodopada Kozice u „Zaštićeni pejzaž Kozice“	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljane vrijednosti***
	Broj zaštićenih područja / spomenika prirode / zaštićenih krajolika u KSB-u	3 (Slap rijeke Plive, Prokoško jezero, Kruščica)	7 (tri postojeća i četiri nova: Raduša, Ravno Rostovo, Rostovo, Vesela)
	Definiranje modela zaštite prirodnih područja	Nije definiran model zaštite prirodnih područja	Definiran i prihvaćen model zaštite prirodnih područja
	Postotak površine Kantona koji pokrivaju zaštićena područja koja su zaštićena kroz zakonske procedure.	6,1 %	22,8 %

	<p>Obrazloženje za ciljnu vrijednost indikatora:</p> <p><i>Spomenik prirode „Prokoško jezero“ službeno je zaštićeno prirodno područje, s površinom od 2225 ha, a Zaštićeni krajolik „Kruščica“ ima površinu od 5900 ha. Ukupna površina službeno zaštićenih područja na prostoru Kantona iznosi 8125 ha.</i></p> <p><i>Prostornim planom Kantona Središnja Bosna 2015. – 2025. registrirano je 15 vrijednih prirodnih područja koja kroz zakonsku regulativu treba staviti pod zaštitu. Ukupna površina tih područja iznosi 134100 ha.</i></p> <p><i>Iz ovoga slijedi da je svega 6,1 % vrijednih prirodnih područja službeno zaštićeno kroz zakonske procedure.</i></p> <p><i>Površina prirodnih područja koja su strateškim projektom planirana za prioritetno stavljanje pod zaštitu: Raduša, Ravno Rostovo, Rostovo, Vesela iznosi 22425 ha. Ovo bi ukupnu površinu službeno zaštićenih područja povećalo na 30550 ha, pa bi, nakon izvedbe projekta, imali ukupno 22,8 % vrijednih prirodnih područja koja su službeno zaštićena kroz zakonske procedure. Ovo bi mogla biti ciljana vrijednost za treći indikator.</i></p>		
<p>Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</p>	<p>Razvojni učinci ove mjere u ostvarenju prioriteta 3.3. ogledaju se u sljedećem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povećanje održivog korištenja resursa - smanjenje negativnih antropogenih utjecaja na okoliš - povećanje broja zaštićenih područja i ostvarenje Aichi cilja 11 - smanjenje rizika od negativnih utjecaja onečišćenja okoliša na zdravlje stanovništva i smanjenje troškova zdravstvene zaštite 		
<p>Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja</p>	<p>Iznos: 20.000 KM/god. (za Prokoško jezero)</p> <p>Izvor: Proračun Kantona (Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a)</p>		
<p>Razdoblje provođenja mjere</p>	<p>2021. – 2027. godine</p>		
<p>Institucija odgovorna za koordinaciju provođenja mjere</p>	<p>Ministarstvo prostornog uređenja KSB-a (MPUGZOPiSP)</p>		
<p>Nositelji provođenja mjere</p>	<p>MPUGZOPiSP – Odjel za zaštitu okoliša i Odjel za prostorno planiranje</p>		
<p>Ciljane skupine</p>	<p>Građani, posjetitelji, turisti</p>		

Aneks 2. Sažeti pregled strateškog dokumenta

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINANCIJSKI IZVORI		
		Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljane vrijednosti indikatora**
1. Strateški cilj	Poticati održivi ekonomski razvoj	Indeks opsega industrijske proizvodnje	101,1	111,3
		Broj zaposlenika	51.583	58.712
		Indeks razvijenosti	0,68	0,82
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		78	52,5	130,5

1.1. Prioritet	Poticati ruralni razvoj uz jačanje poljoprivrede, šumarstva i prehrambene industrije	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Prosječan broj zaposlenika u poljoprivredi i šumarstvu	1.745	2.850
Ostvarene investicije u poljoprivredi u nova stalna sredstva, uključujući investicije poljoprivrednih gospodarstava (početna vrijednost prikazana je za 2018. godinu)	40.716	6.000		
Ukupna požnjevena površina svih kultura (u ha)	88,148	100.000		
Ukupni izvoz u području KD – Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov (u 000 KM)	6.415	8.500		
Ukupna proizvodnja šumskih sortimenata (u tisućama m ³)	431	500		
Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)		
19	13	32		

1.1.1. Mjera	Unaprjeđenje kapaciteta, kvalitete, promocije i konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Ostvarene investicije u poljoprivredi u nova stalna sredstva (u 000 KM)	100.000,00	500.000,00
		Broj novocertificiranih organskih proizvođača	20	40

		Površina državnoga zemljišta dana u zakup poljoprivrednicima (u ha)	50	350
		Informacijski sustav s podacima za sektor poljoprivrede	Registar poljoprivrednih gazdinstava na nivou Federacije BiH	Aplikacija za obradu novčane podrške na razini KSB-a
		Broj agroklastera	0	2
		Broj i kapacitet nabavljenih hladnjača i sušara kroz potporu	0	2
		Broj brandiranih poljoprivrednih proizvoda	1	3
		Broj zaštićenih/certificiranih domaćih pasmina	3	5
		Broj nastupa na poljoprivrednim sajmovima	2	4
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		15	5	20
1.1.2. Mjera	Potpora razvijanju perspektivnih biljnih kultura i samozapošljavanju u poljoprivredi	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Iznos poticaja u poljoprivredi (u KM)	1.000.000,00	2.500.000,00
		Zasađene površine/stabla autohtonih vrsta	7 ha	20 ha
		Zasađene površine pod jagodičastim/bobičastim voćem (u ha)	300 ha	350 ha
		Ukupna površina dodijeljenih plastenika	0	1,5 ha
		Broj registriranih proizvođača organskih poljoprivrednih proizvoda	20	40
		Vrijednost dodijeljene potpore za zaštitu i prevenciju zaraznih bolesti biljaka i životinja	200.000,00	3.500.000,00
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		3	5	8
		1.1.3. Mjera	Unaprjeđenje kapaciteta u šumskogospodarskom društvu i održivo gospodarenje šumama	Indikatori mjere
Certificirane šumske površine prema FSC standardu (u ha)	186.000,00 ha			200.000,00 ha
Ukupna izdvajanja namjenskih sredstava za oblast šumarstva u razdoblju Strategije (u KM)	700.000,00			1.000.000,00

	Uspješno godišnje certificiranje šumskogospodarskog društva u skladu s FSC standardom (u razdoblju 2021. – 2027. godine)	4 godišnja certificiranja	1 godišnje certificiranje
	Ukupna prodaja šumskih sortimenata u 000 m ³	450.000,00 m ³ /god.	500.000,00 m ³ /god.
	Broj prijava za nelegalnu sječu šume	800/god.	500/god.
	Pošumljena površina (ha)	1.600 ha/god	3.500 ha/god
	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	1	3	4

1.2. Prioritet	Povećati konkurentnost industrije kroz tehnološke inovacije i digitalizaciju	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Indeks opsega industrijske proizvodnje	101,1	120,6
		Ukupni izvoz (u 000 KM)	728.575	1.241,038
		Pokrivenost uvoza izvozom	69,8	94,8
		Iznos prosječne netoplaće u industriji (u KM)	759	929
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		31	17	48

1.2.1. Mjera	Jačanje konkurentnosti MSP-a te izvoza, uz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Izdavanja iz Proračuna KSB-a za potporu malim i srednjim poduzećima (u KM)	1.100.000	1.800.000
		Broj podržanih inovatorskih projekata	35	60
		Izdavanja iz Proračuna KSB-a za potporu tradicionalnim obrtima	100.000	150.000
		Broj poduzeća koja su povećala stupanj finalizacije proizvoda od drva	30	45
		Broj podržanih poduzeća u metalnom sektoru	33	42

		Broj podržanih kožarsko-tekstilnih brandova	30	38
		Ukupni izvoz malih i srednjih poduzeća (u KM)	729.000.000	1.021.230.000
		Ukupni prihodi poduzeća (u KM)	4.131.713.046	5.120.000.000
		Broj novocertificiranih poduzeća	17	34
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		10	5	15
1.2.2. Mjera	Potporna istraživanju i eksploataciji potencijala mineralnih sirovina	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj realiziranih geoloških istraživanja	10	15
		Vrijednost ostvarenih investicija u sektoru vađenja ruda i kamena (u KM)	1.500.000	2.500.000
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		15	10	25
1.2.3. Mjera	Razvoj sektora informacijskih tehnologija i digitalizacije	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Vrijednost ostvarenih investicija u nova sredstva u području KD-a – Informacije i komunikacije (u 000 KM)	1.670.000	10.500.000
		Postotak poslovnih subjekata u području KD-a – Informacije i komunikacije informacijskih tehnologija od ukupnog broja poslovnih subjekata	0,2 %	3 %
		Postotak zaposlenih u sektoru informacijskih tehnologija od ukupnog broja zaposlenika	0,75 %	6 %
		Širokopojasni internetski promet (mil. GB); (FZS)	323	1.000
		Broj poduzeća sa uspostavljenom e-	22	50

		trgovinom (Eurostat BiH)		
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		2	1	3
1.2.4. Mjera	Podrška transferu i razvoju tehnologija i inovacija kroz znanstvenoistraživački sektor	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj novocertificiranih poduzeća korisnika podrške	17	34
		Broj novih korisnika usluga NIR organizacija (projekti suradnje NIR-gospodarstvo)	17	34
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		4	1	5

1.3. Prioritet	Poboljšati turističku ponudu, infrastrukturu i poduzetništvo za razvoj održivog turizma	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Investicije u hotelijerstvu i ugostiteljstvu (u 000 KM) (početna vrijednost prikazana je za 2018. godinu)	1.178	2.400
		Prosječna netoplaća u hotelijerstvu i ugostiteljstvu	477	759
		Broj noćenja turista	90.381	180.762
		Broj ležaja	1.782	3.694
		Promet u ugostiteljstvu (podatak ne postoji)	-	43.500.000
		Broj zaposlenih u turizmu	2.377	3.400
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		13	15,5	28,5

1.3.1. Mjera	Povećanje kvalitete i promocije turističke ponude uz valorizaciju turističkih resursa	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Investicije za izgradnju novih turističkih kapaciteta	1.178.000	2.400.000
		Broj dolazaka turista	90.381	180.762
		Broj noćenja	1.782	3.694

		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		3	10	13
1.3.2. Mjera	Unapređenje turističke infrastrukture i revitalizacija kulturno-povijesnih objekata i turističkih destinacija	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Ukupne investicije u hotelijerstvu i ugostiteljstvu	49.589.000	69.424.600
		Broj rekonstruiranih spomenika kulturno-povijesnog naslijeđa i uređenih turističkih destinacija tijekom provedbe Strategije	8	15
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		10	5,5	15,5

1.4. Prioritet	Kreirati povoljnije poslovno okruženje za održivi rast i zapošljavanje	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj registriranih poslovnih subjekata	13.179	15.263
		Ukupne ostvarene investicije (u 000 KM) (početna vrijednost prikazana je za 2018. godinu)	205.984	380.000
		Rang-pozicija po indeksu razvijenosti KSB-a u Federaciji BiH (2019.)	0,63	1,12
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		15	7	22

1.4.1. Mjera	Unapređenje poslovnog okruženja i podrške poslovanju	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Ukupna vrijednost dodijeljenih poticaja (2021. – 2027. godine)	1.820.000	2.600.000
		Ukupna vrijednost kreditnih zahtjeva preko Kreditno-jamstvenog fonda za poduzeća (i obrte)	0	500.000
		Broj ostvarenih novih projekata javno-privatnog partnerstva	0	5
		Porezni klin prosječne brutoplaće u Federaciji BiH, (postotak); (Izvor: FZS)	38,3	34,00

		Broj parafiskalnih nameta (naknada i pristojbi) FMF	578	289
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		10	2	12
1.4.2. Mjera	Unapređenje stanja poslovne infrastrukture i usluga	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj novih poslovnih zona, inkubatora ili centara	32	51
		Broj novih poduzeća u poslovnim zonama	50	85
		Dužina novoizgrađenih cesta	297,4	353,4
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milion KM)	Ukupno (milion KM)
		5	5	10

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINACIJSKI IZVORI		
2. Strateški cilj	Unaprijediti kvalitetu življenja i održivog društvenog okruženja za sve građane	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljane vrijednosti indikatora**
		Izdvajanja/ transferi (tekući, kapitalni i dr) za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje te obrazovanje koje nije definirano razinom (uključujući ugroženu djecu s posebnim potrebama i djecu romske nacionalnosti) u Proračunu Kantona, na godišnjoj razini (u KM)	3.291.000	6.000.000
		Broj učenika osnovnih i srednjih škola / 1.000 stanovnika	115	110
		Broj liječnika /1.000 stanovnika <i>*omjer ciljane vrijednosti izračunat na temelju broja stanovnika u 2019. godini</i>	1,5 liječnika / 1.000 stanovnika 0,23 stomatologa / 1.000 stanovnika	386 liječnika, tj 1,5 liječnika / 1.000 stanovnika 60 stomatologa, tj. 0,23 stomatologa / 1.000 stanovnika
		Socijalni transferi po glavi stanovnika	41,40	47

	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	192,4	74,2	266,6

2.1. Prioritet	Unapređenje kvalitete obrazovnog sustava	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj djece koja uspješno završavaju osnovno i srednje obrazovanje	2.497 – osnovno školovanje 2.690 – srednje školovanje	2.000 u osnovnim školama 1.800 u srednjim školama
		Broj djece koja ponavljaju školovanje	284	<i>Odrediti ciljnu vrijednost</i>
		Omjer broja djece u osnovnom i srednjem obrazovanju prema broju nastavnika	10	13 u osnovnim 10 u srednjim školama
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		56,3	0	56,3

2.1.1. Mjera	Unaprjeđenje predškolskog, osnovnog i srednjeg (posebice srednjeg strukovnog) odgoja i obrazovanja, kao i obrazovanja odraslih osoba, uz usklađivanje s društvenim i gospodarskim potrebama Kantona	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj izmjena i dopuna postojećih zakona u sektoru obrazovanja	4	6
		Broj novih donesenih zakonskih i podzakonskih akata u sektoru obrazovanja	8	30
		Broj donesenih inoviranih NPP-a	12	35
		Broj razvijenih programa za djecu s posebnim potrebama	20.000	180.000
		Ukupan broj djece koja su završila osnovnu školu	10.000	16.000
		Broj školskih natjecanja na svim razinama i u svim oblastima (u vezi s otkrivanjem darovitih učenika)	4	11
		Uspostavljen sustav e-dnevnika i omogućen elektronički ispis obrazovnih isprava	79	103
		Svi učenici imaju osiguran pristup besplatnim udžbenicima tijekom	Svi učenici u osnovnim školama	Svi učenici u osnovnim školama

		osnovnoškolskog obrazovanja		
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		20,3	0	20,3
2.1.2. Mjera	Unaprjeđenje kapaciteta upravljanja odgojno-obrazovnim ustanovama, kao i kontinuirano stručno usavršavanje i vrednovanje zaposlenika u odgojno-obrazovnim ustanovama i jačanje inicijalnog obrazovanja nastavnog osoblja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj certificiranih rukovoditelja	79	158
		Broj pritužbi na rad uprave škola	79	0
		Zavod/Odjel za stručno-savjetodavni nadzor	7	15
		Broj obavljenih stručno-savjetodavnih nadzora	1.800	8.000
		Broj edukacija za stručno usavršavanje nastavnika	100	600
		Broj djelatnika koji imaju zvanje mentor odnosno savjetnik	178	350
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		3	0	3
		2.1.3. Mjera	Unaprijediti sustav za obrazovanje i obuku odraslih osoba, podrška programu prekvalifikacije i doškoloavanja, kao i stjecanja SSS-a	Indikatori mjere
Broj radionica o značaju i važnosti obrazovanja odraslih osoba	2			12
Broj polaznika radionica o značaju i važnosti obrazovanja odraslih osoba	200			1000
Broj ustanova/ udruga koje se bave obrazovanjem odraslih osoba	79			150
Broj formalnih i neformalnih programa obrazovanja odraslih osoba (usavršavanje, prekvalifikacija i dokvalifikacija)	7			30
Broj polaznika programa obrazovanja odraslih osoba	500			5.000
Broj razvijenih programa zapošljavanja sukladno zahtjevima	20			100

		tržišta rada		
		Broj novih obrazovnih programa za sve uzraste djece i za obrazovanje odraslih osoba, usklađenih s potrebama tržišta rada	15	500.000
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		1	0	1
2.1.4. Mjera	Obnoviti (izgraditi) i opremiti odgojno-obrazovne ustanove	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj obnovljenih (izgrađenih) i opremljenih odgojno-obrazovnih ustanova	5	20
		Broj OOU-a koji imaju certifikat energetske učinkovitosti	28	29
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		30	0	30
2.1.5. Mjera	Unapređenje prometnog odgoja, kulture i obrazovanja te usklađivanje standarda, kao i načina provedbe vozačkog ispita (osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila te edukacija sudionika prometa, edukacija djece, učenika i studenata)	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Pokusno testiranje (broj kandidata koji se planiraju testirati u jednom jednom ispitnom terminu – ispiti	70	120
		Pokusno testiranje (broj kandidata koji se planiraju testirati u šest ispitnih mjesta u KSB-u u jednom ispitnom terminu – ispiti	400	500
		Broj obavljenih ispita iz oblasti Poznavanje propisa o sigurnosti prometa na cestama (PPSPC) na godišnjoj razini	150	150
		Broj obavljenih ispita iz oblasti Poznavanje pružanja prve pomoći (PP) na godišnjoj razini	150	30
		Broj ispitanih kandidata iz oblasti	5000	30 000

	Poznavanje propisa o sigurnosti prometa na cestama (PPSPC) na godišnjoj razini		
	Broj ispitanih kandidata iz oblasti Poznavanje pružanja prve pomoći (PP) na godišnjoj razini	4000	25 000
	Uspostava i provedba pokusnog projekta – polaganje ispita iz poznavanja propisa o sigurnosti prometa na cestama i prve pomoći, na računalo u ispitnom centru Travnik (uključuje: nabavu materijala, opreme i instalacija te održavanje informacijskog sustava)	42 750,00	350.000,00
	Iznos izdvajanja za prometnu edukaciju i provođenje programa polaganja vozačkih ispita (u KM) na godišnjoj razini	10.000	80.000
	Iznos vrijednosti izrade strategije prometne edukacije	85.000	130.000
	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	2	0	2

2.2. Prioritet	Unaprjeđenje sporta i kulture	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Iznos izdavanja za sport (u KM)	856.900	1.000.000
		Iznos izdavanja za kulturu (u KM)	834.000	1.000.000
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		4	0	4

2.2.1. Mjera	Obnoviti i opremiti prostore za izvedbu kulturnih aktivnosti i	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
---------------------	--	-------------------------	---------------------------------------	---------------------------------------

	podignuti svijest mladeži o važnosti kulture usmjerene na digitalizaciju muzeja i kulturnog naslijeđa	Broj obnovljenih i novoizgrađenih ustanova u kulturi	150.000	90.000
		Broj donesenih zakonskih i podzakonskih akata	3	10
		Izrađena Strategija kulturne politike 2021. – 2026.	0	60.000
		Broj ustanova upisanih u Registar	6	17
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		2	0	2
2.2.2. Mjera	Obnoviti i opremiti sportske objekte i podignuti svijest mladeži o važnosti bavljenja sportskim aktivnostima	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj obnovljenih i novoizgrađenih sportskih objekata	188.500	1.100.000
		Izrađena Strategija razvoja sporta 2021. – 2025.	0	60.000
		Broj udruga, pojedinaca i sportskih stručnih djelatnika upisanih u Registar	167	svi koji će se osnovati u periodu koji slijedi
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		2	0	2

2.3. Prioritet	Poboljšanje postojećih i uvođenje novih usluga u sektoru zdravstva i socijalnoj skrbi	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Postotak zdravstveno osiguranih osoba u odnosu na ukupno stanovništvo	83,33	85
		Broj korisnika socijalne pomoći / 1.000 stanovnika	36,5	33
		Iznos socijalnih izdvajanja (u KM)	10.564.200	12.677.040
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		125,4	74,2	199,6

2.3.1. Mjera	Unaprjeđenje planskog pristupa za financijsku održivost zdravstvenog sustava s ciljem adekvatnog opremanja zdravstvenih ustanova medicinskim aparatima i lijekovima	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj nabavljenih CT aparata i broj urađenih pregleda na godišnjoj razini (Kanton)	2	1
		Broj urađenih pregleda aparatom za magnetnu rezonanciju na razini Kantona	0	Svi pacijenti KSB-a
		Iznos osiguranih sredstava	15.100.000	20.000.000

		Proračuna Kantona za financiranje Pozitivne liste lijekova		
		Količina osiguranih lijekova i iznos osiguranih sredstava za ampularnu listu lijekova	1.300.000	1.500.000
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,2	0,8	1
2.3.2. Mjera	Informatičko povezivanje i digitalizacija procesa domova zdravlja i kantonalnoga Zavoda za zdravstveno osiguranje u Kantonu	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Jedinstvena zajednička baza podataka osiguranika korištenih zdravstvenih usluga	Izrada baze podataka u tijeku	Svi osiguranici
		Broj obuka za korištenje informatičke baze podataka i broj sudionika na obukama	0	Svi sudionici
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
			3	3
2.3.3. Mjera	Unaprjeđenje pravnoga okvira iz oblasti zdravstvenih usluga i rješavanje statusa bolničkih zdravstvenih ustanova	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj provedenih federalnih materijalnih propisa, po općinama	Kontinuirano usklađivanje	Svi propisi
		Broj i naziv usklađenih federalnih i kantonalnih propisa	Velikim dijelom usklađeni	Usklađenost u potpunosti
		Broj urađenih i prihvaćenih strateških dokumenata: 5. Strateški plan razvoja zdravstva za područje Kantona 6. Dokumentacijska osnova za planiranje primarne zdravstvene zaštite 7. Standardi i normativi zdravstvene zaštite za Kanton Strateški plan razvoja kadrova u zdravstvu	0	4
		Riješen pravni okvir definira status pet bolnica na području Kantona	Prihvaćen Zakon o preuzimanju osnivačkih prava	U potpunosti riješen pravni okvir
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,1	0,1	0,2
2.3.4. Mjera		Unaprjeđenje pristupa i kvalitete usluga zdravstvene zaštite kroz jačanje kapaciteta liječničkih timova u	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora
	Iznos osiguranih sredstava iz sredstava kantonalnog Zavoda		18.200.000	25.000.000

	zdravstvenim ustanovama po općinama s područja Kantona	za zdravstveno osiguranje i Proračuna Kantona za financiranje obiju vrsta lista lijekova i lista ortopedskih pomagala		
		Broj i naziv ugovorenih usluga s domovima zdravlja	37.000.000	40.000.000
		Broj specijalista	229	296
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		55	60	115
2.3.5. Mjera	Povećanje socijalnih davanja za korisnike i poboljšanje statusa pojedinih oblika socijalne skrbi	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj podnesenih zahtjeva / broj donesenih rješenja o priznavanju prava	1.600	2.000
		Evidencija korisnika smještaja u srodničke i udomiteljske obitelji	1	1
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		67	13	80
2.3.6. Mjera	Jačanje materijalnih i kadrovskih kapaciteta pružatelja usluga socijalne skrbi u Kantonu	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj novih socijalnih ustanova na području Kantona	14	16
		Broj ustanova koje zadovoljavaju standarde Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne skrbi	14	16
		Broj smještaja osiguranika u ustanove na području drugih kantona u Federaciji BiH i Republici Srpskoj	50	40
		Broj izdanih odobrenja za rad pravnim i fizičkim osobama	0	2
		Broj stručno educiranih zaposlenika u ustanovama socijalne skrbi	30	50
		Broj nadzora nad socijalnim ustanovama	80	120
		Baza podataka iz oblasti socijalne politike na razini Kantona	1	1
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,1	0,3	0,4

2.4. Prioritet	Povećanje stupnja sigurnosti građana	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj kriminalnih djela	1.050	900

	Broj prijavljenih prijestupnika	1.000	850
	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		6,2	6,2

2.4.1. Mjera	Unaprjeđenje aktivnosti na suzbijanju kriminaliteta i povećanju stupnja otkrivenosti počinitelja kaznenih djela	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj kaznenih djela razbojništva, ukradenih motornih vozila, iznuda i trgovine narkoticima	300	200
		Broj prijavljenih i rasvijetljenih kaznenih djela, uspostavljena baza podataka	1.050	900
		Broj procesuiranih predmeta	1.050	900
		Sporazum o suradnji s tužiteljstvom i sudovima u brzem procesuiranju kaznenih djela, depozit predmeta oduzetih u počinjenim kaznenim djelima	Potpisan sporazum o suradnji s Kantonalnim tužiteljstvom KSB-a, stalni kontakti sa sudovima u povodu aktualne problematike	Dosljedna primjena sporazuma sa tužilaštvom, otklanjanje uočenih poteškoća i osmišljavanje načina unaprjeđenja suradnje
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0	0,50	0,5
2.4.2. Mjera	Povećanje sigurnosti prometa na cestama i sprječavanje narušavanja javnoga reda i mira	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj postavljenih videokamera na ključna mjesta u općinama	7	20
		Broj novih radarskih sustava	4	8
		Broj prometnih prekršaja; broj naplaćenih prekršajnih naloga	71.000; 40.000	70.000; 60.000
		Broj nereda na sportskim natjecanjima	8	4
		Broj prometnih nezgoda i broj nezgoda sa smrtnom posljedicom	2.100; 10	1.800; 7
		Sporazum o suradnji s autocestama Federacije i Bosne i Hercegovine,	28	35

		Sporazum sa Saobraćajnim fakultetom, Sporazum s Ministarstvom obrazovanja – autoškole, edukacija učenika o osnovama sigurnosti prometa na cestama, BiH AMK		
		Broj provedenih javnih kampanja	20	30
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,5	0	0,5
2.4.3. Mjera	Unaprjeđenje odnosa s okruženjem i jačanje povjerenja u rad policije	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj slučajeva koje su prijavili građani u situacijama kada nisu oštećeni djelom	30	50
		Broj educiranih kroz obrazovno-odgojne ustanove	750	1.000
		Broj zajedničkih projekata preventivnog karaktera sa civilnim društvom	8	15
		Broj intervjua, radioemisija i TV emisija te letaka i brošura dostupnih javnosti	90	130
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,2	0	0,2
2.4.4. Mjera	Jačanje ustrojbenih kapaciteta i profesionalnog razvoja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Stupanj usklađenosti propisa sa smjericama i propisima EU-a	10 %	30 %
		Spajanje IDDEEA lokacija s objektima Ministarstva unutarnjih poslova	3	5
		Obnovljen vozni park: broj specijalnih vozila, broj nabavljene opreme Postrojbe za javni red i mir, kriminalističko-tehničke opreme, sredstava veze, informatičke opreme	20 vozila; 40 radiostanica	30 vozila; 60 radiostanica

	i specijalne opreme za Postrojbu za potporu		
	Izgradnja novih i modernizacija postojećih smještajnih kapaciteta	5	10
	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	5	0	5

2.5. Prioritet	Transparentan i djelotvoran javni sektor u službi građana	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Stupanj provođenja projekata iz Strategije razvoja KSB-a (u %), (broj završenih projekata + broj projekata u tijeku / ukupni broj planiranih projekata za promatranu godinu)	0,6	0,8
		Stupanj financijske provedbe Strategije razvoja KSB-a (u %), (ostvarena financijska sredstva za projekte, u KM / ukupno planirani iznos financijskih sredstava za provedbu projekata u promatranj godini (u KM))	0,47	0,65
		Stupanj ugradnje naprednih sustava kontrole s ciljem smanjenja korupcije	<i>Upisati polaznu vrijednost</i>	<i>Odrediti ciljnu vrijednost</i>
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,5	0	0,5

2.5.1. Mjera	Unaprjeđenje kapaciteta kantonalnih institucija za upravljanje razvojem i dosljednu primjenu javnih politika	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Sve strukture i procesi za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u KSB-u uspostavljeni su i	80 %	100 %

	funkcioniraju u skladu sa zakonskim okvirom		
	Broj organiziranih obuka s ciljem jačanja kapaciteta državnih službenika i zaposlenika u kantonalnim institucijama	4	8
	Broj usluga e-uprave, koje pružaju kantonalne institucije	0	4
	Urađena/ažurirana Strategija za borbu protiv korupcije KSB-a	Izrađen Nacrt strategije za borbu protiv korupcije 2021. – 2025.	Provesti mjere predviđene Strategijom
	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	0,5	0	0,5

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINANCIJSKI IZVORI		
		Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljane vrijednosti indikatora**
3. Strateški cilj	Poboljšati stanje okoliša i javnu infrastrukturu	Postotak sortiranog otpada u odnosu na ukupnu količinu otpada, koji se odvaja za reciklažu	2,33	10
		Udio realiziranih kapitalnih investicija u Proračunu Kantona (u KM) <i>*početna vrijednost predstavlja prosječnu vrijednost za 2017., 2018., 2019. godinu-izvor Kapitalni Proračun KSB-a</i>	5.160.000	10.000.000
		Stupanj izgrađenosti regionalnih cesta	87 %	90 %
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milion KM)	Ukupno (milion KM)
		1,5	56,3	57,8

3.1. Prioritet	Uspostava funkcionalnog sustava za integrirano upravljanje okolišem	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		% pogona i postrojenja koji dostavljaju podatke o emisijama u okoliš	1 %	90 %

	Stepen implementacije Kantonalnog plana zaštite okoliša (2015. – 2025.)	<i>Upisati polaznu vrijednost</i>	<i>Odrediti ciljnu vrijednost</i>
	Donošenje zakonske regulative o legalizaciji bespravno izgrađenih objekata	Ne postoji zakonska regulativa	Donesena zakonska regulativa 2021.
	Smanjenje ukupne minski sumnjive površine u KSB-u m ²	111.443.504 m ²	75.000.000 m ² (smanjenje ~ 5.000.000 m ² /g)
	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	1,3	0,85	2,2

3.1.1. Mjera	Formiranje i vođenje evidencija podataka o stanju okoliša koji su potrebni za optimalno gospodarenje okolišem i njihovo korištenje, za ocjenu stanja okoliša i planiranje mjera zaštite okoliša	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj pogona i postrojenja obuhvaćenih registrom onečišćivača, koji imaju važeću okolišnu dozvolu	74	100
		Broj pogona i postrojenja obuhvaćenih godišnjim planom monitoringa onečišćivača	30	90 %
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,175	0	0,175
3.1.2. Mjera	Jačanje kapaciteta Odjela za zaštitu okoliša (materijalnih i kadrovskih za provođenje edukacija)	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj podržanih projekata promotivnih kampanja s ciljem jačanja svijesti o značaju zaštite okoliša i energetske učinkovitosti	3	10
		Broj udruga i ustanova koji se financijski podržavaju s ciljem provođenja promocije jačanja svijesti o značaju zaštite okoliša	8	15

		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,14	0	0,14
3.1.3. Mjera	Dovršetak projekta izrade prostorno-planske dokumentacije Kantona	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Dovršetak projekta prostorno-planske dokumentacije Kantona	Projekt u tijeku	Završen projekt
		Dovršetak projekata izmjene i usklađivanja prostorno-planske dokumentacije općina	Projekt u tijeku	Završen projekt
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0,6	0	0,6
3.1.4. Mjera	Sanacija crnih točaka i klizišta	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Smanjenje broja divljih odlagališta na prostoru Kantona	265	Do 2027. god. manje od 200
		Smanjen broj klizišta na prostoru Kantona	162	Do 2027. god. manje od 150
		Smanjen broj kontaminiranih lokacija na prostoru Kantona	77	Do 2027. god. manje od 50
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
			0,35	0,35
3.1.5. Mjera	Razvoj kapaciteta sustava zaštite i spašavanja te odgovora na prirodne i druge nesreće	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Iznos utrošenih sredstava iz Proračuna Kantona za financiranje otklanjanja posljedica od prirodnih i drugih nesreća	790.000 KM	400.000 KM
		Broj pripadnika struktura civilne zaštite obuhvaćen obukom	60	300
		Broj službi za zaštitu i spašavanje	4	5
		Broj edukacijskih centara za obuku struktura civilne zaštite	0	1
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		1	0,50	1,50

3.2. Prioritet	Poboljšanje kvalitete komunalnih usluga uz značajno unaprjeđenje komunalne infrastrukture	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Dostupnost usluge javne kanalizacijske mreže (postotak stanovništva)	36,82 %	46 %
		Implementacija KPUO-a i uspostava sustava informiranja o količinama, vrstama, načinu prikupljanja i tretmanu otpada	Djelomično uspostavljen sustav	Potpuno uspostavljen sustav
		Postotak gubitaka vode u vodovodnim sustavima	55,44 %	50 %
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0	52,36	52,36

3.2.1. Mjera	Unaprjeđenje i razvoj kanalizacijske infrastrukture, sustava prikupljanja i sustava pročišćavanja otpadnih voda	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj priključaka (korisnika usluga) na javne kanalizacijske sustave	26177	33000
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0	2,31	2,31
3.2.2. Mjera	Unaprjeđenje infrastrukture za prihvata, selektiranje – odvajanje korisnog otpada, reciklažu, transfer i krajnje zbrinjavanje nekorisnog komunalnog otpada	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Postotak otpada koji se adekvatno zbrinjava	77,3 %	84 %
		Postotak korisnog otpada koji se odvojeno prikuplja i koristi za reciklažu	3 %	10 %
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
			1,05	1,05
3.2.3. Mjera	Zaštita i unaprjeđenje vodoopskrbe	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Dostupnost usluge vodoopskrbe (postotak stanovništva)	63,67 %	75 %
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0	49	49

3.3. Prioritet	Osiguranje zaštite prirodnih resursa kroz održivo i energetske učinkovito korištenje resursa	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Količina proizvedene energije iz obnovljivih izvora (HE, MHE, SE)	469845 MWh	500.000 MWh (povećanje 1 % / g.)
		Smanjenje potrošnje krutih goriva za proizvodnju toplinske energije u KSB-u	142.351,55 t	140.000,00 t (smanjenje ~ 300 t/g.)
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	0,14	3,15	3,29	

3.3.1. Mjera	Provođenje programa mjera za povećanje energetske učinkovitosti (E. U.) javnih i gospodarskih objekata te ekonomičnijeg korištenja energije kao instrumenta za sprječavanje i kontrolu onečišćenja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj projekata povećanja energetske učinkovitosti javnih objekata koji se na godišnjoj razini financiraju iz sredstava Fonda za zaštitu okoliša	29	50
		Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
		0	3,15	3,15
3.3.2. Mjera	Povećanje zaštite i očuvanja prirodnih područja koja imaju nemjerljivu prirodnu i kulturno-povijesnu vrijednost	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljane vrijednosti indikatora
		Broj zaštićenih područja / spomenika prirode / zaštićenih krajolika u KSB-u	3 (Slap rijeke Plive, Prokoško jezero, Kruščica)	7 (3 postojeća i 4 nova: Raduša, Ravno Rostovo, Rostovo, Vesela)
		Definiranje modela zaštite prirodnih područja	Nije definiran model zaštite prirodnih područja	Definiran i prihvaćen model zaštite prirodnih područja
		Postotak površine Kantona koji pokrivaju zaštićena područja koja su zaštićena kroz zakonske procedure <i>Obrazloženje za ciljnu vrijednost indikatora:</i> <i>Spomenik prirode „Prokoško jezero“ službeno je zaštićeno prirodno područje, s površinom od 2.225</i>	6,1 %	22,8 %

	<p><i>ha, a Zaštićeni krajolik „Kruščica“ ima površinu od 5.900 ha. Ukupna površina službeno zaštićenih područja na prostoru Kantona iznosi 8125 ha.</i></p> <p><i>Prostornim planom KSB-a 2015. – 2025. godine registrirano je 15 vrijednih prirodnih područja koja kroz zakonsku regulativu treba staviti pod zaštitu. Ukupna površina tih područja iznosi 134100 ha.</i></p> <p><i>Iz ovoga slijedi da je svega 6,1 % vrijednih prirodnih područja službeno zaštićeno kroz zakonske procedure.</i></p> <p><i>Površina prirodnih područja koja su strateškim projektom planirana za prioritetno stavljanje pod zaštitu: Raduša, Ravno Rostovo, Rostovo i Vesela iznosi 22.425 ha. Ovo bi ukupnu površinu službeno zaštićenih područja povećalo na 30.550 ha, pa bi nakon provođenja projekta imali ukupno 22,8 % vrijednih prirodnih područja koja su službeno zaštićena kroz zakonske procedure. Ovo bi mogla biti ciljana vrijednost za treći indikator.</i></p>		
	Proračun (milijun KM)	Ostali izvori (milijun KM)	Ukupno (milijun KM)
	0,14	0	0,14